

Testimonium fidei

Časopis pre teológiu a katechetiku

Číslo 1

Ročník 9 (2021)

Testimonium fidei

Časopis pre teológiu a katechetiku

Číslo 1

Ročník 9 (2021)

Vydáva:

Katedra teológie a katechetiky

PF UMB v Banskej Bystrici

Zodpovedný redaktor:

Prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD.

Redakčná a recenzná rada:

Doc. PhDr. Slavomír Krupa, PhD.

Doc. ThDr. Albín Masarik, PhD.

Doc. PaedDr. ThDr. Monika Zaviš, PhD.

Doc. PaedDr. Viktória Šoltéssová, PhD.

Mgr. Andrea Korečková, Th.D.

Prof. ThDr. Pavel Hanes, PhD.

Prof. PaedDr. Dana Hanesová, PhD.

Prof. PhDr. ThDr. PaedDr. Imrich Peres, PhD.

Prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD.

Prof. PaedDr. PhDr. ThDr. Pavol Tománek, PhD.

Prof. ThDr. Anton Tyrol, PhD.

Technický redaktor: Prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD.

Obálka: Mgr. Sámuel Peres, PhD.

Adresa reakcie:

Testimonium fidei

Katedra teológie a katechetiky PF UMB

Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica

Tel/fax: 048/4171148

Email: testimonium.fidei@gmail.com

Časopis vychádza dvakrát ročne.

Za jazykovú stránku zodpovedajú autori.

Nevyžiadané rukopisy nevraciame a nearchivujeme.

ISSN 1339-3685

EAN 9771339368000 32

IČO vydavateľa: IČO 30 232 295

Evidenčné číslo: EV 4820/13

Dátum vydania periodickej tlače: jún 2021

Obsah

Pavel PROCHÁZKA: <i>Na úvod</i>	5
---------------------------------------	---

Štúdie

Imrich PERES: <i>Epidemické rany a súženia</i>	6
Anton TYROL: <i>Pandémia v optike znamení čias</i>	25
Pavel HANES: <i>Pandémia, monizmus a teológia</i>	33
Monika ZAVIŠ a Ján HOLONIČ: <i>Akcenty environmentálnej teológie v kontexte skúsenosti s pandémiou COVID-19</i>	43
Viktória ŠOLTÉSOVÁ: <i>Misijné poslanie cirkvi a jeho napĺňanie v období pandémie Covid-19</i>	53
Michal ŠALAGA: <i>Kde sa maximálne šesť osôb zhromaždilo v mojom mene</i>	59
Marek HARASTEJ: <i>Konfesijní spiritualita a možnosti jejého zkoumání</i>	70
Anna MASARIKOVÁ: <i>Potreba prevencie sexuálneho zneužívania detí v dôsledku izolácie rodín v pandemickom období</i>	84
Ioan Dinu LAKATOS: <i>Pastorácia v čase pandémie</i>	96
Miloš Masarik: <i>Reflexia pandémie vo vybraných evanjelikálnych dôrazoch zvestovania</i>	100
Aleš ZÁSTĚRA: <i>Pandemie a její praktické důsledky</i>	110
Daniela MASARIKOVÁ: <i>Teologické zhodnotenie podpory kresťanského spoločenstva prostredníctvom online nástrojov a možnosti ich hybridného využitia v štandardných situáciách</i>	116
Pavel PROCHÁZKA: <i>Čo odporúča Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vedúcim náboženským činiteľom v súvislosti s COVID-19</i>	125

Výber zo študentských prác

David KOGUT: <i>Odpuštění</i>	129
-------------------------------------	-----

Výročia

Pavol TOMÁNEK: <i>Nasledovanie Krista – čas, kedy nás mytníci a neviestky predbiehajú</i>	143
---	-----

Recenzie

Dana HANESOVÁ: PERES, Imrich & PROCHÁZKA, Pavel. <i>Teologický slovník pre učiteľov, katechétov a zborových pracovníkov</i>	147
Imrich PERES: PROCHÁZKA, Pavel. <i>Metodizmus na Slovensku</i>	150
Marian BODOLLÓ: ALLENDER, Dan. <i>Nepopsaný list</i>	152

Contents

Pavel PROCHÁZKA: <i>Editorial</i>	5
---	---

Studies

Imrich PERES: <i>Epidemic wounds and tribulations</i>	6
Anton TYROL: <i>Pandemic in the Optics of the Sign of the Times</i>	25
Pavel HANES: <i>Pandemic, Monism and Theology</i>	33
Monika ZAVIŠ a Ján HOLONIČ: <i>Accents of Environmental Theology in the Context of the Experience with the COVID-19 Pandemic</i>	43
Viktória ŠOLTÉSOVÁ: <i>The Missionary Mission of the Church and its Fulfillment during the Covid-19 Pandemic</i>	53
Michal ŠALAGA: <i>Where a maximum of six people gathered on my behalf</i>	59
Marek HARASTEJ: <i>Confessional spirituality and possibilities of its research</i>	70
Anna MASARIKOVÁ: <i>The need to prevent sexual abuse of children due to the isolation of families in the pandemic period</i>	84
Ioan Dinu LAKATOS: <i>Pastoral Care in a Time of Pandemic</i>	96
Miloš MASARIK: <i>Reflection of a Pandemic in Selected Evangelical Praching Emphasis</i>	100
Aleš ZÁSTERA: <i>Pandemic and its practical consequences</i>	110
Daniela MASARIKOVÁ: <i>Theological evaluation of the support of the Christian community through online tools and the possibility of their hybrid use in standard situations</i>	116
Pavel PROCHÁZKA: <i>What does the World Health Organization (WHO) recommend to leading religious leaders in connection with COVID-19</i>	125

Students' paper selection

David KOGUT: <i>Forgiveness</i>	129
---------------------------------------	-----

Anniversaries

Pavol TOMÁNEK: <i>Following Christ - a time when toll booths and prostitutes overtake us</i>	143
--	-----

Reviews

Dana HANESOVÁ: PERES, Imrich & PROCHÁZKA, Pavel. <i>Theological Dictionary for Teachers, Catechists and Church Professionals</i>	147
Imrich PERES: <i>Pavel Procházka, Methodism in Slovakia</i>	150
Marian BODOLÓ: ALLENDER, Dan, <i>Unwritten Letter</i>	152

Na úvod

S pokračujúcim vývojom pandémie COVID-19 v rokoch 2020 – 2021 sa začala ukazovať aj jej zložitosť a komplexnosť. To, čo sa pôvodne javilo ako výzva zdravotníkom a farmaceutom, sa ukázalo ako fenomén mnohých aspektov. Objavila sa ľudskú tvorivosť, spolupatričnosť, často zanedbávaná problematika prírody a mnohé ďalšie nečakané témy, ktoré sa stali nometom na diskusie. Pandémia odhalila hlboké sociálne nerovnosti, koncepčné nedostatky a štrukturálne nedostatky v spôsobe organizácie našej civilizácie a našich vedomostí. Rovnako medzi veriacimi sa vynárali otázky, ako teologicky porozumieť, spracovať a vyhodnotiť epidémiu a jej dosahy na život cirkvi.

Ako bude situácia pokračovať, otázkou je, či sa kríza bude chápať ako príležitosť na riešenie hlbokých štrukturálnych, ekologických a sociálnych i teologických výziev tretieho desaťročia nového tisícročia. Možno, že prežívame špecifický boží *kairos* a výzvu na zváženie nášho narušeného vzťahu s prírodou, so svetom a so samotným Bohom – Stvoriteľom. Budeme schopní prehodnotiť naše odcudzenie od hlbšieho zmyslu pre účel a zmysel?

Toto číslo časopisu *Testimonium fidei* má najviac článkov zameraných k naznačeným problémovým okruhom okruhom Vedľa skúsených profesorov sme uverejnili aj články doktorov, doktorandov a študentov teológie, ktorí majú s myšlienkovou prácou skôr začínajú. Dá sa povedať, že poskytlo platformu pre medzigeneračný teologický rozhovor. Prispievatelia, aj keď sa líšia vo svojich zisteniach a odporúčaníach, zdieľajú presvedčenie, že tento okamih so svojou transformačnou možnosťou netreba nechať nepovšimnutý. Rovnako zdieľajú presvedčenie, že hlavná podstata každej takejto preorientácie nevyhnutne spočíva v našej kolektívnej spolupráci.

Prof. ThDr. Pavel PROCHÁZKA, PhD
zostavovateľ čísla
Pedagogická fakulta UMB
Katedra teológie a katechetiky
Banská Bystrica

Štúdie

EPIDEMICKÉ RANY A SÚŽENIA

Imrich PERES

Abstract

We are living in a pandemic era which weighs down on us with all its heaviness: fear, sadness, suffering, downheartedness and anger. We had never thought that something like this could actually happen to us and that our modern and state-of-the art civilization, we have been so proud of, is so vulnerable. I do not want to lament or panic, neither blame anyone for not being well today. I would just like to point out some Biblical context into which the plague (λοιμός), pestilences and apocalyptic come and why the plague and pestilences always carry some marks of apocalyptic without exaggerating or dramatizing the events we are studying and experiencing right now. The spectrum of our research will include noticing how in certain historical eras in the life of the nation of Israel or also other nations the plague and pestilences (λοιμός) appear, as well as epidemics and suffering (λιμοί), earthquakes (σεισμοί), scary and distressing events (φόβητρά), or how big signs appear in the sky (ἀπ' οὐρανοῦ σημεῖα μεγάλα), which are reaching apocalyptic measures (Lc 21:11) or at least that is how some people see them. We will gradually pay attention to epidemics and plagues in Biblical Israel (Ex. 9:13-16; Num. 14:11-12; Psalm 91:5-6; Ezech. 14:17-20; Hab. 3:3-5 etc.), how these interfere with the history of ancient Greeks and Romans as we can see and read about it in the works of ancient authors, in mass funeral farewell speeches (the so called *epitafios logos*), on tomb epitaph texts of ordinary people, how the apostolic church looks at and lives through similar events and how the especially apocalyptic oriented Asia Minor church featuring in the Book of Revelation reacts to it (Rev. 6:8; 17:14; 18 etc.).

Abstrakt

Žijeme v pandemickom období, ktoré na nás dolieha so všetkou svojou tiažou: strachom, smútkom, utrpením, skl'účenosťou i hnevom. Nikdy by sme si neboli mysleli, že niečo také môže na nás prísť a že vôbec naša moderná, vyspelá civilizácia, na ktorú sme boli hrdí, je natoľko zraniteľná. Nechcem ani lamentovať, ani tvoriť paniku, ani viniť nikoho, kto za to môže, že sme dnes dopadli tak zle. Chcem len poukázať na biblické súvislosti,¹ ako mor (λοιμός), pliahy a

¹ Por. Doman LUM, *The Great Coronavirus Pandemic and Messages from the Prophets*, Eugene, Wipf and Stock Publishers, 2021.

apokalyptika prichádza a prečo nesú na sebe vždy mor a pliahy známky apokalyptiky, bez toho, aby sme prehánali a dramatizovali udalosti, ktoré práve prežívame. V spektre nášho skúmania bude si všímať, ako sa v určitých historických obdobiach v živote izraelského národa alebo aj u iných národov staroveku objavujú mor a pliahy (λοιμός), epidémie a utrpenia (λιμοί), zemetrasenia (σειμοί), rany a hrozivé udalosti (φόβητρά), resp. ako sa objavia veľké znamenia na nebi (ὅπ' οὐρανοῦ σημεῖα μεγάλα), ktoré už dosahujú apokalyptické rozmery (Lk 21,11), alebo aspoň tak ich chápu niektorí ľudia. Postupne sa budeme venovať epidémiám a pliaham v biblickom Izraeli (Ex 9,13-16; Num 14,11-12; Žalm 91,5-6; Ez 14,17-20; Hab 3,3-5 atď.), ako tieto zasahujú aj dejiny antických Grékov a Rimanov, ako to môžeme vidieť a čítať v dielach starovekých autorov, v masových pohrebných rozlúčkových rečiach (tzv. *epitafios logos*), na náhrobných epitafných textoch jednoduchých ľudí, ako sa na to díva a ako prežíva obdobné úkazy apoštolská cirkev a ako na to reaguje zvlášť apokalypticky ladená maloázijská cirkev vystupujúca v knihe Zjavenia (Zj 6,8; 17,14; 18 atď.).

Kľúčové slová: epidemické rany, pliahy, mor, pandémie, súženia, apokalyptika, eschatológia, smrť, koniec sveta.

1. Starozákonné reflexie na mor a pliahy

S morom a pliahami sa v Starom zákone môžeme stretnúť na viacerých miestach. Už od počiatku putovania židovského národa púšťou sa objavuje mor (מִדְבָּרָה) v jeho radoch. Obyčajne prichádza vždy ako *dôsledok neposlušnosti a vzbury* proti Bohu a jeho vôli, resp. proti jeho vedeniu. Mor naberá tak *charakter trestu* a stáva sa nástrojom v ruke Božej, ktorým má neposlušnosť a vzdorovitosť potrestať. Aspoň tak to chápali biblickí teológovia a historici, ktorí zaznamenali a komentovali napr. príbeh faraónovho odporu povoliť Božiemu ľudu odísť z Egypta. „Hospodin povedal Mojžišovi: „Včas ráno predstúp pred faraóna a povedz mu: „Toto hovorí Hospodin, Boh Hebrejov: Prepust' môj ľud, aby mi slúžil, lebo teraz zošlem na teba, na tvojich služobníkov i na tvoj ľud všetky pohromy, aby si poznal, že na celej zemi niet nikoho, ako som ja. Už vtedy, keď som vystrel svoju ruku, aby som teba i tvoj ľud trestal morom, mohol som ťa odstrániť zo zeme. Zachoval som ťa však len preto, aby som na tebe mohol ukázať svoju moc a aby sa po celej zemi rozprávalo o mojom mene.“ (Ex 9,13-16).

Mor, pliahy a pohromy, ktoré sa tu spomínajú, budú *donucovacími prostriedkami*, ktorými bude Boh zviazať faraóna a celý egyptský ľud, aby Izrael prepustil. Ako piata rana sa spomína mor dobytká, ktorá doľahla na Egypt: „Hospodin povedal Mojžišovi: „Chod' k faraónovi a povedz mu: „Toto hovorí Hospodin, Boh Hebrejov: Prepust' môj ľud, aby mi slúžil. Ak sa budeš zdráhať prepustiť ho a budeš ho neustále zdržiavať, potom Hospodinova ruka veľmi ťažko v podobe moru doľahne na tvoj dobytok, čo je na poli, na kone, osly, ťavy, býky i na ovce. Hospodin však urobí rozdiel medzi izraelským a egyptským dobytkom, takže nič nezhyne z toho, čo patrí Izraelitom.“ (Ex 9,1-4). Že ako sa podarilo izolovať dobytok židov tak, že sa nenakazil od dobytku Egyptanov,

zostáva tajomstvom. Zostáva veriť, že ako Boh priniesol mor, tak vedel pred ním aj ochrániť, čo malo (a má aj dnes) viesť k úcte pred Božou všemohúcnosťou. Tento tzv. *egyptský mor* mal občas charakter skoro apokalyptický, aspoň pre egyptské prostredie to mohlo takto vyznievať, no pre izraelský národ táto apokalyptika nemala mať končený (eschatologický) charakter, keďže Izrael sa mal dostať do zaslúbenej zeme a mal tam založiť svoju národnú/rodovú dynastiu, vytvoriť svoju kultúru, svoju/Božiu civilizáciu.

Mor ako nástroj zakročiť proti neposlušnosti mal použiť Hospodin aj proti svojmu vlastnému ľudu, keď reptal a búril sa proti nemu na púšti. Vtedy Hospodin povedal Mojžišovi: „Dokedy ma bude tento ľud znevažovať? Dokedy mi nebude veriť napriek znameniam, ktoré som uprostred neho vykonal? Dopustím naň mor a vydedím ho; z teba však urobím väčší a mocnejší národ, než je on.“ (Num 14,11-12). Boli to bolestivé vyjadrenia Hospodinove, ktorými by bol chcel prečistiť svoj ľud, vyvieť ho zo vzdorovitosti a zachovať aspoň zostatok. Totiž mor je vždy nákazlivá a rýchlo sa šíriaca nemoc, a keď raz vznikne v nechránenom prostredí na púšti, kde nieto možnosti skoro žiadnych hygienických opatrení, narobí veľký masaker. Vieme, že veľmi málo ľudí z pôvodnej populácie Izraela prežilo putovanie po púšti, a to nielen kvôli boju s nepriateľmi a vyčerpávajúcemu pochodu, ale aj kvôli morovej pandémie, ktorá bolestne súvisela s neverou ľudu.

Možno aj takéto skúsenosti viedli Izrael k tomu, že vo svojej chrámovej liturgii dostal miesto aj Žalm 91,5-6, kde ľud túžobne mohol spievať o Božej ochrane aj proti moru: „Príšery nočnej nemusíš sa báť, ani šípu, čo letí vo dne, ani moru, čo sa prikráda v tmách, ani náказы, čo pustoší napoludnie.“ Tu je zadefinované to, čo muselo byť bolestivou skúsenosťou a muselo veľmi ľakať Židov, že totiž mor a nákaza sa nevypočítateľne prikráda, a prekvapivo pustoší napoludnie, keď by sa mal viesť čulý život a teda vtedy sa najmenej chorobná pliaga očakáva. Uvedené verše zo Žalmu poukazujú na zraniteľnosť života, ale aj na to, že kto stojí pod Božou ochranou (im Schutzbezirk Jahwes) állnak, tým ani démonické bytosti, ktoré prinášajú mor, nemôžu škodiť.²

Že mor a podobné pliagy museli byť známou bolestivou skúsenosťou v Izraeli, potvrdzujú aj iné prorocké výroky, z ktorých môžeme uviesť tieto dve, najprv z Ezechiela: „Alebo ak by som uviedol meč na túto krajinu a povedal by som: ‚Meč, prejdi krajinou!‘ a vyhubil by som z nej ľudí i zvieratá, a keby títo traja mužovia boli v nej, ako žijem,“ znie výrok Pána, Hospodina, „nezachránia si ani synov, ani dcéry, iba oni sami sa zachránia. Alebo keby som poslal mor na tú krajinu a krvavo by som vylial na ňu svoju prchkosť a vykynožil by som z nej ľudí a zvieratá, ale Noach, Daniel a Jób by boli uprostred nej, ako žijem,“ znie výrok Pána, Hospodina, „nezachránili by ani syna, ani dcéru, len oni sami by si svojou spravodlivosťou zachránili vlastný život.“ (Ez

² V predstavách starovekých ľudí – ako každú nemoc – aj mor a iné epidemické choroby považovali za nákazu, ktorú šíria démonické bytosti, ktoré človeka napádajú nielen v noci, ale kradmo aj za bieleho dňa: Has-Joachim KRAUS, *Psalmen II.: 60-150*, BK AT XV/2, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1978, 806. Podrobnejšie o tom pojednáva: Ludwig KÖHLER, *Der hebräische Mensch – Eine Schkizze*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1953, 121-122. Predstavy o démonických bytostiach boli živé aj v novozákonnej dobe a uplatňovali sa aj v prostredí Ježišovom. Por. o tom napr. aj jednoduchú štúdiu: Markus SCHÄFLER, *Die kerygmatische Bedeutung der dämonischen Mächte im Markusevangelium*, GRIN Verlag, 2004, 8kk.

14,17-20). Podľa proroka Ezechiela sa v jeho kruhu tu spomínajú Noach, Daniel a Jób³ síce považovali za príkladné osoby zbožnosti a viery,⁴ no ani oni by podľa hriechu Jeruzalema nemohli odvrátiť Božiu odplatu, o to viac, že patrili síce do dejín Izraela, no nepatrili do kultického a teologického kruhu Jeruzalema. Tým chce Ezechiel povedať, že napr. Jób aj keď bol akokoľvek zbožný,⁵ podľa jednej tradície pred hriechom svojich detí nevedel ich zachrániť.⁶ Podobne tu spracováva Ezechiel asi *mimokanonickú legendu* známu z ugaritských mýtických textov,⁷ napojené asi aj na galilejské tradície,⁸ kde Daniel⁹ v severosýrskom meste Ugarit síce pôsobil ako múdry, spravodlivý sudca a polobožský vládca, ale nemohol ochrániť svojich synov a dcéry pred hnevom bohyne Anat.¹⁰ Podobne sa hovorí aj o Noachovi, ktorý v tradícii židovskej zbožnosti tiež sa považoval za spravodlivého človeka,¹¹ potom taktiež aj v kresťanskej tradícii bol považovaný a uvádzaný ako častý a príklad¹² pravého zbožného života, ako to aj formuluje aj Claus Westermann: *das Muster der Gerechtigkeit und Frömmigkeit*.¹³ V mimokanonických knihách¹⁴ sa religionistická tradícia, vrátane cirkevných otcov,¹⁵ stavia k Noachovi ako k mužovi, ktorý hlásal obrátenie a Božiu spravodlivosť,¹⁶ preto sa stal symbolom pre pokánie: μετανοια alebo δικαιοσύνη, čím bol aj označovaný.¹⁷ Avšak ani Noach nedokázal zachrániť svojich spúčasníkov kvôli ich hriechom pre Božím súdom. Ezechiel preto zdôrazňuje, že pred Božím hnevom kvôli

³ O ich spoločnom vystupovaní a význame pre židovskú apokalyptiku tradovanú u Ezechiela vid': H. H. P. DRESSLER: *The identification of the Ugaritic Dnīl with the Daniel of Ezekiel*, in: *Vetus Testamentum* (1979), 152-161.

⁴ Podľa Walthera EICHRODTA sa v Izraeli považovali za „Idealfiguren“: *Der Prophet Hesechiel*, ATD 22, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1968, 109-110.

⁵ O Jóbovi sa objavuje zmienka vo viacerých starovekých východných tradíciách. Jedna legenda o Jóbovi sa objavuje aj v kumránskom zvitku 4QOrNab, ktorý pravdepodobne je produktom severoarabského židovského spoločenstva. Georg FOHRER, *Das Buch Hiob*, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1963, 31.

⁶ O tom pojednáva biblická tradícia zachytená u Jóba 1,5.13-22.

⁷ John DAY: *The Daniel of Ugarit and Ezekiel and the hero of the Book of Daniel*. In: *Vetus Testamentum*. 30 (1980), 174-184.

⁸ Cf. G. A. BARTON, *Danel, a pre-Israelite hero of Galilee*, in: *Journal for Biblical Literature* 9 (1941), 213-25.

⁹ Biblický Daniel bol potom stotožnený s ugaritským mýtickým vládcom: M. NOTH, *Noah, Daniel und Hiob in Ezechiel XIV*, in: *Vetus Testamentum* 1 (1951), 251-260, tu: 253; Walther ZIMMERLI, *Ezechiel*, BK AT XIII,1-2, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1969, 321.670.

¹⁰ Walther EICHRODT, *Der Prophet Hesechiel*, 110.

¹¹ V takomto postavení Noach sa v Starom zákone objavuje aj na viacerých miestach (Gen 5,29; 1Kron 1,4; Iz 54,9, a aj tu: Ez 14,14.20). Claus WESTERMANN, *Genesis 1-11*, BK AT I/1, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1976, 553.

¹² Por. napr. Žid 11,7 alebo 2Pt 2,4.

¹³ Noach bol všeobecne vďačná téma napr. aj na mozaikách a freskách starokresťanských katakomb, kde stál v takom symbolickom zobrazovaní, že bol človekom, ktorý prekonal potopu a tým symbolicky aj „istú smrť“: Josef FINK, *Noe der Gerechte in der frühchristlichen Kunst*, Münster, Böhlau Verlag, 1955.

¹⁴ Por. Sir 44,17; Tob 4,12; Sap 10,4; TestBenj 10,6; AdEv 33,1: Claus WESTERMANN, *Genesis 1-11*, 642.

¹⁵ V spisoch cirkevných otcov sa Noach objavuje veľmi často a má bohatú podobizeň (rolu): je zobrazovaný ako prorok, nový Adam alebo aj ako prorotyp Ježišov (Typos für Christus). Kumránske spoločenstvo v ňom videlo svojho „Učiteľa spravodlivosti“ a dala mu prírmenie „nový Noach“: Claus WESTERMANN, *Genesis 1-11*, 642.

¹⁶ V tradícii o Noachovi sa vie aj o tom, že pri Noachovi v korábe ja zobrazovaná aj egyptská bohyňa Maat taktiež v bárke obklopená svetelnými lúčmi a sprítomňuje ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, čo má potvrdiť Noachovu spravodlivosť. Táto kombinácia každopádne prezrádza egyptskú súvislosť legendy o Noachovi, a to aj vtedy, ak sa môže brať v úvahu, že sa pri ňom objavujú aj Jákob a Jób. Por. R. P. J. HOOYMAN, *Die Noe-Darstellung in der frühchristlichen Kunst: Eine christlich-archäologische Abhandlung zu J. FINK: Noe der Gerechte in der frühchristlichen Kunst*, in: *Vigiliae Christianae* 12 (1958, 3) 113-135, itt: 117-118.

¹⁷ Por. napr. RimKlem, 1Kor 7, AlexKlem, *Stromata* I, 21, 135, alebo Hieronymus, *Quaest. hebr. in Gen.*, 9, 29.

hriechu Jeruzalema, kvôli čomu príde na nich mor a krvavá Božia prchkosť, neochránia ani velikáni jeho ľudu.

Podobne hovorí aj Habakuk: “Boh prichádza z Temánu, Svätý z vrchu Parán. — Sela — Jeho veleba prikryla nebesá a zem je plná jeho oslavy. Žiari ako svetlo. Z rúk mu vychádzajú lúče, v nich sa skrýva jeho sila. Pred ním ide mor a hneď za ním sa ťahá skaza“ (Hab 3,3-5).¹⁸ Jeho majestát sprevádzajú veľmi silné svetelné úkazy.¹⁹ Zo súvislosti hneď vyplynie, že Božiu svetelnú žiaru spravádzajú aj pliahy a rany, ktoré ťažko doliehajú na ľudí i zvieratá. Tieto pliahy zvestujú Božiu velebnosť a všemohúcnosť, ale na stvorený svet pôsobia ničivo a bolestivo, keďže sa vedelo, že zatiaľ čo Božia sláva prichádza z nebies, rany a pliahy prichádzajú z podsvetia – a aj keď prichádzajú na povel Boží -, blízkosť démonského podsvetia o to viac ľaká.²⁰ Pri týchto ranách išlo jednak o Boží *spravodlivý trest*, ktorým udržoval spravodlivosť v krajine v rovnováhe života, teda o udržanie disciplíny, no zároveň mohlo ísť aj o tzv. *výchovný trest*, ktorým Boh dával najavo svoje požiadavky a nútil svoj ľud k ich rešpektu. Tak sme toho svedkami aj v prípade kráľa Dávida, ktorý po neúspešnom a svojvoľnom sčítaní ľudu si môže vybrať. „Gád prišiel k Dávidovi a oznámil mu: „Má nastať v tvojej krajine sedem rokov hladu? Alebo chceš tri mesiace utekať pred svojimi nepriateľmi, ktorí ťa budú prenasledovať? Alebo má byť v tvojej krajine tri dni mor?“ (2Sam 24,13-15) My vieme, že Dávid si vybral mor a vtedy za niekoľko dní zomrelo v Izraeli sedemdesiat tisíc mužov. Mor teda musel byť medzi starozákonným izraelským ľudom pomerne *známym zjavom*, ktorý buď iba ako sama nemoc²¹ alebo spolu spojený s inými ranami²² nivočil ich rodiny a prinášal bolesť, smútok a utrpenie. Vždy to však súviselo s *poslušnosťou* alebo *hriechom* Izraela.²³

2. Mor a pliahy v antickom Grécku

Ako židia, ani iné staroveké národy nezostali bez zásahu moru. O *antických Gréckoch* môžeme čítať, že medzi nimi mor a podobné pliahy pustošili akoby na pokračovanie. Z ich morových udalostí, ktoré začínajú už u Homéra (asi 8. st. pr. Kr.),²⁴ kde napr. Apollón spôsobil mor, a kde

¹⁸ Je zaujímavé, že v Hab 3,5 Septuaginta – podľa zvyku texty uhladiť a teologizovať – hebrejské מַרְבָּר (mor, pliahy) preznačuje v λόγος (λογος). Výkladom toho by mohlo byť to, že pri kozmických udalostiach, akým je aj theofánia, sa u božskej bytosti z nebies neobjavuje zbraň, ale diadém (στέφανος), keďže berie na seba postavu kňazskú, áronskú. On Božiu vec nevedie do konca zbraňou, ale svojím slovom (λόγος), keďže chce pripomínať Božiu zmluvu, kto môže svojich ochrániť pre mečom, ale aj pre mortom, pliahami, smrťou aj podsvetím (por. napr. PsalSalm 13,1-3). Takéto „presymbolizovanie“ sa v Septuaginte objavuje pomerne často. Vö. Michael BACHMANN, *Von Paulus zur Apokalypse – und weiter*, NTOA 91, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2011, 415.

¹⁹ Prorok Habakuk tento epifanijný žiarivý úkaz opisuje vacerými obrazmi: Boží majestát, sláva, žiarivosť, svetelné lúče, žiara slnka, - to všetko nasleduje Hospodina a v týchto prejavoch naplno žiari Božia sláva. Pre ľudský svet je to však veľmi vystrašujúce a ochromujúce, a ani sa celkom nedá ustáť. K Božej theofánii sa pridali aj iné zjavy, napr. kozmické úkazy, pozemské katastrofy, mohutné vody atď. čo apokalyptike ponúkalo veľmi vábivé obrazy.

²⁰ Ernst SELLIN poukazuje aj na to, že práve hebrejské ekvivalenty ako מַרְבָּר alebo מַשְׁרָר znamenajú podzemných démonov a démonov moru: *Das Zwölfprophetenbuch II.*, KAT XII, Leipzig, A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung D. Werner Scholl, 1930, 408.

²¹ Por. Ex 9,3; Žalm 78,50; 91,3.6; Ez 14,19; Hab 3,5.

²² Por. Dt 28,21; 1Kráľ 8,37; 2Kron 6,28.

²³ Takéto a podobné príčiny viedli k tomu, že v židovskej a kresťanskej apokalyptike sa mohla vytvoriť teológia posledného súdu. Por. Mt 24,7; Lk 21,11; Zj 6,8; 18,8.

²⁴ Homéros, *Il.* 1,8-10.

duše zdatných mužov padali do hádu a ich telá žrali supy a psy, uved'me aspoň niečo, čo spomína aj Diogenés Laertios (180-240)²⁵ vo svojej známej knihe *o životoch a názoroch filozofov*:

„Aténčania, ktorých v tom čase stíhal mor a Pytia im veštila, aby si očistili mesto, poslali Nikeratovho syna Nikla s loďou na Krétu, aby odtiaľ priviedol Epimenida. Ten prišiel za 46. olympiády²⁶ a očistil ich mesto. Mor zažehnal takýmto spôsobom: Vzal čierne a biele jahnece a viedol ich na Areopag. Tam ich pustil, nech idú, kam chcú. Potom nariadil tým, čo ich nasledovali, aby na mieste, kde si každé z nich ľahne, obetovali príslušnému bohu; a zlo sa vraj takto skončilo.²⁷ Preto ešte aj dnes možno nájsť po aténskych democh bezmenné oltáre²⁸ ako pripomienku na vtedajšie uzmiernenie.”²⁹

Tak sa v Aténach rozšírila prax, že ľudia stavali *oltáre bohom bez mena*, teda takým, ktorých ešte nepoznali, ale ktorí sa medzi nimi „prezentovali“ svojou tajomnou mocou a pred ktorými ľudia chceli mať rešpekt, aby si ich na seba nepohnevali. Tak vzniklo v Aténach množstvo oltárov „neznámym bohom“.³⁰ Môžeme sa o tom dočítať aj napr. z diel veľkého antického cestovateľa Pausania, ktorý v roku 175. po Kr. precestoval celé Grécko. Vo svojich cestopisoch píše, že keď pristál na polostrove Pireus, v blízkosti prístavu našiel množstvo chrámov a aj „oltáre neznámym bohom“.³¹ Poznamenal, že Atény sú mestom oltárov a modiel a že tam je viac sôch, ako v celom Grécku.³² To by korešpondovalo aj so zistením apoštola Pavla o Aténach (Sk 17). Môže sa to vysvetliť jednak tým, že v Aténach bola známa sochárska akadémia, a teda zhlukovalo sa tam množstvo umelcov kameňa; ale aj tým, že keďže ľudská existencia bola tak labilná a zraniteľná – aj následkom rôznych nemocí, pliač, moru a neznámych infekčných chorôb –, to všetko tlačilo ľudí do bázne pred bohmi a do snahy získať si ich pomoc a priazeň na svoju ochranu.

Z pera gréckeho historika Thukydidu (460-400 pr. Kr.)³³ sa zase dozvedáme, že počas peloponézskej vojny medzi Spartou a Aténmi³⁴ už v roku 429 vypukla taká pandémia, že skántrila množstvo ľudu, na čo zomrel aj ich charizmatiký vodca Periklés.

Zo svedectva dobových materiálov vieme, že v roku 430 pr. Kr. vypukla v Etiópii veľká epidémia, ktorá sa rýchlo šírila v antickom svete: cez Egypt a Líbyiu sa dostala aj do Európy a prenikla aj do Grécka. Najviac boli vtedy postihnuté Atény, a ako sa traduje, vraj zahubila najmenej tretinu jej

²⁵ Diogenés LAERTIOS, *Životopisy slávnych filozofov*, I, 10, 110-111.

²⁶ 46. olympiáda spadá do obdobia rokov 596-593 pr. Kr.

²⁷ Hans KÜLLING, Zur Bedeutung des Agnostos Theos. Eine Exegese zu Apostelgeschichte 17,22-23, in: *Theologische Zeitschrift*, 36 (1982/2), 65-83, tu: 70.

²⁸ ERDŐS Károly, *Pál apostol athéni beszéde*, Budapest, Magyar Egyetemi Nyomda, 1927, 21-22.

²⁹ Miroslav OKÁL (prel.), *Diogenes Laertios: Životopisy slávnych filozofov* I, 10, 110-111. Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2007, 36-37. Antonín KOLÁŘ (prel.), *Diogenés Laertios: Životy, názory a výroky proslulých filosofů*, Pelhřimov, Nová Tiskárna, 1995, 74-75.

³⁰ Pausanias, I,4: *Graeciae Descriptio*, Vol. I—III. Maria Helena ROCHA-PEREIRA (ed.), B. G. Teubner, Verlagsgesellschaft, 1973-1989 = MURAKÖZY Gyula (ford.), *Pausaniasz: Görögország leírása I.*, Máriabesnyő-Gödöllő, Attraktor, 2008. GYÜRKI László: *Szent Pál apostol útjain*, Budapest, Ecclesia, 1980, 136.

³¹ John STOTT: *Az apostolok cselekedetei*, Budapest, Harmat Kiadó, 2010, 315.

³² GYÜRKI László: *Szent Pál apostol útjain*, 130.

³³ Thukydidés, *Dejiny peloponézskej vojny*, 2,49-50.

³⁴ Tzv. peloponézská vojna medzi Spartou a Aténmi trvala 27 rokov, v rokoch 431-404 pr. Kr.

obyvateľstva. Choroba natoľko zasiahla politický vývoj v Grécku, že následkom veľkých strát a oslabeniu Atény stratili svoju dominanciu a Grécko tak mohla ovládnuť vojenská Sparta. Významný grécky autor Thukydidés³⁵ takto opisuje túto pandémiu v Aténach:³⁶

„Už hoci akákoľvek choroba vyvolala túto pandémiu, jej mravné následky boli omnoho nemilosrdnejšie, ako fyzické. Smrť skántrila toľko ľudí, že tí, ktorí ešte nedostali túto chorobu, snažili sa už iba o to, aby sa vyžili podľa svojich najvulgárnejších chůťok, keďže nevedeli, či sa dožijú ďalšieho týždňa. „Už nikto sa nebál ani bohov, ani strachu, ani ľudských zákonov, a keďže videli, že každý rovnako hynie, mysleli si, že aj tak je jedno, či bol niekto zbožný alebo nie, a nikto neveril, že by sa dožil dňa, keď ho postavia pred občiansky súd, aby kvôli svojim hriechom dostal patričnú odplatu. 13. Mŕtvi ležali po uliciach, lebo pomreli celé rodiny, a tak nebolo nikoho, kto by svojich príbuzných spálil. Kto mal ešte príbuzných a založil hranicu, s prekvapením videl, že skôr než by bol tam položil mŕtvolu svojho príbuzného, rýchlo tam položil niekto svojho mŕtveho a spolnil ho. Dokonca stávalo sa aj to, že už na horiacu hranicu niekto z priplíziacich sa Athéňanov narýchlo pohodil tam svojho mŕtveho. Utečenci z vidieka sa hrnuli do mesta, kde prebývali v narýchlo pozbíjaných chatrčiach, kde sa odohrávali hrôzostrašné infernálne scény. Smrť však neobchádzala ani vedúcich ľudu. Aj Perikla zničila táto pliaga.“

Túto nemoc Gréci nevedeli presne definovať a tak ju nazvali *epidémion*, čo je skladba dvoch gréckych slov: *epi* (ἐπί: nad, na) a *demos* (δῆμος: ľud); to malo znamenať *nemoc nad celým ľudom*, lebo zasahuje všetkých bez rozdielu.³⁷ Tak sa táto „nemoc“ objavuje aj v Hippokratových³⁸ (460-370 pr. Kr.) knihách *Corpus Hippocraticum*.³⁹ Epidémie boli obyčajne vždy následkom prírodných katastrof alebo vojen, keď umieralo veľké množstvo ľudí a ich pochovávanie nebolo celkom možné.

Podľa správ Livia⁴⁰ v 3. st. pred Kr. (r. 292) prepadla vtedajšiu Itáliu veľmi ťažká epidémia,⁴¹ ktorá trápila aj Grékov. Keďže v knihách *Sibylliných* našli proroctvo, ako sa tejto pandémie zbaviť: Majú vyhľadať svätýňu gréckeho boha Asklépia v Epidauru. Po ich príchode dostali hada (znamenie božstva *Asklépia*), ktorého priniesli domov do Ríma. Keď ho pustili, utiahol sa na ostrove Tiberia, kde Asklepiovi postavili chrám. Potom pandémia utíchla.⁴² Tým sa vytvorila

³⁵ Thukydidés, 47,12-13.

³⁶ NÉMETH György, Két halotti beszéd, in: *A zsarnokok utópiája. Antik tanulmányok*, Budapest, ATLANTISZ Könyvkiadó, 1996, 233-252. Periklész halotti beszéde, 235-240, tu: 239-240.

³⁷ Holger SONNABEND, *Katastrophen in der Antike*, Verlag Philipp von Zabern, Darmstadt-Mainz, 2013, 44-45.

³⁸ Přemysl HANÁK - Kateřina IVANOVÁ - Jarmila POTOMKOVÁ, *Hippokratés z Kósu - zakladatel moderní medicíny, in: Pediatrie pro praxi 16 (2015), 201-202.*

³⁹ Za najvýznamnejšie dielo Hippokratovo sa považuje *Corpus hippocraticum*, ktoré bolo postupne zostavované nielen samým autorom, ale aj jeho štúpenkami a nasledovníkmi. Ide o súbor 58 až 70 textov rôznej obsažnosti. Podľa rôznej skladby snád 38. kniha pojednáva o epidémiách: *Epidémion biblia hepta* – Sedem kníh o epidémiách. H. BARTOŠ - S. FISCHEROVÁ, *Hippokratés. Vybrané spisy*. Praha, Oikoymenh, 2012, 219–255.

⁴⁰ Livius, 10,47.6.

⁴¹ Eric NELSON, Plagues of the Roman Republic, in: Joseph P. BYRNE (ed.), *Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues*, London, Greenwood Press, 2008, 538-540.

⁴² Holger SONNABEND, *Katastrophen in der Antike*, 48.

teológia ako fenomén, že nemoc zosielaajú bohovia, ktorí môžu byť zmierení a môžu pandémie zastaviť a dať zase všetko do pôvodného poriadku.

Možno ako prvý začal otázku pandémie medicínsky riešiť človek v blízkosti cisára Marka Aurélia (160-180). Volal sa Galen (Claudius Galénos: 129-199), pochádzal z Pergamonu a bol lekárom gladiátorov, veľmi známym. Keďže Markus Aurélius mnoho chorľavel, cisár si ho ako 36 ročného skúseného a chýrneho lekára povolal do Ríma, aby bol jeho dvorným lekárom. Tam mal možnosť v cisárskych archívoch ďalej študovať popisy rôznych nemocí a tak sa dostal aj k moru a iným epidémiám. V tej dobe v roku 166 práve zavládol v Ríme a krajine tuhý mor,⁴³ ktorý priniesli asi víťazní vojaci z vojny proti Parthom. Vraj denne zomieralo okolo 2000 mužov,⁴⁴ ako o tom referuje aj historik Cassius Dio (163–229). Keďže rímska armáda a samozrejme aj ríša mala vybudovanú pevnú vojenskú štruktúru po celej Európe, ktorá bleskovo komunikovala, to však znamenalo aj jej nešťastie, lebo nemoc sa tak rýchlo šírila nielen v Itálii, ale aj v Gallii, Spanii (Španielsku) a hlavne Británii, kde boli veľké rímske osídľiská - teda hliadky. Nábožensky sa to komentovalo tak, že to je trest partských bohov, že rímsky vojaci vyplienili ich krajinu a ich chrámy. Preto sa v Ríme postavil chrám na ich zmierenie. Lekár Galen tak mal možnosť vidieť dosah pandémie, no zároveň priamo si „odskúšať“ aj svoje vedomosti a spôsoby liečby.⁴⁵ Možno to bol on, kto ako prvý začal sa venovať pandemickým prejavom takýchto chorôb, vďaka čomu mohol vytvoriť systematickú lekársku vedu.⁴⁶ Cisár síce v roku 180 asi na pandémiu zomrel, ale Galen pokračoval vo svojom experimente lekárske sa vysporiadať s touto nemocou.⁴⁷

Jeho výsledky či úspechy sa začali pomaly uplatňovať⁴⁸ hlavne na cisárskom dvore a vo vyšších kruhoch. Obyčajní ľudia ovšem ďalej zomierali na pandémiu. Niekedy sa táto diagnóza ich smrti dostala aj na náhrobný kameň, ako o tom môžeme čítať napr. v prípade ženy menom Myrrhine z Attiky:

*Som hrobom Myrrhiny, ktorá zomrela na mor.*⁴⁹

Podobne ako príčina smrti je uvedený mor aj v nasledujúcom náhrobnom epitafe pre významného muža Ptolemaia Philopatra, ktorý okolo roku 150 zomrel ako 18. ročný a napriek škaredej smrti v

⁴³ J. F. GILLIAM, The Plague under Marcus Aurelius, in: *American Journal of Philology* 82 (1961), 225–251. R. P. DUNCAN-JONES, The Impact of the Antonine Plague, in: *Journal of Roman Archaeology* 9 (1996), 108–136.

⁴⁴ Dionysios STATHAKOPOULOS, Plagues of the roman Empire, in: Joseph P. BYRNE (ed.), *Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues*, London, Greenwood Press, 2008, 536-538, tu: 536.

⁴⁵ Jared SECORD, Medicine beyond Galen in the Roman Empire and Late Antiquity, in: *Studia Patristica* 81 (2017), 1-7.

⁴⁶ Ares PASIPOULARIDES, Galen, father of systematic medicine, in: *International Journal of Cardiology* 172 (214), 47-58.

⁴⁷ Peter van NUFFELEN, Galen, Divination and the Status of Medicine, in: *Classical Quarterly* 64 (2014,1), 337–352

⁴⁸ Treba poznamenať, že Galenov vplyv trval dlhé storočia a v podstate až v 19. storočí prestal byť absolútnou lekárskou autoritou: Péter Kálmán VARGA, Galénos a filozófia, in: *Deliberationes* 6-7 (2014), 215-223, tu: 215.

⁴⁹ Werner PEEK, *Griechische Grabgedichte*, Berlin, Akademie Verlag, 1960, n° 51.

dôsledku moru prisľuboval sa mu pobyt na Olympe v palácoch Diových, čo znamenalo určitú formu zbožštenia (*divinizácie*):

Tvoj odchod zavínil mor (λοιμός), čo všetko v krajine ničí,

z ruky mladej ti vytrhol žezlo – dedičnú vládu predkov.

No z tmy ty neideš do tmy, ved' duše šľachetných ľudí

neberie Hádes. Na Olymp vedie ich Zeus.⁵⁰

Určitý druh *moru*, alebo *malárie* zapôsobil aj vtedy, keď sa Hannibal dostal cez Alpy a prišiel pred brány Ríma, aby ho zničil. Naraz sa však rýchlo obrátil a s vojskom odtiahol bez boja. Podľa niektorých historikov preto, lebo okolo Ríma bolo množstvo močiarov, ktoré doslova chrlili komáre. Hannibal sa zľakol, že mu tu hoci aj celé vojsko zahynie na mor/maláriu, ktorý komáre šírili. A keďže dobývanie tak mohutného a dobre bráneného mesta mohlo potrváť veľmi dlho, preto – než by bolo neskoro - radšej rýchlo odtiahol. Takže komáre zachránili Rím.⁵¹

Podobne sa čoraz viac ozrejmuje, že epidémie, ktoré v tej dobe po celej rímskej ríši pustošili, v podstate znamenali veľkú pomoc pri šírení kresťanstva. Totiž keďže *diakónia* a nezištná pomoc bližným v láske Kristovej bola jedným zo základných eticko-sociálnych, ale aj teologických motívov apoštolskej cirkvi, kresťania nezištne a niekedy aj s veľkým rizikom ohrozenia vlastného života pomáhali opatrovať nemocných, čo bolo nesmierne prítťažlivé pre pohanov, ktorí sa aj týmto príkladom nechali inšpirovať, aby sa pridali ku kresťanstvu. Zároveň však – keďže kresťania žili pomerne stroho a držali sa viac-menej *asketického spôsobu života*, často aj vďaka chudobe – ich zdržanlivosť chránila ich pred morovými nemocami a tak kritické obdobia epidémií prežívali omnoho úspešnejšie, ako zhýralí pohania. A zatiaľ čo pohania hynuli, kresťania prežívali a aj vo svojom počte rástli.⁵² Že okrem toho aj *silná viera v zázraky* a nádej uzdravenia ich tiež oživovala a imunologizovala, počíta sa ako dôvažok ich odolnejšej kondície.

3. Mor a pliaga z pohľadu apoštolskej cirkvi

S otázkou moru sa v prostredí Ježišovom a aj v apoštolskej cirkvi stretávame v dvoch intenciách, ako sme to videli v Starom zákone a aj v grécko-rímskom antickom svete:

⁵⁰ Hermann BECKBY, *Anthologia Graeca*, VII, München, Artemis, 1965, n° 241. 3-4. v.: Imre PERES, *Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatologie*, WUNT 175, Tübingen, Mohr Siebeck, 2003, 115.

⁵¹ Branislav KOVÁR, Komáre chránili staroveký Rím, ale zároveň prispeli k jeho záhube, in: Branislav KOVÁR - Oliver ZAJAC - Lucia BENEDIKOVÁ (eds.), *Epidémie v dejinách. Ludstvo v boji s neviditeľnými nepriateľmi*, Bratislava, Premedia, 2020, 48-54, tu: 50nn.

⁵² Andrej ZEMAN, Pomohli epidémie šíreniu kresťanstva? in: KOVÁR, Branislav-ZAJAC, Oliver BENEDIKOVÁ, Lucia (eds.), *Epidémie v dejinách. Ludstvo v boji s neviditeľnými nepriateľmi*, Bratislava, Premedia, 2020, 48-54.

1. Mor bol vnímaný jednak ako *prejav Božieho zásahu* do života ľudí a spoločnosti kvôli hriechu a spupnosti.

2. K tomu zároveň môže použiť *vojny, prírodné katastrofy alebo nebeské úkazy*, aby nimi vyvolal mor, biedu a utrpenie.

3. U Ježiša sa motív moru objavuje v jeho tzv. *malej apokalypse*, ktorú Lukáš (21,9-11) formuluje⁵³ takto: „A keď budete počuť o vojnách a nepokojoch, neľakajte sa! Najprv musí prísť toto, ale koniec nebude hneď.“¹⁰ Potom im povedal: „Národ povstane proti národu a kráľovstvo proti kráľovstvu. Budú veľké zemetrasenia a miestami hlad a mor, hrôzy a veľké znamenia z neba.“

Ježiš teda predpokladá, že v posledných časoch nastanú také hrôzostrašné udalosti, ktoré budú mať za následok hromadné utrpenie a umieranie. Nebude to znamenať hneď koniec, ale budú to udalosti, ktoré v poslednom rade *koniec pripraví* a navodia. V tomto scenári teda mor patril do apokalyptickej kategórie, ktorú obopínali vojny, zemetrasenia a hrozné nebeské úkazy, následkom čoho ľudia poblázni a budú sa zabíjať. Ježišovi poslucháči alebo čitatelia evanjelia - ktorí poznali židovskú apokalyptiku⁵⁴ - tomu veľmi dobre rozumeli. Pre nich to boli skutočne apokalyptické udalosti pred nastolením konca. Ťažšie sa už určuje, či ten koniec sa myslel ako *koniec chrámu* a jeho kultu, *koniec Jeruzalema*, *koniec judskej provincie* (judského /Herodovho/ kráľovstva), alebo *koniec sveta*. Strašné udalosti a zatiaľ ich doterajšie odhaľovanie dovoľuje len ťažko definovať túto zložitú apokalyptickú proféciu.⁵⁵ Hrôzostrašné udalosti zatiaľ tento výhľad zakrývajú. V apoštolskej cirkvi Pavlovej sa síce mor nedostáva priamo k slovu, ale apokalyptické scenáre prezrádzajú, že tento motív dozrieval⁵⁶ a že je len otázkou času a politických okolností, kedy sa z neho stane absolútne kozmický apokalyptický scenár dramatického konca sveta.

4. Zjavenie Jána a pohľad do apokalyptických časov

Apoštolský vizionár knihy Zjavenia sa k moru stavia už celkom pragmaticky: bude samozrejmom *súčasťou posledných apokalyptických udalostí* pred zánikom tohoto sveta. Ján uvádza mor v dvoch

⁵³ Keďže sa má zato, že Markova Malá apokalypsa je staršia, resp. pôvodnejšia, môžeme predpokladať, že pri úpravách takýchto textov – ktoré Matúš upravuje zase trochu ináč - musel napr. Lukáš disponovať aj inou tradíciou, alebo aktualizoval text podľa svojho teologického nazerania na dejiny, kde už vo svojej rímskej súčasnosti poznával, že pri katastrofách prírodných či pri vojnách sa obyčajne vyskytuje aj mor ako následok katastrof, preto to mohol zakomponovať do svojich preberaných apokalyptických textov.

⁵⁴ Pod vplyvom židovskej apokalyptiky sa aj evanjelijné eschatologické texty v určitom zmysle podobne tvorili, možno trochu jednoducho. Zatiaľ čo G. HARDER zastáva všeobecne prijatý názor, že tu sa dá tušiť „ein weiteres Stadium christlicher Verarbeitung der spätjüdischen Vorlage“ (Das eschatologische Geschichtsbild der sog. kleinen Apokalypse Mk 13, in: *Theologia Viatorum* 4 /1952-1953/, 71-107, itt: 75), Jan LAMBRECHT práve kvôli „Vorlage“ sa pýta ďalej, že v skutočnosti podrobnejšie čo to znamená: „eine 'Little Apocalypse'; eine schriftlich fixierte Quelle; oder nur lose allbekannte und jedermann zugängliche apokalyptische Motive?“ *Die Redaktion der Markus-Apokalypse*, AB 28, Rom, Päpstliches Bibelinstitut, 1967, 110.

⁵⁵ Por. Hans CONZELMANN, *Geschichte und Eschaton nach Mc 13*, in: *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft* (1959), 210-221.

⁵⁶ Vid' napr. Michael BACHMANN, *Von Paulus zur Apokalypse – und weiter*, NTOA 91, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2011, 337-338.

prípadoch.

1. Jednak sa o ňom zmieňuje v súvislosti s *jazdcom na šedom* (χλωρός) *koni* (Zj 6,8). Jazdec nesie meno *Smrť* (θάνατος), *a nasledovalo ho Podsvetie* (ᾄδης). Ako jej *atribúty*⁵⁷ – podľa proroctva Sibylliny⁵⁸ - sa spomínajú *smrť* (θάνατος), *meč* (ρόμφαία), *hlad* (λοιμός), *mor* (λιμός) *a dravé šelmy* (θηρία).

Tieto pustošiace prostriedky dosahujú to, že po nich nasleduje už iba ríša mŕtvych, ako zvyklo byť obyčajne po pustošiacich vojnách.⁵⁹ To je nakoniec posledný cieľ týchto „mocností“ – priniesť smrť a dostať všetkých do hádu.⁶⁰ A z ríše mŕtvych podľa gréckej mytológie nielo návratu. Koniec je teda neodvratný.

2. Druhým horizontom moru je spustošenie veľkého hriešneho mesta Babylonu, o čom pojednáva celá 18. kapitola Zjavenia Jána. Síce priamo vojna proti nemu a iné nebeské úkazy sa už teraz viac podrobnejšie nespomínajú, no z prechádzajúcej kapitoly je jasné, že sa o jeho zničenie postaral sám Baránok (17,14). A potom sa uvádzajú už len ako následok spustošenia všetky likvidujúce rany: smrť, smútok, mor a oheň. To sú tie „*babylonské rany*“⁶¹ (podľa príkladu egyptských rán),⁶² ktoré dorazia Babylon do jeho konečnej likvidácie. Mor sa tu tiež uvádza ako likvidačná zbraň: ak by niekto unikol vojne, meču a ohňu, toho skosí nakoniec mor a hlad, ktorý bude pretrvávať až do totálnej smrti. A mor vždy znamená spustošenie masy ľudí.⁶³ Tak *pád Babylona bude totálny* nielen materiálne, ale aj na ľuďoch. Ved' nakoniec práve ich má Boží súd postihnúť.

Samozrejme, aj v postapoštolskej dobe sa ďalej šírili epidémie a cirkev musela s nimi zápasit⁶⁴. Ľudia z cirkvi boli v rozporení, nakoľko je ešte možné v nemoci obracať sa na pohanské „nemocnice“ a bežne užívanú lekársku prax, ktorá sa uplatňovala v *Asklepiovom kulte*, alebo pre kresťanov sa takéto očakávanie nepovoľuje. Možno aj pod tlakom nemocí a nutnosti sa v postapoštolskej cirkvi čoraz viac preferovali *očakávania na zázraky* a tým sa dostávali do popredia významnejšie osoby, od ktorých sa pomoc očakávala. Či to vskutku aj fungovalo, že takéto *charismatici* alebo *terapeuti* dokázali skutočne aj uzdravovať, sa dá potvrdiť už len z niektorých legendárnych príbehov, ktoré iste môžu mať nejaké reálne jadro. Pravdou však je, že v tomto smere sa rapídne rýchlo utvárala akási *cirkevná poverčivosť*, ktorá z poprednejších cirkevných

⁵⁷ Por. Charles ALEXANDRE, *Oracula Sibyllina*, Paris, Institut Galiciei, 1869. Friedrich BLASS, Die Sibyllinen, in: Emil KAUTZSCH, *Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments II.*, Hildesheim-Zürich-New York, Georg Olms Verlag, 1992, 177-217.

⁵⁸ Aj toto videnie úzko súvisí s proroctvom Sibylliným, kde Boh ako sprievod jeho súdu dopúšťa podobné rany, ktoré idú spolu s kráľovským jazdcom na koni: mor a hladomor (λοιμός: 3,603.633), vojny (μάχηρα: 3,603.689), meč (ρόμφαία: 3,689), smrť (θάνατος: 3,692) a divé zvery (θηρία: 3,697.806): Michael BACHMANN, *Von Paulus zur Apokalypse – und weiter*, 418.

⁵⁹ Jiří MRÁZEK, *Zjevení Janovo*, Praha, Kalich, 2009, 83.

⁶⁰ Akira SATAKE, *Die Offenbarung des Johannes*, Göttingen, Vanhoeck & Ruprecht, 2008, 221.

⁶¹ Wilfrid J. HARRINGTON, *Kniha Zjevení*, Sacra Pagina, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2012, 109.

⁶² Hans-Peter MÜLLER, Die Plagen der Apokalypse. Eine formgeschichtliche Untersuchung, in: *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft* 51 (1960), 268-278.

⁶³ Akira SATAKE, *Die Offenbarung des Johannes*, 360.

⁶⁴ K tomu por. napr.: Gary B. FERNGREN, *Medicine and Health Care in Early Christianity*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2009.

hodnostárov tvorila *idoly svätých*,⁶⁵ ktorí – na spôsob Asklépia - aj po svojej smrti mohli terapeuticky zasahovať a pomáhať aj pri epidémiách.

5. Zhrnutie

Na záver môžeme krátko zhrnúť, ako sa dejinami ľudstva, vrátane židovských, gréckych či kresťanských dejín vysporiadali zasiahnutí ľudia s *katastrofickými udalosťami*, ktoré bolestne zasiahli ich civilizáciu, a ako hľadali na tieto úkazy odpoveď náboženskú, politickú alebo psychologickú.

1. Mor, pliahy a apokalyptika nejakým spôsobom vždy spolu súviseli. Avšak v počiatkoch Izraela a v dobe jeho pobytu v Egypte sa egyptské rany, vrátane moru, týkali egyptského faraóna a jeho ľudu a aj keď mali nádych apokalyptiky, mali byť likvidačné len pre Egyptanov, pričom Izraelcom mali zaručiť slobodný odchod do zaslúbenej zeme. Apokalyptika tu teda bola *diferenciálna*.

2. V určitom momente dejín Izraela sa mor a pliahy obrátili proti Božiemu ľudu následkom jeho *nevery, reptania a vzbury* proti Bohu na vyjadrenie nespokojnosti s jeho vedením. Boh zčasti zasiahol a chcel ešte ráznejšie, ale proti tomu sa ohradil Mojžiš a pozmenil Boží zámer. Božie apokalyptické konanie mohlo mať aj možný *korigujúci charakter*. Boh v tom dokázal svoju citlivosť a lásku k svojmu ľudu aj napriek jeho zlyhaniu.

3. V prípade grécko-rímskeho pohanského sveta je možno vidieť, že mor, pliahy, smrť a nákazy sú *spoluprichádzajúcim zjavom* vojen, zemetrasení a iných prírodno-kozmičských katastrof, ktoré si vyžadovali veľké obeť a nadsťho poznamenali život zasiahnutých skupín. Veľké úmrtia, hlad a súženia pripomínali skutočne apokalyptické skúšky.

4. V 1-2. storočí sa moru a epidemickým nákazám začína venovať ľudstvo „lekárskym spôsobom“, keď sa ľudia na katastrofy neďávajú už iba nábožensky či politicky, ale aj psychologicky a *medicínsky*. Tak sa začína „demitologizovať“ aj mor, aj keď nadvládu nad jeho apokalyptickými vlastnosťami sa dodnes nepodarilo získať.

5. Ježiš vo svojej apokalyptickej reči⁶⁶ sa dotýka moru ako apokalyptického zjavu, ktorý sa môže očakávať *pred príchodom konca*, bez toho však, aby sa celkom presne mohlo určiť, či apokalyptický mor sa podľa neho bude týkať pádu Jeruzalema, chrámu/kultu, judského/Herodovho kráľovstva, alebo konca sveta.

6. V (post)apoštolskej cirkvi maloázijskej sa mor a pliahy ako *súradnice smrti* a podsvetia objavujú jednak ako súd nad ľudstvom a svetom, ktorý prináša jazdec na šedom koni. Zároveň však prichádza aj mor ako súčasť tých zbraní a komponentov (smrť, smútok, mor a oheň.), ktoré

⁶⁵ Heidi MARX-WOLF, Religion, Medicine, and Health, in: Josef LÖSSL-Nicolas J. BAKER-BRIAN, *A Companion to Religion in Late Antiquity*, John Wiley & Sons, 2018, 511-528, tu: 521-522.

⁶⁶ Pozri tzv. „malú apokalypsu“, ktorú podľa Marka (13) uvádza Matúš (24-25) aj Lukáš (20-21). My sledujeme podanie evanjelistu Lukáša, ktorý prináša aj vlastné dôrazy, napr. aj o pliahoch a moru (Lk 21,11).

nakoniec *totálne zničia hriešny Babylón*, pravdepodobne politický Rím, čo bude konečným zmyslom a poslaním apokalyptických rán, vrátane moru.

7. Podľa knihy Zjavenia sa apokalyptickému moru jánovská cirkev *vyhne*, pretože sa stala Baránkovou nevestou a tá v pretvorení nebeského Jeruzalema sa dostáva do nového stavu spásy v nebeskom meste. Smrť, smútok, mor a oheň *zničil Babylon, ale Božie nebeské mesto nezasiahne*: ono získa o to väčší priestor na prijatie cirkvi, ktorá prežila všetky „babylonské“ apokalyptické rany.

6. Vyhodnotenie a usmernenie pre dnešnú cirkev

V súvislosti s pandémiou sa objavujú *rôzne konšpirácie*, ktoré šíria jednak slávuchtiví politici, jednak ľudia z prostredia siekt, ale niekedy aj ľudia z našich cirkví, odkiaľ môžeme počuť v podstate dvojaké vysvetlenie dnešnej pandémie: 1. Jednak sú medzi nami ľudia, ktorí sa chcú predstaviť, ako že *rozumia Božím zámerom* a dvíhajú prst, že pandémia je kvôli našim hriechom a celoplošne volajú iných k pokániu, lebo že – oni vedia - už blízko je Pán a koniec sveta. Máme ich teda počúvať a podriadiť sa im. 2. Na druhej strane sú ľudia, ktorí to celkom *ignorujú, ba popierajú* aj koronavírus a celú pandémiu, že to je hra politikov a mafiánov, ktorí sa chcú obohatiť na úkor poverčivých ľudí.

Myslím, že ani jedno, ani druhé tvrdenie nie je správne. Práve vo svetle Písma sa môžeme zorientovať, ako sa k tomu môžeme triezvo stavať. Skúsím sa to zosumarizovať, k čomu použijem aj myšlienky z komentára k evanjeliu Lukášovmu (Lk 21,7-11) od Gerharda Maiera, ktorý reflektuje na myšlienky Ježišove o apokalyptických časoch:⁶⁷

1. V Ježišových rečiach nenachádzame *žaden pokus o vyvolanie strachu* pred ťažkými časmi a udalosťami, ktoré majú prísť, ale podáva reálne informácie so zámerom dušpastiersky pripraviť svojich poslucháčov pred ťažkou budúcnosťou, aby zostali triezvi.

2. Ježiš *nemaluje žiadne podrobnosti* - a už tobôž nie hrôzostrašné detaily - posledných dní, ale o ťažkých časoch hovorí iba vo veľkých líniách.

3. Poukazuje na to, že všetky tieto udalosti *zostanú pod Božou kontrolou* a budú sa diať iba v rámci Božieho dovolenia. To znamená, že každé dieťa Božie v tejto poslednej historickej chvíli môže počítať s Božou pomocou a jeho ochranou.

4. Tu vystupujúcich sedem predznamení – ako že: zvädzanie, boje/vojny, zemetrasenia, hlad, nákazy/pandémie, hrozné diania, znamenia na nebi – *ešte neznamenajú samotný koniec* (Mt 24,6.8+par.). Úlohou týchto predznamení je iba *zvestovať*, že sa čoraz viac *blíži koniec* a že sa treba pripraviť.

⁶⁷ Gerhard MAIER, *Lukas*, Bibelkommentar – Neues Testament 2, SCM Brockhaus, 2013, 524-525.

5. Na otázku: *Prečo prichádzajú tieto hrozné utrpenia?*, Písmo odpovedá: Ľudia opúšťajú Boha, opúšťajú lásku, škodia si, ničia seba, prírodu, Božie stvorenie a narúšajú jeho stvoriteľský rád. Nedodržia pravidlá života, ktoré nám Boh dal. Boh nás oslovuje a volá k sebe, formou, ktorá môže byť *verbálna* (napr. zvesťou evanjelia), aj *neverbálna, ale citelná*. Boh k nám hovorí do našich uší a umu, a hovorí k nám aj cez našu kožu. Samozrejme, nemusí znamenať, že kto dostane koronavírus, ten je veľmi hriechy, ale ak sa rýchlo obráti, hneď uzdravie a nezomrie. Naš život a život vôbec je *väčším tajomstvom*, ako si myslíme. Boh nekoná podľa našich stereotypov. Pravdou však je, že tam, kde nie je ochoty sa podrobiť Božej vôli alebo prijať jeho súdy, tam je Boží zásah o to neúprosnejší.

Ako hovorí aj Zjavenie Jána (9,20-21): „No ostatní ľudia, ktorých nezahubili tieto rany, sa nekajali z výtvorov svojich rúk a neprestali sa klaňať démonom, ani zlatým, strieborným, medeným, kamenným a dreveným modlám, ktoré nemôžu ani vidieť, ani počuť, ani chodiť.²¹ A nekajali sa ani za svoje vraždy, ani za čarovanie, ani za smilstvo, ani za krádeže.“

Našou úlohou – ako kazateľov a teológov – je v tomto zložitom čase naraz niekoľko:

1. Neoblohmne *zvestovať Božiu lásku* zjavenú a dokázanú v Ježišovi Kristovi, ktorá stále platí.

2. *Nabádať ľudí k dôvere* k Bohu, k modlitbám a pokore pred jeho vôľou.

3. S láskou – nie pod hrozbami alebo s hromžením - *zvestovať výzvu k pokániu* a zasľubovať odpustenie hriechov, ktoré Pán Boh každému kajúcnikovi rád udeľuje.

4. Pomáhať ľuďom *oslobodiť sa od reptania*, aby nebrali Pána Boha na zodpovednosť: *Prečo im to urobil*, ak ochorejú alebo niekto z ich blízkych zomrie.

5. Nesmieme bagatelizovať vážnosť pandémie, ale treba poukázať na to, že sú to Božie *znamenia*, ktoré hovoria medzi iným aj o tom, že svet speje ku svojmu koncu. Raz naše dejiny prestanú. Smrť nás všetkých raz prevalcuje. To je tiež nástroj v ruke Božej, aby otočil beh tohoto sveta k inému stvoreniu.

6. Treba hlasno a jednoznačne *zvestovať*, že koniec života alebo *pád tohoto sveta neznamená náš zánik*. Boh otvára novú budúcnosť, pripravuje nové nebo a novú zem, kde už pliaga - ani ľudský hriech - nebudú. Boh pripravuje *novú eschatologickú civilizáciu*. A všetky signály, ktoré teraz na nás doliehajú, sú znameniami – verbálnymi i neverbálnymi-, že nás *Boh do tejto eschatologickej civilizácie pozýva*, očakáva a na ňu aj takto – dnes možno bolestivo – pripravuje.

Použitá literatúra

ALEXANDRE, Charles, *Oracula Sibyllina*, Paris, Institut Galicii, 1869.

BACHMANN, Michael, *Von Paulus zur Apokalypse – und weiter*, NTOA 91, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2011.

- BAHNÍK Václav (prel.), *Thukydides: Dějiny peloponnéské války*, Praha, Odeon, 1977.
- BARTON, G. A., Daniel, a pre-Israelite hero of Galilee, in: *Journal for Biblical Literature* 9 (1941), 213-25.
- BARTOŠ, H. – FISCHEROVÁ, S., *Hippokratés. Vybrané spisy*, Praha, Oikoymenh, 2012.
- BECKBY, Hermann, *Anthologia Graeca VII*, Tusculum-Bücherai, München, Ernst Heimeran Verlag, 1957.
- BLASS, Friedrich, Die Sibyllinen, in: Emil KAUTZSCH, *Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments II.*, Hildesheim-Zürich-New York, Georg Olms Verlag, 1992, 177-217.
- BOVON, Francois, *Das Evangelium nach Lukas 18,28-24,53*, KEK III/4, Neukirchen-Vluin – Düsseldorf, Neukirchener Verlag – Patmos Verlag, 2009.
- BYRNE, Joseph P. (ed.), *Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues*, London, Greenwood Press, 2008.
- CONZELMANN, Hans, Geschichte und Eschaton nach Mc 13, in: *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft* (1959), 210-221.
- DAY, John, *The Daniel of Ugarit and Ezekiel and the hero of the Book of Daniel*. In: *Vetus Testamentum*. 30 (1980), 174–184.
- DRESSLER, H. H. P., The identification of the Ugaritic Dnīl with the Daniel of Ezekiel, in: *Vetus Testamentum* (1979), 152-161.
- DUNCAN-JONES, R. P., The Impact of the Antonine Plague, in: *Journal of Roman Archaeology* 9 (1996), 108–136.
- EICHRODT, Walther, *Der Prophet Hesechiel*, ATD 22, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1968.
- ERDŐS Károly, *Pál apostol athéni beszéde (Pavlova reč v Aténach)*, Budapest, Magyar Egyetemi Nyomda, 1927.
- FERNGREN, Gary B., *Medicine and Health Care in Early Christianity*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2009.
- GIESEN, Heinz, *Die Offenbarung des Johannes*, RNT, Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 1997.
- GILLIAM, J. F., The Plague under Marcus Aurelius, in: *American Journal of Philology* 82 (1961), 225–251.

GYÜRKI László: *Szent Pál apostol útjain (Po cestách sv. Pavla)*, Budapest, Ecclesia, 1980.

HALVER, Rudolf, *Der Mythos im letzten Buch der Bibel*, Hamburg-Bergstedt, Evangelischer Verlag, 1964.

HANÁK, Přemysl - IVANOVÁ, Kateřina - POTOMKOVÁ, Jarmila, *Hippokratés z Kósu - zakladatel moderní medicíny*, in: *Pediatric pro praxi 16 (2015)*, 201-202.

HARRINGTON, Wilfrid J., *Kniha Zjevení*, Sacra Pagina, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2012.

HOFFMANN Zsuzsanna – HORVÁT, T. Ágnes, *Antik medicina és farmakológia (Medicina a farmakológia v antike)*, Szeged, JATEPress, 2019.

HOFFMANN Zsuzsanna – HORVÁT, T. Ágnes, *Mágia és varázslás az ókorban (Mágia a čarodejníctvo v antike)*, Ikonológia és Műértelmezés 15, Szeged, JATEPress, 2019.

HOSSZÚ Gyula - SEGESDI Márta (szerk.), *Görög-római-ókeresztény írók I. (Grécko-rímski starokresťanskí autori), Művelődéstörténeti szöveggyűjtemény*, Budapest, Halász és Társa Kiadó és Nyomda, 1992, (153-155: THUKÜDIDÉSZ, A peloponnészoszi háború /részletek/: A pestis).

HOOYMAN, R. P. J., *Die Noe-Darstellung in der frühchristlichen Kunst: Eine christlich-archäologische Abhandlung zu J. FINK: Noe der Gerechte in der frühchristlichen Kunst*, in: *Vigiliae Christianae 12 (1958,3)*, 13-135.

KLEIN, Hans, *Das Lukasevangelium*, KEK I/3, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2006.

KOLÁŘ (prel.), Antonín, *Diogenés Laertios: Životy, názory a výroky proslulých filosofů*, Pelhřimov, Nová Tiskárna, 1995.

KOVÁR, Branislav, *Komáre chránili staroveký Rím, ale zároveň prispeli k jeho záhube*, in: KOVÁR, Branislav-ZAJAC, Oliver-BENEDIKOVÁ, Lucia (eds.), *Epidémie v dejinách. Ľudstvo v boji s neviditeľnými nepriateľmi*, Bratislava, Premedia, 2020, 48-54.

KOVÁR, Branislav-ZAJAC, Oliver-BENEDIKOVÁ, Lucia (eds.), *Epidémie v dejinách. Ľudstvo v boji s neviditeľnými nepriateľmi*, Bratislava, Premedia, 2020. KÖHLER, Ludwig, *Der hebräische Mensch – Eine Schkizze*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1953.

KRAUS, Has-Joachim, *Psalmen II.: 60-150*, BK AT XV/2, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1978.

KÜLLING, Hans, *Zur Bedeutung des Agnostos Theos. Eine Exegese zu Apostelgeschichte 17,22-23*, in: *Theologische Zeitschrift*, 36 (1982/2), 65-83.

- LAMBRECHT, Jan, *Die Redaktion der Markus-Apokalypse*, AB 28, Rom, Päpstliches Bibelinstitut, 1967.
- LITTMAN, R. J.-M. L. LITTMAN, Galen and the Antonine Plague, in: *American Journal of Philology* 94 (1973), 243–255.
- LUM, Doman, *The Great Coronavirus Pandemic and Messages from the Prophets*, Eugene, Wipf and Stock Publishers, 2021.
- MAIER, Gerhard, *Lukas*, Bibelkommentar – Neues Testament 2, SCM Brockhaus, 2013.
- MARX-WOLF, Heidi, Religion, Medicine, and Health, in: Josef LÖSSL-Nicolas J. BAKER-BRIAN, *A Companion to Religion in Late Antiquity*, John Wiley & Sons, 2018, 511-528.
- MRÁZEK, Jiří, *Zjevení Janovo*, CEK NZ 21, Praha, Centrum biblických studií, 2009.
- MURAKÖZY Gyula (ford.), *Pauszaniasz: Görögország leírása I. (Pausanias: Cesty po Grécku)*, Máriabesnyő-Gödöllő, Attraktor, 2008.
- MÜLLER, Hans-Peter, Die Plagen der Apokalypse. Eine formgeschichtliche Untersuchung, in: *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft* 51 (1960), 268-278.
- NELSON, Eric, Plagues of the Roman Republic, in: Joseph P. BYRNE (ed.), *Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues*, London, Greenwood Press, 2008, 538-540.
- NÉMETH György, Két halotti beszéd (Dve reči nad hrobom), in: *A zsarnokok utópiája (Útópia tyránov). Antik tanulmányok*, Budapest, ATLANTISZ Könyvkiadó, 1996, 233-252. (Periklész halotti beszéde: 235-240).
- NOTH, Martin, Noah, Daniel und Hiob in Ezechiel XIV, in: *Vetus Testamentum* 1 (1951), 251-260.
- NUFFELEN, Peter van, Galen, Divination and the Status of Medicine, in: *Classical Quarterly* 64 (2014,1), 337–352.
- OKÁL, Miroslav (prel.), *Diogenes Laertios: Životopisy slávnych filozofov I*, 10, 110-111. Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2007.
- PASIPOULARIDES, Ares, Galen, father of systematic medicine, in: *International Journal of Cardiology* 172 (214), 47-58.
- PEEK, Werner, *Griechische Grabgedichte*, Berlin, Akademie Verlag, 1960.
- PERES Imre, *Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatologie*, WUNT 175, Tübingen, Mohr Siebeck, 2003.

- ROCHA-PEREIRA, Maria Helena (ed.), *Pausanias: Graeciae Descriptio*, Vol. I—III. B. G. Teubner, Verlagsgesellschaft, 1973-1989.
- ROKAY Zoltán (ford.), *Diogenész Laertiosz: A filozófiában jeleskedők élete és nézetei*, Budapest, JEL Kiadó, 2005.
- SATAKE, Akira, *Die Offenbarung des Johannes*, Göttingen, Vanhoeck & Ruprecht, 2008.
- SECORD, Jared, Medicine beyond Galen in the Roman Empire and Late Antiquity, in: *Studia Patristica* 81 (2017), 1-7.
- SEHDEV, Paul S., The Origin of Quarantine, in: *Arcanum - Clinical Infectious Diseases* 35 (2002), 1071-1072.
- SELLIN, Ernst, *Das Zwölfprophetenbuch II.*, KAT XII, Leipzig, A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung D. Werner Scholl, 1930.
- SONNABEND, Holger, *Katastrophen in der Antike*, Verlag Philipp von Zabern, Darmstadt-Mainz, 2013, 44-45.
- STATHAKOPOULOS, Dionysios, Plagues of the roman Empire, in: Joseph P. BYRNE (ed.), *Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues*, London, Greenwood Press, 2008, 536-538.
- STOTT, John, *Az apostolok cselekedetei*, (Skutky apoštolov), Budapest, Harmat Kiadó, 2010.
- SCHÄFLER, Markus, *Die kerygmatische Bedeutung der dämonischen Mächte im Markusevangelium*, GRIN Verlag, 2004.
- THUKÜDIDÉSZ, A peloponnészoszi háború (Peloponnészka vojna): A pestis (Mor), in: HOSSZÚ Gyula - SEGESDI Márta (szerk.), *Görög-római-ókeresztény írók I. Művelődéstörténeti szöveggyűjtemény*, Budapest, Halász és Társa Kiadó és Nyomda, 1992, 153-155.
- MURAKÖZY Gyula (ford.), *Thuküdidész: A peloponneszoszi háború (Thukydidés: Peloponészka vojna)*, Budapest, Osiris Kiadó, 1999.
- VARGA, Péter Kálmán, Galénos a filozófia, in: *Deliberationes* 6-7 (2014), 215-223.
- WESTERMANN, Claus, *Genesis I-II*, BK AT I/1, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1976.
- WINKLE, Stefan, *Die Geschichte der Seuchen*, Köln, Artemis & Winkler, 2021.
- WOLTER, Michael, *Das Lukasevangelium*, HNT 5, Tübingen, Mohr Siebeck, 2008.

ZEMAN, Andrej, Pomohli epidémie šíreniu kresťanstva? in: KOVÁR, Branislav-ZAJAC, Oliver BENEDIKOVÁ, Lucia (eds.), *Epidémie v dejinách. Ľudstvo v boji s neviditeľnými nepriateľmi*, Bratislava, Premedia, 2020, 48-54.

ZIMMERLI, Walther, *Ezechiel*, BK AT XIII/1-2, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1969.

Prof. PhDr. ThDr. PaedDr. Imrich Peres, PhD.
Evanjelická bohoslovecká fakulta UK
Bratislava

Pandémia v optike znamení čias

Anton TYROL

Abstrakt

Znamená čias sú javy, ktoré veriaci ľudia vedia rozoznať a zistiť, čo je vôľa Božia pre tú-ktorú dobu, pre ten-ktorý problém či situáciu. Pandémia sa nám javí ako situácia, ktorú Boh dopustil, aby sme hlbšie objavili svoju identitu: individuálnu, rodinnú, kresťanskú aj národnú.. Našou možnosťou cez corona-krízu je nájsť si osobnú cestu k Bohu a stať sa viac znášateľnými, tolerantnejšími, skromnejšími a nábožnejšími. Hlbšie objavenie vlastnej identity pred Bohom je podstatným cieľom teológie. Je potrebné zmenu paradigmy zachytiť a formulovať teologické idey, aby boli zrozumiteľné a prijateľné pre dnešného človeka, ktorý si je vedomý svojej identity zatiaľ iba v niektorých postojoch, ale v Bohu sám seba zatiaľ nenašiel. Pandémia nás posunula hlbšie do skutočnosti, objavili sme nové súvislosti, uvedomili sme si svoju krehkosť, ohrozenie a do istej miery sme skúsili aj bolesť zo straty svojich blízkych, príbuzných alebo známych. Všetko sa v konečnom dôsledku môže stať dobrým nástrojom šírenia Božieho kráľovstva.

Kľúčové slová: znamenia času, pandémia, cesta k Bohu, šírenie Božieho kráľovstva.

Abstract

The signs of the times are phenomena that believers can recognize and find out what is the will of God for that-which time, for that-which problem or situation. A pandemic appears to us as a situation that God has allowed us to discover our identity more deeply: individually, familywise, as Christians and nationals. A deeper discovery of one's identity before God is an essential goal of theology. It is necessary to capture paradigm shift and formulate theological ideas so that they are understandable and acceptable to today's man, who is aware of his identity so far only in certain attitudes, but has not yet found himself in God. The pandemic has taken us deeper into reality, we have discovered new connections, we have realized our fragility, our threats and, to a certain extent, we have also experienced the pain of losing our loved ones, relatives or acquaintances. Everything can ultimately become a good tool for spreading the kingdom of God.

Keywords: signs of the times, a pandemic, the way to God, the spread of God's kingdom.

Prežívame mimoriadne dramatické obdobie, ktoré je poznačené utrpením mnohých ľudí a úzkosťou tých, ktorí sú ako-tak zdraví, ale prežívajú tiesnivý pocit z toho, ako to bude, keď ich

prepadne epidémia. Ďalším okruhom starostí dnešných ľudí je úloha zorientovať sa a zariadiť si život v obmedzených podmienkach tak, aby tento zvláštny čas prežili čo najužitočnejšie. K obmedzeným podmienkam patrí predovšetkým to, že deti nechodili alebo nechodia do školy, v mnohých prípadoch otcovia a matky rodín sú doma na home-office, kultúrne a duchovné podujatia sú úplne zlikvidované, športové taktiež. Zostáva len možnosť vyjsť do prírody, podľa možnosti s nikým sa nestretnúť a opäť sa vrátiť do svojej rodinnej „bubliny“.

V takejto situácii, v ktorej už žijeme druhý rok, a predtým sme pol roka o tom čítali a počúvali v správach, sa mnohí pýtajú na zmysel toho, čo všetci prežívame. Nevieme pritom ani to, ako dlho to bude ešte trvať.

Znamená čias

Kategória znamení čias (signa temporum) je klasická kategória, ktorú používajú teológovia už niekoľko storočí.⁶⁸ Táto kategória má prítlačivé znenie. Používali ju v svojich názvoch série časopisov, náboženských televíznych relácií, rozličných projektov a pod. Rozliční autori, napr. zakladatelia reholí alebo pôvodcovia vynikajúcich ideí sa odvolávali na znamenia čias vo svojich víziách a pomocou nich projektovali svoje plány, napr. misionárske iniciatívy.⁶⁹ Pri spätnom hodnotení udalostí a určitých charakteristických reakcií jednotlivcov na dané podmienky života hovoríme, že dotyční ľudia sa vyznali v znameniach čias. Významní ľudia v jednotlivých národoch boli označovaní ako tí, čo vedeli porozumieť znameniam čias. Považovali ich za prorokov.

Výraz „znamenia čias“, či „znaky časov“, má svoj pôvod v evanjeliu. Použil ho Pán Ježiš v svojej reči k farizejom a saducejom, ktorí ho žiadali, aby im ukázal nejaké znamenie z neba. To bolo pre Ježiša príležitosťou hovoriť o znameniach čias: *Vzhľad oblohy viete posúdiť, a znamenia časov neviete?* (Mt 16,3)

Kategóriou signa temporum sa zaoberal aj Druhý vatikánsky koncil. Na niekoľkých v záverečných dokumentoch túto kategóriu aj spomenul. Iste si vieme predstaviť, že táto kategória bola spomínaná aj v diskusných vystúpeniach jednotlivých koncilových otcov. Koncilové dokumenty spomínajú túto kategóriu priamo na nasledovných miestach:

Gaudium et Spes 4:

Povinnosťou Cirkvi pri plnení tohto poslania je ustavične skúmať znamenia čias a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela spôsobom primeraným každej generácii

⁶⁸ LOPEZ, F. – LUCHTMANS, J.: *Futurorum per signa temporum investigatio, qua universae historiae... Ad protestantes omnes*. Lugduni Batavorum 1688. In: https://books.google.sk/books?id=mTBYAAAAYAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y&hl=sk#v=onepage&q&f=false. 24.2. 2021.

⁶⁹ Porov. DÄHLER, F.: *Zeichen der Zeit. Neues Missionsverständnis*. In: *Schweizer Kapuzinerprovinz*. <https://www.kapuziner.ch/blog/die-zeichen-der-zeit/>. 24.2. 2021.

odpovedať na večné otázky človeka **o zmysle terajšieho i budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu**. Cirkev musí teda poznať a chápať svet, v ktorom žije: jeho očakávania, snahy a jeho neraz dramatický charakter. Niektoré výraznejšie črty dnešného sveta sa dajú vystihnúť takto:

Ľudstvo v súčasnosti prežíva nové obdobie svojich dejín, vyznačujúce sa prenikavými a náhlymi zmenami, ktoré sa postupne šíria po celom svete. Tieto zmeny vyvoláva človek, jeho um a tvorivá činnosť, avšak aj ony spätne ovplyvňujú samého človeka, jeho osobné i kolektívne úsudky a túžby, jeho spôsob myslenia a konania vo vzťahu k veciam i ľuďom. Možno teda hovoriť o skutočnej sociálnej a kultúrnej premene, ktorá sa odráža v náboženskom živote.

Ako to býva pri každej kríze rastu, táto premena je spojená s nemalými ťažkosťami. Človek síce značne rozširuje svoju moc, avšak nie vždy je schopný postaviť ju do svojich služieb. Usiluje sa hlbšie preniknúť do svojho vnútra, no často prejavuje vzrastajúcu neistotu o sebe samom. Postupne čoraz jasnejšie odhaľuje zákony spoločenského života, ale pritom váha, aký mu dať smer.

Napriek tomu, že ľudstvo nikdy predtým neoplývalo toľkými bohatstvami a možnosťami a takým hospodárskym potenciálom, veľká časť obyvateľstva zeme trpí hladom, biedou a nespočítateľné zástupy sú úplne negramotné. Nikdy predtým nemali ľudia taký živý zmysel pre slobodu ako dnes, pritom však vznikajú nové formy sociálneho a psychického zotročovania. A kým svet tak prenikavo pociťuje svoju jednotu a vzájomnú závislosť jednotlivcov v potrebnej solidárnosti, navzájom si odporujúce sily násilne ho rozdeľujú: ešte stále jestvujú príkre politické, sociálne, hospodárske, rasové a ideologické rozpory a neprestáva nebezpečenstvo vojny, ktorá by mohla zničiť od základu všetko. Zintenzívňuje sa výmena myšlienok, no samotné slová, ktorými sa vyjadrujú dôležité pojmy, majú v jednotlivých ideológiách značne rozdielny zmysel. Napokon je tu úsilie o dokonalejší časný poriadok, no nesprievádzajú ho primerané snahy o duchovný rozvoj. Uprostred takých zložitých situácií mnohí naši súčasníci nevedia správne rozpoznávať trvalé hodnoty a dávať ich do súladu s novými objavmi. Preto sa ich zmocňuje nepokoj a so zmiešanými pocitmi nádeje a úzkosti si kladú otázku, kam smeruje dnešný svet. Tento svetový vývoj vyzýva, ba priam núti človeka dať na ňu odpoveď.

Gaudium et Spes 11:

Boží ľud, podnecovaný vierou, že ho vedie Pánov Duch, ktorý naplňa svet, usiluje sa rozpoznať pravé znamenia prítomnosti Boha a jeho úmyslov v udalostiach, požiadavkách a túžbach, na ktorých má účasť spolu s ostatnými ľuďmi našich čias. Viera totiž stavia všetko do nového svetla a odhaľuje Boží úmysel o celkovom povelaní človeka, a tak vedie myseľ k plne ľudským riešeniam.

Koncil má v úmysle posúdiť v tomto svetle najmä hodnoty, ktoré sú dnes v najväčšej vážnosti, a priviesť ich k ich božskému zdroju. Tieto hodnoty sú totiž veľmi dobré, keďže sú dielom ľudského

ducha, ktorý je darom od Boha. Lenže pre porušenosť ľudského srdca bývajú neraz odvádzané od správneho určenia, preto ich treba očistiť.

Čo si myslí Cirkev o človeku? Aké rady má dať na budovanie dnešnej spoločnosti? Aký je najhlbší zmysel ľudskej činnosti vo vesmíre? Na tieto otázky sa čaká odpoveď. Potom bude ešte zrejmejšie, že Boží ľud a ľudstvo, do ktorého je začlenený, si vzájomne preukazujú služby. Takto sa ukáže náboženský a tým aj nanajvýš ľudský charakter poslania Cirkvi.⁷⁰

Z uvedeného vyplýva, že skúmanie znamení čias je stálou povinnosťou kresťanov. Cirkev si to uvedomuje a neustále skúma, spoznáva a vysvetľuje tieto znamenia vo svetle evanjelia. Robí to s maximálnou serióznosťou a pocitom zodpovednosti za plnenie vlastného poslania. Je to veľká úloha nielen Cirkvi ako celku, ale aj všetkých kresťanov, kdekoľvek a kedykoľvek žijú.

Dva evanjeliové texty

V kresťanských cirkvách aj počas pandémie pokračoval liturgický život veriacich, hoci to bolo v drasticky obmedzených podmienkach. Tento stav trval pomerne dlho. Boli v ňom síce krátkodobé uvoľnenia, ale vcelku to bolo príliš dlho na to, aby sme si nepoložili otázku, čo to všetko z dlhodobého či nadprirodzeného hľadiska znamená. Dôkazom tejto argumentácie je aj vzácna iniciatíva Katedry teológie a katechetiky na PF UMB, ktorá sa rozhodla riešiť otázku systematicky formou konferencie a následne aj formou zaujímavej publikácie.

V ostatných dňoch či týždňoch sme v našej liturgii mali možnosť stretnúť sa, samozrejme, s mnohými textami, ktoré boli určené ako čítania na jednotlivé dni príslušných liturgických období. Každý kňaz či kazateľ sa pri ich analýze snažil aj o primeranú aktualizáciu. Ak cítime s Božím ľudom, iste nám nedalo nevenovať pozornosť aj celoplanetárnej epidémii, v dôsledku ktorej ľudia veľmi trpeli a ešte trpia. Tak sa snažíme pomocou Božieho slova sa dotknúť našich veriacich v ich existencii. Spomedzi mnohých textov ma svojim mimoriadne silným posolstvom zaujali dva texty, a to správa o Ježišovom 40-dňovom pobyte na púšti (Mk 1,12-15; 1. pôstna nedeľa cyklu B) a podobienstvo o rozsievачovi (Mk 4,1-20; streda 3. týždňa cez rok).

Tieto texty poskytujú, okrem iného, krásnu odpoveď na našu dnešnú otázku: Aký optimálny postoj možno v duchovnom živote zaujať v čase pandémie, ktorú sme s takou bolesťou prežívali v našich rodinách a spoločnostiach?

Ježišov pobyt na púšti

Evanjelista Marek je veľmi stručný a hovorí len vo všeobecných zmienkach: Ježiš hneď po krste šiel na púšť, bol tam 40 dní, žil medzi zverou, anjeli mu posluhovali... Potom už obracia pohľad

⁷⁰ Obidva citáty prevzaté z: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes>. 20. februára 2021.

na začiatok verejnej činnosti, na ohlasovanie pokánia a Božieho kráľovstva. Pri tejto príležitosti je možné všimnúť si v biblickom posolstve význam púšte. Autori hovoria, že púšť je miestom milosti a rozhodnutia.⁷¹

Rabíni učili, že židovský národ prežíval na púšti obdobie milosti. Boh sa totiž najintenzívnejšie zjavil národu práve na púšti: Mojžišovi zjavil svoje meno, ktoré síce neznamenalozjavenie Božej podstaty, ale pozvanie Izraela nasledovať Božie odvíjanie dejín od jednej udalosti k druhej.⁷² Na púšti mu dal Desatoro a uzavrel Zmluvu. Predtým sa zjavil Abrahámovi a ostatným patriarchom, svojmu ľudu doprial najväčšie víťazstvá nad nepriateľmi, dal národu pokrm na púšti a mnoho iných darov. V národe vzniklo dokonca presvedčenie, že spása príde z púšte.

Pravdepodobne preto odišiel aj Ján Krstiteľ na dlhší čas do púšte. Tam ani nemusel hľadať poslucháčov, ľudia sami prichádzali za ním a pýtali sa: *Ty si Mesiáš?* Zrejme aj pre tieto všeobecné názory odchádza aj Ježiš do púšte a odtiaľ sa vydáva naplniť svoju misiu vykúpenia ľudstva. Sú s tým spojené aj ďalšie aspekty, predovšetkým druhý zo spomínaných dvoch aspektov: rozhodnutie. Tak tých Ježišových 40 dní sa prelína so 40-timi rokmi hebrejského ľudu. Ježiš berie na seba ten nedostatok rozhodnutia celého národa a v svojom razantnom odmietnutí pokúšania, v ktorom diablu nenechal ani milimeter, predstavuje Otcovi rozhodnutie, že sa nenechá oklamať ani chlebom, ani mocou, ani samolúbymi či vynútenými požiadavkami na Otca, nech by tieto pochádzali odkiaľkoľvek.

Tak sa dá pochopiť aj naša situácia pandémie. Rodiny alebo aj jednotlivci „prikovaní“ žiť celé mesiace na jednom mieste a nevychádzať ani von, ani do chrámov, ani na návštevy, či do prírody, to bolo veľmi deprimujúce. Ale táto situácia pandémie sa mohla, či môže stať aj pre nás časom milosti a rozhodnutia. „Nútená samota“ sa môže stať kairosom (=vhodným časom) milosti a rozhodnutia. Potrebná je túžba, dobrá vôľa a zmysel pre určitý systém duchovného života.

Podobenstvo o rozsievačovi

Z dlhšieho textu podobenstva možno vybrať len dva verše (Mk 4,5-6), ktoré hovoria o osude druhého zrna: *Druhé padlo na skalnatú pôdu, kde nemalo veľa zeme, a hneď vzišlo, lebo nebolo hlboko v zemi; ale keď vyšlo slnko, zahorelo, a pretože nemalo koreňa, uschlo.*⁷³

Myslím, že terajšiu situáciu by sme mohli porozumieť v zmysle toho zrna, ktorému chýbal koreň. Naše rodinné spoločenstvá prežívajú v obmedzených podmienkach, ktoré je možné využiť na prehĺbenie individuálneho duchovného života. Chýba nám hĺbka duchovného života jednotlivcov. A je isté, že čas karantény⁷⁴, čas obmedzeného pohybu, obmedzeného kontaktu s blíznymi, aj čas

⁷¹ Porov. HORÁK, J.: *Ježiš v Evangeliiu podľa Marka*, Velehrad KA Řím 1986, s. 44 – 45.

⁷² Porov. BENOIT, P.: *Rivelazione e ispirazione*. In: BONATTI, P. – MARTINI, C.M. (a cura di): *Il Messaggio della salvezza. Introduzione generale*, Elle Di Ci Torino 1969, s. 19.

⁷³ Citát podľa vydania v SSV Trnava 1996.

⁷⁴ Ide o výraz, ktorý sa stal všeobecne rozšírený v týchto časoch pandémie. Termín „karanténa“ má biblický pôvod, označuje štyridsať rokov alebo dní v izolácii. Pochádza z latinského *quadraginta*, v talianskej mutácii *quaranta* =

určitých obáv o vlastné zdravie, či o zdravie iných nás môže viesť k prehĺbeniu duchovného života, a to rozmanitými formami, ktoré práve potrebujeme.

Keď spoločné bohoslužby nie sú možné, vždy sa dá individuálne modliť, rozjímať nad textami Písma, čítať duchovnú literatúru a pod. Okrem toho sa vo vzájomných vzťahoch so svojimi domácimi musíme vystrojiť veľkou dávkou vzájomnej tolerancie, ohľaduplnosti, znášateľnosti, schopnosti prepáčiť a mnohé iné.

Nie je možné v súčasnosti len navštíviť kostol a tam sa nechať „niest“ na vlnu spoločnej kultovej akcie. Je pravda, že spoločne vykonávaný kult má svoju krásu a účinnosť, ale terajší čas možno a treba využiť na rozvoj individuálnej zbožnosti.

Možné „bonusy“ v čase pandémie

V čase pandémie, čo znamená obmedzené možnosti pohybu a medziľudských kontaktov, možno objaviť aj určité výhody, ktoré táto situácia ponúka. Všetky sú takého rázu, že ich môžeme v tejto situácii ľahko dosiahnuť, a to práve vďaka tomu, že sme do nich takpovediac „okolnosťami tlačení“.

Reflexia o našej krehkosti. Pandémia, ktorá sa tu objavila začiatkom roka 2020, nás všetkých vyrušila zo sebaistého života v relatívnej istote vlastnej existencie. Veľmi rýchlo sme si uvedomili, že svoj život a svoje zdravie nemáme pevne v rukách. Jednoducho, uvedomili sme si svoju krehkosť a zraniteľnosť. To nás musí viesť k pokore a vďačnosti, ak sme doteraz prežili a k nádeji, že to zvládneme. V konečnom dôsledku nás to musí viesť aj bližšie k Bohu.

Intenzívnejšia osobná modlitba. V týchto zvláštnych časoch sa veriaci ocitli v situácii, keď boli so svojim duchovným životom takmer úplne ponechaní sami na seba. Sviatosti prijímať nemohli, vďaka masmédiám sa síce dalo sledovať čo-to z náboženského života, ale to boli len vzdialené úkony kultu s nepriamou účasťou veriacich. A tak našim veriacim ako najhlavnejší a na tie podmienky najúčinnější náboženský úkon zostala osobná modlitba. Je s tým spojený určitý nový faktor, a to samota s Bohom. Mnohí z našich veriacich však priznávajú, že osobná modlitba im doma nešla tak, ako na spoločných modlitbách v kostole. Možno že to ani nebolo celkom tak. Len veriaci si v tejto svojej samote intenzívnejšie uvedomovali svoje ohrozenie a svoju existenciu pred Bohom. Napokon, áno, v kostole je ten zvláštny *genius loci*, ktorým je Božia prítomnosť a spoločná modlitba, vzájomná priazeň veriacich napomáha sústredenie a zintenzívňuje skúsenosť Božej blízkosti. Teda osobná modlitba v čase pandémie nadobudla jedinečný význam a možno veriť, že sme sa v nej všetci zdokonalili. Ak je modlitba „kritickým miestom viery“⁷⁵, potom analýza schopnosti či chuti modliť sa nadobúda prvoradý význam.

štyridsať. Francúzska verzia *quarantaine* = štyridsať. Ide o život jednej generácie (Joz 5,6; Sdc 5,31...), štyridsať dní Ježišovho pôstu na púšti (Mt 4,2; Lk 4,1).

⁷⁵ Porov. KASPER, W.: *Úvod do viery*, Spišský kňazský seminár 1991, s. 55-59.

Spoločne strávený čas členov rodín. Ďalším „bonusom“ obdobia pandémie bola zvýšená miera času, ktorý mohli rodiny prežiť spolu. Bolo tu síce zároveň aj nebezpečenstvo tzv. ponorkovej choroby, ale tie rodiny, ktoré sú vnútorne pevné a zdravé, mohli prežiť nezvyčajne veľa času spoločne. Predovšetkým to bol čas na spoločné modlitby, rozhovory, nejaké domáce hry, vzájomnú pomoc a pod. V týchto formách správne naladených spoločných kontaktov medzi členmi jednotlivých rodín môže dôjsť k prehĺbeniu vzájomných vzťahov, k upevneniu vnútorného zdravia a vnútornej sily v rodinách, rast tolerancie, vzájomného pochopenia, citlivosti na potreby blížneho a pod. Sú to nesmierne dôležité a potrebné hodnoty, ktorých prínos v dnešnej atomizovanej spoločnosti obzvlášť vyniká.

Čítanie náboženskej literatúry. Popri modlitbe, rozjímaní a cvičení sa v čnostiach je dôležitou súčasťou duchovného života veriacich aj čítanie náboženskej literatúry. Ide najmä o životopisy svätých a hrdinov viery, rozličné katechizmy, kapitoly z cirkevných dejín, vieroučné a mravoučné publikácie a pod. V nich je možné rozšíriť si rozhl'ad, objasniť si v danej oblasti mnohé otázky a získať nové pohľady na vieroučnú a mravoučnú problematiku.

Meditácia Písma. Azda najvýznamnejšou a najúčinnjšou formou prežívania duchovného života počas pandémie bola a zostáva meditácia a kontemplácia Svätého písma. Život katolíckych veriacich je postavený viac na prijímaní sviatostí, ale toto v čase pandémie nebolo možné alebo bolo drasticky redukované. Mnohí preto siahli podstatne intenzívnejšie po Svätom písme a čítali jednotlivé knihy Písma na pokračovanie alebo meditovali nad zvolenými úryvkami Písma. Pri súčasných snahách o harmonickú vyváženosť medzi Písmom a sviatosťami, resp. v snahách o biblickú spiritualitu v duchu postupu „od Písma k sviatosťam“ je aj tento prvok viac ako dôležitý.

Syntéza

Znamená čias sú teda javy, ktoré veriaci ľudia vedia rozoznať a zistiť, čo je vôľa Božia pre tú ktorú dobu, pre ten-ktorý problém či situáciu. Tak napr. veriaci ľudia dnes vnímajú tému Božieho milosrdenstva ako znak času. V 20. storočí to bol veľkolepý príklon ľudí k Písmu, dnes vidíme znak času v záujme o ľudí na perifériách a pod.

Pandémia sa nám javí ako situácia, ktorú Boh dopustil, aby sme hlbšie objavili svoju identitu: individuálnu, rodinnú, kresťanskú aj národnú. Sú to pozitívne hodnoty. Našou možnosťou cez corona-krízu je nájsť si osobnú cestu k Bohu a stať sa viac znášateľnými, tolerantnejšími, skromnejšími a nábožnejšími. Domnievam sa, že Boh nám v tejto situácii chce povedať práve toto.

Hlbšie objavenie vlastnej identity pred Bohom je podstatným cieľom teológie. V súčasnej mentalite nášho slovenského prostredia prebieha v pohľade na náboženské otázky významná zmena paradigmy: ak bol veriaci človek motivovaný pristupovať k duchovným otázkam vo veľkej miere pocitom povinnosti a určitého tlaku spoločenského prostredia, súčasné generácie si volia

viac dobrovoľný prístup. Ten však musí byť dobre zdôvodnený, aby bol aj úprimne žiadaný a vyhľadávaný.⁷⁶

To je už však úloha pre všetkých tvorcov teologických traktátov, či pracovníkov v teologických otázkach. Potrebné je túto zmenu paradigmy zachytiť a tak formulovať teologické idey, aby boli zrozumiteľné a prijateľné pre dnešného človeka, ktorý si je vedomý svojej identity zatiaľ iba v niektorých postojoch, ale v Bohu sám seba zatiaľ nenašiel. Pandémia nás teda všetkých posunula hlbšie do skutočnosti, objavili sme nové súvislosti, uvedomili sme si svoju krehkosť, ohrozenie a do istej miery sme skúsili aj bolesť zo straty svojich blízkych, príbuzných alebo známych.

Všetko sa v konečnom dôsledku môže stať dobrým nástrojom šírenia Božieho kráľovstva.

*Mons. prof. ThDr. Anton Tyrol, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku*

⁷⁶ Porov. KASPER, W.: *Úvod do viery*, s. 9-14.

Pandémia, monizmus a teológia

Pavel HANES

Abstrakt

Pandémia COVID-19 spôsobila popri fyzickom utrpení aj vlnu psychických problémov spôsobených stratou nádeje alebo zmyslu života. Bezprostredná pastorálna pomoc alebo psychoterapia môže odpovedať na osobné ťažkosti každého klienta/pacienta. Článok sa zaoberá teologicko-filozofickým pozadím zmysluplnosti, ktorá je logicky eliminovaná monistickým svetonázorom vyučovaným na školách a popularizovaným v médiách. Kritika monizmu a poznanie kresťanského dualizmu je predpokladom k získaniu realistickej nádeje a poznania zmyslu ľudskej existencie.

Kľúčové slová: pandémia, zmysluplnosť, význam, svetonázor, monizmus, determinizmus, kresťanský dualizmus, teológia.

Abstract

Pandemic COVID-19 caused not only great physical suffering but also a wave of psychological problems resulting from a loss of hope and meaning. Immediate pastoral help or psychotherapy can answer the personal problems of each client/patient. The article discusses the theological-philosophical background of meaning that is eliminated by the logic of monism. This monistic worldview is being taught in schools and popularized in the media. Critique of monism and acquaintance with Christian dualism is a presupposition to acquiring a realistic hope and recognizing meaningful human existence.

Keywords: pandemic, meaning, worldview, monism, determinism, Christian dualism, theology.

Úvod

„Pred pandémiou bolo v Spojených štátoch hlásených 8,5% dospelých trpiacich depresiou. Počas zápasu krajiny s COVID-19 tento počet narástol na 27,8%.“⁷⁷ V Japonsku, podľa údajov z októbra

⁷⁷ <https://www.medicalnewstoday.com/articles/us-cases-of-depression-have-tripled-during-the-covid-19-pandemic> (27.5.2021)

2020, vzrástol počet samovrážd žien o 70%.⁷⁸

Epidémie a pandémie⁷⁹ majú vždy dramatický dopad na psychiku človeka. Historik Peloponézskej vojny, Thukydides zaznamenal reakciu na mor v Aténach r. 430 pr. Kr. „...kalamita, ktorá na nich dopadla, bola tak premáhajúca, že ľudia, nevediac čo s nimi bude, prestali rešpektovať ako náboženské tak aj profánne zákony...“⁸⁰ Renesančný autor, Giovanni Boccaccio píše, že počas epidémie čierneho moru vo Florencii „...úctyhodná autorita zákonov ľudských aj božských bola ponížená a takmer úplne zrušená pre nedostatok tých, ktorí by ich dodržiavanie kontrolovali...“⁸¹

Humanistická psychológia

Depresie, samovraždy a strata orientácie ukazujú, že okrem lekárskej pomoci je pri ohrození života vždy potrebná aj psychologická a spirituálna podpora. Okrem bezprostrednej útechy poskytovanej prejavmi milosrdenstva a povzbudzovaním k nádeji v horizonte ľudského života dôležitou súčasťou takej podpory je uvedomovanie zmysluplnosti ľudskej existencie z filozofického, či náboženského⁸² hľadiska. Túto skutočnosť zdokumentoval Viktor Frankl v teórii liečebného procesu logoterapie – hľadanie zmyslu ľudského bytia. Frankl nechce zmysel bytia vytvárať, len ho umožniť pacientovi uvidieť. Ako hovorí, „...logoterapeut je skôr očný lekár ako maliar...“⁸³ Logoterapia teda vychádza z nezvratného presvedčenia, že človek vždy môže zmysel bytia nájsť alebo ho vytvoriť. Tak aspoň chápal existencializmus Viktor Frankl. S podobnými myšlienkami pracuje aj existencialistická psychoterapia Rollo Maya. „Mýtus je spôsob ako dať zmysel nezmyselnému svetu.“⁸⁴ Otázka nakoľko je taký mýtus pravdivý (podľa príslovečného „sedliackeho rozumu“) sa tu nerieši a je jedno, ktorý mýtus si vyberieme – dôležitý je jeho terapeutický účinok.

Existencialistický⁸⁵ filozof a nositeľ Nobelovej ceny za literatúru, Albert Camus na tému zmysluplnosti ľudského života píše, že „[j]e len jeden skutočne vážny filozofický problém: samovražda“.⁸⁶ „...„Neviem, či tento svet má zmysel, ktorý ho transcenduje (*qui le dépasse*). Ale viem, že tento zmysel nepoznám, a že v tejto chvíli nie je možné, aby som ho poznal.“⁸⁷ Hľadanie zmyslu života v umeleckej tvorbe Camus nazýva „veľkým napodobňovaním pod maskou absurdity“⁸⁸ Nakoniec však ani tvorba neposkytne človeku únik z bolesti ducha.⁸⁹ Umeleckú

⁷⁸ <https://www.medrxiv.org/content/medrxiv/early/2020/12/05/2020.10.06.20207530.full.pdf> (27.5.2021)

⁷⁹ Pandémiu môžeme definovať ako „veľmi rozsiahlu epidémiu“. (Christian W. McMILLEN, *Pandemics: A Very Short Introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2016, 1.)

⁸⁰ THUKYDIDES, *Dejiny Peloponézskej vojny*, 52.3.

⁸¹ Giovanni BOCCACCIO, *Decameron I*, London: Privately printed, rok neudaný, 7.

⁸² „Terapeuti majú zvláštnu profesiu. Je čiastočne náboženstvom.“ (Rollo MAY, *Terapeut a cesta do pekla*, in Kirk J. SCHNEIDER a Rollo MAY, *Psychológia existencie*, Bratislava: Ikar, 2005, 30.)

⁸³ Viktor E. FRANKL, *Man's Search for Meaning*, New York, Simon and Schuster, 1984, 114.

⁸⁴ Rollo MAY, *Túžba po mýtoch*, Bratislava, IKAR, 2007, 10.

⁸⁵ Camus odmietal označenie „existencialista“ a svojimi dielami podporoval solidaritu ľudského utrpenia. Napriek tomu jeho myslenie o hľadaní zmyslu v absurdnom svete sa dá priradiť k existencializmu.

⁸⁶ Albert CAMUS, *Le Mythe de Sisyphe*, Paris, Les Éditions Gallimard, 1942, 15.

⁸⁷ Tamtiež, 73.

⁸⁸ „un mime démesuré sous le masque de l'absurde“ Tamtiež, 88.

⁸⁹ Tamtiež, 132.

tvorbu ako vytváranie zmysluplnosti u Camusa môžeme považovať za analógiu terapie pomocou mytológie u Maya⁹⁰ alebo logoterapie u Viktora Frankla. Napriek mnohým radikálnym súdom o absurdite bytia a bezvýchodiskovosti hľadania zmyslu Camus nakoniec u Sifyfa nachádza akési šťastie spočívajúce v opakovanom dosahovaní vrcholu kopca, na ktorý tlačí svoj kameň, lebo „nejestvuje osud, ktorý by nebolo možné prekonať pohrdaním.“⁹¹ Zmysel treba nájsť nie je v dosiahnutí cieľa, ale v samotnom procese jeho dosahovania.

Metódami humanistickej filozofie a psychológie je bolestivé uvedomovanie absurdity vytesňované zo zážitku každodenného ľudského bytia. Zdá sa, že tieto metódy fungujú a poslednú nezmyselnosť jestvovania vesmíru bez Boha a večných hodnôt si človek celkom úspešne skrýva za existenciálnu tvorivosť vedeckej, umeleckej alebo populárnej mytológie. Len málo ľudí dospieva k jasnemu poznaniu a formulovaniu paradoxu, ktorý Dostojevskij vyjadril ústami jednej zo svojich postáv: „Boh je nutný (необходим), a preto musí byť ...ale viem, že Boh nie je a nemôže byť (Его нет и не может быть).“⁹² Súčasný ateistický autor vyslovuje presvedčenie, že „tieto riadky, prvýkrát vyslovené r. 1873, nás budú moriť nasledujúcich tisíc rokov. Vytvárajú koan,⁹³ z ktorého nie je možné uniknúť.“⁹⁴ Zmysel bytia musí jestvovať, hoci vieme, že nejestvuje...

Pandémia však takto získanú zmyluplnosť existencie rýchlo búra, keďže spochybňuje individuálne a parciálne mytológie. Núti človeka klásť si otázky, ktoré sú tradične doménou teológie: spravodlivosť Boha (v ktorého nedokážeme veriť), možnosť života po smrti (ktorý je vedecky nemožný) alebo zmysel obetavosti v situácii ohrozenia (keď aj tak je všetko odsúdené na zánik).

Monizmus

Situácia pandémie núti rozmýšľať o ľudstve ako jednom celku. Do úvahy prichádzajú aj katastrofické scénáre zániku každej formy života na zemi, ktoré s pandemiou fyzicky nesúvisia, ale vznikajú v dôsledku strachu a panických reakcií na stav ohrozenia. Z filozoficko-teologického hľadiska tieto duševné reakcie odhaľujú problém, ktorý komplikuje udržanie duševnej rovnováhy v súčasnom všeobecnom ohrození pandemiou – *monizmus*.⁹⁵ Toto slovo sa nenachádza v bežnom slovníku moderného človeka, napriek tomu vyjadruje východiskový filozofický postoj toho, čo sa nazýva „vedeckým“ prístupom k poznaniu reality. Tento „vedecký svetonázor“ je vštepovaný všeobecným vzdelaním a prakticky nikto mu nedokáže celkom uniknúť. Z teologického hľadiska

⁹⁰ Aj Rollo May navrhuje hľadanie zmyslu tvorbou v knihe *The Courage to Create* (1975).

⁹¹ Albert CAMUS, *Le Mythe de Sisyphe*, 166.

⁹² Fedor Michajlovič DOSTOJEVSKIJ, *Besy*, Moskva, Soglasie, 1996, 395.

⁹³ V Zen Buddhizme sa tak nazýva paradox, ktorý má stimulovať študentovu myseľ.

⁹⁴ Steve ANTINOFF, *Spiritual Atheism*, Berkeley, Counterpoint, 2009, 8.

⁹⁵ Jestvuje veľa pokusov nájsť príčiny, či prapríčiny rozporuplnosti v myslení moderného človeka. Filozofi, historici, psychológovia, teológovia, ekonómovia, filmoví režiséri, poéti, autori románov a divadelných hier predkladajú hĺbkové analýzy vytrácania nádeje možnosti spojenia racionality s vierou v zmysluplnosť existencie. Obraz skrytých prúdov v myslení spoločnosti, ktorý si z týchto autorov môžeme poskladať, je často veľmi poučný a niekedy prekvapivý. Napr. Richard Weaver v knihe *Idey majú následky* stopuje príčinu modernej dezintegrácie k Occamovmu nominalizmu v 14. st. (Richard WEAVER, *Ideas Have Consequences*, Chicago, University of Chicago Press, 2013.)

je preto vhodné tento prístup k realite analyzovať, kriticky prehodnotiť a naznačiť cestu vyslobodenia z absurdity, ktorú sebou prináša.

Treba povedať, že pojem „monizmus“ má viacero významov: môže sa vzťahovať na jednotu, alebo lepšie, uniformitu bytia (nazvime to *ontologický monizmus*), jednotu skúsenosti a poznania (*epistemologický monizmus*), jednotu cností v platonizme, univerzalitu užitočnosti v utilitarizme alebo univerzalitu Kristovho pôsobenia v kresťanskej teológii (*etický monizmus*).⁹⁶ Metafyzický monizmus je pomenovanie doktrín, ktoré „tvrdia, že v konečnom dôsledku jestvuje len jedna vec, alebo jeden druh veci...“⁹⁷ Súčasný vedecký monizmus má rôzne názvy: najčastejšie sú naturalizmus, materializmus alebo fyzikalizmus.

Problém monizmu bol zrejmy už v jeho filozofických počiatkoch, keď Parmenides dotiahol jeho logiku až k tvrdeniu, že „myslenie a bytie je to isté“.⁹⁸ Preto podľa Parmenida pohyb a existencia jednotlivých vecí je len ilúzia. Ak je však celá realita jednou jedinou entitou, rozlišovanie vecí a ich pomenovanie stráca zmysel. V tomto duchu je napríklad možné tvrdiť, že panteizmus je ateizmom a naopak.⁹⁹

Moderný vedecký monizmus (vo forme filozofického naturalizmu) neuznáva priepasť medzi nemysliacou/necítiacou hmotou a mysliacim/cítiacim subjektom: „Obe oblasti, cítenie a myslenie na jednej strane a necítenie a nemyslenie na druhej strane, vôbec nie sú odlišné a oddelené sféry.“¹⁰⁰ Pre takýto svet bez mysle navrhol Richard Rorty jazyk u Antipódanov, pomyselných „ľudí bez mysle“. „Žiadny taký pojem ako ‚epistemologický subjekt‘ či človek ako duch sa v ich sebaopisoch nevyskytoval.“¹⁰¹ Títo Antipódania nehovorili o svojich myšlienkach a čistých pocitoch, ale o svojich nervových stavoch. „Keď im predviedli dômyselné vizuálne efekty, hovorili ‚Aké čudné, dráždi mi to zväzok neurónov G14, ale keď sa na to pozriem z boku, nie je to vôbec červený pravohulý štvoruholník.“¹⁰² Problém je, že aj keď poprieme jestvovanie niečoho ako „mysle“, stále nám ostane epistemologické delenie subjekt-objekt. Zdá sa však, že tvrdenie, že „[s]ubjekt-objektové rozštiepenie je základnou štruktúrou nášho vedomia“¹⁰³ je len ťažko vyvrátiteľné, keďže aj pri pokuse o jeho popretie ho musíme použiť. Vezmime si ako príklad reč Rortyho antipódanov. „...dráždi mi to...“ obsahuje odkaz na subjekt. Monisti popierajú dualistickú ontologickú odlišnosť tohto subjektu, ale nedokážu sa mu pri jeho popieraní vyhnúť. Monizmus neodpovedá na otázku „kto popiera jestvovanie subjektu?“

O modernom materialistickom monizme platí to, čo C. S. Lewis tvrdí o naturalizme: „...naturalizmus je myšlienkový systém. Ale pre naturalizmus každá myšlienka je len udalosť vyplývajúca

⁹⁶ Viac o rôznych formách monizmu: William TURNER, *Monism*. In Charles G. HERBERMANN - Edward A. PACE - Conde B. PALLEN - Thomas J. SHAHAN - John J. WYNNE, (eds.) *The Catholic Encyclopedia X*, New York, The Encyclopedia Press, 1913, 483.

⁹⁷ Edward CRAIG, „Monism.“ In *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London, Routledge, 2001, 589.

⁹⁸ PARMENIDES, *Fragment 3*.

⁹⁹ „Panteizmus je teologický ateizmus...“ (Ludwig FEUERBACH, *Sämtliche Werke II*, Leipzig, 1846, 289.)

¹⁰⁰ Paul CARUS, *The Origin of Mind*. In *The Monist*, Chicago, The Open Court Publishing Company, 1890-1891, 84.

¹⁰¹ Richard RORTY, *Filozofia a zrkadlo prírody*, Bratislava, Kalligram, 2000, 62.

¹⁰² Tamtiež, 61.

¹⁰³ Karl JASPERS, *Malá škola filozofického myslenia*, Bratislava, Kalligram, 2002, 38.

z iracionálnych príčin. Je nemožné, aspoň pre mňa, nazerať na myšlienky, ktoré tvoria naturalizmus, takýmto spôsobom, a zároveň ich považovať za skutočný vhľad do vonkajšej reality.“¹⁰⁴ Toto isté je možné tvrdiť o monizme, keďže moderný ateistický monizmus je filozoficky identický s naturalizmom.

Monizmus a populárno-vedecká propaganda

Vedecký monizmus vo forme filozofického naturalizmu sa prostredníctvom školského vzdelávania a komunikácie v médiách stal súčasťou všeobecne prijímanej *plauzibility*. Plauzibilné uvažovanie na rozdiel od preukazného (matematického) je založené na predpokladoch, ktoré nie je možné s konečnou platnosťou dokázať.¹⁰⁵ Presvedčivosť a praktická istota zmýšľania založeného na plauzibilitate sa v praktickom živote dosahuje každodennou skúsenosťou, spoločenskou komunikáciou a v teoretických oblastiach *propagandou*.¹⁰⁶ Pojem „propaganda“ väčšinou spájame s totalitnými režimami a menami ako Mussolini, Goebbels alebo Stalin. Ale propaganda ako „neviditeľná vláda“ je od začiatku prítomná aj v demokratickej spoločnosti.¹⁰⁷ Gramotnosť a informovanosť mali umožniť občanovi zúčastňovať sa na vláde svojej krajiny. Namiesto toho priniesli nivelizáciu a trivializáciu verejnej mienky.¹⁰⁸ S trochou simplifikácie je možné povedať, že názor každého človeka je replikou miliónov ďalších. Prekvapivým faktom je, že propagandou sú najviac ovplyvnení intelektuáli.¹⁰⁹

Pre tému plauzibility monistického naturalizmu je dôležitá tá skutočnosť, že obsahom všadeprítomnej populárno-vedeckej propagandy je takmer nikde nespochybnovaný sekulárny svetonázor charakteristický svojím determinizmom, čo má priamy vplyv na problém hľadania zmysluplnosti ľudskej existencie.

Monizmus a problém významu/zmyslu

Slovenské pojmy „význam“ a „zmysel“ sú definované ako „...myšlienkový obsah, zmysel vyjadrený jazykovou formou; význam, konečný cieľ, dôvod konania, existencie...“¹¹⁰ Anglický

¹⁰⁴ C. S. LEWIS, *God in the Dock*, Grand Rapids, Eerdmans, 1970, 137.

¹⁰⁵ „Rozdiel medzi týmito dvomi druhmi uvažovania je veľký a rôznorodý. Demonstrative reasoning is safe, beyond controversy, and final. Plauzibilné je riskantné, kontroverzné a predbežné. Preukazné uvažovanie preniká vedy potiaľ, pokiaľ siaha matematika, ale samo osebe (tak ako sama matematika) nie je schopné priniesť žiadne nové poznanie o svete okolo nás.“ (George POLYA, *Mathematics and Plausible Reasoning I.*, Princeton, Princeton University Press, 1954, v.)

¹⁰⁶ Propagandu je možné definovať ako „...techniku komunikácie, ktorá sa snaží manipulovať s názormi a postojmi cieľeného adresáta“. (Thymian BUSSEMER, *Propaganda*. In Lynda Lee KAID a Christina HOLTZ-BACHA, *Encyclopedia of political communication*, Los Angeles, SAGE Publications, 2008, 658.)

¹⁰⁷ Edward BERNAYS, *Propaganda*, New York, Liveright Publishing Corporation, 1928, 10.

¹⁰⁸ „...reklamné heslá, úvodníky, zverejnené vedecké dáta, triviality bulvárnej tlače a otrepané frázy histórie úplne zbavné originality myslenia.“ (Tamže, 20.)

¹⁰⁹ Jacques ELLUL *Propaganda*, New York, Alfred A. Knopf, 1965, 111.

¹¹⁰ Ján KAČALA - Mária PISÁRČIKOVÁ, *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava, Veda, 2003, 889, 954.

pojem „meaning“ môže medziiným vyjadrovať idey ako sú „význam“, „zmysel“, „interpretácia“, „úmysel“, „zamýšľaný alebo vyjadrený obsah“.¹¹¹

Z psychologického hľadiska zmysel/význam môže vykazovať štyri komponenty: účel, porozumenie, zodpovedné konanie, a užívanie alebo evalváciu“.¹¹²

V literárnej kritike je možné rozlišovať štyri druhy významu (*meaning*): zmysel, emócie, tón, úmysel. Zmysel hovorí o *obsahu*, emócie o *cítení* témy, tón o *postoji* k poslucháčovi a úmysel o *cieľi*, ktorý chce autor dosiahnuť.¹¹³

Vo filozofii je možné o význame hovoriť v súvislosti s komunikáciou, konaním podľa pravidiel, pravdou, porozumením a verifikáciou.¹¹⁴

V týchto variáciách pojmu význam/zmysel môžeme nájsť vždy nejakú dualitu – význam nejakého *zdroja* významu pre *recipienta* významu. „Myšlienkový obsah“ odkazuje na zhodu alebo rozdiel od obsahu reality. Vytvára tak dualitu myseľ-realita.

„Jazyková forma“ predpokladá existenciu komunikácie a pôsobí v dualite zdroj-príjemca informácie.¹¹⁵ „Jazyk ...je niečo, čo nejako odkazuje na niečo iné, čo nie je priamo prístupné.“¹¹⁶ Ľudská reč redukuje komplexnú realitu na jednoduché koncepty a znaky, pomocou ktorých sa človek v realite orientuje. Týmto smerom ukazuje aj latinské slovo *significatio* („význam“, „zmysel“), ktoré má etymologický pôvod v pojme *signum* („znak“, „znamenie“).

Pojmy „význam“ a „zmysel“ hovoria o prenose informácie alebo hodnoty medzi systémami symbolov (napr. jazykový preklad) alebo systémami hodnôt (napr. jednotlivec-spoločnosť). Pojem „účel“ predpokladá dualitu medzi rôznymi úrovňami existencie alebo činnosti – napr. nástroj a jeho použitie. Výraz „zodpovedné konanie“ predpokladá dualitu medzi konaním a jeho následkami alebo konaním a autoritou, ktorá konanie hodnotí. Podľa Frankla „...byť človekom vždy ukazuje a smeruje k niečomu alebo niekomu inému ako k sebe...“¹¹⁷

Všetky pojmy významu v literárnej kritike predpokladajú dualitu autor-čitateľ a dualitu text-čitateľ.

¹¹¹ *Oxford English Dictionary*, Oxford, Oxford University Press, 2009.

¹¹² Paul T. P. WONG, *The Human Quest for Meaning*, New York, Routledge, 2012, xxx.

¹¹³ I. A. RICHARDS, *Practical Criticism*, London, Kegan Paul, 1930, 181-2.

¹¹⁴ *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*, 546-8.

¹¹⁵ „Každý jazyk ako taký je ‚reprezentáciou‘; je zobrazením určitého ‚významu‘ (*Bedeutung*) prostredníctvom zmyslového ‚znaku‘. Pokiaľ filozofické skúmanie zotrúva v oblasti samotného bytia (*bloßen Daseins*), nemusí nájsť pre tento jedinečný vzťah nájsť v záseade žiadnu analógiu ani žiadny vhodný výraz. Pretože vo veciach samotných sa nenachádza nič, čo zodpovedá vzťahu ‚slova‘ k ‚zmyslu‘ (*Sinn*), vzťahu ‚znaku‘ (*Zeichen*) k v ňom myslenom ‚významu‘ (*Bedeutung*). (Ernst CASSIRER, *Philosophie der symbolischen Formen*, Hamburg, Felix Meiner, 2010, 60-61.)

¹¹⁶ Wolff-Michael ROTH, *On Meaning and Mental Representation*, Rotterdam, Sense Publishers, 2013, 3.

¹¹⁷ Viktor E. FRANKL, *Man's Search for Meaning*, 115.

Filozofické použitie pojmu „význam“ je značne zložitejšie,¹¹⁸ ale pre naše účely postačí konštatovanie, že ani pokusy zbaviť jazyk metafyziky významu, sa nedokážu vyhnúť metodicky uplatnenej dualite subjekt-objekt, o ktorej hovorí Jaspers (viď vyššie).¹¹⁹

Populárny vedecký monizmus (naturalizmus) popieraním duality bytia zároveň popiera aj teoretickú možnosť významu. V každodennom behu života si toto teoretické popretie málokto všima a praktické myslenie a rozhodovanie používa duality ako napr. prítomnosť-budúcnosť, myseľ-reality, označované-označujúce, jednotlivec-spoločnosť ap. Ale situácia všeobecného ohrozenia (ako napr. pandémie), ako som uviedol vyššie, odkrýva túto nedostatočnosť v monistickom svetonázore.

Kresťanský dualizmus a nájdenie významu

Zo štyroch bežne uznávaných modalít existencie (možnosť, nemožnosť, nevyhnutnosť a náhodnosť) patrí jestvovanie plurality svetov do kategórie možnosti. Kresťanská teológia pravdaže prekračuje logické úvahy o sémantike možných svetov odvodených z časo-priestorového sveta našej skúsenosti.

Podobne ako pojem „monizmus“, aj pojem „dualizmus“ má viacero významov. *Nová katolícka encyklopédia* uvádza nasledovné: perzský, platónsky, aristotelovský, scholastický, karteziánsky a kantovský dualizmus.¹²⁰ Kresťanský ontologický dualizmus rozlišuje medzi stvoreným bytím a večným bytím Stvoriteľa. Etický dualizmus rozlišuje medzi večným dobrom (Boh) a dočasným zlom (Satan). Antropologický dualizmus rozlišuje medzi večnou existenciou duše/ducha človeka a dočasnou existenciou telesného organizmu. Každá z týchto dualistických dvojíc je asymetrická a zároveň podriadená suverenite jediného Boha judeo-kresťanského monoteizmu.

Ako sme videli vyššie, jestvovanie významu/zmyslu vždy predpokladá nejakú dualitu. Duality, ktoré sú zdrojom významu sa u človeka v priebehu života vyvíjajú a ich voľba je ovplyvňovaná životnými skúsenosťami. Výskum ukazuje, že v kontexte stresujúcich zážitkov človek prechádza od situačných významov ku globálnym významom, tj. od bezprostredných situačných cieľov k vzdialenejším cieľom spojeným s transcendentnými hodnotami.¹²¹ Traumatické udalosti

¹¹⁸ Napr. tzv. „lingvistický obrat“ vo filozofii nazerá na jazykové výroky len ako na reťazce písmen. (Jaroslav PEREGRIN, *Logic and the Pursuit of Meaning*. In Piotr STALMASZCZYK *Philosophy of Language and Linguistics*, Berlin, De Gruyter, 2014, 197.)

¹¹⁹ Jedným príkladom problémov spojených s monizmom je *anomálny monizmus* Donalda Davidsona, podľa ktorého „...mentálne entity sú identické s fyzikálnymi entitami, ale pod svojimi mentálnymi deskripciami nie sú ani definične ani nomologicky redukovateľné na jazyk fyziky.“ (Donald DAVIDSON, *Anomalous Monism*. In Robert A. WILSON a Frank C. KEIL, *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*, Cambridge, The MIT Press, 1999, 30.)

¹²⁰ R. M. MCINERNEY, *Dualism*. In Berard L. MARTHALER – Gregory F. LANAVE – Jonathan Y. TAN – Richard E. MCCARRON (ed.), *New Catholic Encyclopedia 4*, Detroit, Gale, 2003, 914-16.

¹²¹ Crystal L. PARK – Susan FOLKMAN, *Meaning in the Context of Stress and Coping*, In *Review of General Psychology*, 1997, Vol. 1, No. 2, 119.

spôsobujú zmeny v základných predpokladoch o svete,¹²² často vedú k zásadnej zmene svetonázoru.

Kresťanská viera je založená na biblickom dualizme, ktorý je kompatibilný s absolútnou suverenitou Stvoriteľa. Nejde o dve nezávislé substancie, ani o dve nezávislé etické sily, ale závislosť podriadených sfér súčasne vytvára priestor pre slobodné konanie a reálnu etickú zodpovednosť. Túto formu dualizmu môžeme nazvať kresťanským alebo biblickým dualizmom. V biblickom dualizme je jestvovanie významu/významov generované dualitami čas-večnosť, fyzický svet – duchovný svet, personalita človeka – personalita Boha.

Dualita časnosť-večnosť transcenduje smrteľnosť človeka, a tak umožňuje jestvovanie večných hodnôt. Ako je známe, biblický pojem „večný život“ hovorí o jestvovaní na inej ontologickej úrovni, nielen o nekonečnom predlžovaní jestvovania v súčasných podmienkach života.

Dualita fyzický-duchovný svet transcenduje hranice materiálnej existencie, a tak poukazuje na jestvovanie transcendentných duchovných hodnôt. Kresťanská teológia učí o božskej kvalite duchovných hodnôt, ktoré sú vyjadrením atribútov Boha a prostredníctvom stvorenia človeka ako *imago dei* sú zároveň čiastočne vlastné aj jeho humanite.

Dualita personalít človek-Boh transcenduje limity racionálne formulovaných významov a cieľov. Nekonečná hĺbka božskej personality je logosom transcudujúcim ľudskú reč, z ktorého myslenie a reč čerpá racionálne formulovateľné významy.¹²³

Žiadna z týchto dualít nie je mysliteľná v rámci monistického svetonázoru. Rozvíjanie vyššie spomínaných významov je predmetom kresťanskej teológie a prekračuje cieľ tohto článku

Záver

Pandémia CORONA vírusu nám pripomenula globálnu jednotu života a s tým otázku jestvovania nejakého zmyslu formy života nazeranej cez monistický svetonázor naturalizmu. Život ako genetická náhoda a prežitie ako štatistická možnosť nedokáže odpovedať na otázky po zmysle bytia človečenstva ani naplniť potreby ľudskej túžby po význame/zmysle existencie. Vedecké výklady na pozadí monizmu a determinizmu nijako nebránia panickým a hysterickým reakciám médií na situáciu ohrozenia. Výsledkom sú depresie a v horších prípadoch samovraždy. Únik do rôznych foriem modernej mytológie uľaví duševnej tiesni, ale nezodpovie skutočnú filozofickú otázku po zmysle/význame ľudského bytia. Parciálne duality, ktoré v podmienkach mimo akútneho ohrozenia života ako-tak fungujú tým, že vytvárajú lokálne významy, sú globálnym

¹²² Ronnie JANOFF-BULMAN *Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events*, In *Social Cognition*, Vol. 7, No. 2, 1989, 114.

¹²³ „...význam (*meaning*) je vzťah úplne nového druhu, tak tajomný, tak nepriehľadný pre empirický rozbor, ako sama duša.“ (C. S. LEWIS, *God in the Dock*, 137.)

ohrozením vyvrátené, keďže lokálne významy sú prevalcované globálnou absurditou života na planéte Zem.

Dualizmus kresťanskej teológie poskytuje racionálne a supra-racionálne podhubie, z ktorého vychádzajú významy nielen pre individuálny život v čase, ale aj pre eschatologickú budúcnosť v spoločenstve oslávenej cirkvi.

Použitá literatúra

ANTINOFF, Steve, *Spiritual Atheism*, Berkeley, Counterpoint, 2009.

BERNAYS, Edward, *Propaganda*, New York, Liveright Publishing Corporation, 1928.

BOCCACCIO, Giovanni, *Decameron I*, London, Privately printed, rok neudaný.

CAMUS, Albert, *Le Mythe de Sisyphe*, Paris, Les Éditions Gallimard, 1942.

CASSIRER, Ernst, *Philosophie der symbolischen Formen*, Hamburg, Felix Meiner, 2010.

Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy, London, Routledge, 2001.

COXON, A. H. *The Fragments of Parmenides*, Las Vegas, Parmenides Publishing, 2009.

DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič, *Besy*, Moskva, Soglasie, 1996.

ELLUL, Jacques, *Propaganda*, New York, Alfred A. Knopf, 1965.

FEUERBACH, Ludwig, *Sämtliche Werke II*, Leipzig, 1846.

FRANKL, Viktor E. *Man's Search for Meaning*, New York, Simon and Schuster, 1984.

HERBERMANN, Charles G. – PACE, Edward A. – PALLEN, Conde B. – SHAHAN, Thomas J. - WYNNE, John J. (eds.) *The Catholic Encyclopedia X*, New York, The Encyclopedia Press, 1913.

JASPERS, Karl *Malá škola filozofického myslenia*, Bratislava, Kalligram, 2002.

KAČALA, Ján - PISÁRČIKOVÁ, Mária, *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava, Veda, 2003.

KAID, Lynda Lee - HOLTZ-BACHA, Christina, *Encyclopedia of Political Communication*, Los Angeles, SAGE Publications, 2008.

LEWIS, C. S., *God in the Dock*, Grand Rapids, Eerdmans, 1970.

- MARTHALER, Berard L. – LANAVE, Gregory F. – TAN, Jonathan Y. – MCCARRON, Richard E. (eds.), *New Catholic Encyclopedia 4*, Detroit, Gale, 2003.
- MAY, Rollo, *The Courage to Create*, New York, W. W. Norton & Company, 1994.
- MCMILLEN, Christian, W. *Pandemics: A Very Short Introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2016.
- Monist, The*, Chicago, The Open Court Publishing Company, 1890-1891.
- Oxford English Dictionary*, Oxford, Oxford University Press, 2009.
- POLYA, George, *Mathematics and Plausible Reasoning I.*, Princeton, Princeton University Press, 1954.
- Review of General Psychology*, 1997, Vol. 1, No. 2.
- RICHARDS, I. A., *Practical Criticism*, London, Kegan Paul, 1930.
- RORTY, Richard, *Filozofia a zrkadlo prírody*, Bratislava, Kalligram, 2000.
- ROTH, Wolff-Michael, *On Meaning and Mental Representation*, Rotterdam, Sense Publishers, 2013.
- SCHNEIDER, Kirk J. - MAY, Rollo, *Psychológia existencie*, Bratislava: Ikar, 2005.
- Social Cognition*, Vol. 7, No. 2, 1989.
- STALMASZCZYK, Piotr, *Philosophy of Language and Linguistics*, Berlin, De Gruyter, 2014.
- WEAVER, Richard, *Ideas Have Consequences*, Chicago, University of Chicago Press, 2013.
- WILSON, Robert A. - KEIL, Frank C., *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*, Cambridge, The MIT Press, 1999.
- WONG, Paul T. P., *The Human Quest for Meaning*, New York, Routledge, 2012.

Prof. ThDr. Pavel Hanes, PhD.
 Pedagogická fakulta UMB
 katedra teológie a katechetiky
 Banská Bystrica

Akcenty environmentálnej teológie v kontexte skúsenosti s pandémiou COVID-19

Monika ZAVIŠ a Ján HOLONIČ

Abstrakt

Pandémia COVID-19 priniesla teológii nové výzvy a to najmä v pastoračnej rovine a nutnosti dokázať promptne aktualizovať učenie a uplatniť ho v konkrétnych epidemiologických podmienkach tak, aby teológia neprestala byť živou, reálnou a existenciálnou vedou, a aby nezostala **Abstraktnou** a neosobnou. Menované atribúty sú zvlášť naliehavé v kontexte environmentálnej teológie, ktorá sa v čase epidémií a pandémií v dejinách ľudstva stávala vždy tou najpotrebnejšou a najosožnejšou. V našej štúdii vychádzame z faktických pandemických okolností a charakteristík súčasnej doby, ktoré nútia každého revidovať osobné aj spoločenské priority, vnímanie života, vzťahov, celkového životného štýlu, stravovania, psychohygieny, zdravia, postoja k odlišeniu materiálne nutného od nadbytočného; tiež vedú k premysleniu udržateľného spôsobu bývania a módy. Všetky menované akútne akcenty environmentálnej teológie je nevyhnutné priebežne implementovať aj do rámca náboženskej výchovy.

Kľúčové slová: environmentálna teológia, pandémia, dnešná doba, gaianizmus, udržateľný spôsob života, stravovanie, móda.

Abstract

The COVID-19 pandemic has brought new challenges to theology, especially at the pastoral level and the need to be able to promptly update teaching and apply it in specific epidemiological conditions so that theology does not cease to be a living, real and existential science, and does not remain **Abstract** and impersonal. These attributes are particularly urgent in the context of environmental theology, which has always become the most needed and rewarding in times of epidemics and pandemics in human history. In our study, we proceed from the factual pandemic circumstances and characteristics of the present, which force everyone to revise personal and social priorities, perceptions of life, relationships, overall lifestyle, nutrition, psychohygiene, health, attitudes to distinguish materially necessary from superfluous; they also lead to a reflection on sustainable housing and fashion. All the mentioned acute accents of environmental theology must be continuously implemented within the framework of religious education.

Keywords: environmental theology, pandemic, current age, gaianism, sustainable lifestyle, nutrition, fashion.

Úvod

Z masmédií sme sa počas prvej aj druhej vlny pandémie COVID-19 dozvedali a aj osobne zisťujeme, že si dištancovaním človeka od vonkajšieho prostredia príroda doslovne vydýchla a spustila nádherné regeneračné mechanizmy, ktoré v nás vzbudzujú čerstvý obdiv dokonalosti Božieho stvorenstva. Tento fakt uzdravovania nášho životného prostredia našim vzdialením formou domácej izolácie nevyhnutne vedie k zamysleniu, do akej miery sme sa k tomu, čo by sme mali ochraňovať a zveľaďovať, podporovať a fungovať s ním v symbióze, bezcitne a technokraticky, agresívne, majetnícky konštantne deštruovali a priviedli tak v mnohých aspektoch na pokraj alebo k úplnému vyhynutiu vzácne rastlinné a živočíšne druhy, zamorili pôdu, vodstvo a atmosféru Zeme, etc. V tomto kontexte je na mieste aj otázka nie len emočnej, ale aj kognitívnej deteriorácie súčasného človeka, ktorý dopustil, aby sa mu veci vymkli z rúk.

Z minulosti poznáme scenáre radikálnej redukcie obyvateľov Zeme rôznymi formami epidémií a pandémií. Snáď najvýraznejšie rezonuje kolektívnym poznaním stredoveká morová pandémia bubonového a septikemického moru. Myšlienka edukácie človeka v zmysle jeho návratu do stavu pokory a chopenia sa zodpovednosti však rezonuje aj v rôznych mytológiách, ktoré operujú pojmami potopy či vyhorenia (gr. ekpyrosis), ktoré sú formami zničenia materiálneho, resp. očistenia stvorenstva pomocou vody a ohňa (samozrejme, z archeológie vieme, že mýty bežne augmentujú rozsah a dopad lokálnych záplav či požiarov a prezentujú ich ako globálne; našou úlohou je však pochopiť odkaz axiómy vyjadrenej v týchto mýtoch a to je, že sa človek má držať a správať k sebe, iným a životnému prostrediu ako zodpovedný služobník transcendentnej skutočnosti, ktorá je mu stanovená). Potopa a zničenie ohňom sa objavujú vtedy, keď už bezohľadnosť a hriechnosť ľudstva nemôže viac byť tolerovaná Bohom, božstvom či božstvami. Prichádza zásah transcendentna zvonka, čiže tak, že sa človek už nedokáže ani s vypnutím svojich najväčších síl hrať na zvrchovaného pána tvorstva. Transcendentno jednoznačne ukáže, že je potrebné, aby si uvedomil, že mu táto úloha nebola určená v rámci stvoriteľského poriadku. Napriek tomu si však bežne túto úlohu a funkciu vševládcu vedome a podvedome privlastňoval a podľa jej paradigmy konal. Zničenie vodou a ohňom nemá teda dopad len na jeho existenciu, ale aj na celý svet.

Z uvedených dôvodov je z perspektívy aktuálnej pandémie potrebné revidovať akcenty environmentálnej teológie, ktorá, ako opakované skúsenosti ľudstva ukazujú, už dávno nemôže byť marginálnou teologickou disciplínou, ale potrebuje byť súčasťou spontánneho, každodenného života autenticky veriaceho človeka.

Charakteristika dnešnej doby

Dnešná doba síce v niektorých veciach, ako uvádza Rajský, ešte evokuje postmodernu, ako napr. v pluralizme, hodnotovom relativizme, ekonomizme, konzumizme, etc., avšak všetky tieto črty nadobudli väčšiu intenzitu, najmä keď ide o konzumizmus čiže enormnú spotrebu, hedonizmus

a materializmus. Dnešnú dobu už teda nemôžeme označovať za postmodernú, pretože presahuje rámec definície postmodernity a jej charakteristík z druhej polovice 20. storočia. Ide najmä o tvorbu virtuálnych komunit na sociálnych sieťach, zrýchlenie komunikácie, kumuláciu informácií a virtualizáciu reálneho života.¹²⁴

Spomedzi environmentalistov, ktorí presahujú rámec prírodovedy a prechádzajú do spirituálnej roviny sa charakteristike súčasnej doby venoval najmä Ralph Metzner, svetoznámy zástanca gaianizmu, čiže hypotézy Gaia, ktorá chápe Zem ako živý superorganizmus. Stručne uvediem, že túto hypotézu koncipoval v 60. rokoch minulého storočia britský prírodovedec J. E. Lovelock. Neskôr ju spolu s ním rozpracovala aj americká biologička L. Margulis a na základe ich práce sa začali konať svetoznáme Gaia konferencie. Tvrdili, že je život na Zemi možný kvôli neustálej interakcii jej organických a anorganických zložiek. Hypotéza sa stretla s veľkým ohlasom, kladnou i zápornou kritikou. Z nej vychádza aj tzv. gaianizmus, filozoficko-spirituálny prúd, ktorý má k Zemi ako k živej bytosti transpersonálnu úctu (takú, ktorá presahuje bežné skúsenosti a potenciál ľudskej psyché). Myšlienky gaianizmu sú prítomné v mnohých náboženstvách; z nových náboženských hnutí najmä v New Age.¹²⁵ Vráťme sa ale k Metznerovmu vymedzeniu dnešnej doby v porovnaní s predošlou dobou.¹²⁶ Zmena vedeckej paradigmy sa udiala tak, že sme sa presunuli z industriálnej doby do ekologickej doby, ako to vidíme v tabuľke č. 1:

Kým industriálna doba má črty ako:	Ekologická doba má črty:
mechanomorfný model	organizmický model
vesmír ako stroj	vesmír ako proces alebo príbeh
Zem ako nedotknuteľná hmota	Gaia: Zem je superorganizmus
život je náhodný sled chemických reakcií	život je autopoietický systém
determinizmus	indeterminizmus, možnosť
lineárna kauzalita	chaos: nelineárna dynamika
atomizmus	holizmus a teórie systémov

¹²⁴ RAJSKÝ, A. Súčasnosc', in: *Európske pedagogické myslenie (od moderny k postmoderne po súčasnosť)*, 2012, s. 27-32.

¹²⁵ ZAVIŠ, M., *New Age – pragmatický synkretizmus dneška*, 2005, s. 650-661.

¹²⁶ METZNER, R., *Zelená psychologie*, 2011, s. 211, 217.

Tabuľka č. 1 Komparácia črt industriálnej a ekologickej doby (Zdroj: Metzner, R., Zelená psychologie, 2011, s. 211)

Vzdelávanie a výskum prešli v tomto kontexte zmeny dôb podľa Metznera tiež konkrétnymi zmenami, ako to vidíme v tabuľke č. 2:

Industriálna doba	Ekologická doba
špecializované odbory	integrované odbory
vedomosti bez hodnoty hodnôt	objasnenie nevedomých hodnôt
priepasť medzi prírodnými a humanitnými odbormi	celostný pohľad na svet

Tabuľka č. 2 Komparácia zmien vo vzdelávaní a výskume v industriálnej a ekologickej dobe (Zdroj: Metzner, R., Zelená psychologie, 2011, s. 217)

Chceme poukázať na to, že pandémia COVID-19 priniesla ešte viac špecifik súčasnosti, v teológii z aspektu jej realizácie formou pedagogických procesov hlavne spojených s fenoménom dištančnej online výuky. Socializačné, morálne a kultúrne konzekvencie individuálneho online vyučovania budú nesmierne a s istotou sa dá povedať, že ich nedokážeme počas ešte stále pretrvávajúceho obmedzenia pohybu, tzv. lockdown-u presne všetky identifikovať ani do optimálnej miery opísať. Z aspektu vyjadrení zahraničných pedagógov vyučujúcich environmentálnu výchovu v r. 2020 sú však už teraz, síce iba parciálne identifikovateľné konzekvencie, nespočetné.¹²⁷ Na základe Rajského synopsis súčasných teórií o primeranom pojme vystihujúcom súčasnú dobu vnímame v súvislosti s online vyučovaním ako najvhodnejšie Kirbyho termíny pseudomodernizmu a digimodernizmu. Spája ich s banalitou a plytkosťou instantnej, okamžitej a povrchnej participácie na kultúre cez internet, mobil, či interaktívnu televíziu. Výsledkom takej aktivity je „tichý autizmus“, ktorý pochádza z nevedomosti, fanatizmu a úzkosti, ktoré spôsobujú stav podobný tranzu, ktorý sprevádza digitálne aktivity.¹²⁸ Teológ ako organizátor a hlavný vedúci online vyučovania si musí byť vedomý nebezpečenstva svojej osobnostnej premeny na ľudský stroj, ktorý automaticky vykonáva úlohy spojené s technickými a administratívnymi záležitosťami virtuálnej edukačnej reality. Kontinuálne sebauvedomovanie si je iba jednou z mnohých diverzných nevyhnutností pre učiteľa, ktorý chce stále zostať ľudským, cítiacim, empatickým, morálnym, kultúrnym, milovníkom a predstaviteľom estetických hodnôt; musí si zachovávať svoje fyzické a psychické zdravie v dobrom a príkladom stave počas celého trvania toho časového stresu a energetickej úzkosti, nehovoriac o jeho vzťahoch a rodinných

¹²⁷ QUAY, J. et al., *What future/s for outdoor and environmental education in a world that has contended with COVID-19?*, 2020, s. 93-117.

¹²⁸ RAJSKÝ, A. Súčasnosť, in: *Európske pedagogické myslenie (od moderny k postmoderne po súčasnosť)*, 2012, s. 27-32.

napätiah, ktoré môže online vyučovanie z domáceho prostredia spôsobiť a generuje vo forme nekonečného reťazca súvislostí, príčin a následkov.

Revízia environmentálnej teológie podmienená pandémiou COVID-19

Skúsenosť s aktuálnou pandémiou kladie pred nás predovšetkým axiologické otázky vo vzťahu k sebe, iným, k prírode, a komplexu životného prostredia ako takého. Dnešné hlavné hodnotové orientácie vzťahu človeka k prírode a životnému prostrediu sú:

- a) *antropocentrizmus*,
- b) *teocentrizmus*,
- c) *biocentrizmus* – v minulosti nazývaný aj *naturocentrizmus*. Dnes sa však už biocentrizmus a naturocentrizmus odlišujú, a to do tej miery, že vznikol pojem ekocentrizmu, ktorý vysvetlím ako ďalší. Biocentrizmus sa dnes viaže na živé bytosti, ktoré obývajú planétu a majú byť v centre záujmu udržateľného spôsobu života.
- d) *ekocentrizmus* – ide ďalej, a hovorí, že v centre pozornosti by mala byť celá príroda, nie iba živé bytosti. Je považovaná za opak antropocentrizmu a dnes je nosnou teóriou v koncepcii trvalo udržateľného života. Zastáva biosferický egalitarianizmus.

Autentický vzťah k prírode a svojmu okoliu vyjadrili vo svojich slovách a spôsobe života už aj púštni otcovia a neskôr v celých dejinách cirkvi predovšetkým mystici, napr. František z Assisi a jeho láska, vášnvy vzťah k biotickým aj abiotickým faktorom života na Zemi¹²⁹ s dôrazom na koncepciu spásy ako uzdravenia ľudského odcudzenia od Božieho stvorenia, od nás samých a od Boha súčasne¹³⁰; Hildegarda z Bingenu a jej pojem *viriditas* - zeleň (božská tvorivá sila v prírode a celom stvorenstve, ktorá dáva život; Ježiša nazýva *Stelesnením zelene* a Máriu *Viridissima Virga* – najzeleňšejšia panna, ktorá je plná mladistvej sily jari). Fascinujúca je aj jej zdravoveda a diätetika vyzvihujúca špaldu ako najzdravšiu potravinu (ad marginem: práve špalda patrí medzi najpreferovanejšie obilniny súčasných výživových odborníkov, avšak aj keď sa pozrieme do dejín výživy v dávnej minulosti vidíme, že už starí Egypťania, Kelti a Germáni oceňovali a bežne pestovali túto rastlinu). Hildegardina zdravoveda a diätetika vyplývajú z obsahu kozmologických vízií, vo svojej podstate hlboko environmentálnych a vyjadrených jazykom metafor, analógií a symbolizmu.¹³¹ Súčasná environmentálna teológia by sa mala vrátiť k takýmto autentickým akcentom, ktoré pochádzali od hlboko veriacich ľudí, ktorí to, čo deklarovali ústami aj žili v každodennom živote.

Environmentálna teológia spája teologické a environmentálne poznatky, predovšetkým z domény environmentálnej etiky. Kladie dôraz na interdisciplinaritu a integráciu environmentálnych prvkov, poznatkov do rámca interpretácie biblických textov a ich aplikáciu v reálnom živote, ktorý sa snaží o dodržanie zásady trvalej udržateľnosti. Koncepcia trvalej udržateľnosti sa začala

¹²⁹ BRÁZDA, C. J., František z Assisi – patrón ekologov a ochrancov prírody, in: *Životné prostredie*, 32 (2), 1998, s. 69-71.

¹³⁰MURRAY, R., *Teologie stvoření. Reflexe o ekologii*, 2017, s. 298.

¹³¹ ZAVIŠ, M., *Teológia a medicína v období stredoveku*, dizertačná práca, 2005, s. 159-209.

rozvíjať na začiatku 70. rokov minulého storočia a je reakciou na poznanie, že akýkoľvek neregulovaný a nekonečný rast v prostredí obmedzených a konečných zdrojov nie je možný.¹³²

Environmentálna teológia musí byť uchopovaná spolu s teológiou stvorenia a teológiou naturalis. Jej dôrazy nemôžu byť vytrhnuté ani z kristologického a sotériologického kontextu, pretože práve osoba a dielo Ježiša Krista, ako nového Adama podľa Listu Rimanom 5: 12-21, dáva život tomu, čo kvôli starému Adamovi umrelo.¹³³

Udržateľnému životu na Zemi pomáha predovšetkým revidovaný osobný spôsob života v doméne materiálneho a jeho konzumácie. Táto revízia súvisí s učením o tele ako o chráme Svätého Ducha. Kritická reflexia a následná úprava životného štýlu v súlade s prírodou sa v minulosti nezohľadňovali dostatočne a málo sa o nich hovorilo; zameranie odbornej verejnosti skôr smerovalo k problémom globálneho charakteru, pričom sa musí vždy začínať od zmeny, ktorú u seba chce dosiahnuť sám jednotlivec. Prepojenie materiálneho a psychického sa dnes reviduje v osobnej rovine najmä populárnymi a medializovanými akcentmi životného štýlu, ako:

Zdravé stravovanie – máme stále viac kreatívnych, chutných vegánskych produktov v online a kamenných obchodoch, supermarketoch a nákupných centrách bez obmedzenia na predajne s označením zdravá výživa alebo bio obchody; pred 20 rokmi sme si na Slovensku kúpili maximálne suché sójové kúsky. Pôvodne exotické potraviny a koreniny sú nám dostupnejšie, čím integrujeme prvky iných kultúr do nášho stravovania v pandemických podmienkach; súvisí to aj s fluktuáciou koncepcií výživy prostredníctvom masmédií. Revízia nášho jedálnička a poňatia zdravia v rámci spoznávania gastronómie iných kultúr a kritickej sebareflexie prináša nové chute, farby, vône, ktoré obohacujú náš život aj po estetickej stránke; rodí sa v nás aspekt zdravého pôžitku z vďačnosti za dary prírody, ktorými nás Pán Boh štedro obdaroval. S týmto súvisí znovuobjavovanie významu pojmu miery v kontexte nášho stravovania.

Pre zaujímavosť uvádzame, že problematiku stravovania zvierat a ľudí analyzoval už Aristoteles vo svojom diele *Politika I*. Podľa toho, čo konzumujú, rozdelil ľudí nasledujúco: „Najlenivejší sú kočovníci (potravu od krotkých zvierat získavajú totiž bez námahy a v pokoji; iba keď sa dobytok musí sťahovať za pastvou, sú nútení ísť s ním, akoby obhospodarovali živé polia); druhí sa živia lovom, pričom to, čo lovia, je rôzne. Niektorí sa živia krádežami, iní, ktorí sídlia pri jazerách, močiaroch, riekach alebo pri vhodnom mori, rybolovom, iní zase lovom vtákov alebo divej zveri. Najväčšia časť ľudí však žije z pôdy a z jej šľachetných plodov“¹³⁴.

Z rôznych dôvodov, vrátane environmentálno-etických, sa niektorí ľudia rozhodli pre konkrétne formy stravovania, ktoré sú k životnému prostrediu a pri aplikácii v rozumnej miere aj k telu šetrné, detoxikačné a ktoré vracajú stratenú homeostázu. V kontexte náboženstiev vždy existovali

¹³² HANUŠIN, J. – HUBA, M. – IRA, V. – KLINEC, I. – PODOBA, J. – SZÖLLÖS, J. *Výkladový slovník termínov z trvalej udržateľnosti*, 2000, s. 145-146.

¹³³ Biblia, slovenský ekumenický preklad s deuterokánonickými knihami, 2008.

¹³⁴ ARISTOTELÉS, *Politika I*, 1999, s. 67.

špecifiká stravovania¹³⁵ a tieto pretrvávajú po celom svete dodnes, bez ohľadu na aktuálne tendencie popularity konkrétnych diét. Biblické príbehy o stvorení ponúkajú dve široké alternatívy stravovania človeka: konzumáciu rastlín a popotopnú koncepciu konzumácie mäsa. Diverzné dietetické prístupy dnes rozlišujú nespočetné smery vychádzajúce z rastlinného jedálnička, z ktorých medzi dominantné a presne definíciou vymedzené patria, napr. vegánstvo, vitariánstvo a frutariánstvo; konzumácia mäsa sa v rámci konkrétnych diét značne redukuje a zakladá na preferenciách typov mäsa, napr. v rámci mediteránskej diéty či pescetariánstva, alebo sú ľudia inšpirovaní dobovými metódami stravovania, ako napr. paleodiéta.

Otázka konzumácie mäsa zvierat sa primárne spája s vnútorným odporom k jedeniu zvierat zabíjaných s týmto cieľom, s náboženským presvedčením, ako napr. v hinduizme, alebo zdravotným stavom človeka.¹³⁶ V poslednej dobe sa však vyskytli aj 3 ďalšie, tzv. environmentálne hľadiská:

- Hromadný chov zvierat, ktorý je dôležitým faktorom pri zvyšovaní konzumácie mäsa, je vo svojich prevládajúcich formách v praxi nezlučiteľný s chovom zodpovedajúcim konkrétnemu živočíšnemu druhu a s úctou k zvieratám. Situácia, keď sa ochrana zvierat nariaďuje zákonom a pritom sa sliepky, morky alebo prasatá držia v klietkach, pričom sa urýchľuje ich zhodnotiteľnosť antibiotikami, je patová a dané krajnosti sa navzájom vylučujú.
- Využívanie obilia a sóje ako krmiva pre dobytok, znamená to, že sa potraviny, ktoré mohli slúžiť ako potrava pre ľudí využívajú na produkciu mäsa. Výnosy sú v tomto prípade omnoho menšie. Objem celosvetovej spotreby mäsa takto zosilňuje problém hladu. Keby sa ľudia v krajinách blahobytu vzdali konzumácie mäsa alebo aspoň jeho nadmernej konzumácie, podľa odhadov by sa dosiahlo zmiernenie celosvetového hladu o 7%.
- Produkcia mäsa v niektorých krajinách 2. a 3. sveta, ktorá je majoritne určená na export, stupňuje štrukturálne problémy týchto krajín. Týmto spôsobom konzumácia mäsa v bohatých krajinách sveta nepriamo prispieva k celosvetovému rastu nerovnosti.

Renomovaný nemecký teológ W. Huber zastáva názor, že vegetariánsky a vegánsky spôsob života sú prejavom etického postoja, ktorý si zaslúži pozornosť, ale do oblasti morálnych povinností nepatrí. Argumentuje tým, že by sa pre všetkých ľudí nepodarilo nahradiť živočíšne bielkoviny a ďalšie živočíšne živiny rastlinnou potravou. Avšak z aspektu konzumácie mäsa v krajinách, kde je najvyššia – USA a štáty Európskej únie – by sa malo stať zníženie spotreby mäsa morálnou povinnosťou. V Nemecku sa ročne skonsumuje 89 kilogramov mäsa na osobu, pričom sa za posledných 100 rokov konzumácia zdvojnásobila. Huber apeluje, aby sa sprísnil predpis o chove

¹³⁵ DOJČÁR, M., *Dietetické a stravovacie špecifiká rôznych kultúr a náboženstiev*, 2006, s. 173-198.

¹³⁶ ZAVIŠ, M., *Úvod do systematickej etiky*, 2017, s. 114.

zvierat, ktoré by zodpovedali ich prirodzenosti, ale aj opatrenia, ktoré by zamedzili využívanie potravín na výrobu biopalív, ako aj ich využitie na produkciu mäsa.¹³⁷

Hygge (čítame: hüge) – dánsky spôsob vytvorenia si príjemnej, útulnej domácnosti v kruhu milovaných členov rodiny a priateľov. Hygge navodzuje psychickú pohodu, ktorá robí človeka šťastným. Zo zdanlivých maličkostí (napr. ohňa a vône sviečok, jemných prírodných materiálov čalúnenia nábytku, etc.) a zdanlivo samozrejímavých ľudí vo svojom živote si vytvorí pocit tepla, bezpečia, jednoducho povedané: miesto, kde chce byť a vracat' sa tam. Akcent na hodnotu času stráveného takýmto spôsobom dáva jednotlivcovi priestor zohľadňovať zdravý time management a uvedomiť si hrozbu workoholizmu. Zdravie je takto v koncepcii hygge holistickou záležitosťou, ktorá je nevyhnutne prepojená s prostredím a jeho podmienkami, ktoré si vytvárame.

Minimalizmus v bývaní – koncepcia vecami a materiálnym aspektom odbremeného bývania a domácnosti, využívania recyklovateľných materiálov, rozumného využívania energií, aplikácie permakultúry v záhrade, ktorá je sebestačná.

Minimalizmus v obliekaní so zásadou upratať v dome, skrini a duši; zero waste móda, rethink a slow verzus fast fashion koncepcia.¹³⁸

Záver

Dnešná environmentálna teológia musí zohľadňovať to, že v čase aktuálnej pandémie je dôležitá nie iba osobná telesná hygiena, ktorá je výsledkom našej sebadisciplíny, ale sa táto sebadisciplína musí neustále prejavovať aj v rovine psychohygieny, v oveľa väčšej miere a intenzite než v čase neobmedzeného pohybu a socializácie. Pripútanosť k technike, nebezpečenstvo a výzvy uzatvorenia sa do svojho imaginárneho virtuálneho sveta spôsobujú osobnostné zmeny, ktoré majú dopad na ľudskú interakciu s inými, ale aj s celou prírodou či životným prostredím ako takým. Vo svetle biblických dôrazov je potrebná kritická reflexia našich medziľudských vzťahov. Položiť si otázky, ako: prečo potrebujeme spoločnosť konkrétneho človeka alebo ľudí? Nie je to iba zvyk, alebo závislosť byť neustále s niekým, lebo nedokážeme byť sami so sebou? Sú naše vzťahy úprimné a zdravé? Na tieto otázky je možné zodpovedne odpovedať iba vtedy, keď sa dokážeme najprv venovať sami sebe tak, aby sme sa dokázali postaviť pred svojho Stvoriteľa, Vykupiteľa a Posvätimeľa ako tí, ktorí si bytostne vážia Jeho dielo pri nás a celej prírode, do ktorej nás s poverením umiestnil, a teda nie je odmysliteľná od podstaty a kvality našej osobnej existencie. Predmetná reflexia by nemala zostať v osobnej rovine, ale by mala obohatiť aj iných, napr. aj formou integrácie revidovaných akcentov environmentálnej teológie do rámca náboženskej výchovy. V tejto súvislosti si tiež môžeme ako vyučujúci teológovia položiť otázku, do akej miery sa aj v čase mimo pandémie a jej reštrikcií venujeme environmentálnym aspektom v rámci štandardov náboženskej výchovy a či práve táto COVID-19 pandémia nemôže byť spúšťačom

¹³⁷ HUBER, W., *Základní otázky života*, 2016, s. 63-64.

¹³⁸ *The State of Fashion 2021*, s. 15-117.

nového vnímania miesta environmentálnej teológie v náboženskej výchovy pre deti a mládež, ale aj v našom edukačno-pastoračnom pôsobení s dospelými.

Použitá literatúra (v článku)

ARISTOTELÉS, Politika I., Praha, Oikoymenh, 1999.

Biblia, slovenský ekumenický preklad s deuterokánonickými knihami, Banská Bystrica, Slovenská biblická spoločnosť, 2008.

BRÁZDA, Cyril Jaroslav, František z Assisi – patrón ekologov a ochrancov prírody, in: Životné prostredie, 32 (2), 1998, 69-71.

DOJČÁR, Martin, Dietetické a stravovacie špecifiká rôznych kultúr a náboženstiev, in: Held, L. a kol. Teória a prax výchovy k zdravej výžive v školách, Bratislava, VEDA, 2006, 173-198.

HANUŠIN, J. – HUBA, M. – IRA, V. – KLINEC, I. – PODOBA, J. – SZÖLLÖS, J. Výkladový slovník termínov z trvalej udržateľnosti, Bratislava, Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR (STUŽ/SR), 2000.

HUBER, Wolfgang, Etika. Základní otázky života, Praha, Vyšehrad, 2016.

METZNER, Ralph, Zelená psychologie, Praha/Kroměříž, Triton, 2011.

MURRAY, Robert, Teologie stvoření. Reflexe o ekologii. Olomouc, Refugium Velehrad-Roma, 2017.

QUAY, John – GRAY, Tonia – THOMAS, Glyn – ALLEN-CRAIG, Sandy – ASFELDT, Morten – ANDKJAER, Soren – BEAMES, Simon – COSGRIFF, Marg – DYMENT, Janet – HIGGINS, Pete – HO, Susanna – LEATHER, Mark – MITTEN, Denise – MORSE, Marcus – NEILL, James – NORTH, Chris – PASSY, Rowena - PEDERSEN-GURHOLT, Kirsti – POLLEY, Scott – STEWART, Alistair – TAKANO, Takako – WAITE, Sue – FOLEY, Dorothy, What future/s for outdoor and environmental education in a world that has contended with COVID-19? in: Journal of Outdoor and Environmental Education, 23, July 16th, 2020, 93-117, dostupné na internete 20.3.2021: <https://doi.org/10.1007/s42322-020-00059-2>.

RAJSKÝ, Andrej, Súčasnosc', in: Európske pedagogické myslenie (od moderny k postmoderne po súčasnosť), Trnava, Typi Universitatis Tyrnaviensis, Vydavateľstvo Trnavskej univerzity, 2012, 27-32.

The State of Fashion 2021, McKinsey & Company, dostupné na internete 24.5.2021: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/State%20of%20ofashion/2021/The-State-of-Fashion-2021-vF.pdf> Teologické texty 16 (2005/4), 70.

ZAVIŠ, Monika, New Age – pragmatický synkretizmus dneška, in: New Age, Bratislava, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2005.

ZAVIŠ, Monika, Teológia a medicína v období stredoveku, dizertačná práca, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, 2005.

ZAVIŠ, Monika, Úvod do systematickej etiky, Žilina, Žilinská univerzita v Žiline, EDIS, 2017.

Odporúčané doplňujúce čítanie:

- DOUGHTY, R. W., Environmental theology: trends and prospects in Christian thought, in: Progress in Human Geography, 5 (2), June 1981, 234-248.
- Religion and Ecological Crisis. The „Lynn White Thesis“ at Fifty. Eds. Todd LeVasseur and Anna Peterson, Routledge, 2017.
- WIKING M., The Little Book of Hygge, Penguin Books, 2016.

*Doc. PaedDr. ThDr. Monika ZAVIŠ, PhD.
a PhDr. Ján HOLONIČ, PhD., MBA, LL.M.
Pedagogická fakulta UK
Bratislava*

Misijné poslanie cirkvi a jeho napĺňanie v období pandémie Covid-19

doc. PaedDr. Viktória Šoltéssová, PhD.

Abstrakt

Misijné poslanie cirkvi je platné rovnako dnes, ako bolo platné v období apoštolov. Ježiš formuloval svoje poverenie pre misiu všetkých svojim učeníkom ako príkaz a uistenie o zmocnení ku jeho vykonaniu. Naša súčasná nielen celospoločenská situácia, ale aj celosvetová pandémia Covidu nám ukázala, že situácia na naplnenie poverenia sa neustále mení. Zaujímalo nás, akým spôsobom môže verejná teológia priniesť podnety pre misiológiu vo veci plnenia veľkého poverenia ku misii. Sústredili sme sa na špecifiká misijne orientovaných aktivít, ktoré zahŕňajú verejnú teológiu, a sú relevantné v strednej a východnej Európe.

Kľúčové slová: misia, cirkev, verejná teológia, pandémia Covid-19

Abstract

The mission of the Church is as valid today as it was in the time of the apostles. Jesus formulated his commission for the mission of all to his disciples as a command and assurance of the authority to carry it out. Our current not only societal situation, but also the global Covid-19 pandemic has shown us that the situation to fulfill the mandate is constantly changing. We wondered how public theology could bring elements for missiology in terms of fulfilling the great commission to mission. We focused on the specifics of mission-oriented activities that include public theology and are relevant in Central and Eastern Europe.

Keywords: mission, church, public theology, pandemic Covid-19

Verejná teológia

Je známe, že v strednej a východnej Európe, bolo náboženstvo počas niekdajších totalitných režimov tlačené do súkromnej oblasti života. Toto bolo uvalené na cirkvi a oni k tomu nemali veľa, čo povedať. Postupom času však cirkvi začali prijímať situáciu nielen ako skutočnosť, ale ako vhodné chápanie kresťanskej viery, to znamená: individualistické, súkromné, duchovné a s dôrazom na vzťah medzi veriacim a Bohom. Uplynulo tridsať rokov od pádu komunizmu, a napriek tomu sa cirkvi z tohto obmedzeného, skresleného a nebiblického chápania viery úplne nezotavili. Práve v tomto konkrétnom kontexte sa ukázalo, že jednou z najdôležitejších a

najnaliehavejších misiologických úloh cirkví v tejto oblasti je obnovenie verejného rozmeru kresťanskej viery.

Jedným z takých dôležitých pokusov o získanie svedectva cirkvi na verejnej scéne je tzv. „verejná teológia“. Verejná teológia je v tomto kontexte dôležitým misiologickým úsilím. Dvojitém dôrazom na ohlasovanie evanjelia a na osobitný prínos kresťanskej viery pre spoločné dobro a pre ľudský rozmach, predstavuje verejná teológia dôležitú formu misiologickej angažovanosti. V dôsledku chápania verejnej teológie ako misie tento proces po prvé prispeje k rozšíreniu definície a rozsahu holistickej misie tak, aby zahŕňala tento konkrétny spôsob vykonávania teológie; po druhé, prispeje k pevnejšiemu prepojeniu medzi verejnou teológiou a misiológiou tým, že posilní názor, že verejná teológia je významným zdrojom pre poslanie cirkvi.¹³⁹

Covid-19 a verejná teológia

Jednou z výhrad je, že teológia je vo svojej podstate poznaním Boha, nie poznaním o Bohu. Obava zo sekularizácie teológie je však v oblasti apologetiky nepresvedčivá. Zvlášť v období, kedy sú aktivity cirkví vytesnené do online priestoru, je dôležitosť verejnej teológie vygradovaná. Ak sa totiž jedná o aktivity, ktoré presahujú pastoračný rozmer a majú jasne misijný zámer, pohybujeme sa bez možnosti osobného kontaktu vo sfére verejnej aj masmediálnej komunikácie (tým myslíme aj sociálne siete a verejné streamovacie kanály, YouTube a pod.). Verejná teológia, nie hádky na sociálnych sieťach, môže v tomto zmenenom svete viesť ku novému využitiu viacerých metód jej aplikácie ako metód v oblasti misijnej práce v spoločnosti počas pandémie Covid-19 a predpokladajme, že aj po nej.

Charakteristika aktuálnych tém verejnej teológie

Okrem teológie stvorenia a environmentálnej teológie sú aj iné aktuálne témy, ktoré sú súčasťou verejnej diskusie. Verejná teológia je kresťanská angažovanosť a dialóg v cirkvi, vedený najmä so širšou spoločnosťou. Snaží sa o blaho štátu a spravodlivú spoločnosť pre všetkých zapojením otázok spoločného záujmu do budovania spoločného dobra. Toto je kresťanská teológia, ktorá hovorí so spoločnosťou nielen smerom ku spoločnosti. Kresťanský postoj sa prezentuje spôsobom, ktorý je verejne pochopiteľný a umožňuje tak verejnú diskusiu a kritické skúmanie. David Tracy identifikoval tri skupiny, s ktorými by sa mala verejná teológia pokúsiť nadviazať dialóg: spoločnosť, akademická obec a cirkev.¹⁴⁰ Konštruktívna verejná teológia sa zaoberá jej praktickou stránkou, teda praktickými krokmi ako ju realizovať.¹⁴¹

¹³⁹ C. CONSTANTINEANU, *Public Theology: Christian Faith and the Public Sphere in Central and Eastern Europe*, in: *Mission in Central and Eastern Europe: Realities, Perspectives, Trends*. Regnum Edinburgh Centenary Series (34). Oxford, UK, Regnum Books International, 2016, 676-693.

¹⁴⁰ D. TRACY, *The Analogical Imagination: Christian Theology and the Culture of Pluralism*, London, SCM Press, 1981, 3-5. ISBN 978-0-8245-0694-0.

¹⁴¹ E. H. Jr. BREITENBERG, "To Tell the Truth: Will the Real Public Theology Please Stand Up?", in: *Journal of the Society of Christian Ethics*, 23/2 (2003), 55-96, 64-65.

Verejná teológia má byť relevantná aj pre ľudí mimo cirkvi. Je interdisciplinárna, globálna a často sa zaoberá horúcimi témami, ako sú napr. zmena podnebia, multikulturalita a prisťahovalectvo, etické otázky súvisiace so zvládaním pandémie Covid-19 a pod.¹⁴²

Jeden z jej základných postulátov je, že kresťanská viera je viac ako individuálna zbožnosť. Má svoju úlohu pri budovaní mieru, spravodlivosti a spoločného dobra. Je v nej zakorenená snaha prinášať zmeny postupne prostredníctvom sociálnej analýzy, verejného dialógu a formovania morálnej štruktúry spoločnosti. Verejná teológia sa zameriava na spravodlivú spoločnosť pre každého, otvorený dialóg a budovanie spoločného základu.¹⁴³

Má to však svoje úskalia. Príliš veľká váha v oboch smeroch môže spôsobiť, že bude pre verejnosť irelevantná alebo že nebude vydávať zreteľné kresťanské svedectvo.

Pre viac informácií je možné sledovať rozvoj diskusie o rozvoji verejnej teológie aj v časopise *International Journal of Public Theology* (IJPT).¹⁴⁴ V jeho poslednom čísle sa autori venujú práve aktuálnej pandemickej situácii vo vzťahu ku realizácii verejnej teológie. Earl vo svojej štúdií upozorňuje na to, že verejná teológia musí byť svižná a schopná rýchlo reagovať na to, čo sa vo svete okolo nás deje. Prezentácia kresťanského svedectva v období krízy má svoje špecifiká, ktoré potrebujeme reflektovať.¹⁴⁵

Konstruktívna verejná teológia

Konstruktívna verejná teológia sa zaoberá jej praktickou stránkou, teda praktickými krokmi ako ju realizovať. Patrí sem teológia mládeže a oblasť rozvoja spirituality/religiozity v strednej a východnej Európe. Aktivity zamerané na evanjelizáciu mládeže sú dnes zamerané nielen na online priestor, ale aj na iné masovokomunikačné prostriedky. Otázkou je, či má byť priama zvesť pred evanjelizácie najpoužívanejšou metódou v misii medzi mládežou v strednej a východnej Európe. Ako však môžeme túto vekovú skupinu osloviť aktivitami v oblasti verejnej teológie? Ponajprv potrebujeme zmapovať možné presahy teológie do sféry verejného života a potom môžeme upozorniť na tie, ktoré sú relevantné pre mladých ľudí v strednej a východnej Európe. Pokiaľ je snahou verejnej teológie rozprava o Bohu na základe všeobecne prijímanej pravdy vo verejnej diskusii, reagujúc súčasne na aktuálne dianie a krízy, ktoré jednotlivé spoločenstvá prežívajú, potrebujeme takéto spoločne prijateľné východiská na diskurz hľadať v našom kontexte, v konkrétnej subkultúre, v našom spoločenstve. Napriek tomu, že globálne krízy zasiahli aj nás, prežívanie pandémie a klimatickej krízy má svoje individuálne špecifické dôsledky na naše

¹⁴² K. DAY, S. KIM (eds.), *A Companion to Public Theology*, Brill's Companions to Modern Theology. Leiden, Netherlands, Brill, 2017, 1–21.

¹⁴³ S. KIM, *Theology in the Public Sphere: Public Theology as a Catalyst for Open Debate*, London, SCM Press, 2011, 23.

¹⁴⁴ *International Journal of Public Theology* (IJPT) je recenzovaný akademický časopis, ktorý skúma myšlienku a prax verejnej teológie. Časopis od jeho založenia v roku 2007 až do roku 2017 redigoval Sebastian Kim. Od roku 2017 je hlavným redaktorom Clive Pearson z Univerzity Charlesa Sturta v Austrálii.

¹⁴⁵ M. EARL, How Can I Keep from Singing? Being the Church amid the Covid-19 Pandemic, in: *International Journal of Public Theology*, 15/1 (2021), 5-24.

spoločenstvá aj na jednotlivcov. Aj keď sú zo sociologického hľadiska pozorovateľné výskumom presne nezmapované dôsledky sociálnej izolácie mladých ľudí počas pandémie, nejedná sa o identickú situáciu a možný dopad na život konkrétneho mladého človeka (naprieč komunitami a spoločenskými vrstvami).

Praktické aplikácie v lokálnom kontexte na Slovensku

Najaktuálnejšou témou bola v minulom roku pandémia Covid-19, pričom verejná diskusia v mnohých krajinách naberala na seba aj prvky verejnej teológie, a to hlavne v krajinách, kde majú vládnuce strany s proklamovanými kresťanskými hodnotami príležitosť vytvárať platformy a reagovať vo verejnej diskusii. Nejedná sa však o jedinú oblasť, taktiež výskum v oblasti environmentálnych vied prináša nové poznatky na ktoré reagujú teológovia v oblasti stvorenia a Božej starostlivosti o stvorenie (Care of Creation). Prehlbujúca sa klimatická kríza sa stala dôležitou témou verejnej teológie v mnohých krajinách. Jej špecifikom je, na rozdiel od niektorých iných teologických disciplín, že musí pružne reagovať na dianie vo svete, načasovanie je dôležitou súčasťou jej koncepcie. Odvíja sa od tém, ktoré rezonujú v globálnom, ako aj v lokálnom kontexte. Patrí sem aj séria konferencií Lusanne/Svetovej evanjelickej aliancie (Creation Care Network) s témou starostlivosti o stvorenie. V témach, ktoré rezonujú, sa často spomína spoločné dobro (common good), rozkvet spoločnosti (human flourishing) a zdieľaná solidarita (shared solidarity). Vyhýbanie sa teologickým pojmom v diskusii však prináša medzi teológov množstvo kontroverzií a spochybňovanie takejto úlohy teológie. Rozvoj takéhoto teologického myslenia so sebou síce prináša množstvo úskalí, na druhej strane tu je však jeho nepopierateľný misijný rozmer, aktuálny zvlášť v rýchlo sa sekularizujúcej strednej a východnej Európe. V globálnom meradle však naďalej zostáva veľmi aktuálnou téma chudoby a ekonomického poriadku slobody. Vystáva otázka čo nám ponúka biblické svedectvo ku téme chudoby? V Ježišových rečiach a činoch nachádzame návod na individuálny prístup, nie je však jasné, ako sa majú zachovať v takýchto prípadoch vládnuce inštitúcie a authority. Námety na správanie sa politikov v takejto úlohe nachádzame skôr vo vzoroch starozákonných kráľov a prorokov.¹⁴⁶ Inštitucionálna cirkev naopak často chudobných marginalizovala, nehovoriac o dedičstve prepojenia misie s kolonizáciou. S Kristovho príkazu však jednoznačne vystáva výzva pre milosť a odpustenie, ktoré sú ultimátnym meradlom činov jednotlivca aj inštitúcií, ktoré sa venujú pomoci marginalizovaným. Z hľadiska verejnej teológie máme vo viacerých aktuálne preberaných témach veľký potenciál, ale aj limity. Vyžaduje si to počúvanie a rešpektovanie všetkých účastníkov diskurzu, odporúčania sa často prelínajú s tými, ktoré poznáme z ekumenického dialógu. Pokiaľ však máme záujem o teologickú zaangažovanosť vo verejnom priestore, potrebujeme zohľadniť podľa slov A. R. Mortona jednak výrečnosť v presviedčaní a obhajobe, ako aj pozornú tichú vnímavosť.¹⁴⁷ Otázkou zostáva, aký priestor pre verejnú teológiu zostáva ako prijateľná platforma v našej krajine.

¹⁴⁶ R. SIRICO, *A Moral Basis for Liberty*, Grand Rapids, MI: Acton Institute, 2012, 32, ISBN 978-1-938948.01-5., B. HEHIR, [et al.], *Liberty and Power. A Dialog on Religion & U.S Foreign Policy in an Unjust World*, The Pew Forum Dialogues on Religion and Public Life series. Washington: Brookings Institutions Press, 2004., M. J. BANE & L. M. MEAD, *Lifting Up the Poor, A Dialogue on Religion, Poverty & Welfare Reform*, The Pew Forum Dialogues on Religion and Public Life series. Washington: Brookings Institutions Press, Georgetown University, 2003, 70, 79.

¹⁴⁷ C. CONSTANTINEANU, *Public Theology: Christian Faith and the Public Sphere in Central and Eastern Europe*, in: *Mission in Central and Eastern Europe: Realities, Perspectives, Trends*, 681.

Respektíve, kde sa nám môže otvoriť nová oblasť, ktorá umožní teológom osloviť ľudí, ktorí sa nezaujímajú o náboženstvo, kresťanským svedectvom. Prelínanie kresťanskej etiky a ekonomiky je ďalším aktuálnym trendom v diskusii na tému s rozkvetu spoločnosti. Môžeme to vidieť nielen v krajinách západnej Európy a Ameriky, táto diskusia sa prenáša aj do strednej Európy reagujúcej na tému neudržateľnosti menej vyspelých ekonomík post-komunistických krajín s ich sociálnym a zdravotníckym systémom. Aj táto téma je pre nás veľmi aktuálna a pre budúci verejný diskurz by mohli byť skúsenosti z iných kontextov podnetom na zamyslenie sa a hľadanie reálnych modelov, ktoré prinášajú zmenu do bezvýhodiskových situácií. Podnety v tejto oblasti sme získali aj na konferencii s názvom *Loving our Neighbors for the Common Good: Subsidiarity, Responsibility, and Change* (Bologna, 2019) ako aj na pravidelných konferenciách Acton Inštitútu v Grand Rapids (Michigan) v posledných rokoch. Predchádzajúca účasť na Acton University ma viedla k pochopeniu základných hodnôt, ktoré sú z kresťanského hľadiska riešením pre dnešnú spoločnosť. Využívanie týchto princípov v domácom kontexte je pre nás výzvou. Zaujal ma príspevok hlavného rečníka reverenda Roberta Sirica, ako aj ďalších odborníkov, ktorí opisovali efektívne spoločenské kroky, ktoré korešpondujú s mojím výskumom riešenia situácie Rómov na Slovensku s ich osobitnými sociálnymi a kultúrnymi výzvami. Kontextualizácia zvesti evanjelia a správne pochopenie poslania človeka vo svete sú hlavné problémy, ktoré sa v pokračujúcom výskume v spolupráci s Acton inštitútom (Grand Rapids, Michigan) snažíme na Katedre teológie a katechetiky v Banskej Bystrici uchopiť a preniesť do verejnej teológie. Tieto myšlienky sú aj súčasťou ďalšieho výskumu, ktorý realizujeme pod názvom Perspektívy východnej Európy: Veda, teológia a humánna filozofia - Formovanie integrácie viery, vedy a morálky na postkomunistickom Slovensku (*Eastern European Perspectives: Science, Theology and Humane Philosophy - Shaping the Integration of Faith, Science and Morality in Post-communist Slovakia*) v spolupráci s Humane Philosophy Project (podporovaného z John Templeton Foundation). Jedným zo základných cieľov projektu je posilniť naše teologické a filozofické chápanie toho, čo znamená byť človekom z kresťanskej perspektívy v spoločnosti čoraz viac ovplyvňovanej vedeckou epistemológiou. Súčasťou verejnej diskusie by sa tak mal stať interdisciplinárny dialóg medzi teológmi, filozofmi a vedcami s cieľom lepšie porozumieť historickým aj súčasným slovenským postojom k „dvom kultúram“ vedy a viery, ako aj úlohe jednotlivca v spoločnosti. Okrem misijného rozmeru vo verejnej teológii je tu aj potenciál podpory nasledujúcej generácie, smerom k integrovanejšej ľudskej existencii naprieč oblasťami viery a vedy, politiky a rodiny alebo spoločnosti a jednotlivca.

Zoznam použitej literatúry

BANE, M. J. & MEAD, L. M. *Lifting Up the Poor, A Dialogue on Religion, Poverty & Welfare Reform*, The Pew Forum Dialogues on Religion and Public Life series. Washington: Brookings Institutions Press, Georgetown University, 2003.

BREITENBERG, E. H. Jr. "To Tell the Truth: Will the Real Public Theology Please Stand Up?", in: *Journal of the Society of Christian Ethics*, 23/2 (2003), 55–96. ISSN 2326-2176. JSTOR 23561835.

CONSTANTINEANU, C. Public Theology: Christian Faith and the Public Sphere in Central and Eastern Europe, in: *Mission in Central and Eastern Europe: Realities, Perspectives, Trends*. Regnum Edinburgh Centenary Series (34). Oxford, UK, Regnum Books International, 2016, 676-693. ISBN 9781911372172.

DAY, K., KIM, S. (eds.) *A Companion to Public Theology*, Brill's Companions to Modern Theology, Leiden, Netherlands, Brill, 2017. doi:10.1163/9789004336063. ISBN 978-90-04-33605-6.

EARL, M. How Can I Keep From Singing? Being The Church Amid The Covid-19 Pandemic, in: *International Journal of Public Theology*, 15/1 (2021), 5-24. ISSN 1872-5171.

HEHIR, B. [et al.] *Liberty and Power. A Dialog on Religion & U.S Foreign Policy in an Unjust World*, The Pew Forum Dialogues on Religion and Public Life series. Washington: Brookings Institutions Press, 2004.

KIM, S. *Theology in the Public Sphere: Public Theology as a Catalyst for Open Debate*, London, SCM Press, 2011. ISBN 978-0-334-04377-5.

SIRICO, R. *A Moral Basis for Liberty*. Grand Rapids, MI: Acton Institute, 2012, 32, ISBN 978-1-938948.01-5.

TRACY, D. *The Analogical Imagination: Christian Theology and the Culture of Pluralism*, London, SCM Press, 1981, 3-5. ISBN 978-0-8245-0694-0.

International Journal of Public Theology (IJPT) Dostupné online: [23.5.2021]
<https://brill.com/view/journals/ijpt/ijpt-overview.xml>

Doc. PaedDr. Viktória Šoltéssová, PhD.
Pedagogická fakulta UMB
katedra teológie a katechetiky
Banská Bystrica

Kde sa maximálne šesť osôb zhromaždilo v mojom mene

Michal ŠALAGA

Abstrakt

V zmysle aktuálne platnej vyhlášky Úradu verejného zdravotníctva SR sa zákaz usporadúvať hromadné podujatia nevzťahuje na pohrebné obrady do počtu 6 osôb. Pohrebné zhromaždenia sa tak (okrem krstov a sobášov) stávajú jediným legálnym verejným bohoslužobným zhromaždením. Okrem obmedzenia počtu návštevníkov pohrebu, ktorými smú byť len blízke osoby zomrelého, sú kazatelia v malomestskom / vidieckom prostredí nútení potýkať sa aj s ďalšími výzvami vyplývajúcimi z pandemickej situácie. Miestom obradu je cintorín prípadne dom smútku a obrad má značne skrátený liturgický poriadok. Otázkou ostáva, na ktoré úlohy pohrebu sa kazateľ v tejto situácii sústreďuje. S tým súvisí, čoho sa v tejto situácii ako ohlasovateľ Kristovho víťazstva nad smrťou vzdá, no pritom vykoná všetko, čo bol povinný vykonať (L 17,10). Príspevok hľadá odpovede na tieto otázky.

***Kľúčové slová:** pohreb, pohrebná kázeň, pandémie, smútok*

Abstrakt

Gemäß dem derzeit gültigen Dekret des Amtes für öffentliche Gesundheit der Slowakischen Republik gilt das Verbot der Organisation von Massenveranstaltungen nicht für Bestattungszeremonien für bis zu 6 Personen. Bestattungsversammlungen werden somit (abgesehen von Taufen und Ehen) zum einzigen legalen öffentlichen Gottesdienst. Neben der Begrenzung der Zahl der Bestattungsbesucher, die möglicherweise nur dem Verstorbenen nahe stehen, sind Prediger in einer kleinstädtischen / ländlichen Umgebung gezwungen, sich anderen Herausforderungen zu stellen, die sich aus der Pandemiesituation ergeben. Der Ort der Zeremonie ist ein Friedhof oder ein Trauerhaus und die Zeremonie hat beträchtlich abgekürzte liturgische Ordnung. Es bleibt die Frage, auf welche Bestattungsaufgaben sich der Prediger in dieser Situation konzentrieren wird. Damit verbunden ist, was er in dieser Situation als Herold des Sieges Christi über den Tod aufgibt, tut aber gleichzeitig alles, wozu er verpflichtet war (Lk 17,10). Der Artikel sucht nach Antworten auf diese Fragen.

***Kennworte:** Beerdigung, Bestattungspredigt, Pandemie, Trauer*

Historický úvod

Samuel Hruškovíc evanjelický teológ, superintendent Banského dištriktu a môj krupinský spolurodák napísal v roku 1719 ako 26 ročný do svojej autobiografie¹⁴⁸: „Keby sa mi dostalo riadneho pohrebu a hrobu, chcel by som, aby bol takto usporiadaný...“¹⁴⁹

Je namieste, aby sme tieto slová čítali v kontexte nábožensko politickej situácie situácie v Uhorsku na prelome 17. a 18. storočia, kde „protireformačný nápor dosiahol posledný vrchol práve za panovania Leopolda I.“¹⁵⁰ (1655 – 1705). Zároveň si musíme uvedomiť, že okrem ohrozenia vyplývajúceho z prebiehajúcej rekatolizácie a zápasov medzi ortodoxiou a pietizmom tu bol silný nepriateľ v podobe chorôb a pandémie, ktorý ničil životy bez rozdielu vierovyznania.

Hruškovíc píše o smrti svojej matky a súrodencov: „*Otec mal s ňou (Rebeka r. Zimániová) okrem mňa troje detí: 1. sestru Juditu, ktorá ... chvalabohu ešte žije; 2. brata Gabriela Hrušku, veľmi nadaného chlapca, ktorého som tak veľmi miloval, že som vždy omdlieval, keď som videl, že sa mu niečo zlé stalo. Nikdy nebudem môcť tak milovať iného človeka ani akékoľvek stvorenie. Zomrel blažene v siedmom roku svojho veku u starej matky v Turom Poli, počas moru, dňa 10. decembra 1710, keď poslednú noc pred smrťou v chorobe jasným a príjemným hlasom zaspieval v spánku celú pohrebnú pieseň Človek hrišný v svete, jsauce pri svém živote atď., hoci sa ju nikdy neučil. Keby som neveril, že žije u Boha, nemohol by som nijako zniesť bolesť nad jeho smrťou. Ale budem ho vidieť s jeho i mojím presladkým bratom Ježišom Kristom naveky;*¹⁵¹ 3. sestru Máriu, ktorá po roku od svojho narodenia ako sirota po najsladšej matke, nasledovala ju a svojho brata do večného mesta. Moja Milovaná matka, zachvátená morom, ktorý zúrila v Krupine, prenesená do nemocnice skončila svoj život dňa 26. septembra 1710, žalostne, v neprítomnosti všetkých priateľov i manžela i dietok, ale predsa blažene, lebo vždy zachovala vieru v Krista a osvedčila ju pred všetkými, ktorí ju poznali. Touto trojnásobnou smrťou mojich najmilších priateľov, matky, brata a sestry, uvrhol ma Boh do veľkého zármutku a veľmi pôsobivo poučil, aby som privykol byť trpezlivým a dôverovať len v neho. Spravodlivý si Pane a spravodlivé sú Tvoje súdy! (Tobiáš 3,2) Je dobré, že si ma ponížil, buď meno Tvoje naveky blahoslavené! To je však pri mne zvláštne, že

¹⁴⁸ „Autobiografiu písal predovšetkým pre svoje potreby, pre poučenie svojich priateľov a aj preto, aby bol pri jeho pohrebe poruke vlastný životopisný materiál.“ OZÁBALOVÁ, Ľ. *Autobiografia Samuela Hruškovića*. In: HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 126

„Hruškovícova autobiografia mala poslúžiť ako podklad pre pohrebnú kázeň pri jeho pohrebe, poučiť príbuzných, poslúžiť vnútornému sebaspytovaniu autora.“ OZÁBALOVÁ, Ľ. *Autobiografia Samuela Hruškovića*. In: HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 128

¹⁴⁹ HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 13

¹⁵⁰ SCHWARZ, K.W. *Samuel Hruškovíc (1684-1748) a náboženskopolitická situácia v Uhorsku na prelome 17. a 18. storočia*. In: HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 148

¹⁵¹ „Keby som neveril, že žije u Boha, nemohol by som nijako zniesť bolesť nad jeho smrťou. Ale budem ho vidieť s jeho i mojím presladkým bratom Ježišom Kristom naveky;“ Toto osobné Hruškovícovo vyznanie považujem za kľúčové pre spracovávanie straty. Zároveň v ňom vyjadruje eschatologické očakávanie v kontexte spoločenstva s Ježišom Kristom.

*som nikdy nemohol byť prítomný pri smrti žiadneho z mojej rodiny. Verím, že sa tak nestalo náhodou, ale Božou vôľou, ktorú neprestanem chváliť, hoci ju nechápem.*¹⁵²

Hruškovicova *zvláštna* skúsenosť je vlastná ľuďom aj dnes. Umieranie človeka bez možnosti mať pri lôžku niekoho z blízkych, je aj mimo pandemickej doby všeobecne negatívne prijímaným aspektom. V súčasnom stave sú pacienti od fyzického kontaktu so svojimi najbližšími počas posledných chvíľ svojho života úplne odrezaní.¹⁵³ Z toho vyplývajú neopomenuteľné výzvy, ktoré je potrebné reflektovať v pastorálnom prístupe k pozostalým vrámci pohrebnej kázne ako aj pri osobnom stretnutí duchovného pracovníka s nimi. V záverečnej vete citovanej z jeho autobiografie posúva Hruškovic do našej pozornosti svoju odpoveď na kritickú skúsenosť smrti blízkeho v osamelosti. Je na kazateľovi, aby ju v príprave pohrebnej kázne spracoval do podoby, ktorá bude uchopiteľná tými, ktorí sú smrťou svojho blízkeho človeka bezprostredne zasiahnutí.

V roku 2016 som si dovoľil napísať v dizertačnej práci tvrdenie, že kresťanský cirkevný pohreb a rovnako aj pohrebnú kázeň nie je možné nahradiť niečím podobným, čo len preberá niektoré kresťanské prvky.¹⁵⁴ K uvedenému tvrdeniu mám však dnes isté výhrady. Predpokladám totiž, že kresťanský obsah je možné podať a teda potešujúcu zvesť evanjelia je možné prinášať aj mimo zvyčajného cirkevného pohrebu.¹⁵⁵ Pandémia je možným hýbateľom aj v tomto smere.

Privilegovanosť kazuálíi počas protipandemických opatrení

Na základe prognóz štatistického úradu som v roku 2016 v dizertačnej práci uviedol v SR pre rok 2020 predpoklad 53712 zomretých. Kvôli pandémie boli čísla iné a nebyť jej, dosiahli by sme súčasný počet úmrtí 59615¹⁵⁶ v skutočnosti asi až v roku 2033. Pri 75% kresťanských pohrebov sme ich tu v uplynulom roku mali približne 44711.

¹⁵² HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 17

¹⁵³ „*Veľa príbehov, ktoré som v Chebe počul, sa týkalo smrti. Odišli blízki a známi. V hlave mi utkvel jeden, ktorý – hoci sa to možno na prvý pohľad nezdá – patrí k tým šťastnejším. Muž prekonal koronavírus, ťažký priebeh so zápalom pľúc. Z nemocnice sa vrátil domov, kde sa oňho starala jeho žena. Jeho stav sa opäť začal zhoršovať. Lapal po dychu, choroba na ňom zanechala ťažké následky. Manželka tušila, že je zle. Rozhodla sa však nevolať záchranku; nechcela, aby jej muž zomrel za múrmi nemocnice. Je dosť pravdepodobné, že by nedostal ani šancu na intenzívnu starostlivosť a ona by ho už nikdy nevidela. Odišiel nakoniec doma, obklopený láskou. Položil si ruky na hrud' a naposledy vydýchol. Rodina mala šťastie v tom, že sa mohla s blízkym rozlúčiť. Ich spoločná cesta mala záver. Na rozdiel od mnohých iných.*“ VODRÁŽKA, P. 2021. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2289539/ako-sme-sa-preklamali-ku-katastrofe-a-aj-tak-sa-z-nej-nepoucili-reportaz-z-ceskeho-chebu/?ref=tit>

¹⁵⁴ ŠALAGA, M. 2016. s. 9

¹⁵⁵ Viac k téme je možné nájsť tu: STANLEY, A. 2015. *The Challenge of the Funeral Celebrant. A Mission Opportunity for the Church.*

¹⁵⁶ „*Podľa dostupných údajov umrelo na Slovensku v roku 2020 najviac ľudí od skončenia 2. sv. vojny. Z údajov MV SR vyplýva, že počet úmrtí od 1.1. 2020 do 31.12.2020 predstavoval 59615. Za december pritom ministerstvo zaregistrovalo 7362 úmrtí, čo výrazne vybočuje z priemeru.*“ Dostupné na internete: (<https://www.startitup.sk/slovaci-zdielaju-klamstvo-o-pocte-umrti-v-roku-2020-v-skutocnosti-pocet-zosnulych-vyrazne-narastol/>)

V zmysle aktuálne platnej vyhlášky ÚVZ SR sa zákaz usporadúvať hromadné podujatia nevzťahuje na pohrebné obrady do počtu 6 osôb.¹⁵⁷ Pohrebné zhromaždenia sa tak (okrem krstov a sobášov) stávajú jediným legálnym verejným bohoslužobným zhromaždením. V určitom význame je v porovnaní s inými aktivitami cirkví, ktoré sú toho času zastavené, pohreb naopak privilegovaný.¹⁵⁸ Okrem obmedzenia počtu návštevníkov pohrebu, ktorými smú byť len blízke osoby zomrelého, sú kazatelia v malomestskom / vidieckom prostredí nútení potýkať sa aj s ďalšími výzvami vyplývajúcimi z pandemickej situácie. Miestom obradu je cintorín prípadne dom smútku a obrad má značne skrátený liturgický poriadok. Pohreb konaný pod holým nebom môže vzhľadom na poveternostné podmienky a iné rušivé prvky¹⁵⁹ do veľkej miery komplikovať prácu kazateľa. V danej situácii by mal nájsť taký časový rámec, ktorý by nezaťažoval a ani neukracoval pozostalých a ktorý by zároveň bol dostatočne široký pre zvesť, modlitby, vyznanie viery, požehnanie či prípadné ďalšie časti liturgie pohrebu a odobierku. Dom smútku ako priestor pohrebného obradu je v dnešnej dobe už síce štandardným riešením, ale v sledovanom prostredí je konanie pohrebného obradu v kostole, ak to umožňujú okolnosti, preferovanou voľbou pozostalých. Dá sa povedať, že priestor domu smútku nepatrí do komfortnej zóny ani u duchovného pracovníka ani u pozostalých.

Ciele pohrebu a pohrebnej kázne

Ciele pohrebu a pohrebnej kázne ostávajú také aké boli pred pandémiou. V kresťanských cirkvách stojíme pri konfrontácii so smrťou človeka na jednej a tej istej platforme. To platí aj napriek určitým rozdielom, ktoré nachádzame medzi katolíckym a protestantským nazeraním na význam pohrebu s ohľadom na zomrelého a na pozostalých.

Ciele / úlohy pohrebu sú spoločné, či už sa jedná o cirkevný alebo občiansky pohrebný obrad. Masarik úlohy pohrebu rozoznáva v štyroch bodoch: (1) uloženie tela zosnulého, (2) rozlúčka so zosnulým, (3) prechodový rítus, (4) vyrovnávanie sa so smrteľnosťou človeka.¹⁶⁰

Ciele pohrebnej kázne sú až na špecifické prípady, ktoré poznáme v Anglikánskej cirkvi, odlišné od cieľov občianskeho pohrebného príhovoru.¹⁶¹ Definujeme ich v dvoch hlavných okruhoch ako (A) pastorálne a (B) misijné ciele pohrebnej kázne. Podľa Šurába Božie slovo v pohrebnej kázni (1) osvecuje tajomstvo smrti, (2) prebúdza a posilňuje vieru, (3) prináša potechu aj v smútku.¹⁶²

¹⁵⁷ Za určitých podmienok (negatívny test a ohlásenie akcie na Regionálnom úrade verejného zdravotníctva) sa pohrebného obradu smie zúčastniť viac osôb.

¹⁵⁸ Duchovnému pracovníkovi je na rozdiel od blízkej rodiny tiež umožnený prístup k umierajúcej osobe v zdravotníckom zariadení.

¹⁵⁹ Ako rušivé prvky som mohol pozorovať ruch dopravy z cesty vedľa cintorína, hluk stíacích lietadiel, vytrvalý štekot psa z dvora susediaceho s cintorínom, vyzváňanie zvonov, pílenie dreva, kosenie...

¹⁶⁰ MASARIK, A. 2011. s. 74-76

¹⁶¹ Viac k téme je možné nájsť tu: STANLEY, A. 2015. *The Challenge of the Funeral Celebrant. A Mission Opportunity for the Church.*

¹⁶² ŠURÁB, M. 2013. s. 55-56

Účelom homílie nie je podľa autorov Costello a Wallace „primäť k slzám, ale vyvolať úprimnú chválu a vďakyvzdanie za to, čo Boh vykonal a koná pre nás skrze zachraňujúcu smrť a vzkriesenie Krista.“¹⁶³

Kacianová podáva na základe výskumu tvrdenie istej evanjelickej farárky, že „cieľom pohrebnej kázne je ľudí povzbudiť a utvrdiť v nádeji vzkriesenia.“¹⁶⁴

Filo udáva, že úlohy pohrebnej kázne možno opísať v troch bodoch: (1) pomoc v ťažkej situácii života, (2) pomoc viery, (3) misijné oslovenie.¹⁶⁵

Úzke 6 členné pohrebné zhromaždenie zaiste nestrháva kazateľa k tomu, aby sa v pohrebnej kázni na úkor pastorálnych cieľov sústredil na misijné ciele. No aj v tomto nastavení má neopomínanie misijných cieľov svoje opodstatnenie. Pritom platí, že by bolo nesprávne chápať tieto dva okruhy cieľov ako navzájom sa vylučujúce, keďže ako uvádza Masarik „v jednej i druhej oblasti cieľov ide o vznik alebo podporu viery pre jej využitie v každodennom živote.“¹⁶⁶

Čo (si) odpustiť

Aký dosah bude mať na ciele pohrebu vypustenie niektorej obvyklej časti pohrebu? V mojej profesii sám často mám a ešte častejšie u okolia pozorujem kritický pohľad na naťahovanie časového rámca pohrebu. Ako teológ chápem, že všetko má svoje trvanie a všetko spolu si pri pohrebe vyžaduje svoj čas. Od záľuby v dlhých obradoch, kázňach, modlitbách, odobierkach¹⁶⁷ ... by mali vďaka pandémie cirkvi upustiť, ak pravda nechcú byť zodpovedné za to, že pri pohrebe spolu s mŕtvym často pochovajú aj zvesť evanjelia. Kvalita služby duchovného na pohrebnom obrade v jeho snahe naplniť ciele pohrebu za žiadnych okolností nesmie závisieť od finančných faktorov.¹⁶⁸

Pohrebné obrady prešli počas minulých desaťročí zmenami. Niektoré boli vynútené ideológiou vládnucej strany a iné vyplynuli z praktických potrieb. Pandémia kladie otázky aj do kazuálnej praxe. Čo smieme nadobro vypustiť a na čom by sme mali naopak trvať?¹⁶⁹ Už počas 1. vlny

¹⁶³ COSTELLO, M. - WALLACE, J.A. 1999. s. 23-24

¹⁶⁴ KACIANOVÁ, N. 2015. s. 59

¹⁶⁵ FILO, J. ml. 2004. s. 276

¹⁶⁶ MASARIK, A. 2011. s. 111

¹⁶⁷ Odobierka by mohla mať iné miesto, ako po kázni, kedy ľudí rozcitlivie a odvádza ich (veľmi obmedzenú) pozornosť od dôrazov pohrebnej kázne. „V pohrebnej agende je uvedená po pohrebnej kázni. Jedna respondentka uvádza, že odobierku presunula pred kázeň Slova Božieho, z jednoduchého dôvodu: odobierka ľudí rozcitlivie, pričom cieľom pohrebnej kázne je ľudí povzbudiť a utvrdiť v nádeji vzkriesenia.“ KACIANOVÁ, N. 2015. s. 59

¹⁶⁸ „Keď dáte viac, bude aj žalm.“ Finančnou platbou podmieňoval farár zaradenie spievaného žalmu do liturgie pohrebného obradu. Toto svedectvo spred niekoľkých desaťročí sice nie je možné overiť, ale považujeme ho za možné.

¹⁶⁹ Roky som hľadal odpoveď na význam šerpy, ktorá sa pri pohreboch v RKC uväzuje na kríž, ktorý nesie miništrant alebo člen rodiny na začiatku sprievodu a pred spustením do hrobu sa položí na veko rakvy (niekde ju farár vhadzuje do hrobu po spustení rakvy). Pozostalí niekedy obzvlášť pripomínajú, aby sa nezabudlo na šerpu. Podľa slov krupinského farára RKC Mons. ThDr. Mariana Bublinca, PhD. je šerpa folklórny prvok, bez nejakého liturgického významu. V prostredí ECAV je jedinou obcou, kde sa šerpa vyžaduje Cerovo. Tiež je tu zvykom pred

pandémie vydalo predsedníctvo ECAV usmernenie týkajúce sa pohrebov. „*Pohreby sa konať musia. Opäť je treba dodržiavať všetky odporúčané pravidlá hygieny a správania sa. V liturgickej časti poriadku pohrebu je možné podľa vlastného uváženia skrátiť poriadok na nutné minimum. Zachovajte však vážnosť obradu a zvest' Božieho slova. Na zmeny v poriadku upozorníte vopred smútiacu rodinu.*“¹⁷⁰ Čo je a ostane kľúčovým prvkom bez ktorého by sme sme nechceli podstúpiť pohreb svojich blízkych a napokon ani náš vlastný pohreb? Bude nám v tomto prípade Hruškovíc inšpiráciou?

Pohreb v pandemickej dobe

V prostredí RKC počas pandémie sledujeme, že pohrebný obrad pri hrobe niekedy v dedinskom prostredí netrvá ani 10 minút (Hontianske Nemce). V Krupine má v súčasnosti rovnaký typ pohrebu zvyčajne do 20 minút (pred pandemiou 50 minút).

Na moje otázky odpovedal krupinský farár RKC Mons. ThDr. Marian Bublinc, PhD. V príprave pohrebu je podľa neho situácia pred a počas pandémie rovnaká v tom, že *ľudia potrebujú počuť hlavne to, či sme sa rozlúčili s rodinou a so všetkými, čo nám povedali a možno aj niečo zo životného príbehu zosnulého. Z úloh kázne za hlavné počas pandémie považuje, aby sme poukázali na večný život, na zodpovednosť za naše skutky tu na zemi... Uvedomuje si, že ubudlo na „slávnosti“, na dlhých rečiach, ktoré tam aj tak celkom nepatria. Keďže pohreb nie je sviatosť, pohľadu RKC nie je niečo, čo by sa nedalo vypustiť.* Bublinc zároveň hovorí, že *ohlásenia Božieho slova a zamerania sa na životný príbeh človeka sa nechce vzdať.* Na otázku o terapeutickom účinku homílie reaguje tvrdením, že *celý obrad má hlavne terapeutický ráz.* Otázku týkajúcu sa nemožnosti slúžiť sv. omšu pri každom pohrebe rieši porovnávajúc situáciu pred pandemiou na vidieku a v mestách a uvažuje na tým, že *sv. omša slúžená v kostole (raz týždenne spravídla za všetkých, ktorí zomreli v jednom týždni) aj mimo pandémie je dobrá alternatíva oproti sv. omšiam pri každom pohrebe.* Príhovor duchovného na pohrebe nepreceňuje ani nepodceňuje, lebo si uvedomuje, že *ľudia zasiahnutí bolesťou (najbližší pozostalí) nie sú schopní počuť o odkrývaní tajomstiev, ktoré sú skryté v Kristovi.* To však podľa neho nemusí platiť o širšom pohrebnom zhromaždení, pretože *bolesť nás môže otvoriť pre hlbšie pochopenie zmyslu života.* V pandemickej dobe necíti *tlak*, kvôli častejším pohrebom a chápe ich ako *službu ľuďom.* Súhlasil aj s mojím tvrdením, že nedodržiavaním obmedzeného počtu účastníkov pohrebu sa kresťanský pohreb – bohoslužobné zhromaždenie stáva ilegálnym zhromaždením.

Pri pohreboch v ECAV zisťujeme nasledovné. V dedinskom prostredí (Cerovo) trvá pohreb viac ako 45 min. V Krupine trvá približne 30 min (pre pandemiou 50 minút). Na moje otázky odpovedal krupinský zborový farár a konsenior Hontianskeho seniorátu Mgr. Miroslav Dubek. U neho sa *príprava pohrebov v súčasnosti ničím nelíši od prípravy predtým* a to až na výber piesní, keďže sa

zatvorením rakvy prestrihnúť otvor v tylovej plachte pred tvárou zomrelého. Vysvetlenie je také, aby vrah mohol zomrelý dýchať.

¹⁷⁰ *Koronavírus- usmernenie pre COJ ECAV na Slovensku a ich predstavitel'ov.* [cit. 2021.02.25]. Dostupné na internete: <https://www.ecav.sk/aktuality/stanoviska-a-vyjadrenia/koronavirus-usmernenie-pre-coj-ecav-na-slovensku-a-ich-predstavitel'ov>

spieva len jeden – dva verše. Pri úlohách pohrebnej kázne hovorí, že *stále a možno viac v tejto dobe je potrebné zdôrazniť ľudskú krehkosť ... čo bolo predtým navonok silné sa stáva slabým, čo bolo „isté“ je dočasným*. V súvislosti s úlohami, ktoré vzhľadom na súčasné obmedzenia vedome nesleduje reaguje tým, že *menej ako inokedy sa venuje osloveniu širšej verejnosti*. Pohreb ako *misijná príležitosť sa v súčasnosti obmedzila na minimum a pohrebná počestnosť sa stáva čoraz viac intímnejšou*. Prihovárať sa *tak malému spoločenstvu* považuje za síce *adresnejšie*, ale zároveň *pravdepodobne ťažšie*. Terapeutický rozmer kázne sa odvíja od miery *zasiahnuteľnosti smrťou*. Významnú pastorálnu príležitosť vidí *pri príprave pohrebu, keď kňaz „sedi“ s najbližšími ... i napriek súčasnému riziku*. Pri otázke ako dnešný „chudobnejší“ pohreb pomôže kazateľovi objaviť, zvestovať a poslucháčovi porozumieť a prijímať tie bohatstvá, múdrosť a poznania, ktoré sú skryté v Kristovi (Kol 2,2-3), ponúka rozhodnú odpoveď. *Ak by sme použili len "V mene Boha Otca, Syna....." stačilo by. Malo by stačiť. Osobne si myslím, že keby sme počas celého obradu mlčali a potom by nasledovalo prežehnanie a požehnanie prítomných - malo by stačiť. Osobne v skrátenej obradu nevidím ujmu. Mnohí kolegovia a kolegyně sa snažia zachovať klasický rozmer pohrebu a keby ho navýšili aj päťnásobne - nenaplnia citované slová viac.*

Odpovede blízkeho príbuzného

Za dôležité som považoval osloviť niekoho z pozostalých, kto v pandemickej dobe zabezpečoval a bol účastníkom pohrebu blízkej osoby. Na základe toho som oslovil dvoch respondentov.

Prvým je praktizujúci člen RKC, 42 ročný s vysokoškolským vzdelaním. Vo februári 2021 mu na COVID-19 v nemocnici zomrel otec. V procese smútenia mu momentálne najviac pomáha *nádej a viera, že na tomto svete sme len dočasne a že sa čoskoro uvidíme, možnosť vyrozprávať sa blízky ľudom, spomienky na posledné dni s otcom, čítanie kníh, rádio*. Pri otázke na to, že sa nemohlo deň pred pohrebom v dome smútku uskutočniť modlenie za zosnulého a akú alternatívu tohto zvyku využil, odpovedal, že *sa denne do pohrebu spolu s mamou modlili o 15.00 Korunku Božieho milosrdenstva, o 18.00 bola omša na Rádiu Lumen a o 19.00 ruženec. V piatok pred pohrebom na Rádiu Lumen pred modlením o 15.00 (Korunka Božieho milosrdenstva) bolo ohlásené, že sa modlíme i za zosnulého L. L. Tesne pred pohrebom sme s mamou prišli skôr k hrobu a pri otcovi sme sa modlili ruženec a korunku a začiatok ďalšieho ruženca (keď prišli ďalší členovia rodiny. Z cirkevných úkonov, ktoré mu najviac pomohli uviedol obrad pri hrobe, keď sa s ockom rozlúčil pán farár a okrem modlitby sa aj prihovoral a povedal o ňom pekné slová na rozlúčku. Za terapeuticky najviac prínosnú považoval modlitbu pána farára a pripomienka, že sme tu dočasne a že nás čaká zmŕtvychvstanie a spev funebrálnych piesní*. Respondent ďalej uviedol, že z čítaného epištolickeho a evanjeliového textu si spomína iba *na časť textu o zmŕtvychvstaní*. Tvrdí, že mohol aj za daných okolností (pohrebný obrad pri hrobe) vnímať slová pohrebnej homílie. S duchovným ktorý vykonával pohrebný obrad sa pred pohrebom *rozprával len veľmi krátko cez telefón*.¹⁷¹ Oddelenie pohrebných obradov a zádušnej sv. omše vníma ako nevyhnutnosť, pričom je to podľa neho lepšie, akoby nemala byť vôbec. Otázkou som zamýšľal

¹⁷¹ Nemožno hodnotiť negatívne, keďže rozhovor sa uskutočnil cez telefón zrejme kvôli karanténym opatreniam.

zistiť, či v takejto časovej postupnosti nevynikne viac prínos obidvoch obradov, ak sú konané osve a nie v ten istý deň na jednom mieste.

Druhou respondentkou je praktizujúca členka a presbyterka CZ ECAV, 70 ročná so stredoškolským vzdelaním. V Štedrý deň 2020 jej na COVID-19 v nemocnici umrel manžel. V procese smútenia jej momentálne najviac pomáha *viera v Boha, modlitby, prítomnosť mojich najbližších a priateľov*. Sama vníma *s veľkou ťažkosťou*, že sa nemohlo deň pre pohrebom v dome smútku uskutočniť modlenie. Z cirkevných úkonov, ktoré jej najviac pomohli uviedla, že *veľmi jej pomohla kresťanská rozlúčka počas pohrebu, povzbudivé slová a modlitba br. farára*. Za terapeuticky / kresťansky najviac prínosné vtedy i odstupom času najviac považuje *povzbudivé slová*. Z textov ktoré odzneli si pamätá slová „*Či žijeme a i umierame, Pánovi sme*.“ Pritom uvádza, že i za takých okolností mohla vnímať slová pohrebnej kázne, *ale nie na 100%*. Pri otázke na hlavnú alebo aspoň nejakú myšlienku kázne sa ďalej sa vyjadrila, že *najviac jej utkvel v pamäti začiatok kázne, ktorá začala o rozvíjajúcej sa perle na dne mora, ktorá mala pomáhať*. Ako rušivé a nenapomáhajúce v praktickej príprave pohrebu a ani vo vnútornom spracovávaní straty považuje *obmedzenia vyplývajúce z pandémie*. Pred pohrebom bol priestor na osobné stretnutie s kňazom.

Terénne pozorovanie pohrebu počas pandémie

Pohreb evanjelika, 75 ročný bez vzťahu k CZ. Zakladateľ atletického klubu v meste a tréner budúcich olympionikov. Manželka a deti RKC. Do svojej smrti (asi pred 10 rokmi) za neho uhrádzala cirkevný príspevok jeho mama v tamojšom CZ. Dlhé roky zamestnaný na inšpektoráte práce. Pohrebu sa v dome smútku zúčastňuje 6 osôb. Ďalších asi 50 osôb i napriek obmedzeniam stoja rozptýlení pred domom smútku.

Poriadok pohrebu

- V dome smútku

V mene Boha Otca, Syna a Ducha Svätého / Oslovenie pozostalých / Pieseň z Evanjelického funebrála č. 7 / Kolekta spievaná / Žalm spievaný

Kázňový text J 12,24-25

6 min teológia

2 min biografia

2 min pomocný obraz / príbeh

2 min aplikácia a eschatologické výpovede

Odobierka, sekundárny bibl. text – ako vzor správania zomrelého

7,5 min

Modlitba a Modlitba Pánova

Výzva na rozlúčku s telom na ceste do krematória

- Pri aute

Vyznanie viery / Prežehnanie mŕtveho tela / Áronovské požehnanie / Auto odchádza / Duchovný vyslovuje pozostalým slová sústrasti bez podania rúk a odchádza

Záver

Pandemická situácia zasiahla nielen v minulosti ale i dnes podstatným spôsobom aj do kazuálnej praxe cirkvi. Krsty, sobáše a iné príležitosti mnohí odložili na iný čas, pri pohreboch si to nikto z nás naplánovať až tak celkom nemôže. Kresťanské pohreby sa v čase trvania najprísnejších obmedzení vyplývajúcich z pandemickej situácie stali jediným legálnym bohoslužobným zhromaždením. Na pandemickom pohrebnom obrade sa ako cirkev stretáva kazateľ a najbližší príbuzní. Títo sú konfrontovaní so smrťou blízkeho človeka a tak i vlastnou smrteľnosťou v rámci prechodového rituálu, ktorého významnou súčasťou je zvesť Božieho slova. Kazatelia sú aj vzhľadom na platné obmedzenia zohľadniť špecifickú situáciu do stvárnenia pohrebného obradu i samotnej zvesti kázne. Môžeme pozorovať, že sa s tým vysporiadali individuálne, pričom v rôznej miere aplikovali odporúčania cirkvi na formálnu stránku pohrebu. V obsahovej rovine bolo vidieť, že kazatelia si nielen uvedomujú špecifickosť situácie, ale túto „novú skúsenosť“¹⁷² spracúvajú a podávajú pohrebnému zhromaždeniu. Či cirkev niečo z tejto skúsenosti získa a preniesie do budúcej kazuálnej pohrebnej praxe bude veľmi záležať na jednotlivcoch, ktorí napokon sami rozhodnú.¹⁷³ Buď chcú návrat starých „normálnych pomerov“, alebo sú ochotní vyjsť zo svojej rokmi overenej komfortnej zóny a budú mať odhodlanie zmeniť aspoň niektoré zaužívané prvky, ktoré prax v pandemickej dobe odhalila ako neužitočné pre postpandemický život cirkvi. Toto odhodlanie uskutočnia s ohľadom na cieľ svojej kazateľskej služby, ktorým je vznik alebo podpory viery pre jej využitie v každodennom živote aj po pohrebe.

¹⁷² „Teraz, v čase pandémie, mnohí vytriezveli z predstavy, že sme páni tvorstva a všetko máme v rukách. Tak sa toho chopme a hľadáme genetický kód svojej duše. A nielen v pôste, ale natrvalo.“ CHRAPPA, Š. 2021. Dostupné na internete: <https://www.tyzden.sk/spolocnost/71009/sila-postu-a-samoty/>

¹⁷³ „Zdá sa nám teraz nepredstaviteľné, že by sme mohli v budúcnosti – po prekonaní pandemickej krízy – realizovať pohreby aj „online“. Pravdou je, že na tomto pohrebe sa zúčastnilo online formou trikrát viac ľudí, než najbližší príbuzní očakávali. Boli tam priatelia a príbuzní z celého sveta, ktorí by inak neboli prišli. A všetci mali miesto „v prvom rade“ na zóme. Online forma pohrebu umožnila okrem samotného náboženského obradu predstaviť aj život zomrelej umelkyne Tessy.“ BITUŠÍKOVÁ, A. 2020. Dostupné na internete: <https://uesa.sav.sk/?q=sk/covid-19-ritualy-kadis-online>

Použitá literatúra

BITUŠÍKOVÁ, A. 2020. *COVID-19 a rituály. Kadiš online*. [cit. 2021.02.14]. Dostupné na internete: <https://uesa.sav.sk/?q=sk/covid-19-ritualy-kadis-online>

COSTELLO, M. - WALLACE, J.A. 1999. *Preaching in the Face of Death*. In: *New Theology Review*. ISSN 2169-1088 [online], Vol 12, No 4 (1999) s. 17-26. [cit. 2016.03.08] Dostupné na internete: <http://www.firstthings.com/article/2012/01/hope-bridled-grief>

FILO, J. ml. *Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne*. In: FILO, J. st. 2004. *Pohľady do neba. Kázne, príhovory a rozlúčky pri pohreboch a pietnych príležitostiach*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004. 295 s. ISBN 80 – 7165-467-1

HRUŠKOVIC, S. 2006. *Život Samuela Hruškovica (Vita Samuelis Hruscowitz)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006. 176 s. ISBN 80-223-2165-6

CHRAPPA, Š. 2021. *O pôste, samote a odľahčovaní duše*. (Rozhovor s Jurajom Jordánom Dovalom, biskupom Cirkvi československej husitskej) In: *Týždeň*. č. 8/2021. s. 46. ISSN 1336-5932. [cit. 2021.02.25]. Dostupné na internete: <https://www.tyzden.sk/spolocnost/71009/sila-postu-a-samoty/>

KACIANOVÁ, N. 2015. *Pastorálna starostlivosť o smútiacich v Evanjelickej cirkvi a.v. na Slovensku*. In: KACIAN, A. (ed.) *Sprevádzanie smútiacich v medzináboženskom a medzikultúrnom kontexte*. Martin: Biblická škola v Martine, 2015. s. 49-75. ISBN 978-80-968542-6-4

Koronavírus - usmernenie pre COJ ECAV na Slovensku a ich predstavitel'ov. [cit. 2021.02.25]. Dostupné na internete: <https://www.ecav.sk/aktuality/stanoviska-a-vyjadrenia/koronavirus-usmernenie-pre-coj-ecav-na-slovensku-a-ich-predstavitelov>

MASARIK, A. 2011. *Aby smútili s nádejou: Vybrané aspekty pohrebných kázní*. Brno: L. Marek, 2011. 182 s. ISBN 978-80-87127-35-3

STANLEY, A. 2015. *The Challenge of the Funeral Celebrant. A Mission Opportunity for the Church*. Cambridge: Grove Books Limited, 2015. 28 s. ISBN 978-1-85174-945-4

ŠALAGA, M. 2016. *Teologické dôrazy pohrebnej kázne : dizertačná práca*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2016. 289 s.

ŠURÁB, M. 2013. *Vybrané kapitoly z homiletiky: Obradné homílie*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK v Bratislave, 2013. 84 s. ISBN 978-80-88696-65-0

VODRÁŽKA, P. 2021. *Ako sme sa preklamali ku katastrofe a aj tak sa z nej nepoučili (reportáž z českého Chebu)*. [cit. 2021.02.28]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2289539/ako-sme-sa-preklamali-ku-katastrofe-a-aj-tak-sa-z-nej-nepoučili-reportaz-z-ceskeho-chebu/?ref=tit>

Mgr. Michal ŠALAGA, PhD.
Evanjelická cirkev a. v.

Konfesijní spiritualita a možnosti jejího zkoumání

Marek HARASTEJ

Abstrakt

Jaké jsou možnosti zkoumání spirituality a existuje něco jako konfesijní spiritualita? To jsou otázky, které si klade autor této práce. V první části práce přichází s vymezením pojmu spiritualita a poté se zabývá otázkou možností zkoumání spirituality. S tím souvisí problematika konfesijní rozdílnosti v oblasti spiritualitě a vztahu konfesijních odlišností v teologii a jejich důsledky pro spiritualitu. Ve druhé části práce autor mapuje snahy o zkoumání spirituality skrze oblast etiky. Od specifičnosti židovského národa, přes studii Maxe Webera až po současné pokusy.

Klíčová slova: spiritualita, etika, teologie, konfese

Abstract

What are the possibilities of exploring spirituality and does exist such a thing as confessional spirituality? These are the questions asked by the author of this thesis. The first part of the thesis presents the definition of the concept of spirituality and then deals with the question of the possibilities of exploring spirituality. The issue of denominational differences in the field of spirituality and the relationship of denominational differences in theology and their implications for spirituality is related to this topic. In the second part of the work, the author investigate efforts to explore spirituality through the field of ethics. From the uniqueness of the Jewish nation, through the study of Max Weber to current experiments.

Keywords: spirituality, ethics, theology, confession

Cílem této práce je studium problematiky konfesijní spirituality. V úvodu práce budeme hledat vyhovující definici samotného pojmu spiritualita a pokusíme se definovat její vztah k teologii a etice neboli životnímu stylu. Na základě popisu těchto vztahů odvodíme možné metody pro zkoumání samotné spirituality.

V části nazvané „Hledání konfesijní spirituality“ se nejprve zaměříme na pokusy definovat fenomén konfesijní spirituality v minulosti a to na příkladu židovského národa a prvním významném vědeckém pokusu sociologa Maxe Webera. Na to navážeme částí, která bude zaměřena na mapování současného stavu bádání v této oblasti. Popíšeme studie, které reflektují na

základě současného výzkumu Weberovu práci nebo se obdobným způsobem pokoušejí zkoumat konfesijní rozdíly ve spiritualitě. Budeme se především, ale nikoli výhradně, zaměřovat na komparaci katolické a protestantské spirituality.

V závěrečné části se na základě shromážděných dat pokusíme vyvodit závěry, které je ale, s ohledem na charakter této práce, nutno vnímat jako předběžné a neúplné. Jejich přínos lze především vnímat v oblasti příspěvku do diskuze a naznačení určitých limitů a rizik v oblasti tohoto bádání.

Dříve než se začneme věnovat samotnému tématu práce, je třeba předestřít klíčovou otázku zásadního charakteru. Proč se věnovat právě konfesijní spiritualitě? Nejedná se v době hledání styčných bodů o zbytečné rozdělování a vytváření bariér? Odpovědí je snad zkušenost, kterou zastává i autor této práce, že autentické pochopení a prožití vlastní spirituality umožňuje lépe porozumět spiritualitě druhého člověka. Vědomí vlastní identity, kořenů a specifík svých i svého společenství umožňuje nevnímat v jinak věřícím člověku ohrožení, ale inspiraci a prostor pro dialog. Naopak neukotvenost ve vlastní spiritualitě vede často k zmatenému eklekticismu, který žel často vyústí v krizi víry, následovaný destrukcí osobní víry nebo agresí vůči jinakosti, která je vnímána jako nesrozumitelná. V tomto kontextu důraz na konfesijní spiritualitu není cestou rozdělení, ale většího porozumění.

Definice konfesijní spirituality

Pojem spiritualita

Definovat pojem spiritualita¹⁷⁴ je poměrně nelehký úkol¹⁷⁵. V rámci této práce se nebudeme pokoušet o vlastní definici, ale využijeme definice jiných autorů, v nichž si chceme všimnout shodných prvků. Michal Altrichter¹⁷⁶ spirituálního člověka definuje jako toho, „*kdo je důvěrně spojený s Pneumatem (Duchem), kdo dorůstá do stále plynulejšího spojení s Ním.*“¹⁷⁷ Tomáš Šidlík¹⁷⁸ jako toho, „*v kom je přítomen Duch svatý.*“¹⁷⁹ Alister E. McGrath¹⁸⁰ popisuje křesťanskou spiritualitu následovně: „*Spiritualita se týká hledání naplněného a autentického náboženského života, zahrnujícího propojení myšlenek charakteristických pro toto náboženství a veškerých zkušeností týkajících se života na základě tohoto náboženství a v jeho sféře.*“¹⁸¹ Jon L. Dybdahl¹⁸² popisuje spiritualitu jako toužení po Bohu, „*žít život ve spojení s Bohem*“¹⁸³ a Francis

¹⁷⁴ Pro účel této práce budeme slova spiritualita a duchovnost považovat za synonyma, jakkoli někteří autoři z různých důvodů upřednostňují ten či onen pojem.

¹⁷⁵ K obtížnosti vyslovení definice například ALTRICHTER, Michal. *Spirituální teologie*, str. 28-50.

¹⁷⁶ Katolický teolog, jezuita, vyučující spirituální teologii na Cyrilometodějské teologické fakultě Palackého univerzity v Olomouci.

¹⁷⁷ ALTRICHTER, Michal. *Spirituální teologie*, str. 29.

¹⁷⁸ Český katolický spirituální teolog a kardinál.

¹⁷⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, str. 14.

¹⁸⁰ Anglikánský teolog, apologeta a emeritní profesor Oxfordské univerzity.

¹⁸¹ MCGRATH, Alister E. *Křesťanská spiritualita*. str. 14.

¹⁸² Adventistický teolog specializující se na misiologii a spiritualitu, bývalý děkan Walla Walla University v USA.

¹⁸³ DYBDAHL, Jon L. *Touha po Bohu - Praktická cesta křesťanské spirituality*, str. 8.

A. Schaeffer¹⁸⁴ píše, že spiritualita není pouze znovuzrození, osvobození se, ani pouze žít navenek, ale „*máme milovat' Boha, máme v ňom žiť, máme byť v spoločensve s ním už teraz v tejto súčasnej histórii. A rovnako máme milovat' ľudí, byť živí pre ľudí ako ľudia, byť s ľuďmi v spoločensve na skutočnej osobnej úrovni už teraz v tejto súčasnej histórii.*“¹⁸⁵

Mohli bychom pokračovat dalšími definicemi spirituality, které by se vzájemně doplňovaly, překrývaly, ale také se zcela mýjely nebo si i protirečily. Vedle obtížnosti samotného předmětu spirituality za to může používání tohoto pojmu nejen pro duchovnost křesťanskou, ale i ve vztahu k dalším náboženstvím,¹⁸⁶ rovněž jako i pro spiritualitu nenáboženskou, tedy takovou, která není přímo spojena s žádným náboženským směrem.¹⁸⁷

Pokud se však budeme držet pojmu křesťanské spirituality, tak i přes různost definic lze vnímat určité jednotící prvky. Výše zmínění autoři spiritualitu definují jako

- proces (dorůstání),
- vztah s Bohem (Duchem svatým),
- jehož základem je láska.

Nejedná se o konkrétní definici, ale tři aspekty, které ke spiritualitě nejen podle výše zmíněných autorů neodmyslitelně patří a jsou v různých formách součástí většiny definic křesťanských autorů a myslitelů.

Tyto tři charakteristiky budeme nadále v této práci používat pro popis fenoménu spirituality či duchovnosti.

Místo spirituality v životě křesťana

Spiritualita by dle mínění mnoha křesťanských autorů měla být nedílnou součástí života křesťana. Není to ale jediná součást života křesťana. Akademická dělení mají vždy své limity a nutně nesou určitý prvek zjednodušení. Právě tento prvek zjednodušení nám ale umožňuje daný předmět lépe zkoumat. Pokud bychom přistoupili na určité zjednodušení, bylo by možné život křesťana rozdělit na oblast víry (kterou můžeme pojmenovat jako teologie), duchovního života (spiritualita) a života ve světě (etika).¹⁸⁸ Teologie zde reprezentuje vnitřní přesvědčení, informace, dogmata, obraz

¹⁸⁴ Americký presbyteriánský teolog žijící podstatnou část života ve Švýcarsku.

¹⁸⁵ SCHAEFFER, Francis A. Prává duchovnosť - viera, ktorá je reálna. str. 47-48.

¹⁸⁶ V současnosti je snad ještě více než ve vztahu ke křesťanství tento pojem spojován s buddhismem a různými pseudobuddhistickými směry.

¹⁸⁷ „*Oddělovat spiritualitu od náboženství je naprosto na místě, jakkoli to tvrzení zřejmě popudí stejným dílem ateisty i věřící. Nastíňují se tím souběžně dvě důležité pravdy: náš svět je nebezpečně rozdělen náboženskými doktrínami, jež by měl každý vzdělaný člověk odmítnout, ale stavy, v nichž se člověk může ocitnout, volají po lepším pochopení, než jaké obvykle připouští věda a sekulární kultura. Jedním cílem této knihy je podpořit intelektuálně i empiricky oba tyto názory.*“ (HARRIS, Sam. Spiritualita bez náboženství aneb Probuzení, str. 13)

¹⁸⁸ Toto zjednodušující dělení by bylo možné doplnit ještě čtvrtou oblastí „úcty“ nebo „strachu“. Úcta jako prvek, který nemusí mít nutně zakotvení v teologii (ve smyslu tohoto dělení) ani ve spiritualitě, ale jako projev emocí člověka ve vztahu k Pánu Bohu. K přesvědčení, že to není plně ztotožnitelné se spiritualitou nás vede například text

Boha, který máme ve své mysli. Spiritualita proces lásky a touhy po Bohu včetně jeho projevů. A etika způsob, jak žijeme ve vztazích s ostatními lidmi, jak pracujeme a jednáme.

Nejen Bible,¹⁸⁹ ale také naše zkušenost nás učí, že tyto tři oblasti jsou ve vztahu a navzájem se ovlivňují. Vnímáme jako logické, že naše teologie ovlivňuje naši spiritualitu a etiku.¹⁹⁰ V jakého Boha věříme, takovým se také stáváme. Naše přesvědčení o Bohu formuje naši zbožnost i způsob jak žijeme. Jak vyjádřil Ježíš Kristus ve svém slavném výroku „poznáte je po ovoci“, ¹⁹¹ někdy se naše teologie projeví v naší spiritualitě a etice až s určitým časovým odstupem, ale projeví.

O něco méně už mluvíme o tom, jak spiritualita ovlivňuje naši etiku. Nejen to, o čem jsme intelektuálně přesvědčeni, ale také jaký vztah s Pánem Bohem prožíváme, ovlivňuje, jací jsme. Nemění nás pouze to, jak o Bohu přemýšlíme, ale také, jak se k němu modlíme a jak ho uctíváme.

Výše popsany vztah bychom mohli vyjádřit jednoduchým schématem:

teologie → spiritualita → etika

Teologie formuje spiritualitu a ta ovlivňuje etiku. Ač se tento vztah jeví jako biblický a podložený naší zkušeností, otevírá se zde prostor pro různé otázky. Co když je teologie daného člověka chybná, ale spiritualita vychází z čistého srdce¹⁹²? Pro protestanty je například neakceptovatelná úcta ke svatým. Rozumíme vysvětlení katolických teologů o úctě, která směřuje k Bohu skrze postavu světce a tato úcta ke svatému se realizuje skrze jeho obraz či sochu. Ale v klasické lidové katolické či pravoslavné zbožnosti nám zkušenost tato „skrze“ silně zpochybňuje a úcta je v řadě případů směřována vysloveně k soškám či obrázkům (ikonám) světců. Jak hodnotit tuto často ryzí zbožnost zaměřenou ale minimálně z protestantského (ale v podstatě i katolického) hlediska teologicky zcela chybně? Konzervativní protestanté mají stejnou otázku u duchovní zkušenosti svých bratří a sester z letničního hnutí. Ale rovněž u řady dalších zkušeností, modliteb a projevů

Jak 2:19 o ďáblech, kteří věří, ale třesou se. Jejich strach vychází z jejich teologie (správného pochopení, kdo je Pán Bůh), ale nejeví se jako správně označit tento projev za spiritualitu, pokud ji definujeme jako spojení s Duchem svatým (které u ďáblů asi nelze předpokládat). Není však nutné tento aspekt strachu vnímat pouze negativně.

Například strach námořníků z Jon 1:10.16 je motivuje ke zbožnosti a v poselství tří andělů ze Zj 14:7 jsme k takovému strachu přímo vybízení. Z důvodu složitosti i neobvyklosti tohoto konceptu využijeme v této práci dělení teologie – spiritualita – etika. Činíme tak při vědomí zjednodušení, který tento koncept v sobě nese.

¹⁸⁹ „*At' tedy jíte či pijete či cokoli jiného děláte, všecko činite k slávě Boží.*“ (1K 10:31) „*Ty však jsi sledoval mé učení, můj způsob života, mé úmysly, mou víru, shovívavost, lásku, trpělivost...*“ (2 Tm 3:10); Ef 6:13-17 aj.

¹⁹⁰ Celý příběh Bibli stále znovu a znovu opakuje téma, jak falešný obraz Boha pokříví i zbožnost a jednání člověka. Tento motiv se vrací opakovaně s příběhem vyvoleného národa, který začne uctívat falešné Bohy a následně morálně celý národ upadá (zlaté tele, příběhy řady izraelských a judských králů, Bileám aj.). Karikaturou pokřivené zbožnosti, která uctívá falešný obraz Boha, se stanou farizeové (horlivci pro pravou víru), kteří nechají ukřižovat Ježíše Krista jako Mesiáše.

¹⁹¹ Mt 7:16-20.

¹⁹² Vyhýbáme se zde slovu upřímná, zaklínadlu dnešní doby, kdy to co je upřímné či autentické je vnímané jako hodné úcty a respektu. Samozřejmě upřímnost je dobrá vlastnost, ale sama o sobě nečiní jednání dobrým. Mohu také upřímně nenávidět, ve své upřímnosti zranit a ani lež pronesena s upřímností (například v nevědomosti či hlouposti) se nestane pravdou jen proto, že byla pronesena upřímně. Raději využíváme biblický obrat „čistého srdce“ (Mt 5:8; podobně Ž 24:4; 51:12 aj.), který snad lépe vystihuje zbožnost čistých pohnutek, správně nasměřovanou na Pána Boha.

úcty k Bohu. Jaký zaujmout postoj k takové spiritualitě, když nás navíc zkušenost často učí, že i přes chybnou teologii se taková spiritualita pozitivně propisuje do etiky daného člověka, který žije následováníhodným životem?

Tyto otázky nevyvracejí předchozí tvrzení, ale minimálně zpochybňují, zda je nastíněný vztah vždy přísně kauzální a upozorňují nás, že stejně jako obecně v teologii, obzvláště zde v oblasti spirituality, musíme být obzvláště opatrní na aplikování matematických, statistických a přísně logických modelů.

Přes toto určité zpochybnění naznačeného vztahu se pokusíme model ještě dále rozvinout.

Pokud (být podmíněně) platí vztah, kdy teologie ovlivňuje spiritualitu a spiritualita etiku,¹⁹³ je možné vzájemnou podmíněnost i otočit a tvrdit, že etika, tedy náš způsob života a vztahů formuje či ovlivňuje naši spiritualitu a potažmo teologii?

Takový vztah bychom mohli vyjádřit schématem:

etika → spiritualita → teologie

V psychologii se tento přístup nazývá holistickým a je založený na tvrzení, že jednotlivé části člověka se ovlivňují navzájem. Tělo ovlivňuje emoce, stejně tak jako emoce naše fyzické zdraví apod. Když je člověk nemocný a má bolesti mají tendenci i jeho emoce být tímto stavem ovlivněny. Platí ale i opačný vztah, kdy například úsměv či jen snaha o úsměv má tendenci spouštět doprovodné emoce v našem organismu.

V komplexním pohledu na člověka ve vztahu k teologii a spiritualitě je takové tvrzení samozřejmě velice obtížně prokazatelné. Naši etiku lze stěží plnohodnotně popsat pouze na základě našeho vnějším pozorovatelem zaznamenanatelného chování. Patří k ní i svět myšlenek a motivací, který zůstává z podstatné části skrytý i nám samotným. Stejně tak oblast spirituality je velice komplikovaně měřitelná a porovnatelná. A oblast teologie z důvodů samotné existence množství konfesí je v podstatě nevyhodnotitelná.

Naznačený vztah je tedy nutné označit pouze za hypotézu, která je ze své podstaty obtížně hodnotitelná až neprokazatelná. Jelikož se ale ve světle naší zkušenosti jeví jako možná a pravděpodobná, dovolím si ji použít jako výchozí bod své další práce.

Tu chci stavět na přesvědčení, že naše teologie ovlivňuje naši spiritualitu a naši etiku. Stejně tak ale i náš způsob jak žijeme, má vliv na náš duchovní život a naše spiritualita ovlivňuje a formuje naši teologii.

¹⁹³ Výše vyjádřeno schématem „teologie → spiritualita → etika“.

Pro potřeby této práce budu nadále vycházet z konstatování, že život člověka je možné pro účel bádání nahlížet jako rozdělený na oblast teologie, spirituality a etiky a že tyto tři oblasti se navzájem ovlivňují.

Možnosti zkoumání spirituality

Oblast teologie umíme zkoumat poměrně dobře. Můžeme se zaměřit na pramenné materiály, metodou exegeze studovat biblický text a jeho výpovědi, nástroji formální logiky poměřovat jednotlivá tvrzení apod. Oblast etiky už tak snadná není, protože jsme odkázáni na dotazníkové metody podléhající subjektivnímu výkladu daných jevů konkrétním jedincem, pozorování nebo analýzy založené na metadatech.

Ze všech tří oblastí je pro zkoumání nejobtížnější spiritualita. Můžeme zkoumat a popisovat vnější formy. Způsoby, délku a frekvenci modlitby, analyzovat duchovní texty a literaturu nebo písně¹⁹⁴, případně se snažit měřit tělesné reakce modlícího se člověka pomocí empirických metod.¹⁹⁵ Otázkou však zůstává, do jaké míry jsme v těchto výzkumech postihly i samotnou podstatu spirituality. Pokud se zaměříme na osobní popis daného člověka, nedovedeme spolehlivě odfiltrovat faktor subjektivní výpovědi.¹⁹⁶ A metoda pozorování je zase zatížena subjektivizmem pozorujícího.

Zkoumat samotnou spiritualitu je tedy sice ne nemožné, ale velice obtížné a u většiny výzkumů musíme brát v úvahu, že jsou výrazně subjektivně zkresleny.

Z těchto důvodů se často při zkoumání spirituality nezaměřujeme na samotnou spiritualitu, ale na zdroje této spirituality, tedy teologii. Tu umíme zkoumat dobře a víceméně objektivně. Takových studií je v oboru teologie dostatek a v podstatě každá učebnice spirituální teologie (ať už tento obor nazývá jakkoli) využívá tuto metodu. Každý badatel si je samozřejmě vědom rizika, že vzájemný vztah teologie a spirituality je sice výrazný, ale nikoli příčinný. Ani studium veškeré teologické základny dané spirituality (která je však ne vždy k dispozici v psané formě nebo snadno pochopitelná) nám nezaručí schopnost plně postihnout spiritualitu s touto teologií spojenou.

Pro účel této práce bychom rádi spiritualitu zkoumali druhou nepřímou metodou, která se nabízí a to je studium etiky, životního stylu, který je ve vztahu k dané spiritualitě. Jsme si samozřejmě

¹⁹⁴ Před rokem jeden ze studentů autora této práce provedl zajímavou analýzu bohoslužebného zpěvníku církve ve vztahu k angelologii a démonologii. Takové analýzy jsou samozřejmě velice zajímavé a přínosné, ale jejich vypovídací hodnota je omezená.

¹⁹⁵ Zajímavý je v tomto kontextu například výzkum zaměřený na krevní tlak a tep při modlitbě (BUCK, A. C., WILLIAMS, D. R., MUSICK, M. A., STERBTHAL, M. J. *An examination of the relationship between multiple dimensions of religiosity, blood pressure, and hypertension*) nebo analogický výzkum z muslimského prostředí (RADJAB, Y., H. BENJELLOUN a H. RKAIN a kol. *Poster Communications: How do systolic blood pressure and heart rate change during Muslim's prayer?*).

¹⁹⁶ Určitým řešením by snad mohly být podobné mechanismy, jaké známe z psychologických testů validující pravdivost konkrétní výpovědi (opakující se otázky, protichůdná tvrzení apod.). Nevím ale o tom, že by podobné validované testy pro oblast spirituality někdo vytvořil.

vědomi nejen neobvyklosti této metody¹⁹⁷, ale také omezené výpovědní hodnoty takového zkoumání. Nicméně se domníváme, že může být vhodným doplněním stávajících metod bádání v oblasti spirituality.

Pro potřeby této práce tedy vycházíme z konstatování, že jelikož studovat samotnou spiritualitu bez rizika subjektivního zkreslení je velice obtížné a výzkum spirituality skrze teologii, ze které pramení je metoda neúplná, chceme využít pro studium spirituality zkoumání etiky (životní styl) spojené s konkrétní spiritualitou.

Konfesijní spiritualita

Jestliže je spiritualita ovlivňována a formována teologií a teologie se v různých církvích a společenstvích liší¹⁹⁸ tak se logicky bude lišit i spiritualita.¹⁹⁹ A samozřejmě liší. Nebo spíše lišila. Ještě před třiceti nebo čtyřiceti lety byla spiritualita katolického, pravoslavného, evangelického, baptistického a letničního křesťana zcela odlišná. Jiný byl styl modlitby, způsob přístupu k Bibli (často i překlad Bible) a slovník jakým o své víře mluvili. Popsat jednotlivé faktory, které akcelerovaly změnu, by vyžadovalo obsáhlejší studii, tak si dovolíme omezit se na předpoklad, že se na ní pravděpodobně výraznou měrou podílelo ekumenické hnutí, letniční hnutí, na katolické straně vliv druhého vatikánského koncilu a pro všechny církve zřejmě vliv internetu. Každopádně v posledních letech a desetiletích probíhají mezi církvemi ekumenické diskuze,²⁰⁰ které nevedou k žádnému zásadnímu pokroku.²⁰¹ Mezitím se ale velice významně sblížuje spirituální praxe

¹⁹⁷ Snaha najít práce, které by se tímto tématem zabývaly, nebyla úspěšná. Nicméně v pastorační praxi se s takovým vztahem mezi etikou a spiritualitou běžně setkáváme. Pravděpodobně nejen autor této práce ve své pastorační praxi zažil rozhovory s lidmi, kteří žili v hříchu (například nemanželský vztah, mezilidský konflikt a neschopnost odpuštění apod.) a svěřili se, že mají problém se modlit, číst Bibli nebo se účastnit Večeře Páně. Rovněž z pastorační praxe lze popsat případy lidí, kteří žili v určitém hříchu dlouhodobě a po určité době začali mít sklon svůj problém začít omlouvat nebo začali výrazně akcentovat tu část teologie (například v sobě objevili zvýšený důraz na milost a hříšnou přirozenost), která jejich hřích do určité míry omlouvala nebo činila akceptovatelným. Takové případy je z pochopitelných důvodů obtížné popsat empiricky a nelze vyloučit jiné vlivy na změně názorů či akcentů v teologii. Nicméně podobné zkušenosti sdílí více zkušených pastorů a farářů, byť jsou často založené na jejich subjektivním pozorování a intuici.

¹⁹⁸ Slovo konfese a konfesní či konfesijní začne být akcentováno ve středověku, kdy jednotlivé věroučné proudy se odlišují tím k jaké konfesi (vyznání) se hlásí.

¹⁹⁹ Nemusí se lišit pouze mezi jednotlivými konfesemi, ale i v rámci jedné konfese, pokud v rámci této konfese existují společenství, které akcentují určitá teologická témata či důrazy případně je jejich spiritualita formována osobností a charakterem jejich zakladatele. Například české Karmelitánské vydavatelství vydávalo v letech 2003-2006 v rámci ediční řady „Dějiny křesťanských spiritualit“ knihy představující jednotlivé řádové spirituality v rámci katolické církve (postupně takto vyšly knihy: Oči k vidění, uši k slyšení - Úvod do ignaciánské spirituality (David Lonsdale), Modlitba a komunita - Benediktinská tradice (Colomba Stewart), Mystika a prorocství - Dominikánská tradice (Woods Richard), Dej mi duše - Salesiánská tradice (Bosco Teresio, Nanni Carlo) a Chudoba a radost - Františkánská tradice (William J. Short).

²⁰⁰ Za všechny bych odkázal na Společné prohlášení k nauce o ospravedlnění (16. června 1998 přijato Světovým luterským svazem a 11. června 1999 Římskokatolickou církví), které deklaruje, že rozdělovací prvky v učení o ospravedlnění z víry jsou více rázu terminologického a formulačního než věroučného.

²⁰¹ Otázkou je, zda k nějakému pokroku vést mohou bez toho, aniž by některá ze stran tohoto dialogu rezignovala na své tradiční věroučné důrazy. Pro autora této práce je i samotná výše zmíněná deklarace nepřesvědčivá a i přes zjemnění terminologie a vynechání vzájemných invektiv nevidí v prohlášení prostor pro překonání teologického rozdílu v této otázce. Jinou otázkou již je, že některé z církví pravděpodobně jsou či možná v budoucnu budou ochotny rezignovat na své teologické důrazy v zájmu jednoty.

jednotlivých společenství. Pokud by návštěvník nevěděl, do jakého společenství vstoupil, tak v dnešní době stěží podle písni, způsobu kázání, stylu modlitby, použité terminologie či sdílení mezi členy pozná, jestli je v baptistickém, metodistickém, adventistickém (pokud si nevšimne, jaký je den v týdnu) sboru nebo sboru Církve bratrské. Určité odlišnosti pravděpodobně zaregistruje v Apoštolské církvi (či jiném letničním sboru), ale nebudou nijak zásadní. A není nic zvláštního, pokud se ocitne na kroužku katolické či evangelické mládeže, že uslyší stejné písně, jaké zná ze svého společenství, nebo modlitby budou velice podobné těm, na které je zvyklý.

Celý výše popsaný stav není popisován kriticky, ale jako konstatování. Takový je stav v dnešních křesťanských společenstvích. Stejnou zkušenost člověk prožije v diskuzi s konkrétním věřícím z jiného církevního společenství. Obě zkušenosti, způsob prožívání a způsob sdílení jejich vztahu s Bohem bude velice podobný.

A to nás staví před otázku. Existuje v dnešní době něco jako konfesijní spiritualita? Pokud teologie jednotlivých společenství zůstávají rozdílné a pokud teologie ovlivňuje a formuje spiritualitu, je možné, aby spiritualita jednotlivců byla víceméně totožná?

Řada společenství vznikla proto, aby ve své teologii, ale i praxi akcentovala určitá témata. Adventisté kladou důraz na eschatologické očekávání Ježíše Krista, baptisté s důrazem na rozhodnutí a odpovědnost jedince a metodisté i svým označením reprezentovali uspořádanost a řád. Jsou tyto akcenty nadále přítomné ve spiritualitě jejich členů?

Klíčovou otázkou této práce tedy je: Spiritualitu vnímáme jako určitý proces našeho vztahu s Bohem, jehož základem je láska a jsme přesvědčení, že teologie, spiritualita a etika se vzájemně ovlivňují. Když se zaměříme na etiku jako způsob studia spirituality, najdeme konfesijní rozdíly ve spiritualitě mezi věřícími jednotlivých církví?

Hledání konfesijní spirituality

Pokud se chceme zabývat konfesijní spiritualitou, musím zmínit asi nejstarší zkoumaný a popsany fenomén v této oblasti - židovský národ. Je a bude vždy těžké odlišit, co lze považovat za určitý národní rys, co je odpověď na obtížné podmínky minulosti a co vyrůstá z konkrétní spirituality daného náboženství či společenství. Za příklad může posloužit kreativita. Při pohledu na úspěchy židovských vědců a inovátorů nelze popřít, že Židé jsou kreativnější než lidé jiných národností či náboženství.²⁰² Ovšem příčina není jednoznačná. Pro řadu badatelů se jedná o sebeobrannou reakci předávanou z generace na generaci v důsledku pogromů a rizik, kterým byl tento národ vystaven. Pro jiné se jedná spíše o druh reakce na aktuální okolnosti (současný antisemitismus, ohrožení státu Izrael apod.). Může se však jednat i o důsledek náboženské výchovy a spirituality, kde návody na řešení životních situací žák hledá v Tenaku či rabínských spisech, což vychovává ke kreativě

²⁰² V případě Židů může být obtížné i právě jen odlišit zda se jedná o národnostní rys či náboženský. Uvádění sekularizovaných Židů jako příkladu není příliš průkazné, protože i tzv. sekularizovaní Židé (jako byl do velké míry například i první premiér státu Izrael David Ben Gurion) jsou většinou ovlivněni náboženskou výchovou nebo minimálně lidmi, kteří touto náboženskou výchovou byli formováni.

myšlení. Nedovedeme jednoznačně odpovědět na kořeny některých z těchto vlastností a schopností.²⁰³ Jedním z možných vysvětlení zůstává vliv spirituality judaismu.

Prvním pokusem uchopit toto téma systematicky a vědecky v dnešním slova smyslu udělal německý sociolog a ekonom, považovaný za jednoho ze zakladatelů moderní sociologie Max Weber. Tématu, které se vztahuje k naší práci, se věnuje v jedné ze svých nejznámějších prací „Protestantská etika a duch kapitalismu“ (v německém originále *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*).²⁰⁴

Práce má dvě části, z nichž ta druhá pojednávající o kapitalismu (nebo správně duchu kapitalismu) je delší, v mnohém zajímavá, ale v rámci této práce mimo oblast našeho zájmu. Obsahem první kapitoly je vztah náboženského vyznání a kapitalismu, případně kapitálového vlastnictví a podnikání a okrajově také náboženského vyznání a vzdělání.

Klade si otázku, proč se protestantismus ujal ve své „nejpřísnější formě“ kalvinismu v těch nejrozvinutějších zemích tehdejší Evropy a přiklonila se k němu většina tehdejších bohatých měst,²⁰⁵ proč protestantští tovaryši mají větší sklon než katoličtí odcházet do továren a později dosahovat lépe placená místa²⁰⁶ nebo proč protestanté více získávají vyšší vzdělání a častěji volí technické studijní obory než katolíci.²⁰⁷ Zabývá se otázkou, zda to nemá vztah k náboženskému pronásledování či postavení náboženské skupiny v minulosti,²⁰⁸ případně emigranství.²⁰⁹

V závěru své práce konstatuje: „*Máme-li tedy vůbec nalézt nějakou vnitřní příbuznost určitých výrazů staroprotestantského ducha a moderní kapitalistické kultury, musíme se chtít nechtít pokusit nehledat ji v jeho (údajně) více či méně materialistické nebo anti-asketické „světské radosti“, ale spíše v jeho čistě náboženských rysech.*“²¹⁰

Ač tato esej končí spíše výzvou k dalšímu bádání, stala se předmětem vášnivých diskuzí a kritiky. Dodnes je tento více než sto let starý text citován a rozporován. Možná je dnes již překonán v oblasti definice kapitalismu a určitě drtivá většina jím uváděných statistických dat již není aktuálních, ale aktuální stále zůstává myšlenka naznačená v jeho závěru. Pokud existují určité rozdíly mezi lidmi vyznávajícími různá učení a nedovedeme tyto rozdíly vysvětlit jinými sociologickými faktory, musíme jejich kořen hledat ve spiritualitě těchto společenství.

²⁰³ Je zřejmě na místě na tomto místě připomenout přesvědčení řady Židů, ale křesťanů, že se jedná o důsledek Božího požehnání, aniž bychom uměli blíže vysvětlit, jakým způsobem či proč se projevuje.

²⁰⁴ WEBER, Max. Metodologie, sociologie a politika, str. 185-245.

²⁰⁵ Tamtéž, str. 187.

²⁰⁶ Tamtéž, str. 189.

²⁰⁷ Tamtéž, poznámka pod čarou č. 9 na str. 188.

²⁰⁸ Tamtéž, str. 190.

²⁰⁹ Tamtéž, str. 195.

²¹⁰ Tamtéž, str. 195.

Současné studie o konfesijních rozdílech

Rozsah této práce neumožňuje podrobnější popis jednotlivých studií, tak předložíme alespoň odkazy na jednotlivé současné studie, které se zabývají touto problematikou:

- *Protestants and Catholics: Similar Work Ethic, Different Social Ethic (Benito Arruñada)*²¹¹
- *Catholic Guilt? Comparing Catholics' and Protestants' Religious Motivations (Kennon M. Sheldon)*²¹²
- *Comparison between European protestant and catholic economic development through modern painting (Bernadett Balassa)*²¹³
- *The Impact of the Reformation on the Economic Development of Western Europe (Roman Sheremeta and Vernon Smith)*²¹⁴
- *Randomizing Religion: the Impact of Protestant Evangelism on Economic Outcomes (Gharad Bryan, James J Choi, Dean Karlan)*²¹⁵
- *The effect of spirituality and religious attendance on the relationship between psychological distress and negative life events (Rubeena Kidwai, Brent E. Mancha, Qiana L. Brown a William W. Eaton)*²¹⁶

²¹¹ ARRUNADA, Benito, *Protestants and Catholics: Similar Work Ethic, Different Social Ethic*.

Španělský ekonom Benito Arruñada analyzuje současná data, aby ověřil teze Maxe Webera. Srovnává protestanty a katolíky a popisuje, nakolik se rozdíl v teologii a organizaci církve (nevysloveně i ve způsobu zbožnosti ač to není přímým předmětem jeho studie) projevují v pracovní morálce. Hodnota práce spočívá mimo jiné ve zmapování dosavadního výzkumu v této oblasti.

²¹² KENNON, Sheldon M. (2006) RESEARCH: Catholic Guilt? Comparing Catholics' and Protestants' Religious Motivations.

Americký psycholog Kennon Sheldon se zaměřil na jeden konkrétní spíše psychologický aspekt, který ale má potenciál být výrazně ovlivněn spiritualitou a to je pocit viny. Studie sice ukázala zvýšení některých parametrů výzkumu u katolíků oproti baptistům, ale studie byla provedena na relativně malém vzorku a data nebyla natolik přesvědčivá, aby se z nich daly vyvozovat širší závěry. Jednalo se o dvě studie, jedna provedená na vysokoškolských studentech, které se účastnilo 2670 studentů, ale je otázkou zda lze ve věku osobnostní formace a čerstvého odloučení od rodiny dělat širší závěry. Druhá studie realizovaná na starších respondentech se týkala pouze 125 účastníků.

²¹³ BALASSA, Bernadett. *Comparison between European protestant and catholic economic development through modern painting*.

Maďarská doktorandka Bernadett Balassa, kde skrze analýzu obrazů ze 17. – 19. století (především na srovnání italských a holandských malířů) potvrzuje některé závěry práce Maxe Webera.

²¹⁴ SHEREMETA, Roman M. a SMITH, Vernon L., *The Impact of the Reformation on the Economic Development of Western Europe*.

Američtí ekonomové Roman Sheremeta a Vernon Smith se pokouší na základě řady provedených studií podrobit diskuzi Weberovy závěry a dochází k závěru, že protestanté skutečně měli to, co lze označit jako vyšší „pracovní morálku“. Za vzestupem kapitalismu a zvýšením kapitálového bohatství především v protestantských zemích dle jejich závěrů je nutné sledovat také náboženskou svobodu a důraz na vzdělání jako druhotné dopady reformace.

²¹⁵ BRYAN, Gharad; CHOI, James J.; KARLAN, Dean. *Randomizing Religion: the Impact of Protestant Evangelism on Economic Outcomes*.

Zajímavou studii provedl jeden britský a dva američtí ekonomové na Filipínách. Ve studované skupině věřících, kteří konvertovali od katolicismu k evangelikálnímu křesťanství, došlo ke zvýšení životní úrovně.

²¹⁶ KIDWAI R., MANCHA B. E., BROWN Q. L. a EATON W. W. (2014). *The effect of spirituality and religious attendance on the relationship between psychological distress and negative life events*.

Skupina amerických vědců v rámci dotazníkového šetření se zabývala skupinou 1071 lidí žijících v Baltimoru ve státě Maryland a jejich reakcemi na negativní životní události ve vztahu k jejich duchovnímu životu. Výsledek studie

- *The Effect of College Students' Religious Involvement on Their Academic Ethic (William De Soto, Hassan Tajalli, Nathan Pino a Chad L. Smith)*²¹⁷
- *Religion and Work: Micro Evidence from Contemporary Germany (Jörg L. Spenkuch)*²¹⁸
- *The Growth of Protestantism in Brazil and its Impact on Income, 1970-2000 (Joseph E. Potter Ernesto F. L. Amaral a Robert D. Woodberry)*²¹⁹
- *Youth in Northern Ireland: Linking Violence Exposure, Emotional Insecurity, and the Political Macrosystem (Dana Townsend, Laura K. Taylor, Christine E. Merrilees a kol.)*²²⁰

Výše jsme uvedli několik studií. Existuje samozřejmě řada dalších,²²¹ ale nepodařilo se najít žádné relevantní, které by se zaměřovaly výslovně na oblast spirituality.²²² Musíme tedy na tomto místě

potvrdil obecný závěr (žel bez konfesijní selekce), že duchovnost má významný vliv na prožívání negativních situací i obecně na mortalitu zkoumaných.

²¹⁷ SOTO, William De; TAJALLI, Hassan; PINO, Nathan a SMITH, Chad L. (2018) *The Effect of College Students' Religious Involvement on Their Academic Ethic, Religion & Education*.

Tato studie zkoumá vysokoškolské studenty v USA a vztah mezi religiozitou a studijní etikou. Závěr práce sice konstatoval vyšší studijní etiku u protestantských a katolických studentů (studentů, kteří sami sebe označili za věřící a navštěvující bohoslužby) oproti studentům, kteří sami sebe definují jako bez konfesijní příslušnosti. Přibližně stejných hodnot ale ve zkoumaném vzorku dosahovali i hispánští studenti vůči studentům jiných etnik nebo ženy vůči mužům. Statistickou významnost tedy nelze v tomto případě označit jako významnou.

²¹⁸ SPENKUCH, Jörg L., *Religion and Work: Micro Evidence from Contemporary Germany*.

Další práci, která se přímo odkazuje na Maxe Webera, sepsal americký ekonom Jörg L. Spenkuch. Zabývá se v ní rozdíly ve mzdách protestantů a katolíků. Dochází k závěru, že v hodinové výši mzdy není mezi katolíky a protestanty rozdíl, ale s ohledem na skutečnost, že protestanté pracují v průměru více hodin za týden, mají i vyšší mzdy.

²¹⁹ POTTER, Joseph E., Ernesto F. L. AMARAL a Robert D. WOODBERRY. *The Growth of Protestantism in Brazil and its Impact on Income, 1970-2000*.

Američtí sociologové Joseph E. Potter Ernesto F. L. Amaral a Robert D. Woodberry se zabývají otázkou, jak se změnila sociálně-ekonomická situace katolíků, kteří konvertovali k protestantismu v Brazílii. Výzkum jednoznačně prokazuje zlepšení ekonomické situace u mužů s nízkým vzděláním. Toto zlepšení se už ale neprojevuje u lidí s vyšším vzděláním. Autoři studie si to vysvětlují především odmítavým postojem většiny protestantských (převážně letničních) církví ke konzumaci alkoholu.

²²⁰ TOWNSEND D., TAYLOR L. K., MERRILEES C. E., FUREY A., GOEKE-MOREY M. C., SHIRLOW P., a COMMINGS M. E. (2020). *Youth in Northern Ireland: Linking Violence Exposure, Emotional Insecurity, and the Political Macrosystem*.

Tato studie se zaměřuje na Severní Irsko. Ve své studii se zabývali reakcí adolescentů na období, kdy se v této oblasti konflikt vyhroutil, a mladí byli nebo se mohli cítit ohroženi. Studie odhalila rozdílné vnímání rizika a bezpečí mezi katolickými a protestantskými adolescenty. Otázkou však zůstává nakolik je možné tyto výsledky připisovat náboženské případně spirituální formaci a nakolik jsou důsledkem vnímání své vlastní síly a pozice (a tím daného rizika či pocitu bezpečí) jednotlivých stran tomto konfliktu.

²²¹ Například studie, která ze získaných dat (žel se i zde projevuje nedostatek řady studií, že stratifikaci dat provedou na základě tradičně „katolických“ a „protestantských“ zemí, což však vůbec nemusí dokladovat, že náhodně vybraná italská nebo polská žena opravdu je formována katolickou nebo Švédka či Holanďanka protestantskou spiritualitou) dokladuje, že katolické ženy kojí méně než protestantky (BERNARD, J. Y., COHEN, E., KRAMER, M. S. *Breast feeding initiation rate across Western countries: does religion matter? An ecological study*) nebo že irští protestanté žijí déle než irští katolíci (CARSWELL, Simon. *Irish Protestants live longer than Catholics, new research shows: CSO data supports views of historians that Protestants benefit from 'thrifter' lifestyles*).

²²² Jsou samozřejmě k dispozici různé církevní dobrovolnické studie (např. v rámci projekt Růst církve apod.), které ale často nesplňují požadavky na validitu dat (nejčastějším problémem je, že tyto dotazníky vyplní většinou ti nejaktivnější členové daných sborů, čímž zkreslí celkové výsledky, které by měly brát do úvahy i pasivnější nebo starší věřící, kteří například nevyužívají internet a ještě výraznější zkreslení nastává u katolických věřících, kteří se do těchto anket a průzkumů zapojují většinou velice zdrženlivě s ohledem na jejich původ většinou

konstatovat, že pro srovnání a vyhodnocení etických důsledků spirituality nemáme dostatek relevantních dat.

Závěr

V úvodu práce jsme naznačili možné způsoby bádání o spiritualitě, které je dle našeho soudu možné nejen metodou přímého zkoumání spirituality (což je příliš často zatíženo subjektivním pohledem dotazovaného) nebo zkoumáním teologických východisek spirituality, ale také zkoumáním etiky, která vypovídá o spiritualitě zkoumaných jednotlivců. Uznáváme, že těmto výzkumům není možné připisovat přísnou kauzální příčinnost, ale jsou dle našeho soudu možné. Nicméně přes řadu provedených studií v této oblasti se nám nepodařilo najít takové, které by bylo možné považovat za dostatečně validní a relevantní, aby z nich bylo možné vyvozovat závěry směrem ke spiritualitě zkoumaných. Není bez zajímavosti, že výraznou většinu studií v této oblasti provedli ekonomové. Některé další psychologové či sociologové, ale zcela minimálně jsou v této oblasti bádání angažovaní teologové. Snad i tento faktor odpovídá na otázku, proč je většina studií postavena takovým způsobem, že o spiritualitě vypovídají zcela minimálně nebo vůbec.

Snad v této oblasti lze vnímat určitý přínos této práce jako pohled teologa na celou problematiku.

Při případném dalším bádání v této oblasti bude pravděpodobně nezbytné provést vlastní výzkum a nespoléhat se na metadata z již provedených studií.

Seznam literatury

ALTRICHTER, Michal. *Spirituální teologie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2017. ISBN 978-80-7412-278-1.

DYBDAHL, Jon L. *Touha po Bohu – Praktická cesta křesťanské spirituality*. Praha: Advent - Orion, 2011. ISBN 978-80-7172-910-5.

FOSTER, Richard J. *Uspořádej svůj duchovní svět*. Praha: Návrat domů, 2008. Moudrost do kapsy. ISBN 978-80-7255-180-4.

HARRIS, Sam. *Spiritualita bez náboženství aneb Probuzení*. Praha: dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-173-7.

MCGRATH, Alister E. *Křesťanská spiritualita*. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2001. ISBN 80-7207-444-x.

v evangelikálním prostředí a pokud se zapojí, tak jsou to většinou ty nejprogresivnější nebo letničně zaměřené farnosti, což opět výrazně zkresluje celková data a jejich případnou výpověď o katolicismu jako celku).

SCHAEFFER, Francis A. *Pravá duchovnosť – viera, ktorá je reálna*. Bratislava: Porta libri, 2004. ISBN 80-89067-18-2.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 1995. ISBN 80-901957-2-5.

WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-389-6.

Elektronické zdroje

ARRUNADA, Benito, *Protestants and Catholics: Similar Work Ethic, Different Social Ethic* (September 3, 2010). *The Economic Journal*, 2010, 120(547), 890-918, Available at SSRN: <https://ssrn.com/Abstract=1397223> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1397223>.

BERNARD, J. Y., COHEN, E., KRAMER, M. S. *Breast feeding initiation rate across Western countries: does religion matter? An ecological study*. *BMJ global health*, 1(4), e000151. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2016-000151>.

BUCK, A. C., WILLIAMS, D. R., MUSICK, M. A., STERBTHAL, M. J. *An examination of the relationship between multiple dimensions of religiosity, blood pressure, and hypertension*. *Social science&medicine* (1982), 314–322. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.10.010>.

BALASSA, Bernadett. *Comparison between European protestant and catholic economic development through modern painting* [online]. [cit. 2020-12-27]. Dostupné z: http://www.deturope.eu/img/upload/content_03293598.pdf

BRYAN, Gharad; CHOI, James J.; KARLAN, Dean. *Randomizing Religion: the Impact of Protestant Evangelism on Economic Outcomes*, *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 136, Issue 1, February 2021, Pages 293–380, <https://doi.org/10.1093/qje/qjaa023>.

CARSWELL, Simon. *Irish Protestants live longer than Catholics, new research shows: CSO data supports views of historians that Protestants benefit from ‘thrifter’ lifestyles*. *The Irish Times* [online]. Jun 29, 2019 [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: <https://www.irishtimes.com/news/ireland/irish-news/irish-protestants-live-longer-than-catholics-new-research-shows-1.3940784>

GHARAD Bryan, CHOI, James J., KARLAN Dean. *Randomizing Religion: the Impact of Protestant Evangelism on Economic Outcomes*, *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 136, Issue 1, February 2021, Pages 293–380, <https://doi.org/10.1093/qje/qjaa023>.

KENNON, Sheldon M. (2006) RESEARCH: Catholic Guilt? Comparing Catholics' and Protestants' Religious Motivations, *The International Journal for the Psychology of Religion*, 16:3, 209-223, DOI: 10.1207/s15327582ijpr1603_5.

KIDWAI R., MANCHA B. E., BROWN Q. L. a EATON W. W. (2014). *The effect of spirituality and religious attendance on the relationship between psychological distress and negative life events*. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 49(3), 487–497. <https://doi.org/10.1007/s00127-013-0723-x>.

POTTER, Joseph E., Ernesto F. L. AMARAL a Robert D. WOODBERRY. *The Growth of Protestantism in Brazil and its Impact on Income, 1970-2000*. ASREC [online]. [cit. 2020-12-27]. Dostupné z: <http://www.asrec.org/wp-content/uploads/2015/10/Potter-Growth-of-Protestantism-in-Brazil-ASREC09.pdf>.

RADJAB, Y., H. BENJELLOUN a H. RKAIN a kol.. *Poster Communications: How do systolic blood pressure and heart rate change during Muslim's prayer?* The Physiological society [online]. Edinburgh, 2012, 2012 [cit. 2020-12-27].

SOTO, William De; TAJALLI, Hassan; PINO, Nathan a SMITH, Chad L. (2018) *The Effect of College Students' Religious Involvement on Their Academic Ethic, Religion & Education*, 45:2, 190-207, DOI: 10.1080/15507394.2018.1425077.

SHEREMETA, Roman M. a SMITH, Vernon L., *The Impact of the Reformation on the Economic Development of Western Europe* (May 27, 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/Abstract=3192660> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3192660>.

SPENKUCH, Jörg L., *Religion and Work: Micro Evidence from Contemporary Germany* (December 1, 2016). Available at SSRN: <https://ssrn.com/Abstract=1703302> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1703302>

TOWNSEND D., TAYLOR L. K., MERRILEES C. E., FUREY A., GOEKE-MOREY M. C., SHIRLOW P., a COMMINGS M. E. (2020). *Youth in Northern Ireland: Linking Violence Exposure, Emotional Insecurity, and the Political Macrosystem*. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 85(4), 7–123. <https://doi.org/10.1111/mono.12423>.

Mgr. et Mgr. Bc. Marek HARASTEJ, B.Th.
doktorand
Pedagogická fakulta UMB
Katedra teológie a katechetiky
Banská Bystrica

Potreba prevencie sexuálneho zneužívania detí v dôsledku izolácie rodín v pandemickom období

Anna MASARIKOVÁ

Abstrakt

Izolácia rodín, z dôvodu ochrany rodiny pred možnosťou nákazy vírusom Covid-19, so sebou priniesla aj nárast trestných činov a hriechov páchaných na deťati. Jedným z nich je sexuálne zneužívanie detí, ktoré zaznamenalo 145 percentný nárast v období pandémie v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Vďaka primárnej prevencii realizovanej Cirkvou sa môže predísť vážnym následkom, aké so sebou sexuálne zneužívanie detí prináša. Cieľom príspevku je ukázať konkrétne možnosti akými sa môže prevencia sexuálneho zneužívania detí realizovať v cirkevných spoločenstvách a v kresťanských rodinách.

Kľúčové slová: sexuálne zneužívanie detí, primárna prevencia, Covid-19, izolácia rodín.

Abstract

The isolation of families, in order to protect them from the possibility of infection with Covid-19, has also led to an increase in crimes and sins committed against children. One of these crimes is child sexual abuse, which has seen a recorded increase of 145% in comparison to the previous period. Primary prevention undertaken by the Church can prevent the serious consequences of child sexual abuse. The aim of this paper is to demonstrate the specific possibilities for the prevention of the sexual abuse of children which can be conducted in church communities and in Christian families.

Keywords: child sexual abuse, primary prevention, Covid-19, isolation of families.

Úvod

Násilie páchané na deťati²²³ je protiprávnym konaním, ktoré nesie trestno-právne následky a je morálne neakceptovateľné slovenskou spoločnosťou a v rámci nej i Cirkvou. Jednou z foriem násillia páchaného na deťati je jeho sexuálne zneužívanie. Pod týmto pojmom rozumieme

²²³ V zhode s Dohovorom o právach dieťaťa pod pojmom dieťa rozumieme každú ľudskú bytosť mladšiu ako 18 rokov: *Dohovor o právach dieťaťa*, časť I, článok I.

„nepatričné vystavovanie dieťaťa sexuálnym kontaktom, a to kýmkoľvek, komu bolo dieťa zverené do starostlivosti alebo kýmkoľvek, kto dieťa zneužíva.“²²⁴ Pri sexuálnom zneužívaní detí (ďalej len CSA – z angl. child sexual abuse) rozlišujeme jeho dotykové i bezdotykové formy.²²⁵ Obe formy zneužívania majú závažné následky na telesnú, psychickú, sociálnu a spirituálnu zložku dieťaťa a neskôr dospelaj osoby.²²⁶ Z kresťanského hľadiska sa jedná o závažný hriech voči Bohu a blížnemu.²²⁷ Evanjelikálne cirkvi, tým, že nie sú v tejto oblasti mediálne napádané, môžu nadobudnúť dojem, že sa ich problematika CSA natoľko netýka. V Korinte však vidíme, že čím hreší mesto, tým hreší cirkev. Etické nedostatky spoločnosti ovplyvňujú tiež i vnútorný život cirkvi.²²⁸ Aj obeť aj páchatelia môžu a nemusia patriť do cirkvi. Cirkev tvoria ľudia s rôznou históriou tráum, či už získaných v nej alebo mimo nej. Sexuálne násilie na deťoch počas pandémie koronavírusu (január až máj 2020) podľa zistení Generálnej prokuratúry na Slovensku stúplo o 145%²²⁹. Týkalo sa to najmä trestných činov súvisiacich s detskou pornografiou, sexuálnym zneužívaním, osobitne formou tzv. groomingu, t. j. nevhodných nevyžiadaných návrhov na sexuálne aktivity alebo komunikáciu so sexuálnym podtónom, ktoré dieťaťu adresuje dospelá osoba v online priestore. Grooming môže prerásť do snahy o reálne stretnutie s dieťaťom, čo sa považuje za agresívnu formu navádzania na sexuálne aktivity.²³⁰ Za rok 2020 bolo celkovo zaznamenaných 313 prípadov sexuálneho zneužitia dieťaťa. Jednalo sa o deti vo veku do 15 rokov (§ 201- § 202).²³¹ Policajné štatistiky poukazujú len na prípady, ktoré boli niekým nahlásené, zistené, čo je iba zlomok reality vzhľadom na vysokú latenciu CSA. V súčasnom pandemickom období môžeme vďaka oficiálnym štatistikám sledovať nárast páchania CSA. Vzhľadom na to, že usilujeme o vytvorenie zdravej spoločnosti a zdravého cirkevného prostredia, ktoré bude chrániť práva detí, hľadáme i spôsoby akými v našich cirkvách, rodinách či v ďalšom sociálnom prostredí, budeme riešiť problematiku sexuálnemu zneužívaniu detí. Prevencia je jedným z kľúčových spôsobov akými môžeme predchádzať vzniku CSA a tým aj negatívnym následkom, ktoré necháva na živote človeka. Na to, aby ju cirkevné prostredie mohlo čím najefektívnejšie robiť, potrebuje vidieť široké spektrum možností akými ju môže realizovať a hľadať spôsoby, ktoré budú vyhovujúce pre dané cirkevné spoločenstvo. Rodina je primárna skupina, ktorá má vysoký prevenčný potenciál a kresťanská rodina tak môže byť prvým miestom, ktoré pomáha chrániť

²²⁴ Miroslav MITLOHNER, Právni aspekty pohlavného zneužívania, in: Petr WEISS a kol. *Sexuální zneužívání dětí*, Praha, GRADA, 2005, 33.

²²⁵ Dotykové formy napríklad: pohlavný styk; chytanie intímnych miest dieťaťa; nútenie dieťaťa k dotýkaniu sa intímnych miest páchatelja; bezdotykové formy napríklad: detská pornografia; exhibicionizmus; voyerizmus a podobne.

²²⁶ Slávka KARKOŠKOVÁ, *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami*, Veľký Šariš –Kanaš, ASCEND, 2014, 58-134.

²²⁷ *Biblia, slovenský ekumenický preklad*: Lv 18,6; Lv 18, 17; Ex 20,14; Dt 5,21; Mt 5, 27-28; 1 Tes. 4,3 -5,7; Mt 25,40; Mt 25, 45; Mt 18,6 taktiež: Anna MASARIKOVÁ, Možnosti cirkvi v práci s obeťami sexuálneho zneužívania detí, in: *Testimonium fidei*, VII, 1, 2019, Banská Bystrica, UMB v BB, 91-92.

²²⁸ Albín MASARIK, *Komentár k listu Titovi*, nepublikovaný rukopis, 2021, 8.

²²⁹ <https://www.ta3.com/clanok/1186716/sexualne-nasilie-na-detoch-pocas-pandemie-stuplo-zverejnili-cisla.html> [27.2.2021]

²³⁰ tamtiež

²³¹ Generálna prokuratúra SR, *Štatistický prehľad trestnej činnosti za rok 2020*, dostupné na internete: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-prehľad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2020-3a68.html>, [25.2.2021]

diet'a. Na jej pôsobenie nadväzuje cirkevný zbor dopĺňaním ďalších preventívnych prvkov, zároveň však podporuje rodinu i v jej ochrannej funkcii a preventívnom pôsobení.

1. Vplyv izolácie rodín na nárast výskytu CSA

Vzhľadom na štatistické zistenia generálnej prokuratúry, sú súčasné deti v období pandémie v ohrození, že sa stanú obeťou sexuálneho vykorisťovania a obeťou obchodovania s detskou pornografiou. Pozornosť by sme však mali venovať i negatívnym vplyvom izolácie rodín. Deti sú v súčasnej situácii, vplyvom ochranných opatrení, izolované od sociálnej a inštitucionálnej podpory. Po dlhú dobu sú vystavené násilníkom v rámci najbližšej rodiny. Na riziko poukazuje i hovorkyňa Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násilia na deťoch Mária Vargová keď varuje: „V týchto dňoch sa v obydlí štyroch stien stáva násilie živnou pôdou pre násilníka a obeť. Žiaľ, obeť nemajú možnosti obvyklej pomoci, lebo páchatel' môže byť stále nablízku.“²³² Súčasná izolácia rodín chráni deti pred možnosťami nákazy vírusom Covid-19, no sťažuje odborníkom možnosť detekcie ohrozených detí a zvyšuje predpoklad frekvencie výskytu CSA v rodinách i mimo nich. Izolácia rodín v dôsledku pandémie Covid-19 spôsobuje:

- **nárast možností sexuálneho násilia mimo rodiny:**
 - *online sexuálne zneužívanie formou sextingu²³³ a groomingu*

Deti trávajú veľa času na internete (online vyučovanie; skrátené vyučovanie). Podľa zistení Európskeho výskumu o deťoch a internete - EU Kids Online 2020, 72 % slovenských detí využíva internet v mobiloch na dennej báze. 62% detí uvádza, že medzi najčastejšie aktivity na internete patrí činnosť na sociálnych sieťach.²³⁴

- *„pomoc rodine“ strážení detí*

Páchatelia sa snažia dostať čím najbližšie k potencionalnej obeť. Páchatel' zo širšej rodiny či páchatel' mimo okruhu rodiny, môže využiť zraniteľnosť rodiny v pandemickom období a ponúknuť rodine možnosť postrážiť im deti. Rodina, ktorá je vyčerpaná snahou udržať si zamestnanie, ochorením či inými problémami súvisiacimi s pandemiou, neraz takúto možnosť ochotne využije.

- **nárast možností sexuálneho násilia v rámci rodiny:**
 - *izolácia rodiny ako ideálny priestor pre nárast kontroly a manipulácie páchatel'a*

²³²MPSVaR. *Zastavme násilie v čase izolácie*. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/zastavme-nasilie-case-izolacie.html> [cit. 27.2.2021]

²³³ Sexting predstavuje prijímanie alebo výmenu sexuálne explicitných správ prostredníctvom mobilných telefónov, súčasťou ktorých sú neraz záznamy, ktoré obsahujú zábery na intímne časti tela, respektíve sexuálne aktivity. Často ide o nevyžiadané správy, proti ktorým sa deti nevedia účinne brániť.

²³⁴David SMAHEL a kol. *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids, 2020, 154.

Členovia rodiny trávajú viac času v úzkom kontakte v uzavretom priestore. Umožňuje to väčšiu kontrolu, manipulovanie a uplatňovanie sily a moci páchatel'a.

- *izolácia rodiny od zdrojov pomoci*

Dieťa má obmedzené zdroje pomoci mimo rodiny: zveriť sa bezpečným osobám (pracovníkom v cirkvi; odborníkom; priateľom, členom širšej rodiny) Dieťa je vplyvom izolácie pod väčšou kontrolou páchatel'a.

- *patologické formy ventilovania stresu a napätia*

Páchatel' sa ocitá v novej a nepoznanej situácii akú predstavuje Covid-19. Svoj stres a napätie môže ventilovať patologickým spôsobom prostredníctvom sexuálneho zneužívania dieťaťa.

- *uvolňovanie zábran páchať CSA zvýšeným požívaním alkoholu*

Z výskumu King's College vyplýva, že 20 % ľudí v karanténe pociťuje strach z choroby, 18 % nervozitu a 18 % smútok. Ľudia, ktorí boli v izolácii dlhší čas, vykazovali aj symptómy posttraumatického stresu. To môže spôsobiť vyššiu konzumáciu alkoholu počas karantény.²³⁵ Do zoznamu osôb u ktorých je väčšia miera rizika byť páchatel'om CSA zaraďujú Matejček a Dytrych alkoholikov a toxikomanov práve z dôvodu, že alkohol pomáha človeku potláčať zábrany.²³⁶

2. Primárna prevencia ako reakcia Cirkvi na výskyt CSA

Prevenciou rozumieme systém opatrení zameraných na znižovanie, prípadne vylúčenie rizika výskytu určitých životných situácií, stavov, procesov, javov negatívne pôsobiacich na človeka alebo skupiny ľudí. Základné delenie prevencie je na primárnu, sekundárnu a terciárnu.²³⁷ Primárna prevencia sa snaží rôznymi metódami rozvíjať u ľudí nevyhnutné postoje, vedomosti a zručnosti, ktoré by pomáhali znížiť, či celkom zastaviť výskyt prípadov CSA.²³⁸ Je nesporné, že primárna prevencia má svoje opodstatnenie a priestor v cirkevnom prostredí. Pri prevencii sekundárnej a terciárnej je úlohou cirkvi aby si zadefinovala ako sa na nej nich môže efektívne podieľať. Cirkev má potenciál vystupovať ako **adresát** i ako **realizátor** primárnej prevencie. Adresátmi primárnej prevencie sú odborníci rôznych profesií, ktorí pri výkone svojho povolania prichádzajú do styku s deťmi a ktorých rozhodnutia a postupy môžu deti chrániť alebo im naopak škodiť. Medzi zmienených odborníkov, ktorých rozhodnutia a postupy môžu mať veľký význam pre život dieťaťa, zaraďujeme neodmysliteľne pracovníkov cirkví, sociálnych

²³⁵ Samantha K. BROOKS a kol. *The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence*. UK London, King's College London, 2020, 2.

²³⁶ Zdeněk MATĚJČEK– Zdeněk DÝTRYCH, *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha, Grada, 2002, 109.

²³⁷ Mária OLEŠAVSKÁ, *Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov I. časť*, Bratislava, 2014, Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 7.

²³⁸ Renee DOMINGUEZ – C.F. NELKE, - Bruce PERRY, Sexual Abuse of Children. in: *Encyclopedia of Crime & Punishment*. Great Barrington, Vol 1, MA, Berkshire Publishing Group, 2002, 202.

pracovníkov či iných odborníkov z radu pomáhajúcich profesií. Títo pracovníci by podľa Slávky Karkoškovej mali:

- poznať škálu možných foriem CSA,
- poznať symptómy vyskytujúce sa u obetí CSA,
- uvedomovať si možné dôsledky traumy CSA, ako aj roviny a zákonitosti terapie,
- mať solídny základ vedomostí o páchatel'och CSA,
- byť si vedomí bežných mýtov a psychických obranných mechanizmov, ktoré ľudia používajú v súvislosti s fenoménom CSA,
- mať základnú orientáciu v právnych normách súvisiacich s trestným činom CSA,
- byť pripravení zasiahnuť v prospech ochrany obetí CSA, minimálne vyhľadať alebo odporúčať špecializovanú pomoc,
- poznať kompetencie jednotlivých profesných skupín a dokázať spolupracovať,
- vedieť zvládať psychickú záťaž spojenú s výkonom pomáhajúcej profesie.²³⁹

Vďaka premenám spoločnosti v oblasti tematizovania sexuality, sa stáva téma sexuálneho zneužívania detí viditeľnejšou témou. Môžeme preto zvažovať, či by nebolo vhodné, aby sa zviditeľnila aj počas teologickej prípravy na kazateľskú a misijnú činnosť. Ako zdôrazňuje Pavel Procházka, „pastoračne sprevádzajúci nemá zabúdať, že má špecifické poslanie a nemá sa snažiť preberať na seba úlohy odborníkov, sexuológov, lekárov alebo psychológov,“ na druhej strane však má „reagovať na problémy ľudí, ktorí za ním s dôverou prichádzajú, primerane svojmu poslaniu. Čím viac bude o problematike vedieť, tým lepšie.“²⁴⁰ Vyššie uvedený zoznam poznatkov by mohol tvoriť oblasti, v ktorých by cirkevné ústredia v rámci celoživotného vzdelávania vzdelávali svojich cirkevných pracovníkov. Absolvovanie kurzov, školení, konferencií by pomohlo aby boli cirkevní pracovníci zorientovaní v pomýlených náboženských konceptoch (resp. tendenciách), ktoré môžu násilie skôr podporovať než mu zamedzovať (napr. dôraz na to, aby obeť odpustila ale opomínanie potreby pokánia na strane páchatel'a; glorifikovanie hodnoty utrpenia bez adekvátnej etickej analýzy konkrétneho prípadu; prezentovanie všetkého ako Božej vôle a prozreteľnosti a opomínanie faktu, že zločin-hriech nie je nikdy Bohom chcený alebo naplánovaný; dôraz na čisto duchovné nástroje uzdravenia a opomínanie alebo dokonca odsudzovanie psychoterapie), mali by hlásať a vlastným príkladom aj predstavovať teológiu činu, ktorá chráni život a dôstojnosť človeka (vrátane práv obetí), a mali by pri duchovnom sprevádzaní či pastoračnom poradenstve rešpektovať psychologické zákonitosti v procese uzdravenia obetí traumy.²⁴¹ Súčasťou vzdelávania by mal byť aj akcent na to aby „duchovní podporovali u obeť v prvom rade uchovanie viery a nie zachovanie členstva v ním reprezentovanej cirkvi“. Na toto ekumenické správanie duchovného, ktoré podporuje zachovanie vzťahu s Bohom poukazuje

²³⁹ Slávka MICHANČOVÁ, Prevencia sexuálneho zneužívania detí, in: *Theologos: Theological Revue* 2, roč. XIII, Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2011, 227.

²⁴⁰ Pavel PROCHÁZKA, *Pastoračná starostlivosť so špecifickým zameraním*. Banská Bystrica, UMB v BB, 2016, 34-35.

²⁴¹ Slávka MICHANČOVÁ, Prevencia sexuálneho zneužívania detí, 228.

v súvislosti s obeťami trestných činov Albín Masarik.²⁴² Obeť totiž často „nevládze“ byť v jednom zbere s páchatelom, či s osobami z rodiny, ktoré ju nepodporujú a nedôverujú jej.

Existuje mnoho zaujímavých podnetov pre cirkevné prostredie a v rámci neho pre kresťanské rodiny, ktoré ukazujú konkrétne spôsoby akými sa primárna prevencia CSA môže robiť nenásilným, citlivým a veku primeraným spôsobom. Primárna prevencia realizovaná cirkevným zborom môže byť určená rôznym adresátom prevencie: rodičom a iných rodinným príslušníkom detí; pracovníkom v cirkvi; pre samotné deti či pre potencionálnych páchatelov. Čím širšia škála subjektov v prostredí konkrétneho dieťaťa sa v rámci prevencie súčasne osloví, tým vyšší môže byť účinok prevencie.

2.1 Formy realizácie primárnej prevencie v cirkevnom prostredí

Formy akými môže cirkev realizovať primárnu prevenciu v pandemickom období sú rôznorodé, patria sem:

- články na danú tému v odborných a laických kresťanských časopisoch;
- oznamy o online realizovaných odborných seminároch, konferenciách preventistov CSA;
- online diskusie s verejnosťou;
- filmové a iné umelecké stvárnenia problematiky CSA;
- pouličné kampane pre verejnosť. Dôležité je dodržiavať zásady bezpečnosti, mať na sebe ochranné prostriedky a vyhýbať sa priamemu kontaktu s verejnosťou. Využitie pouličných kampaní je teraz obmedzené, vyžaduje si dôsledné zváženie postupov, ale niektoré jeho formy sú povolené.
- knihy približujúce čitateľovi problematiku CSA vedecko-populárnou formou, alebo obsahujúce skutočné príbehy obetí;
- vzdelávacie programy pre rodičov (súčasných i budúcich), ktoré sa môžu líšiť štruktúrou a intenzitou, ale pokiaľ ide o obsah, zameriavajú sa na prevenciu dysfunkcií v rodine, ktoré by mohli vytvárať živnú pôdu pre rôzne patologické javy, vrátane CSA;²⁴³
- preventívne programy zamerané na konkrétnu cieľovú skupinu: rodič, dieťa, pracovník v cirkvi, páchatel’;
- kázanie Božieho slova.

V rámci kázania Božieho slova má svoj potenciál i katechetická zložka ohlasovania ako forma cirkevnej edukácie. Masarik a Brádňanská nadväzujú na Ligušovo konštatovanie, že „pohyb katechézy musí smerovať od vyučovania k osobnej viere v Pána Ježiša.“²⁴⁴ Toto smerovanie chápu

²⁴² Albín MASARIK, Komunitná podpora domáceho násilia – pastorálna perspektíva. in: *Testimonium fidei*, VIII, 2, 2020, Banská Bystrica, UMB v BB, 100.

²⁴³ Spracované podľa: NATIONAL CLEARINGHOUSE ON CHILD ABUSE AND NEGLECT INFORMATION. *Prevention Fundamentals*, Washington, D.C., 2002, dostupné na internete: <https://www.icf.com/work/social-programs/education/child-care> [27.2.2021]

²⁴⁴ Ján LIGUŠ in: Albín MASARIK – Noemi BRÁDŇANSKÁ, Špecifické teologické aspekty výchovy in: Peter KONDRLA, Andrea BLAŠČÍKOVÁ (eds.) *Fenomén náboženstva : zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, konanej dňa 19. 10. 2007, Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2008, s. 26.*

ako vedenie k posvätenému životu, ktoré principiálne vylučuje možnosť sexuálneho zneužívania detí.²⁴⁵

Súčasná situácia v období pandémie, neumožňuje stretávanie väčších skupín a tým ani osobnú skupinovú realizáciu preventívnych programov. Komunikácia medzi cirkvou a jednotlivcami je momentálne využívaná predovšetkým skupinovými formami: spoločné online bohoslužby, online program pre deti, dorast či mládež; mužské a ženské skupinky, skupinky pre manželské páry a pod. Skupinová forma „stretávania“ nie je ideálna pre tvorbu intímnej atmosféry, ktorá by obetiam trestných činov umožňovala o nich prehovoriť. Za príklad dobrej praxe sa považuje, keď popri skupinových formách komunikácie, je prístupná aj individuálna forma online stretnutí a to s možnosťou rozhovoru s cirkevnými pracovníkmi oboch pohlaví.

MICHANČOVÁ, S. 2011. Prevencia sexuálneho zneužívania detí. In:

Theologos: Theological Revue 2/2011, roč. XIII, s.226-243, ISSN 1335-5570.

2.2 Prevencia v kresťanských rodinách

Primeraný spôsob výchovy a funkčnosť vzťahov v rodine tvorí základnú primárnej prevencie CSA. Pre členov rodiny bývajúcich spoločne pod jednou strechou, neplatí zákaz vzájomného stretávania sa. Prevencia v rodinách je preto najefektívnejší a najjednoduchší spôsob akým sa prevencia v rámci kresťanského spoločenstva môže v súčasnej dobe diať. Rodičia zväčša majú najlepšie predpoklady pre výkon prevencie vzhľadom na to, že zvyčajne práve oni najlepšie rozumejú špecifikám svojich detí. Rodičia poukazujú na to, že najväčší problém pre nich predstavujú chýbajúce odporúčania, návody a materiály, ktoré by využívali pri komunikácii s deťmi o prevencii CSA. Tiež sa cítia nekompetentní, lebo ich v tejto oblasti o tom nikto doteraz nevyučoval. A toto je opäť priestor, kde rodinám môže pomôcť Cirkev poskytnutím vzdelávacích programov, ktoré majú rodičov:

- zoznamovať so zákonitostami vývinovej psychológie dieťaťa;
- rozvíjať citlivosť na potreby dieťaťa a učiť spôsoby ich primeraného napĺňania;
- predstavovať pozitívne modely rodinného fungovania;
- zlepšovať schopnosť komunikácie medzi rodičmi a deťmi, učiť, ako vytvárať v rodine atmosféru dôvery a otvorenosti, v ktorej je možné zdieľať aj ťažké témy
- napomáhať v odstraňovaní tabu okolo tém sexuality, učiť, ako hovoriť o tejto téme prirodzene, jasne a vľúdne;
- naučiť rozlišovať medzi sexuálne primeraným, potenciálne problémovým a neprimeraným správaním či záujmami detí;
- upozorniť na fenomén CSA (čo to je, aké má formy, symptómy a následky, kde možno hľadať pomoc, ako sa správať k páchateľovi a k obeti);

²⁴⁵ Albín MASARIK – Noemi BRÁDŇANSKÁ, Špecifické teologické aspekty výchovy, s. 78.

- ponúknuť opatrenia, ktorými možno predchádzať výskytu CSA (napr. nenechávať deti nikdy samé bez dozoru dôveryhodnej dospeléj osoby, budovať v deťoch sebavedomie);
- vyjasniť, čo je potrebné učiť deti v rámci prevencie CSA (napr. aby nikdy neodchádzali s kýmkoľvek, ani s tým, koho poznajú, pokiaľ sa nespýtajú rodičov; aby vždy povedali, s kým idú von, kam a kedy sa vrátia; aby nikdy nerobili s dospelými alebo s inými deťmi to, čo sa im nepáči, čo ich znepokojuje či mátie);
- pomôcť budovať sociálnu podpornú sieť rodiny.²⁴⁶

Cirkev môže realizovať ciele zamerané preventívne programy na vybrané subjekty prevencie. V prevencii zameranej na dieťa môže poukazovať na jednotlivé oblasti sebaochrany dieťaťa: a, kognitívna sebaochrana; b, sebaochrana na úrovni tela; c, právna sebaochrana; d, intrapersonálna sebaochrana; e, sebaochrana orientáciou v rizikovej situácii; f, sebaochrana pomocou pozitívnych sociálnych vzťahov či g, sebaochrana pred negatívnym správaním a tým aj ochrana spoločnosti.²⁴⁷ Podnetné sú i články a prekladové práce Jany Cvikovej poukazujúce na sedem bodov preventívnej výchovy, ktorú môžu aplikovať rodičia pri svojich deťoch. Rodičia oboznamujú svoje deti so zásadami:

1. O svojom tele rozhoduješ ty: Podľa tohto bodu má dieťa právo rozhodovať o tom, ako, kedy, kde a kto sa ho bude dotýkať. Podporovaním pozitívneho uvedomovania si svojho tela deťom umožníme, aby k nemu získali pozitívny vzťah a chránili si ho. Zvýši sa ich sebavedomie a deti sa dokážu lepšie brániť.

2. Tvoje pocity sú dôležité: Dieťa je vedené k dôvere voči svojim pocitom. Niektoré pocity sú príjemné a dieťa sa pri nich cíti dobre. Neprijemné a čudné pocity však dieťaťu napovedia, že niečo nie je v poriadku. Existuje predpoklad, že dieťa, ktoré sa naučilo vnímať svoje pocity, sa nedá manipulovať a vydierať.

3. Existujú príjemné a neprijemné dotyky: Niektoré dotyky môžu byť pre dieťa bolestivé. Dieťa je informované, že niektorí ľudia chytajú deti na intímnych miestach alebo nútia deti, aby ich sa ich dotýkali na týchto miestach ony. Nikto nemá právo niečo také od detí vyžadovať, dokonca ani ľudia, ktorých deti ľúbia. Dôležitá je primeraná sexuálna výchova, sprostredkujúca jazyk na pomenovanie pohlavných orgánov a sexuálnych aktivít.

4. Máš právo povedať nie: Dieťa je vedené k premýšľaniu o tom, v akých situáciách je správne a v akých nesprávne poslúchnuť dospelého. V situáciách, kedy ho dospelí nútia robiť čo je zlé, je pre dieťa náročné povedať nie, odmietnuť niekoho. Vyjadrenie nesúhlasu je preto potrebné nacvičovať.

5. Poznáme dobré a zlé tajomstvá: Dobré tajomstvá spôsobujú radosť, zlé tajomstvá bývajú ťažké a nepochopiteľné. S takými, ktoré v deťoch vyvolávajú zlé pocity, sa treba zdôveriť, a to aj napriek

²⁴⁶ Slávka MICHANČOVÁ, Prevencia sexuálneho zneužívania detí, 229-230.

²⁴⁷ Anna MASARIKOVÁ, rigorózna práca, *Komparácia programov prevencie sexuálneho zneužívania detí vo vybraných štátoch Európskej únie*, Ružomberok, Katolícka univerzita v Ružomberku, 2020, 70-71.

tomu, že dieťa dalo sľub, že nič neprezradí. Zneužívané deti sú pod neustálym tlakom nepríjemného tajomstva. Je dôležité ich povzbudiť, aby sa v prípade zlého tajomstva, zdôverili blízkej osobe.

6. *Hovor o tom a hľadaj pomoc*: Ak deti niečo ťaží, treba o tom hovoriť a nedať sa odradiť, kým nenájde pomoc. Užitočným pre dieťa môže byť vytvorený zoznam ľudí, na ktorých sa môžu v prípade potreby a núdze obrátiť. Majú právo požiadať o pomoc.

7. *Ty nie si na vine!* Deti nie sú v prípade sexuálneho zneužívania nikdy na vine! Zodpovednosť nesie vždy dospelý.²⁴⁸

V slovenskom jazyku sú pre rodičov dostupné zaujímavé knižné materiály: Kniha *Deti v sieti- ako ochrániť seba a naše deti na internete*. Problematika CSA sa rozoberá v kapitole „Internetové známosti“ a „Sexualita na internete“. Medzi vhodnú prevenciu v online priestore sa považuje: včasná intervencia; blokovanie; pevné vzťahové väzby; kritické myslenie; záujem o život dieťaťa; pozitívne využitie internetu pri rizikách.²⁴⁹ Inšpiráciou pre rodičov sú preventívne programy dostupné na internete: *Kiko a ruka*, *Tell someone you trust/Zdôver sa niekomu komu dôveruješ*, ako aj detské animované rozprávky *ovce.sk*, sa problematike CSA venujú najmä diely „Obťažovanie“ a „Fotoalbum“. Materiálov zatiaľ nie je veľa dostupných čo opäť vytvára priestor pre cirkevné prostredie, aby absentujúce potreby naplnilo vytvorením príručiek a materiálov, ktoré by pomohli rodičom komunikovať s deťmi o prevencii CSA a deťom poskytli ilustrované knižky, ktoré im ukážu akú vysokú hodnotu majú v Božích očiach.

Záver

Potreba prevencie CSA narastá v súčasnej pandemickej situácii, kedy sú rodiny z dôvodu ochranných opatrení, izolované. Izolácia je jeden z faktorov, ktoré majú vplyv na masívny rast počtu prípadov sexuálneho zneužívania detí, ktorý bol zaznamenaný počas pandémie. Problém CSA sa netýka len spoločnosti ako takej, ale zasahuje i do cirkevného prostredia. Cirkev prichádza do kontaktu s obeťami a páchatelmi a potrebuje na to adekvátne reagovať. Jednou z efektívnych možností je primárna prevencia, ktorá neodmysliteľne patrí do kompetencií cirkvi. Príspevok ponúka prehľad foriem akými môže cirkev realizovať prevenciu a tiež odporúčania akými môže pomôcť kresťanskej rodine v napĺňaní jej ochrannej funkcie. Kresťanským rodičom sú ponúkané podnety na témy, ktoré môžu so svojimi deťmi preberať. Je na zodpovednosti a kreativite Cirkvi akými spôsobmi môže prispieť k rozvoju prevencie CSA v spoločnosti.

²⁴⁸ Jana CVIKOVÁ, To najdrahšie, čo máme? in: *Aspekt*, 1997, č. 2, 1, dostupné na internete: <http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/clanky-a-studie/empty-title> [25.2.2021]; a tiež: Lenka ROVNANOVÁ. – Ivan LUKŠÍK – Ľubica LUKŠÍKOVÁ, *Metodická príručka sexuálnej výchovy na druhom stupni základných škôl v rámci učebných osnov výchovy k manželstvu a rodičovstvu*. Spoločnosť pre plánované rodičovstvo, 2007, 87, dostupné na internete: http://www.rodicovstvo.sk/sexedu/Metodicka_prirucka_pre_ucitelov.pdf [25.2.2021]

²⁴⁹ Monika GREGUSSOVÁ – Miro DROBNÝ, *Deti v sieti. Ako chrániť seba a naše deti na internete*. Bratislava: eSlovensko, 2013, 65-67.

Použitá literatúra

Biblia, slovenský ekumenický preklad, Slovenská biblická spoločnosť, 2008,

BROOKS K. Samantha a kol. *The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence*. UK London, King's College London, 2020, 1-9, doi:10.1016/s0140-6736(20)30460-8

CVIKOVÁ, Jana, To najdrahšie, čo máme? in: *Aspekt*, 1997, č. 2, 3, dostupné na internete: <http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/clanky-a-studie/empty-title> [25.2.2021]

Dohovor o právach dieťaťa, časť I, článok I.

DOMINGUEZ, Renee – NELKE, C.F. - PERRY, Bruce, Sexual Abuse of Children. in: *Encyclopedia of Crime & Punishment*. Great Barrington, Vol 1, MA, Berkshire Publishing Group, 2002, 202-207.

Generálna prokuratúra SR, Štatistický prehľad trestnej činnosti za rok 2020, dostupné na internete: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-prehľad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2020-3a68.html>, [25.2.2021]

GREGUSSOVÁ, Monika – DROBNÝ, Miro, *Deti v sieti. Ako chrániť seba a naše deti na internete*. Bratislava: eSlovensko, 2013, 108.

KARKOŠKOVÁ, Slávka, *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami*, Veľký Šariš – Kanaš, ASCEND, 2014, 352.

MASARIK, Albín, Komunitná podpora domáceho násillia – pastorálna perspektíva. in: *Testimonium fidei*, VIII, 2, 2020, Banská Bystrica, UMB v BB, 84-102.

MASARIK, Albín, *Komentár k listu Títovi*, nepublikovaný rukopis, 2021, 8.

MASARIK Albín – BRÁDŇANSKÁ Noemi, Špecifické teologické aspekty výchovy in: KONDRLA, Peter – BLAŠČÍKOVÁ, Andrea (eds.), *Fenomén náboženstva : zborník*

príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, konanej dňa 19. 10. 2007,
Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2008, 74-87.

MASARIKOVÁ, Anna, rigorózna práca, *Komparácia programov prevencie sexuálneho zneužívania detí vo vybraných štátoch Európskej únie*, Ružomberok, Katolícka univerzita v Ružomberku, 2020, 119.

MASARIKOVÁ, Anna, Možnosti cirkvi v práci s obeťami sexuálneho zneužívania detí, in: *Testimonium fidei*, VII, 1, 2019, Banská Bystrica, UMB v BB, 89-104.

MATĚJČEK, Zdeněk –DYTRYCH, Zdeněk, *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha, Grada, 2002, 128.

NATIONAL CLEARINGHOUSE ON CHILD ABUSE AND NEGLECT INFORMATION.

Prevention Fundamentals, Washington, D.C., 2002, dostupné na internete:

<https://www.icf.com/work/social-programs/education/child-care> [27.2.2021]

MICHANČOVÁ, Slávka. Prevencia sexuálneho zneužívania detí. In: *Theologos: Theological Revue*, 2, roč. XIII, Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2011, 226-243.

MITLOHNER, Miroslav, Právni aspekty pohlavního zneužívání, in: WEISS Petr a kol. *Sexuální zneužívání dětí*, Praha, GRADA, 2005, 31-43.

MPSVaR. *Zastavme násilie v čase izolácie*. Dostupné na internete:

<https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/zastavme-nasilie-case-izolacie.html> [cit. 27.2.2021]

OLŠAVSKÁ, Mária, *Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov I. časť*, Bratislava, 2014, Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 52.

PROCHÁZKA, Pavel, *Pastoračná starostlivosť so špecifickým zameraním*. Banská Bystrica,

UMB v BB, 2016, 124.

ROVNĀNOVÁ, Lenka – LUKŠÍK, Ivan – LUKŠÍKOVÁ, Ľubica, *Metodická príručka sexuálnej výchovy na druhom stupni základných škôl v rámci učebných osnov výchovy k manželstvu a rodičovstvu*. Spoločnosť pre plánované rodičovstvo, 2007, 87 , dostupné na internete:http://www.rodicovstvo.sk/sexedu/Metodicka_prirucka_pre_ucitelov.pdf
[25.2.2021]

SMAHEL David a kol. *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. *EU Kids*, 2020, 156, Doi: 10.21953/lse.47fdeqj01of0, ISSN 2045-256X.
<https://www.ta3.com/clanok/1186716/sexualne-nasilie-na-detoch-pocas-pandemie-stuplo-zverejnili-cisla.html> [27.2.2021]

PhDr. Anna MASARIKOVÁ
Pedagogická fakulta KU
Katedra sociálnej práce
Ružomberok

Pastorácia v čase pandémie

Ioan Dinu LAKATOS

Abstrakt

Cieľom príspevku je priblížiť a poukázať na dôležitosť pastoračnej služby uprostred pandémie, ponúknuť novú perspektívu na súčasnú situáciu a inšpirovať praktickými radami z pastoračnej praxe. Príspevok zisťuje aktuálny stav a uvažuje o spôsoboch pastoračnej služby. Následne rieši prekonávanie prekážok spojených s pandemiou. V závere poukazuje na prínos a potenciál, ktorý je možný z tejto krízovej situácie dosiahnuť.

Kľúčové slová: pastorácia, pandémia, teológia, kríza.

Abstract

This article aims to zoom in and point out the importance of pastoral care in the middle of a pandemic, to offer a new perspective on the current situation and to inspire by practical advice from pastoral practice. The current condition is ascertained and ways of pastoral ministry are considered. It then addresses obstacles to be overcome associated with the pandemic and in the conclusion highlights the benefits and the potential that can be achieved from this crisis.

Keywords: Pastoral care, pandemic, theology, crisis.

Na úvod vymedzenie pojmov, ako ich používa tento článok: **pastorácia**: služba, ktorá má základ v Biblii a zameriava sa na starostlivosť o ľudí (Mt 10,6; Mk 6,7-8; Lk 9,3; 10,4-5; 22,35). **Pandémia** - rozsiahla epidémia COVID-19, ktorá začala v roku 2019 a stále trvá, a ktorá vyvolala núdzový stav ohrozenia zdravia obyvateľstva s medzinárodným dosahom. **Kríza** - stav vrcholného napätia alebo rozhodujúci okamih, či ťažká, zlá, zhoršená situácia, po ktorej nastáva obrat. **Pastor** - akákoľvek osoba, ktorá poskytuje pastoračnú činnosť

Pastoračná činnosť

Pastorácia má svoj mandát v Biblii. Vidíme Ježiša, ako dáva inštrukcie svojim učeníkom ohľadom starostlivosti o ľudí (Mt 10,6; Mk 6,7-8; Lk 9,3; 10,4-5; 22,35). Tiež u apoštola Pavla sa stretávame s veľmi detailným popisom, ktorý dáva Timotejovi a Títovi k ich službe starostlivosti o iných. Zmienky nachádzame aj u apoštolských otcov, ktorí tiež dávajú pastorálne inštrukcie svojim pisateľom (Igancius Antiochijský, Cyprián, Augustínus).

Najčastejším problémom nie je odpoveď na otázku či máme robiť pastoráciu, ale ako ju robiť a obzvlášť ako ju realizovať počas pandémie. V súčasnosti nemáme k dispozícii mnoho manuálov,

ktoré by nám ukázali ako uskutočňovať pastoráciu počas pandémie. Jestvuje však mnoho teologických diel, ktoré sa venujú témam, ako je pastorácia v krízových situáciách. Pandémia patrí do kategórie krízových situácií, a preto by nám práve tieto diela mohli výrazne pomôcť pri pastorácii.

Thomas C. Oden v kríze vidí nielen riziká, ale aj príležitosti. Podobné konštatovanie vidíme aj u Šoltésovej, ktorá tiež vyhodnocuje Pavlovu krízovú situáciu v danom prípade skôr ako niečo, čo ho ponára do väčšej hĺbky. Ako autorka uvádza: „V krízových situáciách nenastáva zmena stratégie misie u Pavla, neznamená zrieknutie sa poslania. Pavol má prepracovanú argumentáciu. Možno aj vďaka opakovaným krízovým situáciám bol Pavol vedený k hlbšej interpretácii Kristovho kríža.“²⁵⁰

Z toho vyplýva, že kríza môže znamenať tragédiu, ale taktiež môže znamenať pozitívny posun vpred. Pandémia môže úplne odstaviť vykonávanie akejkol'vek pastoračnej činnosti kvôli zákazu stretávania sa, alebo môže priniesť obohatenie vo forme rôznych komunikačných kanálov, ktoré aj po pandémii môžu zefektívniť pastoračnú činnosť. Jedným z rozhodujúcich faktorov, ktorý môže dopomôcť k tomu, aby sa vývoj a dopad krízovej situácie vyvinul pozitívne, môže byť dobre vykonaná pastoračná práca. V takomto prípade krízová situácia posúva človeka vpred.

Pozitívne je, že ľudia v krízových situáciách (aj počas pandémie) javia veľký záujem o pomoc. Toto pozorovanie vidíme aj u Procházku: „Skúsenosť nemocničných kaplánov dosvedčuje potrebu prítomnosti duchovnej dimenzie v životoch ťažko chorých a zomierajúcich pacientov, ale aj v ich rodinách, prípadne personálu, ktorý sa o nich stará.“²⁵¹ V takýchto situáciách je dôležité, aby poskytovateľ pastorácie okamžite odpovedal na nábeh krízy. Keďže však časová bezprostrednosť u pastora nie je vždy reálna, nakoľko je aj on človekom s ohraničenou kapacitou možností a nemôže byť „všadeprítomný“, dôležitú úlohu v takomto prípade zohráva práve **modlitba**. Obzvlášť počas pandémie, kedy sú krízové situácie znásobené počtom ľudí.

Špecifiká pastoračnej činnosti počas pandémie

Každá kríza je špecifická a pandémia ochorenia COVID-19 nie je výnimkou. Koncom roka 2020 tím pracovníkov z Univerzity Komenského v Bratislave spustil prieskum, do ktorého sa zapojilo 1786 študentov a 166 zamestnancov univerzity. Prieskum sa zameril na psychické zdravie najmä v oblasti prežívanej depresie, úzkosti, sociálnej úzkosti, prítomnosť psychotických symptómov, ale aj rizikové užívanie alkoholu, subjektívne vnímaný stres, osamelosť, fungovanie v bežnom živote a problémy so spánkom. Takmer pätina študentov (18,6 %) uviedla, že im v minulosti diagnostikovali psychickú poruchu, a až 72 % študentov uvádza, že ich psychické zdravie sa v dôsledku pandémie mierne alebo výrazne zhoršilo. Taktiež zmenu pocitov k horšiemu, pod

²⁵⁰ ŠOLTESOVI, V. Koreferát k príspevkom z konferencie Krízove situácie v česko-slovenskom kontexte po roku 1989 / Viktória Šoltésová, s. 35.

²⁵¹ PROCHÁZKA, P. Poznámky k teológii paliatívnej pastoračnej starostlivosti In: PERES, Imre (Ed.) Vývoj teologického myslenia v premenách času. Banská Bystrica : PF UMB vo vydavateľstve TRIAN s.r.o., 2013 s. 125.

vplyvom pandemickej situácie, uvádza 52 % učiteľov.²⁵²

Podobný výskum realizoval Sociologický ústav SAV, Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV, MNFORCE a Seesame ešte na začiatku pandémie. Medzi reprezentatívnou vzorkou 1 000 Slovákov v dňoch 25. – 28. mája 2020 na tému: Ako sa máte, Slovensko? Výskum ukázal, že karanténne opatrenia počas troch mesiacov zasiahli aj duševný stav Slovákov a izoláciu najhoršie prežívali mladí. Takmer polovica opýtaných zažívala počas pandémie depresívne pocity. Podľa odborníkov je aj preto potrebné duševnému zdraviu na Slovensku venovať ešte väčšiu pozornosť. Sociálna izolácia a obmedzenie sociálnych kontaktov malo negatívny vplyv najmä u mladých dospelých do 30 rokov, ktorí uvádzali neustálu alebo často prežívanú nervozitu (44,4 %), úzkosť (25 %), hnev (39,4 %), depresívne pocity (27,2 %) a osamelosť (28,3 %).

Psychológ Marek Madro, ktorý založil projekt Internetovej poradne pre mladých – IPčko.sk konštatoval, že od začiatku pandémie pocítili až päťnásobný dopyt po službách prvej psychologickkej pomoci. Denne ich kontaktovalo približne 280 ľudí. Zároveň Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) upozorňuje, že počet ľudí s depresiou sa v dôsledku pandémie môže zvyšovať.²⁵³ Tieto pozorovania prezrádzajú špecifikum a rozsah krízovej situácie spôsobený pandemiou. Domnievame sa, že takýto výrazný nápor môže negatívne vplyvať aj na pastоров.

Technológie (telefóny, počítače) prinášajú, okrem svojich výhod, aj isté riziká pre pastоров. Pastor je vďaka nim kedykoľvek instantne dostupný, čo však u neho môže privolať napätie, ba až krízový stav. V tomto zmysle je nevyhnutné, aby pastor dbal aj o svoju psychohygienu, nastavil si hranice a ustrážil si súkromný čas s rodinou i s Bohom. Špecifikum pastoračnej práce počas pandémie spočíva v tom, že pastor je odkázaný na komunikáciu s ľuďmi prostredníctvom technológií (telefón, SMS, Zoom, Skype, Messenger).

Okrem nevýhod (napr. neosobná komunikácia), majú komunikačné kanály výhodu v tom, že sú rýchle, dokážu zhromaždiť aj väčšiu skupinu ľudí do virtuálneho priestoru, a sú schopné osloviť aj veľké masy ľudí (prostredníctvom živého vysielania). Kvôli izolácii a neosobnej komunikácii, kvalitne vykonaná pastoračná práca aj za pomoci technológií, má potenciál pomôcť ľuďom nielen prekonať krízu, ale aj uvedomiť si hodnotu spoločenského života a posilniť rozmer spoločenstva (tak v cirkvi, ako aj mimo nej).

Použitá literatúra

Biblia. Slovenský ekumenický preklad bez deuterokanonických kníh, Slovenská biblická spoločnosť, Banská Bystrica, 2008.

²⁵² <https://uniba.sk/spravodajsky-portal/aktuality/dusevne-zdravie-na-uk/>

²⁵³ https://www.sav.sk/index.php?doc=services-news&source_no=20&news_no=8928

LAKATOS, I. D. Kázne ako nástroj boja proti spoločenským deviáciám, Dizertačná práca. 2016.

PROCHÁZKA, P. Poznámky k teológii paliatívnej pastoračnej starostlivosti In: PERES, Imre (Ed.) Vývoj teologického myslenia v premenách času. Banská Bystrica : PF UMB vo vydavateľstve TRIAN s.r.o., 2013.

ŠOLTÉSOVÁ, V. Koreferát k príspevkom z konferencie Krízové situácie v česko-slovenskom kontexte po roku 1989 / Viktória Šoltésová.

ODEN, C.T. 1987. Classical Pastoral Care, Volume 4: Crisis Ministries. Crossroad Publishing Company, 1987, 274 p. ISBN: 0-8010-6766-9.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Slovenská akadémia vied, aktuality

https://www.sav.sk/index.php?doc=services-news&source_no=20&news_no=8928
19.06.2020

Univerzita Komenského, tlačové správy

<https://uniba.sk/spravodajsky-portal/aktuality/dusevne-zdravie-na-uk/>

*ThDr. Ioan Dinu LAKATOS, PhD.
Apoštolská cirkev na Slovensku*

Reflexia pandémie vo vybraných evanjelikálnych dôrazoch zvestovania

Miloš MASARIK

Abstrakt

V evanjelikálnom prostredí existuje reflexia pandémie, ktorá nesie rovnaké znaky. Môžeme ju pozorovať v silnom náraste zvestovania založeného na Žalmoch, zameraného na pastorálne dôrazy. Tiež v používaní desatora na adaptovanie na novú situáciu. V tematickej oblasti môžeme pozorovať zameranie na rodinný život, reflexiu zmenenej situáciu cirkvi v oblasti jej identity alebo spoločenstva. Táto spoločná reflexia sa dá na jednej strane dobre zaradiť do tradičných evanjelikálnych východísk, ako je dôraz na autoritu Písma, posvätenie, či misiu a aktivizmus. Na druhej strane táto spoločná reflexia tiež naznačuje smer, ktorým môže byť evanjelikálna teológia ovplyvnená pandemiou: evanjelizácia v rodinách, zmenená cirkevná identita ako spolupracovníka sveta na dobrých veciach, posilnenie pastorálneho rozmeru zvestovania...

Kľúčové slová: kázanie, reflexia, pandémia.

Abstract

There is a common reflexion of pandemic in evangelical preaching. We can see it in strong growth of using psalms in pastoral relations, Decalogue in adapting to new situation, or thematic focus on family life and reflexion of changed situation of church in its identity or fellowship. On one hand, these outcomes can be easily included in typical evangelical theological outcomes, as: authority of Scripture, sanctification or mission and activism. On the other hand, it shows how the church could be influenced. This reflexion shows directions in which evangelical theology could be influenced by pandemic: evangelism in families, changed church's identity as co-worker of the world in good things ("good neighbour") or stronger pastoral dimension of preaching...

Keywords: preaching, reflexion, pandemic.

Úvod

Kríza pandémie, prítomná v globálnom meradle, dáva príležitosť skúmať, ako sa táto náhla zmena odráža v kresťanskom zvestovaní. Osobne ma táto otázka zaujíma ako zdroj inšpirácie a cieľ

kritiky. Pri analyzovaní tejto zmeny sme sa zamerali na textový a tematický obsah zvestovania s cieľom popísať ho ako zdroj inšpirácie a teologicky ho kategorizovať s cieľom kritického pohľadu na význam tejto zmeny.

Konkrétne otázky, ktoré si pri tejto reflexii kladieme, sú:

- A) Existuje spoločná reflexia spoločnej skúsenosti pandémie v rámci evanjelikálneho zvestovania?
- B) Ako sa spoločná reflexia tejto spoločnej skúsenosti prejavuje vo vybraných evanjelikálnych dôrazoch zvestovania?
- C) Kedy sa môžeme domnievať, že sa jedná o prechodný vplyv, a kedy môžeme predpokladať vplyv trvalý?

Postupovali sme mapovaním biblických textov a tém zvestovania počas 24 mesiacov od 3/2020 po 3/2021, a to v šiestich cirkevných zboroch počas uplynulých dvoch rokov: AC Košice²⁵⁴, BJB Košice²⁵⁵, CB Bratislava - Cukrová ulica²⁵⁶, ECM Jihlava²⁵⁷, All Souls Church Londýn²⁵⁸ a 1st Baptist Church v Richmonde, Virgínii²⁵⁹. Následne sme hľadali korelácie na úrovni kázňových textov a tém počas posledných 12 mesiacov (výskyty tých istých tém/textov v rôznych zboroch). Korelácie sme filtrovali komparáciou s rokom pred pandemiou²⁶⁰; filtrovaním dosahov liturgických kalendárov na zvestovanie; filtrovaním iných vplyvov (kázňové série, ktoré začali už pred pandemiou, lokálne spoločenské témy).

Evanjelicálne dôrazy zvestovania

Ako východisko pre kritiku potrebujeme zistené poznatky teologicky kategorizovať. To môžeme vykonať viacerými spôsobmi²⁶¹. Rozhodli sme sa zamerať na evanjelicálne teologické dôrazy, tak, ako sa odrážajú vo zvestovaní. Viedla nás k tomu skutočnosť, že sme sa zamerali na evanjelicálne cirkevné zbory a taktiež chceme otestovať tento prístup kvôli ďalším štúdiám, kde je jeho uplatnenie ešte relevantnejšie. Konkrétne sa jedná o nasledujúce dôrazy²⁶²:

²⁵⁴ <http://ackosice.sk/kazne-a-podcasty/>, 22. 4. 2021

²⁵⁵ <https://kosice.baptist.sk/kazne-zboru/>, 22. 4. 2021

²⁵⁶ https://www.cbba.sk/index.php?option=com_content&view=category&id=25&layout=blog&Itemid=28

²⁵⁷ <https://www.ecmjihlava.cz/o-nas/nas-sbor/archiv-nahravek/>, 22. 4. 2021

²⁵⁸ <https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx>, 22. 4. 2021

²⁵⁹ <https://www.fbrichmond.org/sundays/watch-live-services/>, 22. 4. 2021

²⁶⁰ Maximálna korelácia tém či textov mimo sviatkov počas roku pred pandemiou bola v týchto cirkevných zboroch na úrovni tri. Za relevantnú koreláciu počas pandemického roku sme teda akceptovali 3 a viac, opäť mimo cirkevných sviatkov.

²⁶¹ Napríklad kvalitatívne teologické kritériá ako: použitie historicko-kritickej metódy pri výklade Písma, kristocentricita, hermeneutické zaradenie zvesti v rámci dejín výkladu textov.

²⁶² Spracované podľa:

OLSON, R.: *Evanjelicálové*.

LIGUŠ, J.: *Propedeutické systematicko-teologické reflexie o kresťanskej viere v Bohu*.

Kol.: *Evanjelicálna teológia v postmodernom prostredí*.

- a) Autorita Biblie - presvedčenie, že Biblia, ako dielo Ducha Svätého je dostatočná pre rozvoj viery súčasného človeka.
- b) Porušenosť sveta hriechom - chápané v absolútnom zmysle, svet je natoľko porušený hriechom, že nie je možné, aby sa z tohto porušenia sám vymanil
- c) Kristocentricita - Ježišovo dielo je hermeneutickým kľúčom k porozumeniu Božieho zámeru a stotožneniu sa s ním. Každé zvestovanie má používať tento hermeneutický kľúč.
- d) Spása v zmysle osobného znovuzrodenia v Kristovi - človek je spasený vierou v osobu a dielo Krista, je pritom dôležité jeho vedomé rozhodnutie pre nasledovanie Krista.
- e) Posvätenie - spása vedie k premieňaniu života človeka v kontinuálnom pokání.²⁶³

Medzi tieto dôrazy môžeme zaradiť aj ďalšie dva, ktoré však viacerí nepovažujú za všeobecné teologické dôrazy, ale skôr za dôsledky duchovného rastu, zaradené pod posvätenie. Vyčlenené môžu byť práve pri homiletickej analýze ako špecifické evanjelické dôrazy v kázaniach :

- a) Aktivizmus - niektorí mu prikladajú zvláštne miesto popri posvätení. Môžeme o ňom hovoriť ako o aktívnej snahe o posvätenie v spoločnosti.²⁶⁴
- b) Misia - presvedčenie v nutnosť nesenia evanjelia do sveta na osobnej úrovni každého veriaceho od vlastnej rodiny do posledných končín zeme (Mt 28).

Textové a tematické korelácie

Textové korelácie prezentujeme postupne v rámci starozmluvných textov, evanjelií a skutkov a nakoniec listov.

LLOYD-Jones, M.: *Co je evanjelickí?*

GLOER W. et al.: *God's Word and Our Words: Preaching from the Prophets to the Present and Beyond.*

Kol.: *Lausanský záväzok*, 1974.

Kol.: *The Cambridge Declaration*, 1996.

MORRIS, L.: *Who are Evangelicals?*

COFFEY, J.: *Puritanism, Evangelicalism and the Evangelical Protestant Tradition.*

²⁶³ Typickým príkladom evanjelického dôrazu posvätenia je túžba po poznaní a plnení Božej vôle: "Je podstatný rozdiel, či kresťanský život chápeme (1) ako "naš život", v rámci ktorého čosi robíme aj pre Boha a cirkev (2) alebo ho chápeme úplne opačne: ako život s Kristom, v rámci ktorého robíme to, čo chce Boh. ... (ad 2) V druhom prípade by sa však musel (človek) pýtať po Božej vôli, pretože sa svojim obrátením stal súčasťou kráľovstva Božieho, v ktorom má realizovať vôľu svojho Pána." MASARIK, A.: *Spoznávanie Božej vôle v Pavlovských listoch.* s. 13.

²⁶⁴ "Evangelikalizmus sa snaží o obnovu kresťanství svým zájmom o dôležité otázky súčasnosti. Evangelikálové kladou väčší či menší dôraz na potrebu kontextualizácie kresťanského poselství a jeho prispôbení súčasným problémom a potrebám.... Využívajú moderných komunikačných prostriedkov k tomu, aby umožnili nápravu, obnovu a probuzenie." OLSON, R.: *Evangelikálové.* s. 15.

Na úrovni starozmluvných textov nachádzame tieto korelácie , u ktorých je predpoklad, že sú spôsobené pandemiou: 3 x Exodus 16,1-36; 3 x Exodus 17,1-16; 6 x Exodus 20; priemerne 3 x viac ako pred rokom Žalmy; 3 x Iz 40,1-26.

Texty z knihy Exodus, zvlášť Ex 20 je interpretovaný v zmysle formácie Božieho ľudu na púšti: “Ľudia ako my neklamú”²⁶⁵, “Nepovieš falošného svedectva”²⁶⁶, “Komunita, nie totalita”²⁶⁷.

Žalmy sú zvestované s pastorálnymi dôrazmi: “Milosť možnosti nariekať”²⁶⁸, “Boh súcitu”²⁶⁹, “Boh, ktorý sa postará”²⁷⁰, z pastorálnych východísk je však otváraná aj téma “menšinovej” identity cirkvi, resp. identita cirkvi v útlaku²⁷¹. Príklady nárastu používania žalmov: ECM Jihlava, rok 2020 - 8 kázaní na žalmy²⁷², rok 2019 - 0 kázaní na žalmy²⁷³; FBC Richmond - vidíme len 1 kázanie na žalmy v roku 2019, oproti 8 v období pandémie.²⁷⁴

Text z Izaiáša 40 je zameraný na porozumenie pominateľnosti človeka a možnosti spásy pominateľného človeka v Bohu: “Zázrak, ktorý všetko zmení”²⁷⁵, “Pán zachováva unavených”²⁷⁶, “Božie Slovo nech zostáva v tebe a ty v Božom Slove”²⁷⁷.

V oblasti evanjelií a skutkov nachádzame nasledujúce korelácie: 5 x Lk 15, 3 x Jn 14,1-14, 3 x Sk 20,17-36.

Text z Lukáša 15 o návrate márnotrútného syna získali špecifickú aplikáciu s dôrazom na rodičovstvo: “Rodičovstvo - byť prijatý a prijímať”²⁷⁸, “Návrat k Otcovi”²⁷⁹ Texty z Jána 14 sú vyložené v ich primárnom význame s dôrazom na reinterpretáciu životnej cesty v Ježišovi Kristovi: “Poznáte cestu?”²⁸⁰, “Boh je vždy s nami”²⁸¹, “Rodičovstvo-byť prijatý a

²⁶⁵ <https://www.fbcrichmond.org/sermons/people-like-us-dont-lie/>, 22. 4. 2021.

²⁶⁶ https://kosice.baptist.sk/kazne-zboru/?enmse=1&enmse_am=1&enmse_mid=148&enmse_av=1, 22. 4. 2021.

²⁶⁷ <https://www.cbba.sk/ine/200-2020-04-05-david-laco-komunita-nie-totalita-ex-20-17-zid-13-1-16>, 22. 4. 2021.

²⁶⁸ <https://www.fbcrichmond.org/wp-content/uploads/2020/08/The-Grace-of-Lament-sermon.pdf>, 22. 4. 2021.

²⁶⁹ https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx?show_media=254386&show_file=272064, 22. 4. 2021.

²⁷⁰ https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx?show_media=254864&show_file=272656, 22. 4. 2021.

²⁷¹ http://ackosice.sk/cpt_sermons/pripravujes-mi-stol-pred-mojimi-nepriatelmi/, 22. 4. 2021.

²⁷² <https://www.ecmjihlava.cz/o-nas/nas-sbor/archiv-nahravek/2020-2/>, 22. 4. 2021.

²⁷³ <https://www.ecmjihlava.cz/o-nas/nas-sbor/archiv-nahravek/2019-2/>, 22. 4. 2021.

²⁷⁴

<https://www.google.com/search?q=psalm+site%3Ahttps%3A%2F%2Fwww.fbcrichmond.org%2Fsermons%2F&oq=psalm+site%3Ahttps%3A%2F%2Fwww.fbcrichmond.org%2Fsermons%2F&aqs=chrome..69i57.1704j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>, 22. 4. 2021.

²⁷⁵ <https://www.fbcrichmond.org/wp-content/uploads/2020/12/A-Miracle-Changes-Everything-sermon.pdf>, 22. 4. 2021.

²⁷⁶ https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx?show_media=252731&show_file=269996, 22. 4. 2021.

²⁷⁷ http://ackosice.sk/cpt_sermons/bozie-slovo-nech-zostava-v-tebe-a-ty-v-bozom-slove/, 22. 4. 2021.

²⁷⁸ <https://www.cbba.sk/ine/242-2020-11-15-milan-mitana-rodicovstvo-j-14-9b-11-lk-15-11-32>, 22. 4. 2021.

²⁷⁹ https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx?show_media=268431&show_file=289937, 22. 4. 2021.

²⁸⁰ <https://www.fbcrichmond.org/wp-content/uploads/2020/05/Do-You-Know-the-Way-sermon.pdf>, 22. 4. 2021.

²⁸¹ <https://www.fbcrichmond.org/wp-content/uploads/2020/05/05-17-2020-God-with-Us-Always-sermon.pdf>, 22. 4. 2021.

prijímať²⁸², “Nikto učený z neba nespadol”²⁸³, “Ja som tá cesta, pravda i život”²⁸⁴. Texty zo Skutkov 20 sú zamerané na vodcovstvo a misijné dôrazy: “Kto tu tomu velí?”²⁸⁵, “Neistá misia v neistých časoch”²⁸⁶.

V rámci listov sme našli korelácie, ktoré sú pravdepodobne spôsobené pandemiou pri textoch: 3 x 1 Kor 1,18-2,5; 3 x 1 Tes 5,13-23 a 3 x Fil 1,21-2,15. V rámci 1 Kor 1 zaznieva interpretácia s dôrazom na kresťanský aktivizmus zakorenený v paradoxe (bláznovstve) evanjelia: “Boh v lockdowne - Dar múdrosti”²⁸⁷, “Tichá noc, svätá noc - Boh musel byť zúfalý”²⁸⁸, “Slabosť a bláznovstvo”²⁸⁹.

V rámci 1 Tes 5 nachádzame rozšírenú interpretáciu udalostí pandémie vo vzťahu k očakávaniu Kristovho príchodu - buď priamo so zvestovaním nádeje “toho dňa” alebo so zameraním sa na možnosť vďačnosti aj uprostred týchto udalostí s nádejou Kristovho príchodu: “Neuhášajte Ducha”²⁹⁰, “Vďačnosť ako každodenný zápas viery”²⁹¹, “Aj my patríme tomu dňu”²⁹², “Vo všetkom vzdávajte vďaku”²⁹³ alebo vianočné kázanie s témou “Vďačnosť”²⁹⁴. Nakoniec nachádzame častejšie použitie Fil 1 s interpretáciou okolo verša 21, a teda možnosťou zamerania svojho života na Krista aj uprostred udalostí pandémie: “Byť hviezdou, ktorá osvecuje svet”²⁹⁵, “Kde by ste chceli žiť?”²⁹⁶.

V rámci tematických korelácií, ktoré sa nám čiastočne prelínajú s textovými, nachádzame témy: 4 x rodina, 4 x istota v Božom slove, 5 x vďačnosť, 6 x cirkev v minorite / nová identita cirkvi, 6 x misia.

Téma rodiny je prezentovaná s dôrazom na prijatie a na odovzdávanie viery v rámci rodiny: “Called into Global Family”²⁹⁷, “Handling over family business”²⁹⁸, “Rodičia a deti v spoločnej

²⁸² <https://www.cbba.sk/ine/242-2020-11-15-milan-mitana-rodicovstvo-j-14-9b-11-lk-15-11-32>, 22. 4. 2021.

²⁸³ <https://www.cbba.sk/ine/261-2021-02-14-petr-dvoracek-nikto-uceny-z-neba-nespadol-mt-28-16-20-jn-14-1-15>, 22. 4. 2021.

²⁸⁴ https://www.ecmjihlava.cz/wp-content/uploads/2020/Nahravky_kazani/200823_kazani.mp3, 22. 4. 2021.

²⁸⁵ <https://cbba.sk/ine/258-2021-01-24-pavel-cerny-kto-tu-tomu-veli-ex-18-13-26-sk-20-17-36>, 22. 4. 2021.

²⁸⁶ https://www.allsouls.org/Media/Player.aspx?show_popout=true&show_media=260497&show_file=279673, 22. 4. 2021

²⁸⁷ <https://www.cbba.sk/component/tags/tag/boh-v-lockdowne>, 22. 4. 2021.

²⁸⁸ <https://www.cbba.sk/ine/252-2020-12-25-petr-kucera-ticha-noc-svaeta-noc-boh-musel-byt-zufaly-jn-1-1-14-1kor-1-18-31>, 22. 4. 2021.

²⁸⁹ https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx?show_media=250450&show_file=267268, 22. 4. 2021.

²⁹⁰ <https://kosice.baptist.sk/zborove-kazne/neuhasajte-a-nezarmucujte-svateho-ducha/>, 22. 4. 2021.

²⁹¹ <https://kosice.baptist.sk/zborove-kazne/vdacnost-ako-kazdodenny-zapas-viery/>, 22. 4. 2021.

²⁹²

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:twK9FHfxYVUJ:https://www.fbcrichmond.org/sermons/we-belong-to-the-day/+&cd=1&hl=sk&ct=clnk&gl=sk>, 22. 4. 2021.

²⁹³ <https://www.fbcrichmond.org/sermons/sunday-november-22/>, 22. 4. 2021.

²⁹⁴ https://www.ecmjihlava.cz/wp-content/uploads/2020/Nahravky_kazani/201227_kazani.mp3, 22. 4. 2021.

²⁹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=kZPIX2yq2F8>, 22. 4. 2021.

²⁹⁶ <https://www.fbcrichmond.org/sermons/8043/>, 22. 4. 2021.

²⁹⁷ https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx?show_media=244170&show_file=259727, 22. 4. 2021.

²⁹⁸ <https://www.fbcrichmond.org/wp-content/uploads/2020/05/Handing-Over-the-Family-Business-sermon.pdf>, 22. 4. 2021.

viere”²⁹⁹, “Rodičovstvo - byť prijatý a prijímať”³⁰⁰, “Rodina - miesto požehnaní”³⁰¹ alebo “Manželstvo” a následne “O rozvode” v tom istom zbere³⁰² (plus zborový tábor venovaný téme výchove a rodiny³⁰³), “Cti si svojho otca i matku”³⁰⁴.

Zvestovanie významu Božieho slova je interpretované s pastorálnym rozmerom nádeje a možnosti zorientovať sa v novej situácii: “Božie slovo je Bohom vdýchnuté a preto užitočné”³⁰⁵, “Božie Slovo nech zostáva v tebe a ty v Božom Slove”³⁰⁶, “Boh (slovom) zachováva unavených”, “Zázrak Slova, ktorý všetko mení”.

Téma vďačnosti je, prirodzene, prítomná s dôrazom na vďačnosti uprostred problémov: “Give Thanks to the Lord”³⁰⁷, “In Everything Give Thanks”³⁰⁸, “Vďečnost”³⁰⁹, “Zachovať vďačnost”³¹⁰, “Milí Rimania, vďaka za vás”³¹¹, “Vďačnost ako každodenný zápas viery”³¹².

Cirkev v minorite, resp. nová identita cirkvi sa chápe najmä vo vzťahu k zvyšku spoločnosti, uprostred ktorej cirkev prebýva. Jedná sa o zložitejšie interpretovateľnú koreláciu, avšak zaujímavú pre ďalšie pozorovanie. Zložitá je v tom, že konštatovanie závažnejšej zmeny v identite cirkvi si podľa nášho názoru vyžaduje viac ako ročné pozorovanie počas krízového obdobia. Na druhej strane je to dôležitý náznak, ktorého potvrdenie by znamenalo zmenu v oblasti misie, pastorácie, posvätenia a iných oblastiach: “The Opposition that Comes”³¹³, “Proclamation, persecution and Perseverance”³¹⁴, “Pripravuješ mi stôl pred mojimi nepriateľmi”³¹⁵, “Prebud’ sa ty, kto spíš”³¹⁶, “Nová identita a nový cieľ Božieho ľudu”³¹⁷, “Identity: Who do you say I am?”³¹⁸.

Oblasť misie je prítomná ako snaha povzbudiť cirkev k prítomnosti vo svete, ktorý je v kríze:

²⁹⁹ <https://www.cbba.sk/ine/224-2020-08-16-monika-meltzerova-rodicia-a-deti-v-spolocnej-viere-podla-listu-titovi-tit-1-1-4-1tim-6-12>, 22. 4. 2021.

³⁰⁰ <https://www.cbba.sk/ine/242-2020-11-15-milan-mitana-rodicovstvo-j-14-9b-11-lk-15-11-32>, 22. 4. 2021.

³⁰¹ http://ackosice.sk/cpt_sermons/rodina-miesto-pozehnania/, 22. 4. 2021.

³⁰² <http://ackosice.sk/kazne-a-podcasty/page/4/>, 22. 4. 2021.

³⁰³ <https://www.ecmjihlava.cz/o-nas/nas-sbor/archiv-nahravek/2020-2/>, 22. 4. 2021, sekcia “Sborová dovolená”.

³⁰⁴ <https://kosice.baptist.sk/zborove-kazne/cti-svojho-otca-i-svoju-matku/>, 22. 4. 2021.

³⁰⁵ <https://kosice.baptist.sk/zborove-kazne/bozie-slovo-je-bohom-vdychnute-a-preto-uzitocne/>, 22. 4. 2021.

³⁰⁶ http://ackosice.sk/cpt_sermons/bozie-slovo-nech-zostava-v-tebe-a-ty-v-bozom-slove/, 22. 4. 2021.

³⁰⁷ <https://www.fbcrichmond.org/sermons/o-give-thanks-to-the-lord/>, 22. 4. 2021.

³⁰⁸ <https://www.fbcrichmond.org/sermons/sunday-november-22/>, 22. 4. 2021.

³⁰⁹ https://www.ecmjihlava.cz/wp-content/uploads/2020/Nahravky_kazani/201227_kazani.mp3, 22. 4. 2021.

³¹⁰ http://ackosice.sk/cpt_sermons/zachovat-vdacnost/, 22. 4. 2021.

³¹¹ <https://www.cbba.sk/ine/229-2020-09-13-jozef-ban-mili-rimania-vdaka-za-vas-z-133-rim-16-1-16>, 22. 4. 2021.

³¹² <https://kosice.baptist.sk/zborove-kazne/vdacnost-ako-kazdodenny-zapas-viere/>, 22. 4. 2021.

³¹³ https://www.allsouls.org/Media/PlayMedia.aspx?download=file&media_id=256464&file_id=274598, 22. 4. 2021.

³¹⁴ https://www.allsouls.org/Media/PlayMedia.aspx?download=file&media_id=241902&file_id=257250, 22. 4. 2021.

³¹⁵ http://ackosice.sk/cpt_sermons/pripravujes-mi-stol-pred-mojimi-nepriatelmi/, 22. 4. 2021.

³¹⁶ http://ackosice.sk/cpt_sermons/prebud-sa-ty-kto-spis/, 22. 4. 2021.

³¹⁷ <https://kosice.baptist.sk/zborove-kazne/nova-identita-a-novy-ciel-bozieho-ludu/>, 22. 4. 2021.

³¹⁸ https://www.allsouls.org/Media/PlayMedia.aspx?download=file&media_id=257793&file_id=276232, 22. 4. 2021.

“Misunderstood mission”³¹⁹, “Mission in uncertain times”³²⁰, “Be a blessing”³²¹, “Byť hviezdou, ktorá osvecuje svet”³²², “Called to be a blessing”³²³, “Komunita, ktorá fandi druhým”³²⁴.

Evanjelikálne dôrazy kresťanskej zvesti počas pandémie

Zmeny alebo dôrazy vo zvestovaní vyplývajúce z pandémie, ktoré sa nám podarilo pozorovať, vieme dobre zaradiť do štandardného rámca evanjelikálneho zvestovania.

Prvým príkladom je *dôraz na autoritu Biblie*. V rámci neho vidíme reflektovanie pandémie cez biblický text Iz 40, v ktorom prorok kontrastne prirovnáva pominuteľnosť človeka k sezónnosti bylín na jednej strane a večnosti Božieho výroku na druhej. Do tejto kategórie spadajú aj ďalšie uvedené kázne, poukazujúce na zdroje istoty v Božom slove, Jeho výrokoch. Skúsenosť pominuteľnosti vyplývajúcu z pandémie stavali kazatelia do kontrastu s vierou v stabilitu a istotu Božích zámerov vyjadrených v jeho slove³²⁵. Tak pripomenuli poslucháčom návod viery na vyrovnávanie sa s predčasnou stratou rodiny a blízkych. Typickým rizikom takéhoto prístupu je pomýlené eschatologické vyústenie, ktoré opúšťa význam snahy o skutočnú prítomnosť v spoločnosti a zmenu v spoločnosti ako takej.³²⁶

Ďalším príkladom je *dôraz na posvätenie*. Cirkevné zbory sa venovali reinterpretácii Božieho zámeru do novej situácie napríklad novým výkladom Desatora, s dôrazmi na témy vyplývajúce z pandémie, ako rodinu, spoločenstvo či význam života.³²⁷ Zároveň konfrontoval rodiny s osobnostnými, komunikačnými, duchovnými problémami, ktoré mohli byť dovtedy pre obmedzený spoločný čas prehliadané. V tomto zmysle sme pozorovali väčší dôraz na otázky

³¹⁹ <https://www.fbrichmond.org/2019-04-14-misunderstood-mission/>, 22. 4. 2021.

³²⁰ Jedná sa o názov kázňovej série v All Souls Church:

https://www.allsouls.org/Media/PlayMedia.aspx?download=file&media_id=260496&file_id=279672, 22. 4. 2021.

³²¹ https://www.allsouls.org/Media/PlayMedia.aspx?download=file&media_id=267996&file_id=289292, 22. 4. 2021.

³²² <https://www.youtube.com/watch?v=kZPIX2yq2F8>. 22. 4. 2021.

³²³ https://www.allsouls.org/Media/PlayMedia.aspx?download=file&media_id=242269&file_id=257647, 22. 4. 2021.

³²⁴ <https://www.cbba.sk/inc/198-2020-03-08-monika-meltzerova-komunita-ktora-fandi-druhym-mt-5-21-26-sk-9-36-43>, 22. 4. 2021.

³²⁵ Boh vo svojej zvrchovanosti nie je odkázaný na pomoc druhých, ale priripavený pomáhať druhým.

LANSLOWNE, Ollie: *The Lord who sustains the weary*. Od 9. min.

https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx?show_media=252731&show_file=269996, 22. 4. 2021

³²⁶ V kontraste s takýmto eschatologickým vyústením, ktoré je oddelením sa od sveta, vyznieva kázeň, ktorá k nemu na prvý pohľad smeruje. Kázeň sa týka textu Iz 40, patrí do série s názvom: “Waiting for a miracle”, avšak okrem eschatologického očakávania nabáda aj na očakávania Božieho zásahu do každodenného snaženia človeka: “...this series is called “Waiting for a miracle,” and today’s sermon is a reminder that sometimes miracles actually happen. When I came up with the title of this series back in the summer I was hoping that we would eventually have a vaccine for Covid-19. Usually, it takes up to five years to develop a vaccine, but here we are, less than a year after learning about this virus, wondering who will get the first doses...” SOMERVILLE, J.: *Waiting for a miracle*. s. 6. <https://www.fbrichmond.org/wp-content/uploads/2020/12/A-Miracle-Changes-Everything-sermon.pdf>, 22. 4. 2021

³²⁷ Kázeň zameraná na úctu voči rodičom napríklad obsahuje výzvu starať sa o nich v ťažkých časoch aj po finančnej stránke: “How is it possible, that one mother can care for five children, but five children cannot care for one mother?” J. SOMERVILLE: *People like us honour their parents*.

<https://www.fbrichmond.org/sermons/people-like-us-honor-their-parents/>, 22. 4. 2021

významu rodiny ako miesta pre skúsenosť prijatia, ale aj pre odovzdávanie viery³²⁸. V tomto zmysle sú texty aj zvesť volené v súlade so štandardnými evanjelikálnymi dôrazmi v danej situácii. Ak by však pretrvával dlhodobý trend týchto dôrazov, bolo by to pravdepodobne na úkor zdôrazňovania významu miestneho cirkevného spoločenstva, ktoré rodinu dopĺňa a presahuje. To by bolo odklonom od tradične chápanej ekzeziológie. Bude teda zaujímavé pozorovať, či sa jedná o pozitívny prechodný dôraz v zmenenej situácii a tiež ako cirkev zareaguje na zmeny, ktoré prinesie otvorenie pôvodných možností stretávania sa. V tejto oblasti je asi najväčší priestor na pomerne rýchlu a jasne pozorovateľnú zmenu v dôrazoch. V súvislosti s posvätením môžeme pozorovať aj dôraz na vďačnosť ako zdroj a ochranu pravého vzťahu s Bohom. Vďačnosť uprostred zložitej situácie je typickým spôsobom, akým si napríklad apoštol Pavol pripomínal, že Božie konanie presahuje kontext jeho aktuálnej situácie³²⁹. V pozorovaných kázňach je využívaný práve tento prístup na vyrovnávanie sa so skľučujúcou realitou, ktorá by mohla prehlušiť celú šírku Božieho pôsobenia.

Zvyčajným rizikom teologického omylu v tejto oblasti je reagovať na novú situáciu novými pravidlami, ktoré by mali spoločenstvo v danej situácii viac priblížiť Božiemu zámeru. Takéto všeobecné pravidlá však ťažko môžu vystihnúť hĺbku Božieho zámeru a strácajú význam okamžite po zmene situácie. Do budúca by bolo zaujímavé pozorovať ako sa pravidlá, ktoré prirodzene vyplývajú z dôrazu na posvätenie v rodine či v rámci vďačnosti a reinterpretácie desatora presunú do obdobia po pandémie.

Viacero zaujímavých kázňových korelácií môžeme zaradiť do *dôrazov na aktivizmus / misiu*. Presvedčenie v nutnosť nesenia evanjelia je zamerané na vlastnú rodinu³³⁰ a má sa prejaviť v rámci ostatných blízkych vzťahov³³¹, uzavretie končín zeme teda pomáha uvedomiť si ten najväčší možný a zároveň najprirodzenejší vplyv kresťana - miestny vplyv. Z dlhodobého hľadiska by sa jednalo o veľmi pozitívnu skúsenosť cirkvi a bolo by zaujímavé to kontinuálne sledovať. Zároveň je zaujímavé pozorovať, ako sa cirkev v lockdowne vysporadúva s tým, že v danej situácii nepatrí medzi hlavných hráčov, je proste zatvorená. Táto skúsenosť prehodnocuje modely, v ktorých je prísne oddelená od výlučne zlého sveta a koná výlučne sama. Objavuje sa volanie po zapojení sa do vhodných aktivít, ktorých nositeľom je niekto iný, pretože to cirkev vedie k väčšej prítomnosti vo vlastnej komunite. Tradičnou obavou však je, že podieľaním sa na sekulárnych aktivitách nemôže mať cirkev priestor k odovzdaniu zvesti, čím celá aktivita a zároveň aj cirkev ako taká stráca zmysel. V čase, keď sú tradičné spôsoby práce cirkvi nemožné, je to veľmi prirodzená výzva. Nateraz je však otáznosť, či si tento prístup nájde v cirkvi svoje miesto a ako sa

³²⁸ Tóth, M. uvádza, že máme identitu od Boha, ktorá môže byť v rodine buď rozvíjaná, alebo prehliadaná. Buď tým, kto načúva Bohu, pozná cez neho svoju identitu, identitu svojich blízkych a podporuje Boží zámer." TÓTH, M.: Rodina - miesto požehnaní. Od 28. min. https://ackosice.sk/cpt_sermons/rodina-miesto-pozehnania/

³²⁹ "Veríme, že na každú skúšku dáva Boh aj východisko. Máme tak veľa dôvodov na vďačnosť..." SMOLNÍK, D.: *Vďačnosť ako každodenný zápas viery*. <https://kosice.baptist.sk/zborove-kazne/vdacnost-ako-kazdodenny-zapas-viery/>

³³⁰ MELTZEROVÁ, M.: *Rodičia a deti v spoločnej viere*. <https://www.cbba.sk/ine/224-2020-08-16-monika-meltzerova-rodicia-a-deti-v-spolocnej-viere-podla-listu-titovi-tit-1-1-4-1tim-6-12, 22. 4. 2021>.

³³¹ Záujem Tabity o komunitu ako príklad pre našu vlastnú angažovanosť. MELTZEROVÁ, M.: *Komunita, ktorá fandí druhým*. 24. min. a ďalej. <https://www.cbba.sk/ine/198-2020-03-08-monika-meltzerova-komunita-ktora-fandi-druhym-mt-5-21-26-sk-9-36-43, 22. 4. 2021>

teologicky vykryštalizuje.

Záver

Môžeme konštatovať, že existuje spoločná reflexia spoločnej skúsenosti pandémie v rámci evanjelikálneho zvestovania.

Táto spoločná reflexia sa prejavuje konkrétnou spoločnou odpoveďou sledovaných evanjelikálnych zborov v rámci zvestovania napríklad pri dôrazoch na aktivizmus v bezprostrednom okolí, a to aj zapojením sa do cudzích aktivít; posvätením v rámci rodinného života, či dôrazom na autoritu Božieho slova ako zdroja nádeje uprostred utrpenia. Mnoho odpovedí, ktoré mierne menia tradičný prístup v evanjelikálnom zvestovaní, sú prirodzenými a teologicky obhájitelnými odpoveďami v zmenenej situácii. Zatiaľ nedokážeme konštatovať, či sa jedná o prechodný vplyv, alebo vplyv trvalý.

Generalizujúcim konštatovaním teologickej reflexie evanjelikálneho zvestovania počas pandémie je, že spôsob akým je vykonávané, ho zachovali relevantným aj v náhle zmenenej situácii. Lokálne reinterpretovanie zvesti, ktorej zdrojom je Písmo Sväté, umožnilo rýchlo transformovať prvky existujúcej viery do náhle zmeneného života veriaceho. Jednotlivé dôrazy zvestovania sa dajú zaradiť medzi tradičné evanjelikálne dôrazy, avšak väčšinou sú viazané na zmenenú situáciu. Dôležité teda bude či a ako sa budú ďalej uplatňovať po znovuotvorení pôvodných možností života.

Použitá literatúra

COFFEY, J.: Puritanism, Evangelicalism and the Evangelical Protestant Tradition.
https://www.academia.edu/7881745/Puritanism_Evangelicalism_and_the_Evangelical_Protestant_Tradition

GLOER W. et al.: *God's Word and Our Words: Preaching from the Prophets to the Present and Beyond.*

https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=hRK4DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA190&dq=evangelicalism+preaching&ots=wE-pqVPkMO&sig=Yqg9bGVOIKZYz5fZh1GiRYtifAw&redir_esc=y#v=onepage&q=evangelicalism%20preaching&f=false

Kol.: *Evanjelicálna teológia v postmodernom prostredí.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2001. ISBN 80-88945-45-3.

Kol.: *Lausanský záväzok*, 1974. http://files.jbpraha.webnode.cz/200000043-5188f5287b/lausansky_zavazek.pdf

Kol.: *The American Religious Landscape and Political Attitudes: A Baseline for 2004*.
https://web.archive.org/web/20090329054223/http://www.uakron.edu/bliss/docs/Religious_Landscape_2004.pdf

Kol.: *The Cambridge Declaration*.
https://web.archive.org/web/20120405010307/http://www.alliancenet.org/cc/article/0,,PTID307086_CHID615424_CIID1411364,00.html

<http://ks-sch.cz/idea/23/cambrid.pdf>

LIGUŠ, J.: *Propedeutické systematicko-teologické reflexie o kresťanskej viere v Boha*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010. ISBN: 80-8083-319-2.

LLOYD-Jones, M.: *Co je evangelikální?* Ostrava : Poutníková četba, 2011. ISBN 978-80-904371-4-2.

MASARIK, Albín: *Spoznávanie Božej vôle v pavlovských listoch*. Tajov : Inštitút teológie, misie a sociálnej práce, 2019. ISBN 978-80-89492-21-3.

MORRIS, L.: *Who are Evangelicals?* <https://worldea.org/en/who-we-are/who-are-evangelicals/>

OLSON, R.: *Evangelikálové*. Praha : Návrat Domů, 2012. ISBN 978-80-7255-274-0.

Internetové zdroje

<http://ackosice.sk/kazne-a-podcasty/>, 22. 4. 2021

<https://www.allsouls.org/Media/AllMedia.aspx>, 22. 4. 2021

<https://www.cbba.sk/>, 22. 4. 2021.

<https://www.ecmjihlava.cz/o-nas/nas-sbor/archiv-nahravek/>, 22. 4. 2021

REEVES, M.: *Evangelicals*: <https://www.youtube.com/watch?v=io9reObO6dg>, 22. 4. 2021

<https://www.fbcrichmond.org/sundays/watch-live-services/>, 22. 4. 2021

<https://kosice.baptist.sk/kazne-zboru/>, 22. 4. 2021

*Mgr. Miloš MASARIK, PhD.
Bratská jednota baptistov*

Pandemie a její praktické důsledky

Aleš ZÁSTĚRA

Abstrakt

Článek na uvedené téma vznikl jako reakce na otázky členů církve a teprve později byl upraven pro účely konference, která nesla název: „Teologie po zkušenosti s pandemií.“ Představuje krátký pohled do minulosti, která je zvláště v případě morových ran podnětná i do současnosti. Zabývá se zdrojem různých pohrom, mocí, která ovládá lidstvo, charakteristikou znamení času a představuje praktický výstup do života jednotlivce.

Klíčová slova: pandemie, rány, znamení, svoboda, milost, poznání.

Abstract

The article on this topic was created in response to questions from church members and was only later adapted for the purpose of the conference entitled: "Theology after the experience of a pandemic." It is a brief look into the past, which is especially inspiring in the case of black plagues to the present experience. It deals with the source of various disasters, powers that control humanity, the characteristics of signs of the times, and presents practical lessons for an individual's life.

Keywords: pandemic, plagues, signs, freedom, grace, knowledge.

Pro osnovu následujícího uvažování je zajímavé, jak oslovil J. Kristus apoštola Jana na ostrově Patmos. „Já jsem Alfa i Omega, počátek i konec, praví Pán, Který je, Který byl a Který přijítí má, ten všemohoucí.“ (Zj. 1/8) I když zkušenost Jana nemá nic společného s naším tématem, je aktuální představení J. Krista, který je nyní, byl v minulosti a zase přijde, zcela určující pro rozbor současné situace. Podobně jako Jan stojící na břehu moře, potřeboval vnímat vedení Boží ve své minulosti, aby mohl porozumět své přítomnosti, stejně je vhodné vrátit se zpět k rekapitulaci různých infekčních nákaz, kterými již lidstvo prošlo.

Je možné přemýšlet nad Egyptskými nemocemi, ale také nad řadou starozákonních nečistot a jejich očišťování, aby se nákaza dále nešířila. Tyto nečistoty neměly pouze kultické zdůvodnění,

ale mnohdy také zdravotní, nebo epidemiologické, jak představil rabín Samuel ben Maier, nebo Isaac Abravanel.³³² Nejčastější infekční pohromou ve Staré smlouvě, ale i v době Kristově byl mor a malomocenství. Nic z uvedeného ovšem nemělo charakter pandemie, protože postižení v Izraeli byli za přesně stanovených podmínek umístěni za tábor a infekce se dál nemohla nekontrolovaně šířit.³³³ V následujících staletích je pak nejčastěji zmiňován mor a posléze neštovice a tyfus.

Cyprián, kartaginský biskup se vyjádřil k pandemii moru takto: „Vždyť jak potřebné a jak velmi užitečné je to, že morová nákaza jasně ukáže, jak každý v této době plní své povinnosti vůči bližním a vyzkouší myšlení lidských srdcí! Jestlipak lakomci svou nenasytnou žádost po bohatství aspoň na chvíli udusí strachem ze smrti? Jestli když boháčci uvidí, jak odcházejí jejich milí přátelé, začnou být štedřejší k nuzným a chudým, aby nakonec sami nezemřeli bez dědiců?“³³⁴

Ve své době J. A. Komenský prohlásil, že utrpení je vysokou školou křesťana. Je jisté, že zatěžkávací zkoušky vždycky přinesly třibení lidského charakteru. Do historického uvažování patří i Komenského rady k zastavení morové pandemie.

„Je třeba chránit svá těla před tělesnou nákazou, ale přitom dál ponechávat plnou vládu nad svým životem Pánu Bohu. Tuto ochranu je třeba provádět tak:

1. Aby každý pracoval ve svém povolání a zůstával doma, bez zbytečného toulání po náměstí, po ulicích a po domech, když to není třeba.
2. Aby se každý chránil před mlhou a vlhkým ovzduším.
3. Aby užíval prostředky chránící krev před zkažením a nemocí, jak se o tom zmiňují známé, ústně předávané i psané lékařské zprávy.“³³⁵

Výskyt různých infekčních pohrom lidé již od starověku vysvětlovali tím, že jsou důsledkem hříchu, který způsobil nelibost bohů.

V Božím slově je možné hledat zdroj různých ran a neštěstí:

1. V Hospodinu - příkladem mohou být Egyptské rány.
2. V člověku - jedná se o neštěstí, které není od Boha, ale Bůh je dovolil. Příkladem mohou být znamení z ev. Mat. 24, nebo i pandemie Covid 19.
3. V nepříteli spasení – příkladem mohou být posedlí, které J. Kristus uzdravoval.
4. A potom, mohou být rány, u kterých nelze určit z čeho, odkud a od koho přicházejí.

³³² MOSKALA J.: *The Laws of Clean and Unclean Animals of Leviticus 11: their nature Theology and Rationale*, Dissertation, Andrews University USA, November 1998, s. 59, 62.

³³³ V ostatních kulturách se pandemie často nekontrolovaně šířily. Viz: HELLER V.: *Pandemie od starověku po současnost*, nakl. Petrklíč, Praha 2020, s. 134 ISBN 978-80-7229-810-5

³³⁴ KOMENSKÝ J. A.: *Kratičká zpráva o morové ráně*, nakl. Poutníkova četba, Chlumecko 2020, ISBN 978-80-87606-39-1, s. 10

³³⁵ KOMENSKÝ J. A.: *Kratičká zpráva o morové ráně*, s. 14

Přítom všechny rány od Hospodina i neštěstí, které Bůh dovolil, jsou určeny k výchově. Jedinou výjimkou je 7 posledních ran, které odhalují pravý charakter nepřítele a slouží k spravedlivému trestu.

Existuje, velký rozdíl v hodnocení jednotlivých pohrom mezi lidmi, kteří žijí v místě, postiženém válkou, přírodními katastrofami, nebo totalitním režimem, a populací, která se nachází v relativně bezpečném státě. Člověk žijící delší dobu ve stabilní společnosti, má tendenci hodnotit současnou pandemii dramatičtěji a hledat v ní důkazy pro 2. příchod J. Krista. Přítom vůbec nemusí brát na zřetel, že na jiném místě planety, v roce 2020, bylo ve světě zavražděno o 60% více křesťanů, než v předchozích letech.³³⁶ Prostě člověk posuzuje dění kolem sebe ze svého zúženého pohledu. Vždy ale tomu tak bylo, že v přítomnosti jakéhokoliv soužení, se lidstvo obracelo k Bohu a v době prosperity na něho zapomínalo.

Pokud by se tedy jakákoliv katastrofa měla stát významným mezníkem na hodinách lidských dějin, je třeba, aby svým působením postupně zasáhla celý svět. A v této souvislosti je zvláštní pozorovat, které události v dějinách poznamenaly všechny země světa. Ne počtem mrtvých, ale rozsahem výskytu. Je otázkou, zda Španělská chřipka, středověký mor a další pohromy, splňují požadavek celosvětové katastrofy. Covid 19 je ale pandemií celosvětovou. Pochybovači sice mohou říci, že tato pohroma je celosvětovou z důvodu medializace, ale ta rozhodla pouze o rychlosti informování, ne o skutečnosti, že koronavirus je všude. Současná pandemie se nedá vůbec srovnat s fatálními důsledky minulých nakažlivých nemocí a dalších pohrom v dějinách lidstva, ale její celosvětové rozšíření vede některé čtenáře Bible v hledání, které končí až u celosvětové potopy. Je ovšem otázkou, k jakému poučení má takové srovnání vézt.

Přítomnost, kterou prožíváme, může být zpracovaná pouze po vyhodnocení minulosti, jak se snažil Spasitel naznačit apoštolu Janovi slovy: „Já jsem Alfa i Omega, počátek i konec, Praví Pán, který je...“. J. Kristus představil, kdo vede dějiny světa a celé Písmo svaté říká, že Hospodin, ne tedy zednáři, ilumináti, nebo finančníci tohoto světa. Boží vláda je ale komplikována tím, že člověk disponuje svobodou v rozhodování. Z toho důvodu tato přednost, spolu s vojenskou silou a finančními prostředky, byly vždy nástrojem k prosazování vůle silnějšího a tak stěžovaly milostivé jednání Nejvyššího s lidstvem. Povzbuzující ale je, že v různých oborech lidské činnosti a na všech úrovních lidského konání má Hospodin své služebníky, kteří vyvažují tlak vykořisťovatelů na zdevastování země. Je jisté, že dějiny lidstva neskončí pod taktovkou nějaké světové velmoci, i když by se tak mohlo zdát, ale poslední slovo podle Písma svatého bude mít Hospodin.

Ne vždy je ale vnímání Božího vedení v současném světě snadné. Na straně jedné zaznívá od křesťanů volání, jakoby Pán již přicházel a na straně druhé, jakoby prosba „Přijď království tvé“, z modlitby Páně, ztrácela na aktuálnosti. A tak se stává, že hlas církve, volající na poušti světa,

³³⁶ Podle slov Cristiana Nani, ředitele italské větve nadace Open Door. Zdroj Vatican New.

„Připravte cestu Páně“ slábne a více je slyšet varování o zkáze světa z úst předních vědců a ekonomů.³³⁷

Ev. Mat. 24 kapitola, zaznamenává otázku učedníků, kdy bude konec světa a jaká budou znamení příchodu J. Krista. Je zajímavé, že Spasitel podrobně popisuje znamení, která budou provázet zkázu Jeruzaléma i celého světa, ale nikde nepředstavuje datum, kdy se to vše stane. Posluchači určitě nebyli spokojeni s Kristovou odpovědí, protože Skutky 1/6 zaznamenávají znovu otázku učedníků: „Pane, v tomto čase napraviš království Izraelské?“ Z uvedeného je patrné, že Spasiteli záleželo na tom, aby se jeho vyznavači orientovali v době, ve které žijí, aby rozeznali značky na cestě, kterou se lidstvo ubírá, ale nesnažili se s aktuálních událostí určovat datum jeho příchodu. Situace se může opakovat i dnes, kdy neustálé zprávy o probíhajících událostech, mohou věřícího člověka burcovat k nadšení z blížícího se 2. adventu, ale po soustavném opakování jej posléze vedou k vyčerpání a apatii. Tento postřeh neznamená, že současné světové dění je standardní, protože celé lidstvo žije v obavách, co přinesou události následujících let. Zdá se ovšem, že poctivě žít v každodenním odevzdávání se Bohu je naléhavější výzva, než prožívání nadšených výkyvů, které končí v zklamání.

V současnosti je velmi obtížné rozřídit zprávy a zaujmout k nim vyvážený postoj. Pro mnohé příjemce je snadnější zaujmout černobílý postoj, kdy vše oficiální je nepravda a vše nabyté z pochybných zdrojů je hodné pozornosti. Je ovšem svobodným člověkem ten, který jedná přesně opačně, než jeho okolí? Jan Kalvín popisuje ve svém díle *Instituce věřící*, kteří svou svobodu demonstrovali tak, že v pátek, kdy se katolíci postili, se oni sytili masem. Kalvín na jejich adresu prohlásil, že právě takoví lidé dokazují, jak jsou nesvobodní.³³⁸

I dnes mnozí lidé svou tak zvanou svobodu a osvícení demonstrují negováním vládních nařízení a oficiálních zpráv. Snad nejčastější diskuze a vymezování se, je slyšet na téma očkování. A to nejen z důvodu vedlejších zdravotních účinků, (které jsou ovšem patrné u všech léků i jakéhokoliv očkování), ale i z důvodu náboženského. Obava ze ztráty osobní svobody a vlastní identity, vede některé kritiky k přímému odporu k očkování. Znakem odevzdání se antikristu ale nemůže být očkování, jak někteří tvrdí a varují přitom, že změní i lidskou DNA. Takové rozhodnutí údajně povede k postupnému podřízení se světové řídicí moci. Tímto činem by ale bylo ohroženo rozhodování člověka, na které straně velkého sporu mezi dobrem a zlem bude stát. Přitom celá Bible a zvláště kniha *Zjevení* uvádí, že každý člověk se může dobrovolně rozhodnout pro J. Krista, nebo pro jeho napodobeninu, protože až do závěrečného času této země, bude stále trvat doba milosti.

Když se J. Kristus představil Janovi na ostrově Patmos, jako ten, který je a který byl, mohl teprve obrátit jeho pozornost k naději, že opět přijde. Když současná situace bude posuzována z pohledu zpracované minulosti, je problematické vyhodnotit světovou situaci tak, jakoby již Spasitel

³³⁷ 1575 vědců, včetně 99 nositelů Nobelovy ceny, varovali již na sklonku 20 století představitele světa, že zbývá pouze několik desítek let k odvrácení zkázy z důsledku současného využívání země. Viz: SMIDAK E. F.: *Žaluji*, nadace Avenir, Luzern, Švýcarsko, překlad r. 1997, L. Pospíšil a I. Štěpánek, ISBN 3-905112-09-4

³³⁸ KALVÍN J.: *Instituce*, Praha 1951, Spisy Komenského evangelické fakulty bohoslovecké, s. 253

přicházel na tuto zemi. Boží slovo a zvláště kniha Zjevení, představuje události na sklonku světa podstatně dramatičtějším způsobem. Současnou situaci je možné vnímat jako přípravu pódia k vyvrcholení dramatu světových dějin. Analogie s událostmi před 1. příchodem J. Krista, ale nabízí určité srovnání. Lidé si tehdy uvědomovali úpadek společnosti, duchovní prázdnotu, formalismus a toužebně očekávali zásah Mesiáše, který nastolí Boží království. Žádná zlá síla nemohla zabránit příchodu Toho, který rozdělil svět na: „před našim letopočtem a našeho letopočtu.“ A zdá se, že právě proto, aby lidé nebyli připraveni na příchod Jeho království, využil nepřítel spasení zcela záměrně falešné zachránce, například jménem Teudas, nebo Judas Galilejský³³⁹, aby lidé byli povzbuzeni, že Mesiáš už přichází. Ti potom opakovaně prožívali zklamání a ještě byli schopni připustit, že Jan Křtítel může být Spasitel, ale když potom přišel pravý Mesiáš, jeho úlohu již nepoznali.

Křesťan má určitě ve svém srdci skládat poselství Božího slova a informace ze světa, aby je pak srovnával a zaujal k nim správné stanovisko, nebo je naopak prozatím nechal otevřené. Je chybou, že lidé pocítují potřebu, zaujmout ke každé informaci nějaký postoj a ten potom ventilovat dál. Určitě je potřebné v osobním, praktickém životě vyjadřovat svůj názor mezi nejbližšími, nebo v zaměstnání, kde je důležité řešit konkrétní záležitosti. Je ale stejně potřebné naučit se využít přednosti, nevyjadřovat se ke všemu dění kolem sebe. K takovému vyjadřování je totiž nutné, zajistit si přístup k ověřeným informacím, znát prostředí, ve kterém příjemci poselství žijí a také mít určité povědomí o osobách, které budou zprávy poslouchat. A přesto, že by tyto podmínky byly splněny, proč se má člověk vyjadřovat k záležitostem, které nespadají do jeho odpovědnosti? A zvláště to platí v případech, když takový jedinec k věcem, za které je odpovědný se nevyjadřuje a přitom jeho okolí právem očekává jasný postoj.

Závěrem, určité shrnutí:

1. Nesnažit se všemu rozumět, (na rozdíl od přesvědčování hada v ráji, který tvrdil, že člověk může rozumět všemu.)
2. Aktuální poznání pomíjivosti lidského života.
3. Poznání, že lidská existence se nemůže odvíjet na neustálém zvyšování výroby a spotřeby.
4. Poznání, že celá země má své limity a pomoci jí k obnově. Což ale některé státy nepochopily a současnou situaci využily k nabytí ještě většího ekonomického vlivu.
5. Rozeznávat co jsou informace, fakta, názory, instinkt, intuice a to vše porovnávat s poselstvím Bible.
6. Dbát na osobní přípravu ve formě každodenního odevzdávání se J. Kristu.
7. Netvořit výklady v touze, přinést něco nového. Zvláště v určování doby 2. adventu.
8. Pochopit, že štěstí je výsledkem nesobecké lásky k bližním a poznat v současné době příležitost ke službě.

³³⁹ Sk. 5/36-37

Seznam použité literatury:

ALMEN, Jean-Jaques a kolektiv.: *Biblický slovník*, překlad Jan Měřejovský a kolektiv, Kalich, Praha 1987, 360 stran,

Biblická konkordance, Křesťanský spolek mladíků v Čechách, Praha 1933, 1021 stran, CZBC-80IB10K

Bible – Český studijní překlad, nakladatelství KMS, Praha 2009 ISBN 978-80-86449-61-6

BIČ, Miloš a SOUČEK, Josef Bohumil.: *Biblická konkordance*, Kalich 1967, 2441 stran

DOUGLAS, James Dixon a kolektiv.: *Nový biblický slovník*, Návrat domů, Praha 1996, 1243 stran, ISBN 80-85495-65-1

KALVÍN, J.: *Instituce*, překlad F. M. Dobiáš, Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, Praha r. 1951, 342 stran,

KOMENSKÝ Jan Amos.: *Kratičká zpráva o morové ráně*, nakl. Poutníková četba, Chlumeč 2020, 30 stran ISBN 978-80-87606-39-1

MOSKALA Jiří.: *The Laws of Clean and Unclean Animals of Leviticus 11: their nature Theology and Rationale*, Dissertation, Andrews University USA, November 1998

NOVOTNÝ, Adolf.: *Biblický slovník*, Praha 1956, Kalich, 1405 stran

SMIDAK, Emil. F.: *Žaluji*, překlad L. Pospíšil a I. Štěpánek, nadace Avenir, Luzern, Švýcarsko, r. 1997, 139 stran ISBN 3-905112-09-4

Mgr. Aleš ZÁSTĚRA Dis. Art
Cirkev adventistov s.d.

Teologické zhodnotenie podpory kresťanského spoločenstva prostredníctvom online nástrojov a možnosti ich hybridného využitia v štandardných situáciách

Daniela MASARIKOVÁ

Abstrakt

Pandémia do veľkej miery ovplyvnila fungovanie kresťanského spoločenstva, ktoré bolo nútené vo väčšej či menšej miere využívať online nástroje. Článok je reakciou na vzniknutú situáciu, v úvodnej časti pojednáva o podstate spoločenstva, následne o dostupných online nástrojoch a v závere zhrňa ich použiteľnosť a dopady na prežívanie hĺbky spoločenstva.

Kľúčové slová: koinonia, spoločenstvo, pandémia, online nástroje

Abstract

The pandemic greatly affected the functioning of the Christian community, which was forced to use online tools to a greater or lesser extent. The article is a response to the situation, in the introductory part deals with the essence of the community, then with the available online tools and finally summarizes their applicability and impact on experiencing the depth of the community.

Keywords: koinonia, fellowship, communion, pandemics, online tools

Zdôvodnenie témy

V súčasnosti, keď pandémia spôsobila zatvorenie kostolov, cirkev sa potrebuje vysporiadať so vzniknutou situáciou. Vďaka internetu máme vytvorenú globálnu sieť ponúkajúcu rozsiahle možnosti sociálnej interakcie. Na rozdiel od starších foriem komunikácie na diaľku poskytuje vďaka simultánnej interakcii pocit bezprostrednosti. Toto viedlo mnohé kresťanské spoločenstvá k prechodu do online priestoru. Ale je online spoločenstvo možné? Môže nahradiť tradičné spoločenstvá? Alebo môžu sa takéto spoločenstvá nejakým spôsobom vzájomne dopĺňať? Táto nová možnosť / nutnosť nás vedie klásť si fundamentálnu otázku: “Čo znamená spoločenstvo pre kresťana?”

Vymedzenie témy

Predtým ako sa budeme venovať vyššie položeným otázkam si potrebujeme vymedziť výraz kresťanského spoločenstva.

Na kresťanské spoločenstvo sa môžeme pozeráť v dvoch rovinách: a) vo vertikálnej - čiže vzťah človeka s Bohom a v b) horizontálnej - vzťah človeka s ľuďmi v spoločenstve. Celý tento rozmer vystihuje základná definícia, že kresťanská cirkev je spoločenstvo pri stole Pánovom. V rámci našej témy ďalej rozvíjame definíciu horizontálnej roviny.

„Spoločenstvo“ v kresťanstve označuje skupinu veriacich, ktorí majú dôverné vzťahy na základe spoločnej viery. Grécka idiomatická väzba používaná v NZ na vyjadrenie tohto vzťahu je „ἕχω κοινός“, čo znamená „mať (niečo) spoločné“.³⁴⁰

Príbuzné slovo je „κοινωνία“ (koinonia), čo znamená „spoločenstvo“, v staršej evanjelikálnej terminológii aj „obecnstvo“, ktoré zahŕňa aj „zdieľať sa“, alebo „podielať sa“. Dôležité je, že tieto výrazy dávajú obvykle prednosť významu „mať účasť na niečom“ pred významom „združovať sa s ostatnými“.³⁴¹ Preto sa často spájajú s genitívom, aby ukázali, čoho sa kto účastní alebo na čom sa podieľa. V úzkom slova zmysle je to v kresťanstve účasť na smrti a vzkriesení Krista, ako vyznáva napríklad apoštol Pavol: „spolu s ním pochovaní ... spolu s ním vzkriesení“ (Rim 6,4-6).

O kresťanskom spoločenstve hovorí Bonhoeffer ako o spoločenstve skrze Ježiša Krista a v Ježišovi Kristovi. Nie je žiadne kresťanské spoločenstvo, ktoré by bolo niečím viac, alebo niečím menej, než toto.³⁴² Je tiež definované ako skupina nasledovníkov Krista, ktorá poskytuje seba a svoje zdroje pre ostatných za účelom spoločného benefitu.³⁴³ Aj v Heb 10, 24-25 vidíme vyjadrenú myšlienku byť spolu v záujme vzájomného prospechu³⁴⁴. Spoločenstvo s ostatnými veriacimi je však dôležité z dvoch dôvodov, pretože pomáha nielen vzájomne si prejavovať lásku, ale aj vykonáva a podporuje dobré skutky vo svojom okolí, čím ukazuje na Krista aj tým, čo ho nepoznajú.

Modlitba, výklad Božieho slova, spoločné spevy, patria medzi kľúčové prvky kresťanského spoločenstva, ktoré budú aj predmetom našej analýzy. Keď sa telo Kristovo modlí, jednotlivec poznáva, že jeho modlitba je len malým zlomkom modlitby celého zboru. Výklad Božieho slova umožňuje zdieľanie rôznorodých skúseností, perspektív aj poznatkov, ktoré sa viažu na daný text. Spoločné spevy sú súčasťou spoločnej oslavy Boha, zdieľaním spoločnej skúsenosti. V niektorých tradíciách má spoločenstvo aj sviatosťný charakter, ktorý spomenieme len okrajovo. Vysluhovanie

³⁴⁰ Júd 1,3 odkazuje na podstatu kresťanského spoločenstva slovami: „spoločnej spásy“.

³⁴¹ DOUGLAS, J. *Nový biblický slovník*. s. 961..

³⁴² BONHOEFFER, D. *Život v obecnstvi*, s.6.

³⁴³ HABERMAS, R. T. *Introduction to Christian Education and Formation*. s. 191.

³⁴⁴ Heb 10,24-25 “Venujme pozornosť jeden druhému, aby sme sa povzbudzovali k láske a dobrým skutkom.

Neopúšťajme naše zhromaždenie, ako to majú niektorí vo zvyku, ale sa povzbudzujeme, a to tým väčšmi, čím väčšmi vidíte, že sa blíži Kristov deň.”

Večere Pánovej, krst, či kazuálne bohoslužby pohrebu a svadieb, sú tiež súčasťou prieskumu lenokrajovo.

Vo svetle rozdelenia spoločenstva počas pandémie nachádzame v Novej zmluve dôrazy, kde je telesná prítomnosť ostatných kresťanov pre veriaceho dôležitá. Vidíme to opäť pri apoštolovi Pavlovi, ktorý s veľkou túžbou volá v posledných dňoch svojho života k sebe do väzenia “svojho milovaného syna vo viere” Timotea, aby ho ešte mohol vidieť a mať ho u seba (2Tim 1,4). Keď písal Pavol do zboru v Tesalonikách, písal im: “Vo dne v noci preveľmi prosíme, aby sme uzreli vašu tvár a doplnili, čo ešte chýba vašej viere” (1Tes 3,10). Rovnako aj apoštol Ján túžil po osobnom spoločenstve: “Mnoho by som vám mal písať, no nechcel som to zveriť papieru a atramentu, dúfam však, že sa dostanem k vám a porozprávame sa tvárou v tvár, aby naša radosť bola úplná” (2 Jn, 12). Tieto príklady nám poukazujú na to, že cirkev od svojho vzniku využívala aj parciálne možnosti ako udržiavať a podporovať spoločenstvo (ako napr. listy v citovaných príkladoch), a zároveň, že fyzická prítomnosť veriacich vie byť zdrojom nesmiernej radosti a posily.

Definovanie online nástrojov, ktoré cirkev využíva

Využívanie týchto nástrojov nie je úplnou novinkou. Už od roku 1942 sú využívané biblické korešpondenčné kurzy, ktoré vznikli v USA na niekoľkých miestach ako odpoveď na aktuálne potreby. V Toronte bola založená Emmauská biblická škola, ktorej sa prezenčne nemohli zúčastňovať všetci, ktorí prejavili o štúdium záujem. Ed Harlow vytvoril tri korešpondenčné kurzy, ktoré boli používané bežne pri vyučovaní na biblickej škole - Náuka, Nová zmluva a Štúdium pre deti. Kurzy boli pre veľký záujem obohatené aj o ďalšie témy. V roku 1993 bola na Slovensku založená nadácia *Emmaus Centrum*, ktorá tieto kurzy poskytuje naďalej.³⁴⁵

V rovnakom období začalo s prvou korešpondenčnou školou v éteri aj rádio *The Voice of Prophecy*, ktoré vysiela od roku 1929 až dodnes. Korešpondenčné kurzy vzišli z prania poslucháčov dopisovať si s redakciou uvedeného rádia. Do roku 2021 svoju činnosť rozšírili aj v rámci rádia. Aktuálne vysiela v 36 jazykoch a biblické kurzy boli preložené už do 70-tich jazykov, aj do slovenčiny.³⁴⁶ V súčasnosti majú aj webovú stránku a zapojiť sa do kurzov je možné aj vo klasicky poštou, alebo aj online cez mail / zoom. Do korešpondenčných kurzov sa zapája aj Detská misia, ktorá tieto kurzy ponúka deťom od siedmich rokov. Tieto kurzy sú tematicky rozdelené a prispôbené aj veku. Od 1993 sa na Slovensku zapojilo viac než 160 tisíc detí.

Už aj poradenstvo začalo využívať komunikačné nástroje na diaľku. Paul D. Stanley spomína na prípady mentoringu, ktoré síce začali osobným stretnutím, no po odsťahovaní na školu, pokračovali v mentoringu prostredníctvom listov.³⁴⁷

³⁴⁵ <https://www.emmauskurzy.sk/nasa-historia/>, 12. 05. 2021.

³⁴⁶ <https://www.voiceofprophecy.com/about> 10. 05. 2021

³⁴⁷ STANLEY, D.P., CLINTON J.R. *Kresťanský rádce*, s.18-20

Na základe vyššie uvedených skutočností vidíme, že prostriedky ako komunikovať aj bez osobného stretnutia sú už využívané. Sú to však prostriedky spoločnej komunikácie a nie prežívania spoločenstva.

Uvádzame stručný popis viacerých online nástrojov, ktoré sa počas pandémie masívne používali na úrovni miestnej cirkvi na zachovanie a rast spoločenstva: bohoslužba zo záznamu s premiérou³⁴⁸, priamy prenos z pravidelnej bohoslužby³⁴⁹, priamy prenos z uzavretia manželstva³⁵⁰, pohrebu³⁵¹ či krstu, priamy prenos s možnosťou vzájomnej interakcie³⁵², priamy prenos s rozšírenou možnosťou vzájomnej interakcie³⁵³, využívanie sociálnych sietí³⁵⁴.

Jedným zo základných úsilí miestnych spoločenstiev počas lockdownu bolo zabezpečenie pokračovania hlavných bohoslužieb.

Základnou možnosťou je vytvorenie ich *videozáznamu* a nahranie na server. Ako podporná funkcia zachovania spoločenstva sa zvykne zvoliť konkrétny čas blízky pôvodnému času stretávania sa, odkedy je video dostupné. To vedie ľudí k tomu, aby bohoslužbu sledovali v rovnakom čase.

Rozšírenou možnosťou je *priamy prenos z pravidelnej bohoslužby*, čo dáva viac priestoru ako pre chyby, tak aj pre bezprostrednosť. Bohoslužba je rozdelená na tých, ktorí aktívne odovzdávajú kresťanské poslanstvo a tých, ktorí ho prijímajú. Takáto forma neumožňuje interakciu medzi nimi, ale sledovanie bohoslužby, ktorá sa deje v reálnom čase, vytvára pocit spoločenstva, napríklad pri tak zásadných prvkoch bohoslužby, ako je Večera Pánova.³⁵⁵

Aktuálne možnosti dávajú priestor aj na *priamy prenos bohoslužby s možnosťou vzájomnej interakcie* (zoom / meet / webex / teams / skype business). Takto sa môže každý z účastníkov zapojiť hlasom aj obrazom do bohoslužby tak, ako je vzhľadom na charakter bohoslužby miestneho spoločenstva zvyknutý.

Posledná uvedená možnosť býva často kombinovaná s priamym prenosom z pravidelnej bohoslužby. Dôvodom je, že sa tým vlastne kopíruje model tradičnej bohoslužby, ktorá má svoju pevnú liturgiu, avšak po jej skončení je možnosť interakcie medzi jej účastníkmi.³⁵⁶

³⁴⁸ https://www.youtube.com/watch?v=6_GbO4gGTCs, 12. 05. 2021.

³⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=FIBdsA6XfgI>, 12. 05. 2021.

³⁵⁰ https://www.youtube.com/watch?v=psCUA_pH4dg, 12. 05. 2021.

³⁵¹ https://www.youtube.com/watch?v=hbFK_d38jMQ, 12. 05. 2021.

³⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=0wKddBnkmsI>, 12. 05. 2021.

³⁵³ <https://youtu.be/lnWisNSP-mM?t=2304>, 12. 05. 2021.

³⁵⁴ <https://www.facebook.com/Evanjelick%C3%A1-cirkev-metodistick%C3%A1-Doln%C3%BD-Kub%C3%ADn-585478938319778>,
12. 5. 2021.

³⁵⁵ Spoločná bohoslužba BJB v SR počas Veľkonočnej nedele, aj s prijímaním Večere Pánovej:
https://youtu.be/3wP_gsuTCHA?t=3718, 12. 05. 2021.

³⁵⁶ <https://youtu.be/3ZLcLHk7ykQ?t=4137>, 12. 05. 2021.

Počas pandémie sa stali prirodzenejšími aj prenosy z tak zásadných udalostí, akými je krst, sobáš alebo pohreb. Kým predtým bolo prirodzené očakávať, že každý kto chce sa na takýchto zásadných udalostiach zúčastniť osobne, nemožnosť osobnej účasti prelomila túto bariéru a priame prenosy či záznamy z týchto udalostí sa stali súčasťou budovania kresťanského spoločenstva.

Každá forma priameho prenosu môže byť ešte *obohatená o ďalšie nástroje vzájomnej interakcie* cez anonymné aj neanonymné anketové nástroje, napríklad slido, kahoot a pod.

Priamy prenos s možnosťou vzájomnej interakcie umožňuje zachovanie užších spoločenstiev - študijných skupiniek, biblických hodín.

Špecifickým nástrojom, ktorý nie je simuláciou osobného stretávania je *používanie sociálnych sietí a instant messaging nástrojov*. Tieto slúžia na komunikáciu aktuálnych oznamov a potrieb celému spoločenstvu, respektíve na komunikáciu spoločenstva so širšou komunitou. Používanie uzavretých skupín či prezentačných stránok na sociálnych sieťach sa stalo v mnohých spoločenstvách štandardnou súčasťou ich života.

Popis možností a limitov kresťanského online spoločenstva

Najprv uvedieme fyzické prejavy tohto spoločenstva, ktoré sú v online priestore **nedostupné**. Jedným z nich, pri pandémii zvlášť vypuklý, je základný rámec diakonie ako naplnenie fyzických potrieb núdzneho.

Online spoločenstvo obmedzuje možnosti vzájomnej pomoci a *podpory prenasledovaných* kresťanov, aj keď na druhej strane otvára nové možnosti zdieľania a v dnešnom kontexte môže zodpovedať tomu, o čo sa snažil Pavol svojimi listami z väzenia.³⁵⁷

Súčasťou spoločenstva pred / po bohoslužbe býva aj *občerstvenie*, ktoré rozširuje priestor pre trávenie spoločného času, komunikáciu. To môže byť čiastočne nahradené online, ale samotné jedlo ako dôvod k spoločenstvu chýba, nie je teda ani možné zjesť / pripraviť občerstvenie ako prejav lásky, dôvery a vďaky.

Neverbálna komunikácia tvorí až 70-93% komunikácie, ktorá prebieha v osobnom rozhovore. Toto je v online priestore nemožné nahradiť v plnej miere. Pri online komunikácii sú mnohé z bežných neverbálnych prejavov neprimerané. Odporúčané je napríklad spomaliť gestá a rovnako aj reč a hlasitosť rečového prejavu vzhľadom na rýchlosť prenosu obrazu a zvuku, ktorý je cez webkameru značne obmedzený. Rovnako dôležité je vnímať ostatných účastníkov hovoru a udržiavať očný kontakt. Musíme však konštatovať, že obmedzená možnosť neverbálne komunikovať a odčítavať informácie od komunikačného partnera spôsobuje, že máme tendenciu byť v online komunikácii uzavretejší a opatrnejší.

³⁵⁷ https://www.youtube.com/watch?v=M_tpIUizkdM, 12. 05. 2021.

Jedna z foriem neverbálnej komunikácie je aj haptika, ktorá je v rámci fyzického prejavu spoločenstva podaním ruky, objatím či “svätým bozkom” (Rim 16,16; 1Kor 16,20) tiež v online prostredí nedostupná.

Čiastočne možné

Ďalej popisujeme možnosti čiastočného naplnenia obsahu kresťanského spoločenstva prostredníctvom online nástrojov.

Čo sa týka typu spoločenstva, otvorili sa doteraz neočakávané možnosti v oblasti krstu, uzavretia manželstva, pohrebných obradov, ktoré je možné prenášať online, a v čase nedostupnosti týchto bohoslužieb pre osobnú účasť vyjadrovala aj online účasť potrebnú spolupatričnosť. Je však otázne, či takýto význam prenosov môže ostať zachovaný aj pri otvorení osobných možností stretávania sa. Jeho potenciál ale ostane zachovaný pri imobilných alebo príliš vzdialených členov spoločenstva. Samozrejme, jedná sa len o čiastočné naplnenie tohto spoločenstva, ktorému chýbajú tak dôležité spontánne emocionálne prejavy, fyzický kontakt v rozhodujúcich životných krízach, a podobne.

Špecifickým prvkom je Večera Pánova. Niektoré teologické koncepty detailne aplikujúce napríklad všeobecné kňazstvo, často typické práve pre evanjelikálnu teológiu, umožňujú aplikovanie online nástrojov aj pri prijímaní Večere Pánovej. Využívala sa najmä niektorá z foriem online prenosov. Človek zažíva isté duchovné vedenie zodpovednej osoby, ktorá Večeru Pánovu uvádza Božím slovom, modlitbou a konkrétnymi pokynmi. Tiež prežíva spoločenstvo tým, že hoci Večera Pánova je prijímaná na rôznych miestach, je to aspoň v rovnakom čase. Problém nastáva najmä vtedy, ak je človek za počítačom sám, nie v kruhu rodiny a priateľov. V takom prípade by Večeru Pánovu vysluhoval sám sebe, čo je v rozpore s jej pasívnym rozmerom, kedy tak ako spásu, aj symbol Kristovho tela a krvi len prijímam. Ochudobňujúca je aj skutočnosť, že počas takejto Večere Pánovej nedochádza k mnohým udalostiam, ktoré robia prijímanie Večere Pánovej špecifickým a dávajú mu nový rozmer - prijímanie Večere Pánovej z rúk človeka, od ktorého som prijal vieru, resp. z rúk človeka, s ktorým som v spore (Mt 5,24); podávanie kalicha susedovi, kde už nesedí ten, komu som ho zvyčajne podával, pretože zosnul - čo pomáha uvedomiť si osobne eschatologický rozmer podávania Večere Pánovej, odmietnutie vysluhovania Večere Pánovej konkrétnemu človeku z dôvodu aplikovania cirkevnej disciplíny, a podobne.

Podľa Rahnera je jedným z rozmerov spoločenstva praktizovanie solidarity s bližným v núdzi, čo sa stalo mimoriadne aktuálnym počas pandémie. To je čiastočne skutočne možné, cez modlitbu, financie (Sk 11,30).³⁵⁸

Základná funkcia medziľudských vzťahov - uvedomenie si samého seba - sa v kresťanskom spoločenstve premieta do uvedomenia si vlastnej viery. Toto je tiež čiastočne možné prežívať.

³⁵⁸ RAHNER, K – VORGLIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha : Vyšehrad, 2009, s. 369

Napríklad spievanie piesne, ktorú brat v Kristovi uvádza ako jeho vlastnú skúsenosť s Bohom, nám môže pomôcť uvedomiť si podobnú skúsenosť v našom živote, ktorú sme dovtedy prehliadali.

Možné

Medzi plnohodnotné rozmery spoločenstva, ktoré môžeme zažívať aj online, patrí napríklad vykonávanie zbierky. Aj keď v Pavlovom príklade vidíme význam v jej osobnom odovzdaní (Rim 15,28), samotné zbieranie peňazí a ich odovzdanie zodpovednej osobe je v plnej miere možné realizovať online.

Z aspektov spovede, zvlášť ak je zaužívaná jej čiastočne anonymizovaná forma, je možné zažívať online také množstvo, ktoré umožňuje takmer jej plnohodnotné prežívanie. Spoveď, ktorá je bližšia evanjelikálnemu chápaniu a prebieha často v rámci vzájomnej pastoračnej starostlivosti medzi členmi zboru, je samozrejme ochudobnená o fyzický kontakt, ale dá sa realizovať v takej kvalite, že ju zaraďujeme medzi tie aspekty spoločenstva, ktoré sú online možné.

Ako čiastočne možnú sme uvádzali skutočnosť, kedy si jednotlivec pomocou spoločenstva uvedomuje svoju vieru.³⁵⁹ Tu vymenúvame niekoľko oblastí tohto uvedomovania si, v ktorých ale je možné dosahovať aj ich plnohodnotný rozmer: jednota v Duchu Svätom, milosť, ospravedlnenie, láska, uvedomenie si Božej prítomnosti.³⁶⁰

Ebersole však varuje, že hoci virtuálna komunita dokáže priblížiť určité rozmery koinonie (a dokonca ju vylepšiť), evanjelium si vyžaduje inkarnačný dotyk a autentické kresťanské spoločenstvo vyžaduje osobné vzťahy.³⁶¹

Zovšeobecňujúco môžeme konštatovať, že online spoločenstvo umožňuje plnohodnotne zdieľať také kresťanské skúsenosti, ktoré je možné verbalizovať.

Záver

Obmedzenie možností stretávania sa na úrovni miestnych cirkví viedlo k rozpoznaní nových online nástrojov, ktoré skutočne slúžia na budovanie kresťanského spoločenstva.

Priame prenosy s možnosťou interakcie, okamžitá a neustála možnosť komunikácie celej skupiny spoločenstva cez sociálne siete, to sú len niektoré výhody online nástrojov, ktoré sa osvedčili pri budovaní kresťanského spoločenstva.

³⁵⁹ RAHNER, K – VORGLIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha : Vyšehrad, 2009, s. 369

³⁶⁰ ELWELL, W. A. *Evangelical Dictionary of Biblical Theology (Baker Reference Library)*. „fellowship“ s. 445.

³⁶¹ EBERSOLE, S. E., WOODS, R., *Virtual Community: Koinonia or Compromise? Theological Implications of Community in Cyberspace* In: *Christian Scholars Review* 31 no. 2 s. 206

Problém je v tom, že fyzické stretávanie nemôže byť úplne nahradené, ako sme to rozpoznali pri takýchto kľúčových prvkoch bohoslužby, akými je napríklad Večera Pánova, alebo pri kľúčových udalostiach života, akými je krst, svadba, pohreb.

Obohatením cirkvi a zefektívnením dosahu jej služby môže byť hybridné využívanie týchto nástrojov, ktoré urobia kresťanské spoločenstvo aspoň čiastočne dostupné imobilným, dlhodobo chorým, ale aj záujemcom či sympatizantom s kultúrnymi a rodinnými bariérami pre účasť na bohoslužbe.

Ako každá nová výzva, aj výzva lockdownu pomohla cirkvi opäť vidieť význam kresťanského spoločenstva v jeho väčšej šírke. Preto predpokladáme, že aj v budúcnosti bude využívať online nástroje. Súčasne však predpokladáme prehlbovanie osobného spoločenstva na bohoslužbe, a to využívaním vzájomného zdieľania sa pre rast členov spoločenstva.

Použitá literatúra

BONHOEFFER, D. *Život v obecnství*. Praha : Návrat domů, 2006. 88 s. ISBN: 80-7255-134-5.

DOUGLAS, J. *Nový biblický slovník*. 1.vyd Praha : Návrat domů, 1996. 1245 s. ISBN: 80-85495-65-1.

EBERSOLE, S. E., WOODS, R. 2002. *Virtual Community: Koinonia or Compromise? Theological Implications of Community in Cyberspace*. In: *Christian Scholars Review* 31 no. 2 s. 185-216. ISSN: 0017-2251.

ELWELL, W. A. *Evangelical Dictionary of Biblical Theology (Baker Reference Library)*. Michigan : Zondervan, 1996. 933 s. ISBN: 978-0801020490.

HABERMAS, R. T. *Introduction to Christian Education and Formation*. Michigan : Zondervan, 2008. 244 s. ISBN: 978-0-310-27426-1.

RAHNER, K – VORGLIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha : Vyšehrad, 2009. 491 s. ISBN: 978-80-7021-934-8.

STANLEY, D.P., CLINTON J.R. *Křesťanský rádce*. Praha : Návrat domů, 2011. 173 s. ISBN: 978-80-7255-257-3.

Internetové zdroje

Emmauskurzy.sk. *História emmauských kurzov*. <https://www.emmauskurzy.sk/nasa-historia/>, cit. 12. 05. 2021.

Voiceofprophecy.com. *About the Voice of Prophecy - "Equipping the World for Christ to Come"*
<https://www.voiceofprophecy.com/about> cit. 10. 05. 2021

Youtube.com. *Kostol Online 15.11.2020* https://www.youtube.com/watch?v=6_GbO4gGTCs,
cit 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Bohoslužby BJB BB 23.5.2021 / 10:00 hod. / kázeň P. Hanes*

<https://www.youtube.com/watch?v=FIBdsA6XfgI>, cit. 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Sobáš Tadeáš a Noemi* https://www.youtube.com/watch?v=psCUA_pH4dg, cit.
12. 05. 2021.

Youtube.com. *Posledná rozlúčka so sestrou Věrou*
https://www.youtube.com/watch?v=hbFK_d38jMQ, cit. 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Bohoslužby BJB BB 26.4.2020 / 11:00 hod. / kázeň P. Hanes*

<https://www.youtube.com/watch?v=0wKddBnkmsI>, cit. 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Bohoslužby BJB BB 21.3.2021 / 10:00 hod. / kázeň M. Masarik (slido)*

<https://youtu.be/lnWisNSP-mM?t=2304>, cit. 12. 05. 2021.

Facebook.com *Evanjelická cirkev metodistická Dolný Kubín*
<https://www.facebook.com/Evanjelick%C3%A1-cirkev-metodistick%C3%A1-Doln%C3%BD-Kub%C3%ADn-585478938319778>, cit. 12. 5. 2021.

Youtube.com. *Veľkonočná bohoslužba 2021 (Večera Pánova)*
https://youtu.be/3wP_gsuTCHA?t=3718, cit 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Bohoslužby BJB BB 16.5.2021 / 10:00 hod. / kázeň M. Masarik*

<https://youtu.be/3ZLcLHk7ykQ?t=4137>, cit. 12. 05. 2021.

Youtube.com. *Churches are being closed in Algeria!! Let's pray for their faith to stand strong in Jesus name..* https://www.youtube.com/watch?v=M_tpIUizkdM, cit. 12. 05. 2021.

Mgr. Daniela MASARIKOVÁ, PhD.
Bratská jednota baptistov

Čo odporúča Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vedúcim náboženským činiteľom v súvislosti s COVID-19

Pavel PROCHÁZKA

Svetová zdravotnícka organizácia (ďalej WHO) vydala 7. apríla 2020, keď sa už po celom svete šírila pandémia COVID-19 predbežné usmernenie nazvané „Praktické úvahy a odporúčania pre náboženských vodcov a komunity založené na viere v súvislosti s COVID-19“.

V **úvode** vysvetľuje, že „náboženský vodcovia, organizácie založené na viere a komunity veriacich môžu hrať dôležitú úlohu pri záchrane životov a znižovanie počtu chorôb súvisiacich s COVID-19.³⁶² Sú primárnym zdrojom podpory, komfortu, vedenia a priamej zdravotnej starostlivosti a sociálnej pomoci pre komunity, ktorým slúžia. Náboženský vodcovia náboženských organizácií a spoločenstiev viery môžu zdieľať informácie o zdraví za účelom ochrany svojich vlastných členov a širších spoločenstiev, ktoré môžu byť skôr akceptované ako z iných zdrojov. Môžu poskytovať pastoráciu a duchovnú podporu počas mimoriadnych udalostí v oblasti verejného zdravia a ďalšie zdravotné výzvy a môžu sa zasadzovať za potreby zraniteľnej populácie.“ Poprední náboženský činitelia sú WHO vnímaní ako tí, ktorí môžu byť užitoční pri poskytovaní informácií, predchádzaní strachu a stigmatizovaní, poskytovať duchovnú podporu ľuďom v ich komunitách a podporu postupov na ochranu zdravia. „Náboženský vodcovia sú integrovaní do svojich spoločenstiev prostredníctvom služby a sietí podpory a sú často schopné osloviť tých najzraniteľnejších pomocou a informáciami o zdraví a identifikovať tých, ktorí to najviac potrebujú. Náboženský vodcovia sú dôležitým článkom v bezpečnostnej sieti pre zraniteľných ľudí v rámci ich viery i ďalších spoločenstiev.“

Účelom tohto usmernenia založeného na usmerneniach a odporúčaní vyvinutých WHO v reakcii na pandémiu COVID-19 je uznať osobitnú úlohu náboženských vodcov, organizácií založených na viere a náboženských spoločenstiev pri vzdelávaní, pripravenosti a reakcii na COVID-19. Majú autoritu zdieľať informácie založené na dôkazoch o COVID19, zabezpečiť vyhýbanie sa skupinovému zhromaždeniam. Môžu sa postarať o realizáciu aktivít spojených s vierou na diaľku (online), ak je to potrebné a možné. Zároveň zabezpečia náboženský život v súlade s usmerneniami národných a miestnych orgánov. Dokument pripomína tiež úlohu vedúcich náboženských predstaviteľov, teda aj kresťanských cirkví, pri posilňovaní duševného a duchovného zdravia, pohody a odolnosti prostredníctvom individuálneho kontaktu (pri dodržaní vhodnej fyzickej vzdialenosti) a prostredníctvom sociálnych a iných komunikačných médií. Dokument spomína aj ich úlohu v zabezpečovaní ľudských práv, prevencii stigmatizácie, násilia a nenávisťi v súvislosti s chorobou. Vyzdvihuje dôležitosť zdieľaní presných informácií.

³⁶² 1 For terminology descriptions please refer to http://data.unaids.org/pub/report/2010/jc1786_fbo_en.pdf

K **verejným bohoslužbám**, pokiaľ sú dovolené, dokument obracia pozornosť k informáciám od miestnych a národných zdravotníckych orgánov, k informovaniu o miestnych obmedzeniach pohybu osôb, alebo veľkosti zhromaždení. Očakáva od jednotlivých náboženských vodcov aktívne kroky na zníženie hrozby COVID-19 v ich spoločenstve, včítane ich viditeľného prezentovania pri vstupe na miesto zhromažďovania (písomne alebo kresbou).

Keďže sa COVID-19 šíri, keď infikovaná osoba kýcha, kašle alebo hovorí, kvapôčky môžu padnúť na ľudí alebo ich vdýchnuť tí, ktorí sú blízko. Cirkvi by mali chrániť svojich členov a pomáhať im udržiavať **bezpečnú vzdialenosť** medzi nimi. Mali by využívať všetky dostupné prostriedky, aby odrádzali od nepodstatných fyzických zhromaždení a organizovať virtuálne stretnutia prostredníctvom živého vysielania, televízie, rádia, sociálnych sietí atď. Ak je plánované zhromaždenie, mali by zvážiť jeho usporiadanie vonku. Ak to nie je možné, zabezpečiť, aby sa vnútorné priestory **dostatočne vetrali**, aby sa reguloval počet a rad ľudí, ktorí vstupujú, i odchod z bohoslužobných priestorov a vždy sa zachoval bezpečný odstup. Náboženský a cirkevní predstavitelia majú možnosť dať **prednosť malým stretnutiam** pred veľkými zhromaždeniami. Sedenie a státie usporiadať tak, aby bola zachovaná minimálna vzdialenosť najmenej 1 m.

Dokument WHO ďalej apeluje za vedúcich náboženských a cirkevných zoskupení, **aby zabránili fyzickému kontaktu** medzi ľuďmi, keďže mnoho tradícií viery zahŕňa fyzický kontakt medzi uctievačmi. Namiesto toho by mali zvážiť nové spôsoby, ako sa navzájom pozdraviť. Objatia, bozky a podania rúk nahradiť úklonom, pozdrav ľudí pri vstupe do bohoslužobných priestorov pomocou priateľských slov a úsmevov. Pre znak pokoja namiesto podania rúk a objatia navrhujú nahradiť očným kontaktom a poklonou, poprípade spoločným „znakom pokoja“ jednohlasne vysloveným bez bližšieho kontaktu komunikantov.

Pri sobášoch a iných obradoch zabrániť dotykom alebo bozkom oddaných a iných osôb, opatrne narábať s predmetmi (daromi), ktoré zoberie do rúk viaceru prítomných. Mnoho tradícií viery zahŕňa posvätné dotýkanie sa alebo bozkávanie symbolických predmetov počas bohoslužby a modlitieb. Vírus, ktorý spôsobuje COVID-19, môže zostať na týchto povrchoch po dobu hodín alebo dní. Ak náboženský obrad obsahuje dotyky posvätných sôch alebo ikon, namiesto dotykov sa odporúča klaňanie. Taktiež požehnanie udeľovať najmenej z 1 m vzdialenosti, vyhýbať sa distribúcii svätého prijímania, ktorá zahŕňa položenie obľátky na jazyk alebo pitie zo spoločného kalicha. Namiesto toho dokument odporúča použiť jednorazové kališteky a vopred zabalené chlebíky. Vyhnúť sa aj namáčaniu prstov do nádoby so svätenou vodou, alebo rituálu omývania nôh a podporovať zdravú hygienu, poskytovať dezinfekciu rúk na báze alkoholu (najmenej 70% alkohol) pri vchode a v bohoslužobnom priestore. Umiestniť jednorazové tvárové tkanivá tak, aby boli ľahko dosiahnuteľné. Povzbudzovať veriacich, aby sa vyhýbali bohoslužbám, ak majú akékoľvek príznaky COVID-19 alebo ak nedávno cestovali do oblasti s komunitným šírením COVID-19. Priestory majú byť náležite a pravidelne čistené dezinfekčným prostriedkom, aby odstránili akýkoľvek vírus z povrchov. Toto by sa malo stať rutinou bezprostredne pred a hneď po každom zhromaždení. Často treba otierať dezinfekčným prostriedkom tiež dvere, gombíky, spínače svetiel a zábradlia schodiska.

Rušenie prezenčných bohoslužieb a uskutočňovanie online bohoslužieb na istý čas v pandémii COVID-19 má aj ten význam, ako uvádza dokument, že náboženský vodcovia sú dôležitými vzormi komunity. Ich príklad posilňuje, odporúča a ukazuje. Virtuálne stretnutia udržiavajú spojenie medzi veriacimi. Tam, kde sa používajú online technológie, náboženský vodcovia môžu poskytnúť aj informácie o možných rizikách kybernetickej bezpečnosti.

WHO tu tiež dáva na uváženie **elektronickú pastoračnú činnosť**. Ponúkajú sa sociálne siete, telefón, iné médiá. Telefonicky uskutočňovať individuálne pastoračné a ošetrovateľské návštevy alebo to robiť prostredníctvom platforiem sociálnych médií a videochatu. Virtuálnu platformu možno tiež využiť pre schôdzky malých skupín a interaktívnu modlitbu. K dispozícii sú tiež rozšírené hodiny rozhlasového a televízneho náboženského vysielania.

Je však treba podporovať duchovný život i tam, kde technológia nie je všetkým dostupná. V takom prípade odporúča dokument WHO predovšetkým telefón a zber modlitebných potrieb ľudí izolovaných od virtuálneho sveta. Ak zdravotnícke orgány vydajú usmernenie obmedzujúce verejné obrady a modlitby za účasti členov širšej rodiny a priateľov, navrhujú ich konať zástupne v neprítomnosti.

WHO tiež nabáda na **bezpečné postupy pri pochovávaní mŕtvych**; bezpečne naplánovať a vykonať také pohrebné rituály a bohoslužby môžu chrániť smútiacich a potešovať ich a prejavovať úctu tým, ktorí zomreli bez pričinenia sa o vznik infekčného rizika pre smútiacich. Náboženský vodcovia majú dbať na to, aby náboženské a kultúrne praktiky s nezvyšovali pravdepodobnosť infekcie, nosenie rúška, jednorazových rukavíc, ochranné štíty, okuliare. Ak si rodina zosnulého želá vidieť telo po odstránení zo zdravotníckeho zariadenia, kde člen rodiny zomrel, môže sa im to dovoliť v súlade s fyzickým dištancovaním sa a bez dotyku alebo bozku tela, s dôkladným umytím rúk pred a po prezeraní.

Ďalší apel sa týka toho, že náboženský predstavitelia a náboženské komunity vytvárajú vzťahy a kontakty medzi ľuďmi naprieč vekovými skupinami, profesiami a miestami pobytu. Navyše, náboženský vodcovia sú často spojení s inými službami prostredníctvom svojich profesionálnych a pastoračných úloh. Výsledkom je, že títo vodcovia a organizácie sú v jedinečnom postavení na posilnenie vzťahov medzi ľuďmi, ktorí môžu byť izolovaní počas obdobia fyzického dištancovania. Udržiavanie a posilňovanie vzťahov počas tejto tiesnivej doby môže posilniť duševné a duchovné zdravie ľudí a spoločne prispievajú k väčšej odolnosti celej spoločnosti. Praktiky ako modlitba, inšpiratívne čítanie a bezpečná duchovná práca môžu budovať dôveru a **vytvárať pocit pokoja**. Udržiavanie komunity v kontakte cez spoločenstva viery môže pomôcť bojovať proti izolácii pravidelným virtuálnym kontaktovaním jednotlivých členov, najlepšie telefonicky. Toto je obzvlášť dôležité zohľadniť pre jednotlivcov, ktorí žijú sami, ktorí sú starší ľudia, ktorí majú zdravotné postihnutie alebo sú inak zraniteľní. Môžu to zabezpečiť zapojením dobrovoľníkov, ktorí pravidelne volajú a pýtajú sa ľudí, ako sa majú.

Osobitnou kapitolu venuje dokument **pomoci tým, ktorí ju potrebujú**. Veriaca komunita (napr. cirkevný zbor) môže identifikovať spôsoby, ako môžu členovia pomôcť jeden druhému (kontrola

starších ľudí, ľudia so zdravotným postihnutím a zraniteľní ľudia, telefonická ponuka donášky potravín atď.). Niektorí ľudia sa môžu dostať do hmotnej núdze a cirkev má možnosť zväziť zdieľanie zdrojov na zabezpečenie tých, ktorých živobytie je narušené a ktorí nemôžu zabezpečiť seba a svoje rodiny. Osobitnú starostlivosť treba venovať zdravotníckym pracovníkom, policajtom, a pracovníkom základných služieb, ktorí pokračujú v práci, niekedy ďaleko od svojich rodín.

Veľmi dôležitou je pomoc členom **zvládnuť nápor znepokojujúcich správ**. Náboženský vodcovia môžu povzbudiť svoje spoločenstvá, aby sa chopili kroky na zvládnutie stresu a udržanie si nádeje počas izolácie, strachu a neistoty. Neustály prísun noviniek o COVID-19 môže spôsobiť, že sa človek cíti ustarostený. Potrebuje povzbudiť, aby hľadal informácie o víruse v niekoľkých pravidelných časoch z dôveryhodných zdrojov a udržiavať si nádej čítaním posvätných textov (v našom prípade najmä Biblie) a zachovávaním príslušných náboženských tradícií.

Spoločný čas doma vytvára niekedy prostredie **pre domáce násilie**. WHO apeluje na to, aby náboženský vodcovia aktívne vystupovali proti domácej aj inej násilii a poskytovali podporu, povzbudenie obetiam, aby vyhľadali pomoc. Spolu s tým poskytnúť osobitné modlitby, teologické a biblické úvahy a správy nádeje. Zdôrazňovať chvíle na zamyslenie, modlitbu a čas s rodinou.

Na záver sa vyzdvihuje **úloha pre náboženských vodcov v oblastiach školenia, vzdelávania**. Patria medzi najdôveryhodnejšie zdroje informácií, ich nasledovníci a často aj celá spoločnosť môže dôverovať informáciám o COVID-19 a riadiť sa nimi viac, než keby ich vydala vláda alebo zdravotnícke orgány. Preto majú tiež špeciálnu zodpovednosť za boj proti dezinformáciám, ktoré sa rýchlo šíria a môžu spôsobiť veľké škody. Treba komunikovať presné informácie, lebo tie môžu znížiť strach a stigma. Náboženský vodcovia majú prístup k poradenstvu vo formátoch a v laickom jazyku, ktorému ich členovia rozumejú. Dokument venuje dva odseky konkrétnym radám, čo s ľuďmi komunikovať (respirátory, ostať doma, omývať si ruky, používať dezinfekciu, udržiavať vzdialenosť - odstup, sledovať usmernenie miestnych zdravotníckych a štátnych autorít, informovať o to, kde nájdú zdravotnícku pomoc, aké sú rizika ohrozenia pri ochorení).

Dokument, ktorého podstatné časti sú v tomto článku predložené, je celý k dispozícii na internete v angličtine na stránke WHO:

https://www.who.int/publications/i/item/practical-considerations-and-recommendations-for-religious-leaders-and-faith-based-communities-in-the-context-of-covid-19?gclid=Cj0KCQiA4L2BBhCvARIsAO0SBdbJouQv2uJX_2UvKPRRVj5spGauj8iGqlwKygrGdyeJL10r0j-3u50aAq0jEALw_wcB

Prof. ThDr. Pavel PROCHÁZKA, PhD.
Pedagogická fakulta UMB
katedra teológie a katechetiky
Banská Bystrica

Zo študentských prác

Odpuštění

David KOGUT

Abstrakt

Účelem seminární práce bylo zabývat se tématem odpuštění. Nejprve psychologickým hlediskem, dále se snaží zmapovat proces odpuštění. V následující kapitole je rozebírána biblická perspektiva na odpuštění. Z této perspektivy na základě biblicko-teologického zdůvodnění navazuje část s praktickými kroky pro doprovázení pastoračním pracovníkem. V závěru práce je osnova jednotlivých kroků v procesu odpuštění a smíření.

Klíčová slova: odpuštění, pastorační péče

Abstract

The purpose of the seminar work was to deal with the topic of forgiveness. First from a psychological point of view, then mapping the process of forgiveness. The following chapter discusses the Biblical perspective on forgiveness. From this perspective, on the basis of biblical-theological reasoning, the section with practical steps for accompanying the pastoral worker follows. At the end of the work there is an outline of individual steps in the process of forgiveness and reconciliation.

Keywords: forgiveness, pastoral care

Odpuštění - koho se týká a jaká je jeho podstata

Vznik krize

Krizové situace, v nichž se vyhrcoují mezilidské vztahy, mohou být založeny na *reálných skutečnostech* (krádež, fyzické ublížení na zdraví, apod.) nebo se může jednat o *imaginární události* (neskutečné). Např. imaginární krizová situace může vzniknout vymyšlenou lží.

Stačí, aby při konverzaci bylo něco přidáno (pomluva) a jedná se šíření tzv. dezinformace či misinformace (falešná informace).³⁶³

Každá krizová situace může být vyvolána *záměrně* (se zlým úmyslem), nebo *nevědomě* (bez negativního vnitřního motivu). Není v schopnostech člověka žít a nikdy nikoho nezranit či neublížit. Proto je důležité učit se odpouštět. My sami nejsme dokonalí (děláme chyby), a stejně tak i lidé okolo nás. Přesto postižený člověk může podléhat nutkavé potřebě napravit nespravedlnost, která se na něm stala. Neochota odpustit může pramenit z představy, že je potřeba učinit spravedlnosti zadost. Avšak každá kultura má odlišné představy o tom, co je a co není spravedlivé. Proto z hlediska psychologie se lze těžko držet představy o možnosti dosažení absolutní spravedlnosti. Proto je pohled postižené osoby na viníka vždy osobní (subjektivní).³⁶⁴ V každé krizi je možné pokračovat (mstít se), ignorovat ji, anebo ji řešit (odpuštěním).

Co je to odpuštění?

Odpuštění je proces vedoucí k uzdravení a osvobození člověka uvězněného ve vnitřním nepokoji a napětí, které vzniklo na základě narušeného vztahu. Potřeba odpuštění vzniká tam, kde dochází ke krizi. J. Křivohlavý rozumí krizi jako zraňující události (konfliktu).³⁶⁵ Tato krizová situace (krizový střet, křivda) se nejčastěji odehrává v kontaktu s druhými lidmi. Mnohé psychologické definice formulují odpuštění jako nápravu vztahu mezi postiženým (ublíženým) a viníkem (ublížujícím). Uveďme si pár psychologických definic odpuštění:

„Odpuštěním se rozumí zvýšení naší vlastní (interní) motivace opravit a udržet vzájemný vztah poté, co byl poškozen bolestným činem druhé osoby.“³⁶⁶

„Odpuštěním se rozumí ochota vzdát se vlastního práva na rozmrzelost (zlost, vztek, odpor, zášť atp.), negativního posuzování a netečného chování k člověku, který mne nespravedlivě zranil, a snaha žít (pěstovat) v sobě k němu postoj šlechetnosti, velkorysosti, nezaslouženého slitování, a dokonce i lásky.“³⁶⁷

Na základě těchto definic vidíme, že odpuštění je mnohem více, než jen vyslovení slov jako: „promiň nebo odpusť“. Jedná se o proces, který vede k nápravě toho, co bylo poškozeno a k udržení trvalého fungování ve vztahu. Psychologie zná více rovin vztahů, proto se podíváme na to, ke komu se může odpuštění vztahovat.

³⁶³ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 106-107

³⁶⁴ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 114-115

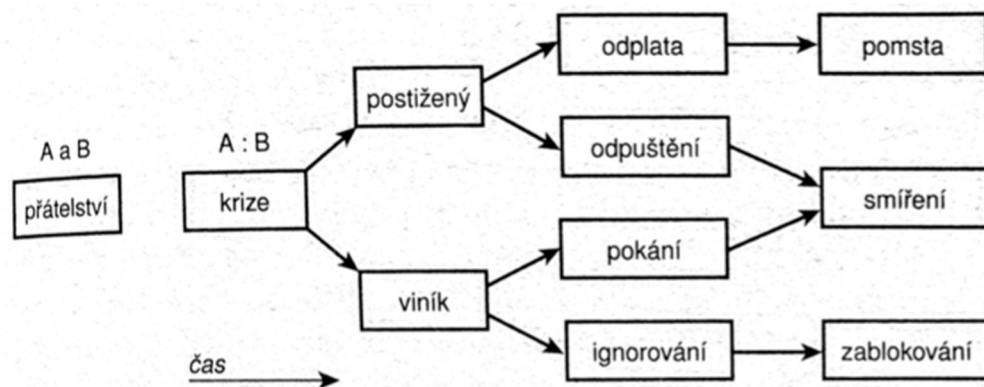
³⁶⁵ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 113

³⁶⁶ MCCULLOUGH, M. E., PARGAMENT, K. I., THORESEN, C.E., *Forgiveness. Theorey, Research, and Practice*, s. 22

³⁶⁷ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 113, (ENRIGHT R. D. a kol., 1998)

Proces odpuštění a smíření

Není snad na Zemi jediný člověk, který by někdy nepocítil ublížení, zranění nebo křivdu. Pokud dojde ke konfliktu (krizi) vždy záleží na reakci „postiženého“ a „viníka“. Na obrázku³⁶⁸ můžeme vidět dynamiku procesu odpuštění a smíření mezi dvěma jedinci (A a B).

Pro lepší zmapování uvedeného obrázku se nyní pokusíme definovat, k jakým reakcím může dojít na straně postiženého (ublíženého, zraněného, ukřivděného) a na straně viníka (ten, který způsobil napětí v životě postiženého).

Potřeba odpuštění

A. Donghi definuje odpuštění jako osvobození od: vnitřního hněvu, pocitu nevole, touhy po odplatě, od nadvlády hněvu.³⁶⁹ Kdykoliv vzniká krize, jež svazuje člověka takto popsány způsoby vzniká potřeba odpuštění. Může existovat i mnohem širší paleta lidských emocí a postojů, které ukazují na potřebu odpuštění a osvobození.

Ukřivděný člověk, který nechce odpustit se nakonec ocitne ve vězení svých negativních emocí. Jako zaseknutá gramofonová deska si neustále přehrává, křivdy, jež se mu udály. Takový člověk ztrácí zaměření na všechno ostatní. Myšlenkami se soustřeďuje na odplatu a pomstu. To se stává jeho jediným smyslem života, přitom hluboko uvnitř touží po klidu. Odpuštění začíná tehdy, kdy se porušená emocionální rovnováha začíná měnit, nastupuje určitý stupeň empatie, soucítění, pokora a představa jiného řešení než pomsta a odplata. A to je cesta pro optimistickou cestu vedoucí k naději na smír.³⁷⁰

Model pěti fází procesu odpuštění podle Worthingtona (1998)³⁷¹:

1. Soustředění pozornosti na to, co se stalo, a obírání se konfliktem

³⁶⁸ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 105

³⁶⁹ DONGHI, A., *Hle, všechno tvořím nové*, s. 85

³⁷⁰ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 116

³⁷¹ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 122

2. Zrod a sílení empatického vztahu k viníkovi
3. Uzavření závazku vzdát se snahy po odplatě a pomstě
4. Rozhodnutí se pro odpuštění (darovat je viníkovi)
5. Výdrž v rozhodnutí viníkovi odpustit

J. Křivohlavý k procesu odpuštění podotýká: „Vlastní jádro procesu odpuštění lze charakterizovat jako radikální změnu“³⁷² a dále tento složitý proces definuje, jako jednu z nejtěžších změn v životě člověka: „Domníváme se, že změna zaměření na odpuštění místo na odplatu patří mezi nejradikálnější změny v životě – i když proběhne rychlostí blesku, i tehdy, když se vyvine poměrně pomalu a trvá jí dlouho, než dozraje“³⁷³.

Biblická perspektiva – Odpouštějící Bůh vyžaduje naše odpuštění

Základní premisou pro křesťansky věřícího člověka je to, že Bůh odpouští člověku jeho vinu, dluh a hřích. Už v SZ můžeme nacházet texty, které poukazují na Boha, který odpouští vinu, přestoupení a hřích (Ex 34,6-7). V Izajáši je Boží odpuštění opsáno slovy: „*moje hřích jsi odvrhl za svá záda*“ (Iz 38,17). Nejedná se jen o jednorázové odpuštění, ale Bůh lidem opětovně odpouští, neboť nemá zalíbení ve smrti hříšníka. I SZ věřící ví, že Bůh je ochotný odpustit člověku, i když opětovně upadá do viny. A také ví, že Bůh je ochoten mu dát nového stálého ducha (Př 24,16 Ž 51,12). Také v NZ nacházíme odpouštějícího Boha, který přišel v osobě Ježíše Krista, aby usmířil člověka s Bohem a přinesl mu odpuštění hříchů (2Kor 5,18-21, Kol 2,13). Ježíš se často obrací k hříšníkům a vyhledává je (Mt 9,13). Pokud Ježíš odpouští i těm, kteří jej zabili, pak i my můžeme věřit, že nám Bůh odpustí naši vinu, jakkoliv velikou, pokud jej o odpuštění požádáme (Lk 23,34 1 Jn 1,9). Nejzřetelnějším příslibem Božího odpuštění je kříž. Tím, nám chce Bůh říct, že je odpouštějícím Bohem a neexistuje, hřích, který by nám nemohl nebo nechtěl prominout.³⁷⁴

Z psychologického hlediska odpustit, neznamená vypustit zodpovědnost za spáchaný čin. Odpustit neznamená ani zapomenout na to, co bylo špatně.³⁷⁵ O to více si člověk uvědomuje, že za náš hřích Ježíš zaplatil svým životem, který dal za nás na kříži. Z biblické perspektivy motiv pro odpuštění není jen o možnosti „žít dobrý život“³⁷⁶, jak o tom pojednává psychologie, ale motivem je Boží odpuštění člověku (Řím 5,8-9).

A. Donghi hovoří o tom, že Bůh odpouští a miluje jako první a každé odpuštění pochází od Boha. Pokud vnímáme, že nám bylo Bohem odpuštěno, vede nás to k tomu, abychom i my darovali odpuštění všem svým bližním.³⁷⁷ Ježíš je v otázce odpuštění velmi radikální. Důsledky našeho neodpuštění budou totiž sahat až do nebeské sféry s důsledky, jež sahají až do věčnosti (Mt 6,14n). Také v Ježíšových blahoslavenstvích vidíme, že společenství

³⁷² KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 123

³⁷³ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 124

³⁷⁴ GRÜN, A., *Škola odpuštění*, s. 8-10

³⁷⁵ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 110

³⁷⁶ KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 155

³⁷⁷ DONGHI, A., *Hle, všechno tvořím nové*, s. 84

s Bohem budou mít ti, kteří mají čisté srdce, neboť „*oni uvidí Boha*“ (Mt 5,8). I z toho můžeme usuzovat, že Boží nárok na čisté srdce nás vede skrz odpuštění k odstranění touhy pomstít se a naše srdce může zůstat čisté.

V Písmu nacházíme Boha, jehož postoj je odpouštět lidem jejich provinění a přivádět je opět do funkčního vztahu se sebou samým. V důsledku přijetí daru odpuštění, který nám Bůh nabízí, dále očekává, že i my budeme ve stejné míře a stejným způsobem odpouštět lidem (Ef 4,32 Kol 3,13). Věřící člověk napodobuje Boha tím, že se otevírá novému vztahu s každým člověkem, kterému odpouští.³⁷⁸

Ti, kteří přijali Boží odpuštění a odpouštějí lidem jejich provinění si mohou být jisti, že mezi nimi a Bohem nestojí žádná překážka a docházejí blahoslavenství (Řím 4,7–8).

Odpuštění a smíření – postupné kroky při provázení a jejich biblicko-teologické zdůvodnění

Pro pastorační provázení navrhuji následující kroky. Každá situace je však odlišná jako i každý člověk je v procesu odpuštění jinak nastavený.

Naslouchat a porozumět

V prvé řadě je potřeba aktivního naslouchání a porozumění tomu, co konkrétně člověka zranilo a proč. Lépe je se člověka doptat na souvislosti, než špatně pochopit jeho zranění. Součástí tohoto naslouchání by mělo být vyjádření empatie. To neznamená, že souhlasíme se vším, co nám daný člověk řekl. Např. se mohl emotivně a nevhodně vyjadřovat o člověku, který mu ublížil. Vyjádření empatie se zde rozumí to, že vidíme a přijímám vyjádřenou bolest zraněného člověka. Pokud pomáhající porozumí konkrétností zranění, může přesněji navrhnout cestu k uzdravení bolesti a nápravě poškozeného vztahu. V Písmu vidíme, že Ježíš vypráví podobenství o Otci a jeho dvou synech, kteří jsou v určitém smyslu oba ztraceni. Bůh je Bohem fungujícího společenství. V případě marnotratného syna dojde k uvědomění viny a hledání odpuštění. V případě syna, který nikdy neopustil domov je problém, že nechce odpustit svému bratrovi. V Ježíšově podobenství je to Otec (autorita v společenství/Bůh), který stojí o smír mezi bratry. Jde mu o to, aby v jeho domě (rodině) mohli oba bratři žít pospolu (Lk 15,11-32). A to bez odpuštění nelze. V pomáhající profesi je naší rolí vést k odpuštění. Neboť odpuštění udržuje rodinu věřících v Boží i vzájemné blízkosti. Zranění, která nebyla odpuštěna, jsou destruktivní pro mezilidské vztahy, vnitřní život jedince i jeho vztah k Bohu. Úkolem pastoračního pracovníka je nabídnout své ucho, svou modlitbu, oporu a pomoc při procházení procesu odpuštění.

³⁷⁸ DONGHI, A., *Hle, všechno tvořím nové*, s. 84

Sdílet biblickou zvěst o Božím odpuštění

Pokud se vyskytne krize a je potřeba odpuštění může být těžké po někom žádat, aby odpustil. Je potřeba počítat s tím, že odpuštění je proces a než doje ke zdárnému konci, může to trvat delší dobu. Ten, kdo provází člověka cestou odpuštění, by měl být trpělivým a laskavým.

Bez hlubšího motivu, je těžké vést někoho k postoji odpuštění. Neboť nemusí vidět žádné důvody pro odpuštění. Proto v prvním kroku je důležité směřovat postiženého (ubliženého, zraněného) k tomu, aby si uvědomil, že i jemu bylo Bohem odpuštěno na kříži. V Matoušově evangeliu je zdůvodněn požadavek bezmezného odpouštění podobenství o služebníkovi, který dlužil králi 10.000 talentů, král mu celý dluh odpustí. Poté se služebník setká s jiným spoluslužebníkem, který mu dluží zanedbatelnou částku (100 denárů) oproti sumě, kterou služebník předtím dlužil králi. Avšak služebník není schopen odpustit tento malý dluh a nechal vsadit svého spoluslužebníka do vězení, dokud nezaplatí celý dluh. Nakonec se král vše dozví a služebníka, kterému odpustil 10.000 talentů, vsadí do vězení, protože se nesmiloval nad svým spoluslužebníkem. Grün A. přepočítal 10.000 talentů na 720 000 000 Kč a 100 denárů na 1440 Kč. Bez odpuštění není možné fungovat ve vztazích. I základy křesťanského společenství v listě Koloským nás učí snášet se navzájem a odpouštět si, má-li někdo něco proti druhému. Pán nám odpustil, a proto i my si máme odpouštět (Kol 3,13).

Zde je nebezpečí, že při provázení můžeme vytvářet tlak na motivaci zraněného člověka. Jistě je důležité, aby jeho hlubším motivem pro odpuštění bylo uvědomění si, že i jemu bylo Bohem odpuštěno. Ale bez práce Ducha Svatého a jeho uvedení člověka do pravdy o hříchu, spravedlnosti a soudu (Jn 16,8-13) se můžeme snažit marně, nebo se dokonce uchýlit k manipulativnímu jednání. K tomu by se pomáhající neměl snižovat.

Přesto bychom měli zůstat pravdiví a citlivě konfrontovat s potřebou Boží milosti a pomoci, kterou zraněný člověk může od Boha přijmout. Měli bychom být jako pomáhajícími těmi, kteří laskavě poukáží na tuto Boží nabídku pomoci.

Vést k přijetí nabídky usmíření se člověka s Bohem

Rolí pomáhajícího je být tím, který přináší službu smíření člověka s Bohem. Bez Božího odpuštění by nebylo možné, aby došlo ke smíření člověka s Bohem. Přijetí Boží odpuštění člověku je akceptování Božího kroku směrem k nám. Avšak pokud zůstane bez lidské odpovědi, kroku člověka směrem k Bohu není proces úplný. Pro smíření dvou stran je nutné, aby obě chtěly navázat vztah. Proto nestačí jen hovořit o Boží lásce a odpuštění, ale i o potřebě člověka reagovat a odpovědět na jeho odpuštění (viz texty vyzývající k odpovědi člověka na Boží nabídku, např. Sk 2,37-38, Sk 8,36, Jak 4,8a). Pokud člověk aktivně přijímá Boží odpuštění, vydává se na cestu obnovení vztahu s Bohem, které bychom mohli nazvat „smíření“.

Apoštol Pavel píše o smíření, které skrze Krista můžeme zakusit. Což vyústí v proměnu člověka v nové stvoření (2Kor 5,17-21). Pavel v jiném listu také poukazuje na to, že: „*naděje nezahanbuje, neboť Boží láska je vylita v našich srdcích skrze Ducha svatého, který nám byl dán*“ (Řím 5,5).

Z těchto textů můžeme vyvozovat a hlásat naději zraněným lidem, aby se obrátili k Bohu jako zdroji pomoci. Bůh je ten, který skrze Krista smířil člověka a Boha. A také je to Bůh, který dává svou lásku do nitra člověka.

Bez smíření se s Bohem nebudeme moci jít dál a smířit se (odpustit) sám sobě, smířit se s vlastním „osudem, natož s druhými lidmi, kteří nás zranili.“³⁷⁹ Cena smíření Boha s člověkem, byla velmi vysoká, bylo jí vtělení, život, utrpení, smrt a zmrtvýchvstání Ježíše Krista³⁸⁰.

Když Bůh začne měnit naše nitro a učiní z nás „nové stvoření“, pak se mohou změnit i okolnosti v našich životech. Jak praví jeden citát od neznámého autora: „*Bůh často nemění naši situaci, protože chce změnit naše srdce*“. Zakotvení se v zásadní křesťanské zvěsti o Božím odpuštění vede člověka k usmíření se s Bohem. Pak i zraněný člověk může čerpat sílu k odpuštění na osobní rovině.

Vést k odpuštění a smíření na osobní rovině

Odpuštění a smíření se sebou samým

Těžkým úkolem je přijmout sama sebe s chybami, které jsme ve svém životě učinili. Pokud člověk přijal Boží odpuštění, měl by být schopen odpustit i sám sobě (a pak i druhým). Avšak ne vždy dokážeme odpustit sami sobě. Pokud je člověk smířen sám se sebou, přijímá sebe se všemi pozitivními i negativními projevy své lidskosti. Projevem neodpuštění si a nesmíření se se sebou bývají tyto dvě protichůdné tendence:

První je tzv. victimizace, tj. postoj, kdy se člověk ustavičně cítí jako oběť a má odpor k převzetí zodpovědnosti. Takový člověk se může cítit jako oběť po celý svůj život a vlastní negativní postoj k životu omlouvá tím, že za jeho problémy mohou vždy ti druzí. Např. vláda, starosta, úřady, společnost, církev, rodina, (satan), nebo jmenovitě lidé, bez kterých by jeho život mohl být „lepší“. Takového člověka je potřeba vést k přijetí vlastní zodpovědnosti za svůj život.³⁸¹

Tento postoj bychom mohli korigovat biblickými texty, které poukazují na Boží soud a nutnost každého člověka, aby stanul před Božím soudem, a aby vyšlo najevo, ne jak jednali druzí a jak mu zkazili život, ale aby vlastní konání každého jednotlivého člověka vyšlo najevo (Jn 1,14-16). Z teologického hlediska není tedy možné odmítat zodpovědnost za svůj život. Je mnoho věcí,

³⁷⁹ GRŮN, A., *Škola odpuštění*, s.15-17

³⁸⁰ AUGUSTYN, J., *Křivda odpuštění smíření* s.89

³⁸¹ GRŮN, A., *Škola odpuštění*, s.26-27

keré člověk neovlivní, ale vždy záleží na člověku, jak se v dané situaci zachová (rozhodne). Vlastní projev nebo reakce je zodpovědnost každého člověka.

Na druhé straně může člověk všechnu vinu svalovat na sebe a přebírat zodpovědnost za vše, co se v jeho životě odehrálo. Tento postoj v přehnané míře vede k sebetryznění a utápění se ve vlastním hříchu. Avšak v pozadí je přílišné hledění na sebe. Byť na první pohled toto jednání může vypadat pokorně, ve skutečnosti se člověk soustředí na sebe. Citát o pokoře od neznámého autora říká, že: „*pokora neznamená méně si myslet o sobě, ale méně myslet na sebe*“. Pohled křesťana by se měl soustředit především na Krista, neboť v něm se nachází cesta ke svobodě člověka. Všechny dobré skutky, které můžeme vykonat, jsou dílem Boží milosti v nás (Ef 2,10). Křesťan, který chronicky svaluje vinu na sebe, si neuvědomuje, že zapomněl na zvěst evangelia. Zapomněl na to, že je zde Bůh, který je schopen vstupovat do života člověka a měnit jej, uschopňovat a posilovat na cestě k odpuštění a přijetí sebe sama jako Božího dítěte. To může růst navzdory svým chybám, pokud setrvává v Boží, milosti, Duchu a výchově.

Smíření se sebou samým znamená říci „ano“, všemu, čím a kým jsme se stali. Vidět a přijmout svůj stav jako skutečnost. Ať jde o vlastní schopnosti nebo slabosti, silné či slabé stránky, vlastní chyby i citlivá místa. Boží práce na nás je mnohdy postupná a je potřeba jeho milost pokaždé, když se znovu vynoří naše slabosti. Pak je třeba si říct, ano, i toto jsem já. Právě to, co je v životě člověka těžké, jej udržuje v bdělosti, aby se stále spoléhal na Boha, na jeho milost a ne na sebe (2 Kor 2,8-10). Každý člověk je jedinečný ve způsobu přemýšlení, cítění i ve fyzické (tělesné) podobě. Navzdory tomu, že se nám v těchto oblastech nemusí líbit, jací jsme, potřebujeme přijmout tuto realitu. Nejtěžší je smířit se s vlastní vinou a odpustit si ji. Toho můžeme dosáhnout jen tehdy, když věříme celým srdcem, že Bůh nám odpustil. Bůh je však vůči nám milostivější než jsme my sami (Iz 1,8). Je třeba věřit v odpouštějící sílu Boží lásky tím, že sami sobě odpustíme, a tak se osvobodíme od své viny, jež má nad námi destruktivní moc.³⁸²

Odpuštění a smíření s bližním

Pouze člověk, který je smířený se sebou se dokáže smířit i se svým okolím. Jinak bude skrz svou vlastní rozpolcenost i lidi okolo sebe rozpolcovat. Jinými slovy, člověk svůj nevyřešený problém bude přenášet do života lidí ve svém okolí.³⁸³

Člověk smířený se sebou na základě uvědomění si vlastní nedokonalosti a Boží milosti, dokáže vidět narušenost i v druhém člověku a odpustit mu. Neboť sám ví, že má tentýž problém, jen se projevuje jiným způsobem.

Odpuštění se týká *vnitřní zkušenosti* a je osobním rozhodnutím odpustit těm, kteří se proti nám provinili. Je dokonce nezávislé na postoji viníka. Ten se nemusí omluvit, nemusí litovat,

³⁸² GRŮN, A., *Škola odpuštění*, s. 29-33

³⁸³ GRŮN, A., *Škola odpuštění*, s. 34

a dokonce již ani nemusí být mezi živými. Přes to může být takovému člověku odpuštěno, neboť odpuštění je výlučně závislé na rozhodnutí srdce³⁸⁴.

Ježíš je nám v tomto příkladem, neboť na kříži prosí Boha Otce, aby odpustil těm, kteří jej ukřižovali. Silný je výrok: „*neboť nevědí, co činí*“ (Lk 23,34). Máme odpouštět jenom těm, kteří nás zranili nevědomě? Ježíšův příklad nás vede dál. Neboť i ti, kteří nám vědomě ublížili mnohdy netuší, co tím v nás způsobili. Jsou mnohdy slepí vůči našemu poranění. Kristovo prohlášení na kříži nám ukazuje, že i my jsme často slepí vůči těm, kteří nám ublížili, protože ani mi sami v nich nevidíme poraněné lidi, kteří nejsou monstry, ale slabými, chybnými lidmi, kteří jsou ve své podstatě poraněné děti. Na jedné straně Ježíšovi vrazi nesli plnou zodpovědnost za své činy. Byli umínění a zaslepení svým náboženským fanatismem. Ježíš je však osvobozen z jejich moci. Ježíš nelituje sám sebe ani se nenechá strhnout žádným zlostným projevem jeho nepřátel k tomu, aby je nenáviděl nebo se jim snažil odplatit. Ježíš na konci všeho odevzdá svého ducha (život) do Otcových rukou (Lk 23,46).

Z tohoto příkladu můžeme vyvodit, že čím více je člověk zakotvený v Bohu, tím více může být osvobozený od těch, kteří jej zraňují. Jako další příklad bychom mohli uvést mučednickou smrt Štěpána (Sk 7,59-60). I on dokázal prosit Boha za odpuštění pro ty, kteří jej zavraždili. Na jedné straně není přehlížen hřích a vina těch, kteří zraňují a ubližují, na druhé straně člověk, kterému je ubližováno, nemusí být otrokem a zajatcem bolesti, která je mu způsobena. Takovýto postoj – z Boží milosti – vede člověka k odpuštění svým dlužníkům a viníkům (Mt 6,12).

Aby došlo k nápravě vztahu mezi oběma dvěma subjekty (postiženým a viníkem) je nutné smíření. To by mělo být v ideálním případě cílem každého odpuštění. Ovšem ne vždy je možné (druhý nechce, je již mrtev).

A. Grün popisuje tyto kroky vedoucí k odpuštění³⁸⁵:

1. Připustit si bolest (neignorovat ji – někdy se dostaví, až poté co člověku dojde v plné míře, co se odehrálo. V daný okamžik tomu tak nemusí vždy být.)
2. Připustit si zlost (To obrazně znamená dostat ze sebe nůž, který způsobil ránu. Pokud si připustím vlastní zlost, mohu podstoupit od toho, kdo mě zranil a od toho, čím mě zranil)
3. Analýza toho, co nás zranilo (pomůže pochopit, zde se jednalo o vědomé zranění, nebo šlo o citlivé místo – starou ránu – které se druhý člověk dotkl, nebo ji nevědomě otevřel)
4. Osvobození z moci druhého člověka (Tím je odpuštění. Pokud zraněný člověk neodpustí drží se bolesti, nenávisti, která v konečném důsledku ničí jej samotného. Motivem k odpuštění může být snaha déle nezraňovat sebe nebo vyšším motivem

³⁸⁴ AUGUSTYN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 87

³⁸⁵ GRÜN, A., *Škola odpuštění*, s. 34-37

je Bůh, který nás svým příkladem i slovem vede k odpouštění druhým (Mt 6,12, Lk 23,34).

Při pomáhající profesi můžeme *indikovat konkrétní překážku* a pokusit se ji pomoci překlenout. K tomu je důležité biblicko-teologické zdůvodnění pro pomáhajícího. Avšak je nutné pracovat s tím, že to, co mění postoje lidí, nejsou informace, ale Bůh. Každá situace je odlišná a je potřeba, aby i pastorační pracovník dokázal správně vyhodnotit danou situaci a postoj člověka, a nabídl adekvátní pohled na situaci, nástin řešení a výzvu k hledání možností, které by pro opečovávaného věřícího byly schůdné.

Z křesťanského hlediska víme, že je správné odpustit, ale vlastní schopnosti vytvářejí bariéry k odpouštění. Jsou to následující postoje:³⁸⁶

Nejistota – ve vztahu k druhému člověku vede ke snaze vypadat v očích vlastních i druhých lépe. Nesprávné pojetí spravedlnosti může vést k setrvání v pozici „ukřivděného“ (Fil 2,5-11).

Přetrvání hořkosti – jde o chování „oprávněné“ zlosti. Někdy může postoj hořkosti působit i určité potěšení a pro některé to může být celoživotní motivací (Ef 4,31).

Strach – odpouštění vytváří prostor pro zranitelnost, z které je možné mít strach. Proto je zde nebezpečí vybudování „ochranné hradby“ – uzavření se do sebe, aby nemohlo dojít k zneužití člověka, který odpustil. Je zde strach znovu se sblížit s člověkem, který ublížil (1Jn 4,16-19).

Sebelítost – někteří lidé budují svou identitu na sebelítosti, neboť je to způsob, jak si získat pozornost, empatii druhých lidí. Postoj přetrvávající ukřivděnosti může vést k závislosti na sebelítosti (Fil 2,4).

Přechovávaný hněv – motivem může být potrestat druhého svým hněvem, aby si uvědomil plný účinek svého činu. (Jak 1,19-21).

Neochota zapomenout – nejde o vymazání události z paměti, ale již více ji nevytahovat a nepřipomínat. Tento postoj často je obhajován výrokem: „mohu odpustit, ale nemohu zapomenout“. To však jen maskuje neodpuštění (Žd 10,11).

Pýcha – je postoj, kdy zraněný člověk se domnívá, že nepotřebuje odpouštět a smiřovat se. Žije v domnění, že nepotřebuje ve svém životě člověka, který jej zranil. Chce se mu vyhnout a žít bez něj (Jak 4,6).

³⁸⁶ MCDOWELL, J., *Sex, vina, odpouštění*, s. 31-33

Odsouzení – zraněný vyhodnotí, že viník si nezasluhuje odpuštění. Důvod může být jakýkoliv. Např. „velmi mě zranil nebo ublížil a stejně se nezmění. Zaslouhuje trest, aby si uvědomil, co udělal. Odpuštění by bylo jen plýtváním!“ (Mt 7,1-2).

Pomsta – odpuštění může být potlačeno touhou po pomstě. Vede zraněného k tomu, aby viděl viníka, jak selhává při plnění důležitých úkolů, nebo ve vztazích s druhými. Pomstychtivý člověk chce, aby viník trpěl, tak jako on. Aby si uvědomil, co udělal a litoval toho (Řím 12,19-21).

Nedostatek síly – zranění je tak bolestivé a emocionálně vyčerpávající, že zraněný nemá dostatek síly na to, aby mohl upřímně říct: „Odpouštím ti“.

Lidská neschopnost odpustit má mnohdy původ v závažnosti hříchu, který se člověka dotkl s takovou silou, že jeho zranění je větší, než je zraněný člověk schopen unést. Druhým důsledkem nedostatku síly k odpuštění je vlastní lidská hříšnost, Ta znemožňuje dávat odpuštění druhým. Člověku nezbyvá než prosit a předkládat svou situaci na modlitbě Bohu.

Zraněný člověk v modlitbě vylévá své srdce Bohu a může vyjádřit vše, co se v jeho nitru odehrává. Takové odhalení se Bohu by mělo jít ruku v ruce s prosbou o Boží milosrdenství a s hledáním Boží přítomnosti. Vzorem pro modlitbu vnitřně zraněného člověka je Žalm 22, který vystihuje lidské dno, ale také naději, jež se naplní v Boží spravedlnosti. Ta se zjevila skrz Krista (jeho zkušenost kříže můžeme vnímat skrz Žalm 22) a dojde konečného naplnění i dovršení při Kristově parusii. Do té doby však není možné jen čekat, ale zraněný může spolu s žalmistou v Ž 22 přejít ze zakoušeného ublížení do chvály. Neboť i bolestivá zkušenost může vyústit ke vzývání Hospodina a k pevnější důvěře v něj. Avšak pouze Boží milost může vnitřně uzdravit a přinést Boží dar – jako zázrak odpuštění, jež je pak člověk schopen přijmout i dát³⁸⁷.

Odpuštění a smíření ve společnosti

Odpuštění a smíření mezi stranami, kde došlo ke konfliktu (krizi) se netýká jen jedinců v mezilidských vztazích, ale také skupin a větších společenství. Mohli bychom začít tím nejmenším společenstvím, kterým je rodina, pokračovat přes různé spolky k velkým národním, církevním a státním společenstvím, a zakončit úvahu o odpuštění a smíru mezi národy a etniky. Obecně platí, že mezi jakýmkoliv uskupením ve společnosti docházelo a bude docházet k zraňování, nepochopení a ubližování. Proto je důležité nezapomenout na cestu odpuštění, kterou mohou (a měli by) iniciovat vůdci, či představitelé společenských skupin, které ublížily. Z historie se však potvrdilo, že ozdravného účinku pro celou společnost mohou přinést i jednotlivci, kteří omluvu a odpuštění vyjádří za celou skupinu. I když nelze vrátit a napravit zranění, škody a ztráty na životech, role vyřčeného odpuštění je v procesu uzdravení a usmíření nenahraditelná. Mnohá gesta naznačující snahy o smíření již přinesla a ještě budou přinášet naději

³⁸⁷ AUGUSTYN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 74-75.

pro usmíření celé lidské společnosti. Každý jednotlivý člověk může ve společnosti svým myšlením i chováním přispět k šíření smíru³⁸⁸.

Praktické kroky vedoucí k odpuštění

1. Povzbudit zraněného, aby hovořil o svém problému s důvěryhodným člověkem nebo Bohem (tzn. dostat ze sebe bolest, otevřít téma vlastního zranění). Někdy zraněný není schopen otevřít svou bolest před druhým člověkem, zvláště když je zranění čerstvé a bolestivé. Ne každý člověk chce sám hovořit o svém zranění (problému). Tehdy je dobré, aby se pastorační pracovník sám citlivě zeptal a projevil o zraněného člověka zájem, např. „všiml jsem si, že tě asi něco trápí, můžeš mi o tom něco říct?“
2. Modlit se za sílu a pomoc s odpuštěním. Zde mám na mysli modlitbu pastoračního pracovníka, neboť někdy člověk, který má problém s odpuštěním nemusí být schopen sám vyznat Bohu svou slabost a neschopnost odpustit. Nebo svěřit to, s čím má zraněný problém. V modlitbě ujistit zraněného, že Bůh rozumí jeho bolesti a nabízí uzdravení a pomoc.
3. Nabídnout/poskytnout pomoc pastoračního pracovníka v doprovázení (ne vždy je nutné to explicitně říct, ale po nějakém čase se opět zeptat na danou situaci, problém). Pokud máme souhlas zraněného člověka s naší pomocí, můžeme konat konkrétní následující kroky:
4. Zraněný si napíše (formuluje), v čem konkrétně došlo ke zranění, kdo a čím je způsobil. Jaké pocity a myšlenky to vyvolalo. V čem to změnilo vztahy těch, který se to týká (zúčastněné osoby, vztah k ostatním, vztah k Bohu). Nakonec si zraněný může napsat, co by mohlo vést k odpuštění/nápravě vztahů (tj. v případě, že v tomto stádiu o to sám stojí). V silně bolestivých situacích může být nejvhodnější řešení tento list spálit, zničit – a tímto rituálem prožít odpuštění viníkovi. Pastorační pracovník může i takovýto rituál provést se zraněnou osobou. Někdy zraněný člověk potřebuje i podporu někoho dalšího, aby tento krok učinil. Avšak pastorační pracovník tento krok nesmí vynucovat, může jej pouze nabídnout, doporučit.
5. Vést zraněného k citlivé konfrontaci s viníkem (resp. s tím co vyvolal ve zraněném člověku) Tento krok není univerzální pro každou situaci. Velmi záleží na okolnostech, dle míry zranění a síle osobnosti zraněného. Tuto konfrontaci je možné vykonat tváří v tvář, telefonicky, písemnou formou. Pastorační pracovník může nabídnout i svou přítomnost (doprovod v tomto kroku, pokud je to potřebné a vhodné). Důležité je, aby zraněný neobviňoval (neútočil) na viníka, ale aby dokázal popsat své zranění z vlastní (někdy dosti subjektivní) perspektivy. Např. „*když ty jsi udělal toto, já jsem se cítil takto*“. Ne vždy je to možné, ne vždy je to vhodné (někdy tento krok vyžaduje čas, aby k němu zraněný dospěl). Za určitých okolností k tomuto kroku nemusí nikdy dojít (např. to může být frustrující, aby se znásilněný člověk setkával s násilníkem – k obdobně složitým situacím by bylo dobré přizvat/konzultovat situaci s odbornou psychologickou pomocí).

³⁸⁸ GRŮN, A., *Škola odpuštění*, s. 43-62

Alternativa – pokud není z jakýchkoliv důvodů možné setkání s viníkem: Dát naproti sobě dvě židle, představit si, jak viník sedí naproti a říct mu vše (včetně svého hněvu, zloby apod.) a pak si předsednou, vcítit se do role toho druhého a odpovědět za něj na všechny hněv, bolest. Je potřeba si na to dát čas a neutíkat rychle z jedné role do druhé, ale vše říct, nahlas.³⁸⁹

6. Odpustit viníkovi – ústně nebo písemně si definovat, co je odpuštěno. Napsat i důvod, proč zraněný odpouští. Zde je velký prostor pro Boží milost. Odpuštění lze vyjádřit slovy: „Odpouštím ti, protože i Bůh odpustil mě i tobě na kříži“. Žádný jiný rozumový důvod nebude dostačující pro trvalé odpuštění.
7. Utvrzení v rozhodnutí - je nutné při zranění, kdy se vybavují bolestivé vzpomínky i poté, co již bylo odpuštěno. Odpustit neznamená vymazat nebo vytěsnit z paměti. Pastorační pracovník na to může zraněného, který odpustil připravit. Pokud paměť zraněného vynořuje zpět bolest a vzpomínky, je nutné si připomínat, že odpuštění proběhlo a znovu se v něm utvrdit. Může to proběhnout ústní formou, kdy zraněný si po vyvolání bolestných vzpomínek nahlas řekne: „Já **vlastní jméno** jsem odpustil **jméno viníka**, to co udělal **krátce pojmenováno** a je to odpuštěno.“ Lze to i napsat a kdykoliv se vynoří bolestivé vzpomínky, přečíst nahlas a potvrdit si to.
8. Kroky ke smíření – týkají se lidí, s kterými má zraněný člověk užší vztah a je s nimi nadále v kontaktu. Prvním krokem jsou výše popsané body vedoucí k odpuštění (body 1.-7.) a pak je možné postupně obnovovat pouto důvěry s mezi oběma zainteresovanými. Je to mnohdy pomalý proces, který vyžaduje čas, trpělivost a ochotu opětovně odpouštět. Resp. žít s trvale odpouštějícím postojem.

Tyto kroky 1. - 7. lze aplikovat i na viníka, který nemá možnost již požádat o odpuštění (daný člověk nežije, nebo nechce odpustit). Na místo zraněného člověka, od kterého viník žádá odpuštění, je dosazen Bůh. V bodě 7. se může viník utvrzovat ve vědomí, že to, co bylo před Bohem vyznáno jako špatné (hřích), je odpuštěno. Např. tímto veršem z Písma: „*Jestliže své hříchy vyznáváme, on je věrný a spravedlivý, aby nám hříchy odpustil a očistil nás od každé nepravosti*“ (1Jn 1,9).

Závěr

Téma odpuštění je velmi široké a komplikované jako mnohé lidské osobnosti a jejich životní příběhy. Nebylo pro mne jednoduché se v tématu zorientovat, neboť jednotliví autoři používají pokaždé jiný způsob opisu určitých principů. Při psaní práce se postupně odkrývalo, že pro pastorační vedení člověka k odpuštění nelze uplatňovat univerzální postupy, ale je potřeba přistupovat individuálně. Tato činnost mnohdy vyžaduje citlivou a dlouhodobou práci. Důležitým opěrným a „univerzálním“ bodem pro mne byly Biblické výroky, z kterých je možné vnímat Boží odpouštějící postoj k člověku. To může být velkou motivační a hybnou silou při pastorační činnosti. A to jak pro pomáhajícího pracovníka, tak pro toho, kterému je dopomáháno k odpuštění.

³⁸⁹ GRŮN, A., *Škola odpuštění*, s. 42

Zároveň je v této pastorační činnosti osvobozující vědomí, že Božím zájem a záměrem je, aby i člověk odpouštěl. Neboť bez odpuštění a smíření se v tomto ani budoucím světě žít nedá.

Použitá literatura

Bible Český studijní překlad, Praha: Nakladatelství KMS s.r.o., 1. souborné vydání, 2009, ISBN 978-80-86449-62-3

DOUGLAS J.D. *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat Domů, 2. vydání, 2009, ISBN 978-80-7255-193-4

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie: odpouštění, smířování, překonání negativních emocí, radost, naděje*. Praha: Portál, 1. vyd. 2004, ISBN 80-7178-835-X

DONGHI, Antonio. *Hle, všechno tvořím nové*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, ISBN 80-7192-574-8

GRÜN, Anselm. *Škola odpuštění*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, ISBN 80-7192-653-1

AUGUSTYN, Józef. *Křivda odpuštění smíření*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2000, ISBN 80-7192-406-7

MCDOWELL, Josh. *Sex, vina, odpuštění*, Ostrava-Zábřeh: Tandem Ostrava, 1997, (Brož)

MCCULLOUGH, M. E., PARGAMENT, K. I., THORESEN, C.E. *Forgiveness. Theorey, Research, and Practice*. New Yourk, The Guilford Press (2000)

Bc. David KOGUT
student
Pedagogická fakulta UMB
katedra teologie a katechetiky
Banská Bystrica

Výročia

Nasledovanie Krista – čas, kedy nás mýtnici a neviestky predbiehajú...

Pavol TOMÁNEK

Abstrakt

V rodinách, kde žijú vedľa seba aspoň dve deti, často vidíme, že hoci majú tých istých rodičov, vyrastajú v tých istých podmienkach, a predsa sú často rozdielne ich povahy, názory, prístup k povinnostiam. Genetika nám hovorí, že sú to zdedené vlohy, talenty, nadanie po našich predkoch. Matúšovo evanjelium o dvoch bratoch, je vlastne evanjelium o výchove. O výchove nás všetkých. V Matúšovom evanjeliu nájdeme aj životný príbeh Tomáša Kempenského, ktorý nebol len mníchom, kňazom, ale živým ohlasovateľom.

Kľúčové slová: Výchova, Rodina, Odpustenie, Vôľa.

Abstract

In families where at least two children live side by side, we often see that although they have the same parents, they grow up in the same conditions, and yet their natures, opinions, and access to responsibilities are often different. Genetics tells us that these are inherited talents, talents, talents from our ancestors. Matthew's Gospel of the Two Brothers is actually a gospel of upbringing. About educating us all. In Matthew's Gospel we also find the life story of Tomas Kempensky, who was not only a monk, a priest, but a living herald.

Keywords: Education, Family, Forgiveness, Will.

Pripomíname si **550. výročie úmrtia Tomáša Kempenského**. Jeho knižočka *Nasledovanie Krista* sa stala príručkou osobnej zbožnosti, ktorá patrila k „povinnému čítaniu“ od stredoveku, nie akýmsi nanútením, ale živosťou obsahu, ktorý ponúkala, ponúka.

Osobnosť Tomáša Kempenského nespočívala v tvrdom presadzovaní viery a náboženstva do života ľudí, ale jeho veľkosť spočívala v jednoduchosti podávania biblických a vieroučných podnetov do života. Hovoril zo života do života. Evanjelium nečítal, on ho žil.

Svoj život zasvätil druhým. Bol otvorený pre zdravé vzťahy, podporoval rodinu a dôraz kládol na vzťahy medzi ľuďmi so zameraním na Boha, nie ako nedosiahnuteľnú modlu, ale ako skutočného Otca.³⁹⁰ V tomto duchu sa zamýšľam nad životom Tomáša Kempenského. Mních, kňaz, brat, otec, priateľ.

U evanjelistu Matúša 21, 28 čítame, že jeden otec mal dvoch synov. Prišiel k prvému a povedal mu: „Syn môj, choď pracovať do vinice.“ Vieme, že sa mu nechcelo, no napokon išiel, ten druhý syn povedal, že ide, no nešiel...

Tomáš Kempenský nebol synom, ktorý by povedal, že ide, no napokon nešiel...práve naopak. Skúsime odkryť túto hĺbku jednoducho, cez evanjelium života.

V rodinách, kde žijú vedľa seba aspoň dve deti, často vidíme, že hoci majú tých istých rodičov, vyrastajú v tých istých podmienkach, a predsa sú často rozdielne ich povahy, názory, prístup k povinnostiam.³⁹¹ Genetika nám hovorí, že sú to zdedené vlohy, talenty, nadanie po našich predkoch. Časom si môžeme používaním svojho rozumu a slobodnou vôľou nadobudnúť ďalšie, rovnako kladné, ale, bohužiaľ, aj tie záporné vlastnosti. Matúšovo evanjelium o dvoch bratoch, je vlastne evanjelium o výchove. O výchove nás všetkých. Čo je na výchove fascinujúce? Že dokážete odovzdať samých seba. Čo je na výchove tragické? Práve to, že niekedy odovzdávate len seba.

Človek dokáže vychovať dobre, no dokáže vychovávať aj zle, a to vtedy, keď si človek sám pred sebou a pred svojimi blízkymi začne odobrovať svoje vlastné prešľapy len preto, aby vyzeral dobre. Možno že radi chodíme vyšľapanými chodníkmi, pritakávame na to, čo nie je v súlade s evanjeliom len preto, aby sme neboli čiernou ovcou tímu, no na druhej strane, keď sme s niekým iným, dokážeme o tejto udalosti veľmi radi písať až telenovelu ohováračiek a pod.

Toto využil pre svoje učenie Ježiš v evanjeliu. Poukázal na človeka, ktorý má dvoch synov. Rovnako ich vychováva, no nie každý je rovnako vychovaný.³⁹²

Ich prístupom k prosbe otca – ísť pracovať do vinice, môžeme pochopiť mnohé ďalšie duchovné udalosti. Evanjelium je namierené proti tej časti židovského národa,³⁹³ ktorá bola presvedčená o svojej dokonalosti. Boli to farizeji a vodcovia národa, ktorí si mysleli, že stačí povedať na Božiu výzvu tak, ako to povedal syn otcovi, keď ho posielal pracovať do vinice: Áno, idem! Ale nešiel. Pán Ježiš stavia túto časť národa, tzv. lepších veriacich ľudí oproti tým, ktorými sa pohrdalo. A

³⁹⁰ Thomas a Kempis Sanctus, 1379/80-1471, Trnava, SSV, 1995.

³⁹¹ Pavol TOMÁNEK, *Manželstvo a rodina v medzináboženskom dialógu*, Brno, Tribun, 2016,.

³⁹² Wolfgang BREZINKA, *Filozofické základy výchovy*, Praha, Zvon, 1996.

³⁹³ Biblia s aplikáciami pre život, Bratislava, Tlačiareň Svornosť, 1998 (podľa obsahu).

predpovedá týmto sebavedomým Izraelitom, že tí pohrdaní mýtnici a neviestky ich predídu do Božieho kráľovstva.

Prvý syn, na ktorého sa otec obrátil o pomoc, sa začal vyhovárať. Evanjelium hovorí, že potom si to rozmyslel a vidíme, že nakoniec preda do vinice išiel. To hovorí, že tu zohráva vážnu úlohu svedomie človeka.³⁹⁴ Ono ho privedie k poslušnosti. Boh cez svedomie hovorí k človekovi. V tomto prípade človek prijal Boží hlas vo svojom svedomí. Mýtnikov a neviestky pokladali za verejných hriešnikov, a preto vo vzťahu k Bohu si ich nevšímajú. Kristus si všima práve ich. Na tých, ktorých spravodliví odsudzovali, Ježiš v akomsi zrkadlovom obraze poukazuje na nesprávny spôsob života spravodlivých. Takto v nadstavenom zrkadle môžeme v Ježišových slovách vidieť seba v skutočnosti takých, akí sme.

Druhý syn, na ktorého sa otec obracia s prosbou o spoluprácu, začína s vyjadrením súhlasu, ale potom sa ukazuje, že opak je pravdou. Nejednotnosť postupu s prvým vyjadrením súhlasu alebo nesúhlasu nás vedie k ďalším myšlienkam. Prečo sľúbiť, keď viem, že nesplním.³⁹⁵ Toto vzniká vtedy, keď si človek o sebe myslí, že je spravodlivý. Preto ten, kto si myslí o sebe, že je spravodlivý, sám seba presvedča, že pracuje na kráľovstve Božom, čo symbolizuje vinicu Božiu. Taký človek si začína myslieť, že u neho je všetko v najlepšom poriadku a zaniká u neho ďalší duchovný rozvoj. Taký človek pociťuje nechť v zmene svojho stavu, pretože sa už pokladá za dokonalého.

Je presvedčený o svojej pravde, že je spravodlivý, a preto aj tých, ktorí myslia inak ako on podceňuje, neprijíma, odsúva stranou. Nemožno za takých pokladať veľkňazov a starších z ľudu? Keď vystúpil Ján Krstiteľ, mýtnici a neviestky opúšťali svoj hriech a vodcovia národa nepostrehli, že aj oni by mali niečo zmeniť, že sa dostáva poučenia aj im. Pán Ježiš sa chcel týmito vážnymi slovami dotknúť tvrdosti srdca „spravodlivých“, aby poznali svoju „nespravodlivosť“.³⁹⁶ Veľkňazi a starší ľudu patrili k náboženskej elite a len ťažko by sa niekto odvážil spochybniť ich zbožnosť, ich vzťah k Bohu. Ježiš Kristus to však urobil.

Nie však preto, aby ich odsúdil, ale preto, aby im dal šancu spoznať Božie dielo spásy. Vieme, že nedokázali prijať túto šancu.

Aj my sa môžeme ľahko stať podobne slepí voči Božím zámerom, ako títo židovskí náboženský vodcovia. Douglas Hare vo svojich komentároch k evanjeliu svätého Matúša poznamenal: „*Ako často sa stretávame so zamieňaním plnenia Božej vôle s prácou pre Cirkev. Je ľahké prestať načúvať Bohu, ak nadobudneme vnútorné presvedčenie, že mu slúžime skrze úlohy v spoločenstve, vo farnosti... Často však namiesto zúrodňovania vinohradu venujeme čas lešteniu svietnikov.*“

³⁹⁴ Porovnaj: BIBLIA S APLIKÁCIAMI PRE ŽIVOT. 1998. Bratislava: Tlačiareň Svornosť, 1998.

³⁹⁵ Porovnaj: BIBLIA S APLIKÁCIAMI PRE ŽIVOT. 1998. Bratislava: Tlačiareň Svornosť, 1998.

³⁹⁶ Porovnaj: BIBLIA S APLIKÁCIAMI PRE ŽIVOT. 1998. Bratislava: Tlačiareň Svornosť, 1998.

Jeden kňaz mi raz rozprával o mužovi z farskej rady, na ktorého bolo vždy spoľahnutie. Zohnal a zariadil všetko, čo bolo potrebné. Dbal o všetky praktické potreby počas bohoslužieb a často o svojej práci s radosťou hovoril: „*Otče, to je môj život.*“

Kňaz to však smutne okomentoval: „*Áno, je to jeho život. Uspokojuje ho, že takto pomáha farnosti. Je spokojný. A pre túto spokojnosť nevidí, čo že Boh od neho chce aj niečo iné...*“

Tomáš Kempenský sa naučil z evanjelia byť úprimný nielen voči druhým, ale aj voči sebe. Ved' Ježiš poukazuje, že milší mu je ten syn v podobenstve, ktorý povedal: „*Nechce sa mi.*“ *No potom to oľutoval a šiel*“ ako ten, čo na pozvanie odpovedal: „*Idem, Pane!*“ *Ale nešiel*“. Nevie, ako je to s nami a s našim nasledovaním Krista. Možno je tu opäť čas nielen si prečítať *Nasledovanie Krista*, ale začať to naplno žiť.

Použitá literatúra

BIBLIA s aplikáciami pre život, Bratislava, Tlačiareň Svornosť, 1998 (podľa obsahu).

BREZINKA, Wolfgang, *Filozofické základy výchovy*, Praha, Zvon, 1996.

KEMPENSKÝ Tomáš, *Nasledovanie Krista*, Trnava, SSV, 2014.

THOMAS A KEMPIS SANCTUS 1379/80-1471, Trnava, SSV, 1995.

TOMÁNEK, Pavol, *Manželstvo a rodina v medzináboženskom dialógu*, Brno, Tribun, 2016, 252 s.

Prof. PaedDr. PhDr. ThDr. Pavol TOMÁNEK, PhD., MBA, MHA
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
Bratislava

Recenzie

Teologický slovník pre učiteľov, katechétov a zborových pracovníkov

PERES, Imrich & PROCHÁZKA, Pavel. *Teologický slovník pre učiteľov, katechétov a zborových pracovníkov*, Bratislava: Academia Christiana, 2020. 208 s. ISBN 978-80-968565-7-2

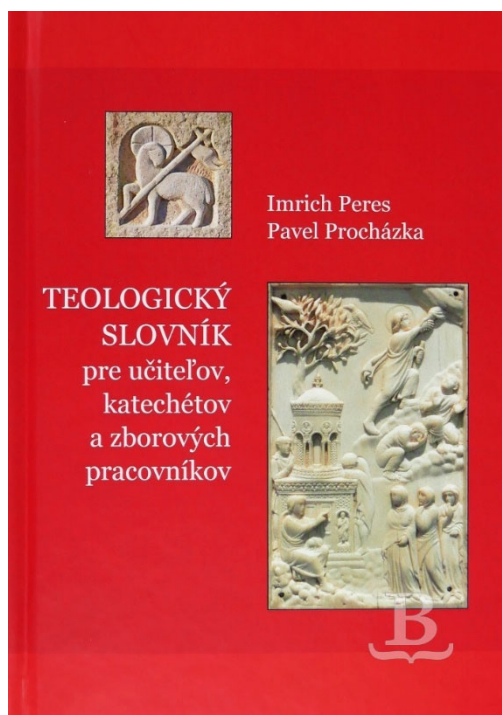
Učiteľom, katechétom, zborovým pracovníkom, ako aj všetkým záujemcom o teologické témy sa začiatkom roka 2021 dostáva do rúk historicky prvý slovenský *Teologický slovník* tohto druhu. Jeho autori, profesori teológie – prof. PhDr. ThDr. PaedDr. Imrich Peres, PhD. a prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD. – dlhoroční výskumníci a akademickí pracovníci, vyučujúci na slovenských, ale aj zahraničných univerzitách, aktívne znajú slovenského cirkevného kontextu, si dali za cieľ vytvoriť slovník, ktorý by mal „slúžiť ako pomoc pre orientáciu v základných náboženských a teologických pojmoch, témach, otázkach a výpovediach“. Slovník obsahuje úctyhodných cca 650 hesiel, venovaných predovšetkým biblickým pojmom, ale aj pojmom z hraničných teologických vied ako aj z príbuzných vedných disciplín.

Hneď v úvode tejto recenzie si dovoľím tvrdiť, že publikácia s takto formulovaným zámerom predstavuje pre slovenský kontext naprosto unikátny publikačný počin. Pokiaľ by sme začali zdôvodňovaním tohto tvrdenia zo spoločenského hľadiska, ako jedna z

katechétov – ktorí patria do cieľovej skupiny tejto publikácie – pokladám za veľmi podstatné, že publikácia vznikla v dobe dozrievania post-postmodernej generácie, ktorej všeobecné poznanie v oblasti humanitných vied, a predovšetkým teológie, je značne roztrúsené a, dovoľím si použiť expresívny výraz, ‘scvrknuté na minimum’.

Existuje obrovský deficit vo vecnom objasnení pojmov, ktorých význam súčasná sekularizovaná spoločnosť buď vôbec neviduje, alebo sa zahmlil, alebo ho priam odklonila od ich skutočnej podstaty. Zvlášť sa to týka mladej generácie, vyrastajúcej v klíme silnejúcej neo-liberalizácie, trans-humanizmu, postupne zamieňajúcej eschatologickú nádej so záujmom o „tu a teraz“ a adekvátne silne presadzujúce rôzne ekologicke-ekonomické dôrazy, ako aj stále viac príťažlivú

spiritualitu bez ukotvenia v náboženstve, nehovoriac o spochybňovaní relevantnosti kresťanského náboženstva pre túto dobu. A tak nie je zriedkavosťou, že mladí učitelia a najmä ich žiaci nielenže nemajú jasno v odborných teologicko-religiózných pojmoch, ale ani v semi-odbornej lexike týkajúcej sa

religiozity/náboženstiev, kresťanstva a teológie. Výskumy medzi deťmi a ich rodičmi, ktorí nenavštevujú cirkvi, ukázali, že dnes nie je samozrejmé, ba skôr je bežné, že mladí ľudia nevedia, čo je podstata kresťanských vianočných alebo veľkonočných sviatkov, mýlia si cirkev so sektou; vysokoškólační nevedia, čo je ekumenizmus alebo prozelytizmus.

Okrem všeobecne-spoločenského hľadiska vidím veľký potenciál *Slovníka* aj z uššie zameraného pedagogického hľadiska. Otvára priestor vzdelávaniu, a to cez rozšírenie priestoru pre poznávanie, t.j. nadobúdanie nových vedomostí, kognitívnu komparáciu a rozvoj kritického myslenia, umožňujúc vytvoriť si vstupný obraz o problematike, ktorá ich zaujíma, resp. si upevniť alebo revidovať doterajšie poznatky. Zároveň však môže osloviť aj ne-kognitívnu dimenziu človeka, nazvala by som ho stručne 'vnútro' človeka - dotknúť sa jeho túžby po duchovne a meditácii, vzbudiť túžbu po odpovediach na otázky o tzv. *ultimátnych* či transcendentných veciach ľudského života. Učiteľ, ktorý si nie je istý určitou pojmológiou, môže siahnuť po tomto *Slovníku* vďaka, že ide o bezpečný zdroj vecne formulovaných definícií javov, čo mu umožní rýchlo sa zorientovať a týmto spôsobom sa celoživotne vzdelávať, a súčasne vzdelávať svojich žiakov a študentov na kvalitnejšej úrovni. Z ešte uššieho, predmetovo-didaktického hľadiska možno vypíchnúť úlohu *Slovníka* práve v naplnení prítomnosti didaktickej zásady vedeckosti vo vyučovaní náboženskej výchovy v školách. Vytvoriť slovník je nesmierne náročná úloha, vyžadujúca si množstvo rozhodnutí, predovšetkým o tom, ktoré pojmy doňho zaradiť a ktoré už nie. Nejde len o veľmi citlivú otázku denominačných dôrazov, ktorá je akýmsi

potenciálnym neuralgickým bodom publikácií, orientovaných transdenominačne. S tou sa autori snažili korektne, ekumenicky vysporiadať. Okrem toho treba poukázať aj na to, že v tejto predloženej publikácii sa autori rozhodli pre výber pojmov na základe vopred jasne stanoveného kritéria, a tým je pre nich cieľová skupina, pre ktorú sa primárne rozhodli tento slovník zostaviť. Je veľmi chvályhodné, že si za cieľovú skupinu zvolili práve mladých ľudí a ich pedagógov, ktorí nemusia byť teologicky vzdelaní, a ktorých znalosti základných pojmov sú deficitné. Pri výbere pojmov a pri tvorbe tejto publikácie, určenej pre neteologickú verejnosť, sa preto orientovali podľa výsledkov vlastného výskumu náboženského zmýšľania ľudí žijúcich v cirkvi aj mimo nej, čo považujem za svedomitý vedecko-teologický a zároveň vzácne ústretový a láskavý prístup. Oceňujem zároveň vedeckosť výberu pojmov, odrážajúcu sa v práci s rôznymi, už dostupnými zdrojmi – slovníkmi a lexikónmi podobného typu v zahraničí. Tomuto prístupu zodpovedá aj ďalšie rozhodnutie autorov *Slovníka*, a tým je rozsah jednotlivých slovníkových položiek. Zásada strohosti pri definovaní pojmov, ktorú si autori vytýčili, sa odzrkadľuje vo väčšine pojmov.

K záveru svojho úvodu k *Slovníku* autori vyjadrujú ešte ďalšie tri dôležité myšlienky, ktorých premietnutie sa do tvorby tohto diela je jasne rozoznateľné. Prvou z nich je zaniatenosť, s akou autori pristupovali k tvorbe tohto diela. S radosťou svoje dielo písali a s rovnakým nadšením ho osobne venovali Vedeckej rade Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – konkrétne dňa 17. 3. 2021 na záver svojho pôsobenia v tomto univerzitnom orgáne. Okrem toho cítiť z práce určitú publikačnú

pokoru, a to napriek tomu, že jednotlivé heslá sú vystavané veľmi koncízne, faktograficky, exaktne, odkazujúc na grécke pôvodiny a originálny biblický text. Autori vyzývajú čitateľov, aby ich v prípade zistených nedostatkov kontaktovali, a tak umožnili ďalší proces zdokonaľovania tohto diela.

A napokon si veľmi cením vyjadrenie najvnútornejšej túžby autorov tohto vzácneho diela, a preto si dovoľím ho citovať v celej dĺžke: “Je naším práním, aby slovník

správne poskytoval potrebné informácie z oblasti teologických a náboženských vied, aby mohol byť dobrým prameňom vedomostí a poznania, ktorým sa uľahčí a viac zodborní služba a viera všetkých, ktorí po tomto slovníku siahnu.” Preto osobne prajem tomuto dielu v rukách každého čitateľa Božie požehnanie.

*Prof. PaedDr. Dana HANESOVÁ, PhD.
Katedra pedagogiky PF UMB
Banská Bystrica*

Metodizmus na Slovensku

PROCHÁZKA Pavel. *Metodizmus na Slovensku*, Bellianum, Banská Bystrica 2021, 160 strán formátu B5. ISBN 978-80-557-1862-0.

Prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD. profesor na Katedre teológie a katechetiky PF UMB v Banskej Bystrici sa vo svojej pripravovanej publikácii venuje dejinám metodizmu na Slovensku. Keďže táto téma nebola doposiaľ vôbec prebádaná, tento pokus profesora Procházku sa môže považovať za nesmierne dôležitý a prínosný, zvlášť vo sfére výskumu cirkevných dejín a o to viac špeciálne v oblasti výskumu Evanjelickej cirkvi metodistickej (= ECM) a metodizmu na Slovensku. Túto skutočnosť je možno potvrdiť z viacerých uhlov pohľadu.

Z pohľadu *vedeckého výskumu* je vidieť, že autor s veľkou odbornosťou a doslova s mravčou trpezlivosťou a odhodlanosťou zbieral, triedil, skúmal a hodnotil pramene, ktoré sa v tejto oblasti veľmi ťažko získavajú. Keďže nejde o masívnu tvorbu, ale o zachované zápisnice a zborové správy, zborníky, bulletiny, časopisecké články, o ojedinelé zborové zápisy, poznámky, listy a písomnosti, bolo treba naprieč Českou a Slovenskou republikou vstupovať do oblastí, kde sa v záujme metodizmu konala misia, tvorili zbory alebo kde sa už organizačne spravoval život veriacich

patriaciach do tejto cirkvi. Vedci, ktorí budú v tejto oblasti ďalej bádať, budú vďační profesorovi Procházkovi nielen za vybadané, získané informácie, ale aj za zozbieranie a vytvorenie odbornej archívnej bázy pre ďalší výskum.

Z pohľadu historika je dôležité pripomenúť, že autor skúma dejiny metodizmu na Slovensku tak, že ho správne od-

haľuje v jeho historickom kontexte v priestore jeho najskoršieho výskytu, vrátane oblastí, spoločenských okolností i osôb, ktoré sa dominantnejšie zasadili o jeho recepciu a udomácnenie nielen v Európe, ale zvlášť na Slovensku. Tak sa práve vďaka výskumu prof. Procházku pomaly začína odhaľovať a aj vedecky hodnotiť fenomén metodizmu ako stavu náboženského zoskupenia a myslenia, formy zbožnosti a tvorby teológie, ktorá plne zapadá do línie teológie reformačných cirkví. Autor si v historickom kontexte všimá aj tvorbu a fungovanie organizačných štruktúr a normatívnych požiadaviek zbožnosti a jej hodnôt, ktoré - v snahe zostať aj dnes v našej pomerne sekularizovanej spoločnosti na báze verného biblického výkladu Písma - dnešný metodizmus prezentujú. Zvlášť hodnotnou je aj oblasť výskumu, kde autor už aj ako priamy aktér historicky i akademicky

precízne charakterizuje vznik a význam Katedry teológie a katechetiky na Pedagogickej fakulte UMB v Banskej Bystrici, kde študenti z ECM získavajú teologické vzdelanie, a hodnotí ho ako veľmi dôležitý medzník teologickej profilácie metodizmu na Slovensku. Pramene, o ktoré sa autor opiera, majú jedinečnú historickú a vedeckú hodnotu, keďže aj ich tvorbu aj prístup k nim zaručuje skutočnosť, že autor sám patrí medzi zakladateľov Katedry a jej významných profesorov a ako taký je aj garantom jej študijného programu/odboru, vrátane habilitačných a inauguračných práv. Aj táto skutočnosť vysoko zdvíha hodnotu tohoto štúdia v spektre teologickej prípravy duchovenského dorastu na teologických fakultách a zároveň tým vyvoláva aj rešpekt v rodine protestantských cirkví na Slovensku.

Z pohľadu *misiológa* je nesmierne zaujímavé všímať si, ako profesor Procházka analyzuje metódy misijnej práce v sekularizovanej spoločnosti, kde ECM pôsobila a pôsobí dodnes pomerne úspešne. V tomto výskume sa jemne zlieva postava vedca, - ktorý ostrým okom skúma historické danosti umožňujúce či vyvolávajúce nutnosť misijnej práce, potom aj začiatky, rast a možnosti misie, evanjelizácie a následne aj pastorácie v Európe a zvlášť v rámci ECM na Slovensku -, zároveň však aj veriaceho človeka, ktorý misii rozumie skutočne akoby zvnútra a ktorý dlhšie pôsobil aj v exekutive ECM.

Pripravovaná publikácia bude iste dobrou príručkou pre študentov nielen teológie, ale aj pedagogických, historických a spoločenských vied. Ba smelo môžeme konštatovať, že *môže* mať ďalekosiahly význam aj pre dnešné

cirkvi: jednak *môže* inšpirovať k podobnému výskumu globálnych či dielčích aspektov histórie jednotlivých cirkví, zvlášť, kde takýto výskum sa v takom odbornom bádani ešte neudial. A taktiež *môže* byť veľmi inšpiratívna pre výskum misijnej práce, jej metód a teologickej orientácie, ktorá aj dnes má v našej spoločnosti oprávnenie a aj dnes je v určitom zmysle nasledovania hodná, aj napriek svojim ťažkostiam, zápasom a aj čiastkovým neúspechom. Model misie, aký nám predstavuje autor, je preto aspoň na zváženie a vyskúšanie aj v rámci iných cirkví na Slovensku.

Prof. ThDr. PhDr. PaedDr. Imrich PERES, PhD.
Evanjelická bohoslovecká fakulta
Bratislava

Nepopsaný list

ALLENDER, Dan, *Nepopsaný list*, Nakladatelství Návrat domů, Praha, 2020, 184 str. ISBN 978-80-7255-412-6.

Takto sa rozhodol pomenovať spisovateľ Dan B. Allender svoju inšpiratívnu knihu, ktorá vyšla vlani vo vydavateľstve Návrat domů. V nej predstavuje náš život ako príbeh, do ktorého môžeme pozvať Boha ako nášho spoluautora. No má príbeh nejaký hlbší význam? Je možné vďaka našej minulosti lepšie pochopiť, akú cestu máme pred sebou? D. Allender ukazuje, ako Boh používa našu minulosť k tomu, aby tvoril našu budúcnosť. Okrem silného posolstva celej knihy, ktorá je rozdelená na dvanásť kapitol, si našu pozornosť zaslúžia najmä dve kapitoly, ktoré sú výborným vkladom do nadchádzajúceho Pôstu. Možno bude iný, ako po iné roky, no rovnako aj autorov pohľad naň je iný.

Sústredme sa najprv na 10. kapitolu, ktorá je o modlitbe. Už toľko o nej bolo povedané, napísané, no vždy je čo dodať a zažiť v nej. Začína úplne až šokujúco: „Pomodlime sa. Keď počujete tieto slová, vnímate ich ako pozvanie, alebo pre vás znejú rozčuľujúco? Modliť sa je správne pred kázňou, vyučovaním, pred jedlom. Ale čo keď sa milujete, hráte karty alebo nakučujete v obchodnom centre? A pokiaľ sa máme modliť bez prestania,

akú modlitbu máme vysloviť pred vstupom do obchodu?“ Svojimi otázkami nepresťáva provokovať ani ďalej. Kladie ich neústupčivo a priamo, tak, ako ich kladú mnoho ráz laici duchovným- „Načo sa máme modliť, keď Boh aj tak všetko vie?, ak pozná moje myšlienky, na čo to je?“ Ako však priamo kladie tieto otázky, vedie nás priamej odpovedi – Boh stojí o vzťah s nami. Aj keď 95% času Boh s nami v modlitbe premlčí a len v 5 % odpovedá, predsa je to dostatočný dôvod na to neprestať zápasť so slovami, oslovovať Ho a počúvať, či neprehovorí. V tomto súvisí nám Boh dopriava svoju prítomnosť.

Potom už Dan Allender v úvahách o modlitbe pokračuje. Hovorí o nej

ako absolútne intímnom momente, kedy sa človek pred Bohom smie obnažiť, a povedať Mu všetko. Dokonca tvrdí, že v stave absolútneho zúfalstva, je až nespokojná túžba po osobnej premene. „Keď sme v tomto stave, vyslovujeme svoje najlepšie a najhlbšie modlitby. Modlitba o milosť žiada Boha, aby nás pozdvihol a odstránil naše poškvrnenie.“ Okrem následného uzdravujúceho momentu, modlitba tiež odoberá naše

príbehy naplnené žiaľom a do prázdnych medzier po nich vkladá Ježiša, aby tieto miesta očistil a upokojil naše muky. Čo však D. Allender odmieta, aby sme zatlačali do úzadia naše poklesky, bolesti. Vôbec nie je sadista alebo cynik, ktorý by nás chcel svojimi úvahami viesť k trápeniu. Naopak – vyliat' svoje srdce pred Bohom znamená otvoriť sa hojivému účinku v Ježišovej prítomnosti. To je skutočne uzdravujúca modlitba, ktorá umožňuje správne popísať scénu, v ktorej sme prežili aj zahanbenie. Keď však Ježiša privádzame hneď k slovu, a veľmi túžime aby On hneď od začiatku vstúpil do našich ťažkostí - zabránime srdcu vstúpiť do skutočného boja o jeho očistenie. A jeho očistenie spočíva najmä v ťažkých otázkach typu: Prečo si mojím rodičom nezabránil v rozvode? – Prečo nezastavuješ týranie? – Prečo si nezabránil poslednej tragickej nehode? ...A aj keď Boh okamžite neodpovie, a aj keby sme ich kládli s najväčším zaničením, volá nás k tomu, aby sme plakali spolu s Ním a prijali Jeho milosrdenstvo. Hnevľivo kričí spolu s nami a vyzýva nás, aby sme uchopili Jeho meč a viedli vojnu proti tomu, čo nám zlomilo srdce. Bez otvorenej a očisťujúcej modlitby nikdy nemôžeme preniknúť do hĺbín svojho príbehu a odkryť pravú príčinu svojho žiaľu.

Rovnako nekompromisne D. Allender sa pozerá aj na pôst. V kázňach sme často počúvali na začiatku Pôstu – pôst sa netýka len jedla, ale aj od iných aktivít, a tie sme viac zdôrazňovali - menej chatovania, prítomnosti na facebooku, menej televízie. Ale to je všetko len slabý a niekoľkonásobne vylúhovaný čaj v porovnaní so skutočnou požiadavkou na dodržiavanie pôstu. D. Allender hovorí o skutočnom pôste najmä od jedla. Pôst je tiež prípravou na scénu, v ktorej by sa mal objaviť Boh. O pôste nehovorí ako o výkone, v ktorom by sme mali z Božích rúk vypáčiť Jeho múdrosť, alebo vodítko k určitému

rozhodnutiu, ani nástroj k pestovaniu zbožnosti. Skutočný pôst považuje za :, akt zbavovania sa toho, čoho sme plní, aby sme naladili svoje zmysly na tajomstvo, ktoré prúdi okolo nás. Občas sa Boh objaví. A niekedy nás sýti.“ D. Allender vníma, akoby jeho telo, ale priznajme si, aj tie naše poznali iba dva stavy- sýtosti a hladu. No v skutočnosti pôst vyžaduje, aby sme sa zriekli svojho tela vo chvíli, keď najviac prahne po uspokojení. V mnohých prípadoch predstavuje určitú formu detoxikácie. Začína narúšať naše návyky k menším bohom, aby vytvoril priestor pre jediného Boha. Pokračuje: „Keď nás začne zvierat' hlad a my si uvedomujeme búrlivé dopady začiatku pôstu, máme príležitosť sedieť vo svojom tele a so svojim telom. Ak budeme počúvať, zachytíme množstvo hlasov utrpenia, ktoré sme umlčali, keď sme náhlili od svojich zranení. Teraz ich môžeme nechať hovoriť a preniesť svoj žiaľ do slov. Pôst uvoľňuje toxíny osamelosti a hanby. Bolesť v správny čas utíchne a vaše srdce bude pozvané k prijatiu všetkých príbehov vášho života... Pokiaľ ste sa dostatočne a zodpovedne dlho postili, aby ste počúvali aj svojmu vlastnému príbehu, vrátane jeho najtemnejších častí- ste lepšie pripravení počuť a držať v objatí aj príbehy druhých.“ A v tomto momente Allender robí z pôstu už záležitosť solidarity, kedy nielen po duchovnej stránke, ale aj materiálnej ukazuje na možnosti pomoci v pôste iným. Odvoláva sa na Izaiáša 58. kapitolu, v ktorej je predstavený skutočný pôst: *Toto, hľa, je pôst, ktorý ja mám rád: Rozviazať putá neprávosti, spretŕhať povrazy jarma, prepustiť utláčaných na slobodu a polámať každé jarmo.⁷ Neznamená to lámať svoj chlieb hladnému a biednych, bezprístrešných voviesť do svojho domu? Keď vidíš nahého, priodej ho, a neskrývaj sa pred svojím príbuzným.⁸ Potom vyšľahne tvoje svetlo ako zore a rýchlo sa uzdravíš; tvoja spravodlivosť pôjde pred*

tebou a sláva Hospodinova pôjde za tebou. ⁹ Potom budeš volať, a Hospodin ťa vyslyší, ty budeš kričať o pomoc, a On odpovie: Tu som! Ak odstrániš jarmo zo svojho streda, ukazovanie prstom, zlomyseľné reči, ¹⁰ ak poskytneš hladnému, po čom sám túžiš, a nasýtiš strápeného, potom zažiari tvoje svetlo v temnote a tvoja tma bude ako poludňajší jas. ¹¹ A Hospodin ťa ustavične povedie, ukojí tvoju túžbu aj vo vyprahnutom kraji; posilní ti kosti a budeš ako zavlažovaná záhrada, ako vodný prameň, ktorého vody nesklamú.

Izaiášove slová vyražali dych vtedy, ale aj dnes: „Všetok chlieb, ktorý nezješ, má byť rozdáný.“ Keď dávame chlieb chudobným a obliekame nahých, oslobodzuje nás to od

preklatia návykového vlastníctva. Odtiaľ je už len krok nielen k dávaniu, ale aj prijímaniu chudobných medzi seba. Tým končí Allender kapitolu o pôste akoby takým záverečným akordom, ktorý vo svojej sile aj upokojuje nádejou: „Prijímajte ich. Otvorte svoju náruč a delte sa s nimi. Sadnite si k nim k stolu, jedzte a rozprávajte sa. Pokiaľ ste sa vo svojom srdci postili a máte v sebe priestor pre prijímanie a zdieľanie príbehov, zakúsíte v takom rozhovore niečo mimoriadneho a nádherného: ako Boh zaslúbil, stanete sa zavlažovanou záhradou.“

*ThDr. Marian BODOLLÓ
duchovný na Finančnej správe SR*

